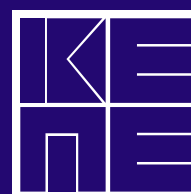

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ

- Τρέχουσες (μακρο-)οικονομικές εξελίξεις
- Δημοσιονομικές εξελίξεις
- Ανθρώπινοι πόροι και κοινωνικές πολιτικές
- Μεταρρυθμίσεις-Ανάπτυξη
- Ειδικά Θέματα

Οικονομικές εξελίξεις

Εκδότης:

ΚΕΝΤΡΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΥ
ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ

Υπεύθυνος Σύνταξης:

Παναγιώτης Γ. Λιαργκόβας

Αναπληρωτής Υπεύθυνος Σύνταξης:

Νικόλαος Ροδουσάκης

Μέλη της Επιτροπής Σύνταξης:

Κωνσταντίνος Λοίζος
Βλάσης Μισσός
Φωτεινή Οικονόμου

Γλωσσική και Τυπογραφική

Επιμέλεια:

Ελένη Σουλτανάκη

Τμήμα Εκδόσεων

Πληροφορίες:

Χρήστος Ελευθεριάδης
Τηλ.: 210 3676359

Παραγωγή:

[βιβλιοτεχνία]

Παππάς Φώτιος και ΣΙΑ Ο.Ε.

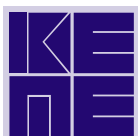
Copyright 2021

ΚΕΝΤΡΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΥ
ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ
Αμερικής 11, Αθήνα, 106 72,
Τηλ.: +30-210-3676.300, 210-3676.350
Fax: +30-210-3630.122, 210-3611.136
Δικτυακός τόπος: www.kepe.gr

Το περιοδικό **ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ** αναρτάται στον δικτυακό τόπο www.kepe.gr
στην ελληνική και στην αγγλική γλώσσα.

Οι γνώμες και κρίσεις που διατυπώνονται στα άρθρα είναι των συγγραφέων και δεν αντιπροσωπεύουν αναγκαία γνώμες ή κρίσεις του Κέντρου Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών.

Διατίθεται δωρεάν

Σύνοψη και Συμπεράσματα	3
1. Τρέχουσες (μακρο-)οικονομικές εξελίξεις	8
1.1. Η εξέλιξη των συνιστωσών της ζήτησης κατά τη διάρκεια της πανδημίας, <i>Γιάννης Παναγόπουλος, Κωνσταντίνος Λοΐζος</i>	8
1.2. Οι τιμές της Ενέργειας διαμορφώτριες του πληθωρισμού στην Ελλάδα και την Ευρωζώνη, <i>Αιμιλία Μαρσέλλου</i>	16
1.3. Οι προβλέψεις του υποδείγματος παραγόντων για τις βραχυπρόθεσμες εξελίξεις στο ΑΕΠ, <i>Μονάδα Οικονομικών Προβλέψεων Υποδείγματος Παραγόντων</i> <i>Έρση Αθανασίου, Θεόδωρος Τσέκερης, Αικατερίνη Τσούμα</i>	20
1.4. Μπορεί ο τουρισμός να σώσει την ανάπτυξη για το 2021; <i>Νικόλαος Ροδουσάκης, Γιώργος Σώκλης</i>	23
1.5. Θετικά μηνύματα και προκλήσεις για την ελληνική χρηματιστηριακή αγορά, <i>Φωτεινή Οικονόμου</i>	27
1.6. Πρόσφατες εξελίξεις και προοπτικές της παγκόσμιας οικονομικής δραστηριότητας: Ανάκαμψη ισχυρότερη της αρχικά προβλεπόμενης, <i>Αριστοτέλης Κουτρούλης</i>	32
2. Δημοσιονομικές εξελίξεις	40
Κρατικός Προϋπολογισμός, δημόσιο χρέος και προοπτικές των δημοσιονομικών μεγεθών, <i>Ελισάβετ Ι. Νίτση</i>	40
3. Ανθρώπινοι πόροι και κοινωνικές πολιτικές	46
3.1. Πρόσφατες εξελίξεις σε βασικά μεγέθη της αγοράς εργασίας, <i>Ιωάννης Χολέζας</i>	46
3.2. Εξελίξεις στην ανισότητα εισοδήματος στην Ευρωπαϊκή Ένωση των 15 (ΕΕ15), <i>Βλάσης Μισσός</i>	58

4. Μεταρρυθμίσεις-Ανάπτυξη	62
4.1. Εξελίξεις στις εξαγωγές αγαθών της Ελλάδας στην περίοδο της πανδημίας, Έρση Αθανασίου, Αγάπη Κώτση	62
4.2. Εξωτερικό εμπόριο αγροτικών προϊόντων και τροφίμων, Αθανάσιος Χύμης	74
4.3. Μια πρώτη εκτίμηση της πορείας της χώρας στην διάρκεια της πανδημίας σε όρους οικονομικής επιδόσεως και ανθρωπίνων απωλειών, Πρόδρομος Προδρομίδης	79
Ειδικά Θέματα	85
Ελέγχοντας τον πολλαπλασιαστή ιδίων κεφαλαίων στο ελληνικό τραπεζικό σύστημα: 2002Q4-2019Q1, Κωνσταντίνος Λοΐζος, Γιάννης Παναγόπουλος	85
Οι εξελίξεις στα βασικά μεγέθη των αγορών εργασίας και των επιχειρηματικών επιδόσεων σε δώδεκα τομείς οικονομικής δραστηριότητας στην Ελλάδα, 2008-2017, Πρόδρομος Προδρομίδης	92

Σύνοψη και Συμπεράσματα

Η υγειονομική κατάσταση βελτιώνεται και η οικονομία σταδιακά επιστρέφει στην κανονικότητα

Το τελευταίο διάστημα παρακολουθούμε την ταυτόχρονη εξέλιξη δύο τάσεων, της υγειονομικής και της οικονομικής. Στο υγειονομικό πεδίο, βλέπουμε την ύφεση της πανδημίας τόσο σε νέα κρούσματα όσο και σε νοσηλευόμενους σε ΜΕΘ αλλά και σε απώλειες ανθρώπινων ζωών. Είναι προφανές ότι όσοι περισσότεροι συμπολίτες μας εμβολιάζονται, τόσο ταχύτερη είναι η μείωση των κρουσμάτων του κορωνοϊού. Στο οικονομικό πεδίο βλέπουμε σχεδόν καθημερινά μια σειρά από θετικές εξελίξεις που σηματοδοτούν τη σταδιακή επιστροφή σε μια δυναμική κανονικότητα.

Ο **δείκτης οικονομικού κλίματος** αυξάνεται συνεχώς εδώ και τέσσερις μήνες¹. Τον περασμένο Μάιο ο δείκτης διαμορφώθηκε στις 108,6 μονάδες, έναντι 97,9 μονάδων τον Απρίλιο, σημειώνοντας την υψηλότερη επίδοση των τελευταίων 14 μηνών. Ουσιαστικά, δηλαδή, επανήλθε στα προ-κορωνοϊού επίπεδα. Το ίδιο συνέβη και με τον **δείκτη καταναλωτικής εμπιστοσύνης**. Η εμπιστοσύνη των καταναλωτών βελτιώνεται συνεχώς και αυτό αντανακλάται στην **αύξηση των πωλήσεων νέων αυτοκινήτων**². Τον Μάιο του 2021 οι πωλήσεις έφτασαν τις 10.850, από 4.497 ένα χρόνο νωρίτερα, παρουσιάζοντας αύξηση της τάξης του 141,3%, κάτι που φυσικά οφείλεται και στο lockdown που ίσχυε τον περσινό Μάιο.

Στον κλάδο της βιομηχανίας παρατηρούνται επίσης εντυπωσιακές βελτιώσεις με αυξημένη παραγωγή και νέες παραγγελίες ιδιαίτερα από την εγχώρια αγορά. Αυτές αντανακλώνται από τον **δείκτη υπευθύνων προμηθειών** τον οποίο καταρτίζει η IHS Markit³. Τον Μάιο, ο δείκτης αυτός διαμορφώθηκε στις 57,1 μονάδες από τις 53,8 του Απριλίου, το υψηλότερο επίπεδο από τον Φεβρουάριο του 2018. Η τελική τιμή του Μαΐου ήταν υψηλότερη από την αρχική των 56,9 μονάδων και αρκετά υψηλότερα από το όριο των 50 μονάδων που διαχωρίζει την ανάπτυξη από τη συρρίκνωση. Ο δείκτης που καλύπτει τον **τομέα υπηρε-**

σιών ανήλθε σε υψηλό σχεδόν τριετίας στις 55,2 από τις 50,5 μονάδες.

Θετικές είναι οι εξελίξεις και στο σύνολο των **χρηματιστηριακών δεικτών** (βλ. ενότητα 1.5). Το πρώτο τετράμηνο του 2021 σημείωσαν θετικές αποδόσεις με τους κλαδικούς δείκτες FTSE/X.A., Πρώτες Ύλες και FTSE/X.A. Βιομηχανικά Προϊόντα & Υπηρεσίες να ξεχωρίζουν, ενώ και ο τραπεζικός κλάδος βρίσκεται στην τέταρτη θέση των αποδόσεων των κλαδικών δεικτών. Παράλληλα, η συνολική **αξία χαρτοφυλακίου ημεδαπών και αλλοδαπών δικαιούχων μερίδων** στο X.A. καταγράφεται αυξημένη. Επίσης, η πορεία του **δείκτη φόβου**, που δημοσιεύει σε μηνιαία βάση το ΚΕΠΕ και αποτυπώνει την αβεβαιότητα των συμμετεχόντων στην αγορά παραγώγων για την αναμενόμενη βραχυπρόθεσμη πορεία της ελληνικής αγοράς, αποτυπώνει αντίστοιχη συνολική μείωση.

Την ίδια περίοδο θετικά παραμένουν τα μηνύματα από την **αγορά κρατικών ομολόγων** με την άντληση κεφαλαίων με χαμηλό κόστος δανεισμού. Από την επιτυχημένη έκδοση 5ετούς ομολόγου του Ελληνικού Δημοσίου στις αρχές Μαΐου 2021 αντλήθηκαν 3 δισ. ευρώ, με ιστορικά χαμηλό κόστος δανεισμού (μηδενικό κουπόνι και re-offer yield 0,172%), ενώ παράλληλα αρνητικές παρέμειναν οι αποδόσεις στις πρόσφατες εκδόσεις εντόκων γραμματίων του Δημοσίου (ΕΓΔ) 13, 26 και 52 εβδομάδων, με την απόδοση ΕΓΔ 13 εβδομάδων που εκδόθηκαν στις αρχές Μαΐου στο ιστορικά χαμηλό -0,40%. Οι εκδόσεις αυτές ήρθαν σε συνέχεια και της **αναβάθμισης της πιστοληπτικής ικανότητας της Ελλάδας** από τον διεθνή οίκο αξιολόγησης S&P τον Απρίλιο του 2021.

Η ανταγωνιστικότητα ενισχύεται

Με βάση τα στοιχεία που εκδίδει σε ετήσια βάση το Institute for Management Development (IMD), η κατάταξη της Ελλάδας στον διεθνή δείκτη ανταγωνιστικότητας (παγκόσμια επετηρίδα ανταγωνιστικότητας - World Competitiveness Yearbook) βελτιώθηκε την

1. Βλ. <www.iobe.gr>.

2. Βλ. <<https://www.newsauto.gr/offers/maios-nea-afxisi-ton-poliseon-aftokiniton-pies-markes-protimoun/>>.

3. <https://www.markiteconomics.com/Public/Home/PDF/PMI_Brochure_ELL>.

διετία 2019-2020 κατά 12 θέσεις⁴. Η Ελλάδα κατατάσσεται το 2021 στην 46η θέση, από την 49η θέση το 2020 και την 58η θέση το 2019 (τα αποτελέσματα που παρουσιάζονται κάθε χρόνο αφορούν τις επιδόσεις της χώρας κατά την προηγούμενη χρονιά). Συγκεκριμένα, όσον αφορά στους επιμέρους δείκτες, η Ελλάδα έχει βελτιώσει τη θέση της συγκριτικά με το 2019:

- στην «Οικονομική Αποδοτικότητα», κατά 8 θέσεις στην 52η θέση από την 60η,
- στην «Κυβερνητική Αποτελεσματικότητα», επίσης κατά 8 θέσεις στην 52η θέση από την 60η.
- στην «Επιχειρηματική Αποτελεσματικότητα», κατά 14 θέσεις στην 44η θέση από την 58η,
- και στις «Υποδομές», κατά 2 θέσεις στην 39η από την 41η.

Οι μεγάλες επιχειρηματικές συμφωνίες πολλαπλασιάζονται

Το τελευταίο διάστημα παρατηρείται έξαρση διαφόρων επιχειρηματικών συμφωνιών όπως η εξαγορά της Chipita από τον πολυεθνικό κολοσσό της Mondelez International (πρώην Kraft) ή η επιτυχημένη αύξηση μετοχικού κεφαλαίου της Τράπεζας Πειραιώς της οποίας το 70% καλύφθηκε από το εξωτερικό⁵. Ουσιαστικά, αυτό που παρατηρείται είναι ότι τα **επενδυτικά κεφάλαια αναζητούν μια θέση στην ελληνική αγορά**, ακριβώς γιατί βλέπουν ότι το επόμενο διάστημα προβλέπεται πολύ θετικό.

Οι εξαγωγές εμφάνισαν ισχυρές αντοχές

Σε επιβεβαίωση των τάσεων αυτών είναι και το γεγονός ότι, παρά την πανδημία, η Ελλάδα ήταν από τις λίγες οικονομίες της ΕΕ που εμφάνισαν **αύξηση των εξαγωγών** αγαθών σε πραγματικούς όρους το έτος 2020 (βλ. ενότητα 4.1). Σύμφωνα με τα τελευταία διαθέσιμα στοιχεία του ΚΕΠΕ, η αύξηση αυτή ανήλθε στο 4,3%, τοποθετώντας τη χώρα στην τρίτη καλύτερη θέση στην ΕΕ (μετά την Ιρλανδία και την Λετονία) από πλευράς της συγκεκριμένης επίδοσης. Στην Ελλάδα οι επιπτώσεις της πανδημίας στις εξαγωγές εκδηλώθηκαν στο δεύτερο τρίμηνο του 2020, με ένα σχετικά ήπιο αρνητικό ρυθμό μεταβολής, ενώ στο τρίτο και ακόμα περισσότερο στο τέταρτο τρίμηνο του έτους η χώρα σημείωσε σημαντική

ανάκαμψη των εξαγωγών. Αντίθετα η ΕΕ εμφάνισε κατά μέσο όρο πτώση των εξαγωγών αγαθών ήδη από το πρώτο τρίμηνο, με την κατάσταση να επιδεινώνεται ραγδαία στο δεύτερο τρίμηνο, και κάποια πρώτα σημάδια οριακής ανάκαμψης να εμφανίζονται προς το τέλος του έτους. Η αλήθεια είναι ότι οι ελληνικές εξαγωγές αγαθών έχουν αναδειχθεί εδώ και μία δεκαετία ως η συνιστώσα εκείνη της ζήτησης που εμφανίζει τις ισχυρότερες αντοχές και την ευνοϊκότερη εξέλιξη σε περιόδους που κυριαρχούνται από αντίξοες συνθήκες. Κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης, οι εξαγωγές αγαθών της Ελλάδας παρουσίασαν σημαντικούς και σταθερούς ρυθμούς ανάπτυξης, συμβάλλοντας στη συγκράτηση της μείωσης του ΑΕΠ και την εξισορρόπηση των εξωτερικών λογαριασμών. Στην πιο πρόσφατη συγκυρία, όπου η παγκόσμια οικονομία και το διεθνές εμπόριο βρέθηκαν στη δίνη της πανδημίας της Covid-19, η Ελλάδα έχει επιτύχει να ενισχύσει την εξαγωγική της δραστηριότητα σε αρκετά από τα βασικά εξαγωγίμα προϊόντα της, αντισταθμίζοντας έτσι σε μεγάλο βαθμό τις απώλειες σημαντικών εξαγωγικών της κλάδων, όπως τα πετρελαιοειδή. Οι επιδόσεις, αυτές συναρτώνται με την **επιτυχή αντιμετώπιση του επιδημιολογικού κύματος της πανδημίας** στη χώρα (βλ. ενότητα 4.3), αλλά σχετίζονται και με τη διάρθρωση των ελληνικών εξαγωγών, κυρίως από πλευράς κλαδικής δομής, αλλά και από την άποψη των γεωγραφικών προορισμών. Η Ελλάδα επωφελήθηκε από τη σημαντική εξαγωγική της δραστηριότητα, τόσο στην κατηγορία των προϊόντων του αγροδιατροφικού τομέα (βλ. ενότητα 4.2), όσο και σε άλλες κατηγορίες αγαθών, όπως τα προϊόντα σιδήρου και χάλυβα, τα μηχανήματα και τα φαρμακευτικά προϊόντα, οι ανάγκες για τα οποία αυξήθηκαν λόγω της πανδημίας. Παράλληλα, στην ανθεκτικότητα των ελληνικών εξαγωγών, συνέβαλλαν τα υψηλά μερίδια και ο συγκριτικά υψηλός βαθμός διαφοροποίησης (ποικιλίας) των προϊόντων που εξαγει η χώρα στην ΕΕ, αλλά και το άνοιγμα που συντελέστηκε τα προηγούμενα χρόνια προς τις αγορές της Νοτιοανατολικής Ασίας (π.χ. στα κρασιά). Σε σχέση με τις προοπτικές του εξαγωγικού τομέα της Ελλάδας για το έτος 2021, οι εξελίξεις στο διεθνές περιβάλλον πρόκειται να δημιουργήσουν ευνοϊκότερες προϋποθέσεις για την ανάπτυξη των ελληνικών εξαγωγών αγαθών. Με βάση τις μέχρι στιγμής ενδείξεις, η ευρωπαϊκή και η παγκόσμια οικονομία προβλέπεται ότι θα ανακάμψουν μερικώς κατά το τρέχον έτος, δίνοντας ώθηση στο διεθνές εμπόριο (βλ. ενότητα 1.6).

4. Βλ. <<https://www.imd.org/centers/world-competitiveness-center/>>.

5. Βλ. <<https://www.liberal.gr/apopsi/ston-asterismo-ton-big-deals-i-ellada/380791>>.

Παράλληλα, οι ανάγκες για φαρμακευτικά προϊόντα αναμένεται να παραμείνουν αυξημένες, ενώ οι τιμές του πετρελαίου διαμορφώνονται σε υψηλότερα επίπεδα σε σχέση με το προηγούμενο έτος, γεγονός που, σε συνδυασμό με την αυξημένη ζήτηση, αναμένεται να ενισχύσει σημαντικά την αξία των εξαγωγών της Ελλάδας.

Τα δημόσια έσοδα βελτιώνονται

Τα τελευταία στοιχεία από την εκτέλεση του Προϋπολογισμού τον Μάιο (βλ ενότητα 2.1), έδειξαν ότι τα **συνολικά έσοδα από φόρους** ήταν αυξημένα κατά 47 εκατ. ευρώ ή 1,6% έναντι του στόχου της Εισηγητικής Έκθεσης του Προϋπολογισμού 2021⁶. Η αύξηση των εσόδων είναι ακόμη μεγαλύτερη και φτάνει το 12,2%, αν συγκριθεί με τους στόχους του Προγράμματος Σταθερότητας (στο οποίο είχαν ληφθεί υπ' όψιν τα παρατεταμένα lockdown των πρώτων μηνών του 2021, σε αντίθεση με τον Προϋπολογισμό).

Η απασχόληση αυξάνεται

Αποτέλεσμα όλων αυτών των θετικών εξελίξεων είναι ότι η **απασχόληση** συνεχώς αυξάνεται (βλ. ενότητα 3.1). Σύμφωνα με το πληροφοριακό σύστημα ΕΡΓΑΝΗ, οι νέες θέσεις εργασίας αυξήθηκαν σε σύγκριση με τον περσινό Απρίλιο (33.210 έναντι 7.205), ενώ το πρώτο τετράμηνο εμφανίζει βελτιωμένες επιδόσεις σε σύγκριση με εκείνες του 2019 κατά 109.091 θέσεις. Σε κάθε περίπτωση, πρέπει να σημειωθεί ότι οι επιδόσεις αυτές υπολείπονται σημαντικά εκείνων της περιόδου από το 2014 και έπειτα. Ενδιαφέρον παρουσιάζει η αύξηση του μεριδίου των **προσλήψεων πλήρους απασχόλησης** που έφτασε το 63,1% στο τετράμηνο, όταν τα προηγούμενα χρόνια δεν είχε ξεπεράσει το 50%. Οι κλάδοι που πρωτοστάτησαν με θετικές ροές μισθωτής απασχόλησης το πρώτο τετράμηνο περιλαμβάνουν το χονδρικό και λιανικό εμπόριο, την εκπαίδευση, τις δραστηριότητες ανθρώπινης υγείας, τη δημόσια διοίκηση και άμυνα, ενώ τον Μάρτιο και τον Απρίλιο ιδιαίτερο δυναμισμό επέδειξε η εστίαση, το λιανικό

εμπόριο και τα καταλύματα, αντιδρώντας στη μείωση των μέτρων κοινωνικής αποστασιοποίησης και τη σταδιακή αποκατάσταση της οικονομικής δραστηριότητας.

Εγχώριοι και διεθνείς οργανισμοί αναθεωρούν προς τα πάνω τις εκτιμήσεις τους για την ανάπτυξη του 2021

Την πιο υψηλή ανάπτυξη εκτίμησε ο ΟΟΣΑ ο οποίος αναθεώρησε την πρόβλεψή του για τη φετινή ανάπτυξη από το 0,9% που προέβλεπε τον περασμένο Δεκέμβριο σε 3,8% του ΑΕΠ⁷. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή αναθεώρησε τον Μάιο, στις εαρινές εκτιμήσεις της, τον ρυθμό ανάπτυξης στο 4,1% του ΑΕΠ από 3,5% του ΑΕΠ που προέβλεπε τον Φεβρουάριο⁸. Η Τράπεζα της Ελλάδος διατηρεί την πρόβλεψη για ρυθμό ανάπτυξης 4,2% του ΑΕΠ για φέτος⁹. Το Γραφείο Προϋπολογισμού της Βουλής ανακοίνωσε ότι πλέον προβλέπει ανάπτυξη από 3,6% έως και 4,8% του ΑΕΠ για το 2021, με την προϋπόθεση ότι θα προχωρήσει κανονικά το Ταμείο Ανάκαμψης και ότι ο τουρισμός θα ανακτήσει σημαντικό μέρος από τον τζίρο που έχασε το 2020¹⁰.

Στο 4,7% η αναθεωρημένη εκτίμηση του ΚΕΠΕ για τον ρυθμό αύξησης του ΑΕΠ 2021

Οι βραχυπρόθεσμες προβλέψεις αναφορικά με την εξέλιξη του ρυθμού μεταβολής του πραγματικού ΑΕΠ για το έτος 2021, στη βάση του δομικού υποδείγματος παραγόντων (structural factor model) του ΚΕΠΕ, **διαμορφώνονται στο 4,7%** (βλ. ενότητα 1.3). Στο ίδιο επίπεδο ανέρχονται και οι σχετικοί εκτιμώμενοι ρυθμοί μεταβολής για το πρώτο και δεύτερο εξάμηνο του 2021, σε σχέση με τις αντίστοιχες περιόδους του 2020, ενώ οι προβλέψεις ανά τρίμηνο εμφανίζουν θετικό πρόσημο, παρουσιάζοντας ιδιαίτερα υψηλό επίπεδο στο δεύτερο τρίμηνο (11,7% ως προς το αντίστοιχο τρίμηνο του 2020) και σταδιακή αποκλιμάκωση στη συνέχεια (6,6% στο τρίτο τρίμηνο και 2,8% στο τέταρτο τρίμηνο του έτους).

6. Βλ. <<https://www.minfin.gr>>.

7. Βλ. *OECD Economic Outlook*, May 2021, Paris.

8. Βλ. <https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/economic-performance-and-forecasts/economic-forecasts/spring-2021-economic-forecast_en#forecast-by-country>.

9. Βλ. <<https://www.liberal.gr/economy/g-stournaras-sto-42-o-ruthmos-anaptuxis-gia-to-2021/368620>>.

10. Βλ. <<http://www.pbo.gr/el-gr/>>.

Η εκτιμώμενη βραχυχρόνια δυναμική ανάκαμψη δεν σημαίνει ότι έχουν εξαλειφθεί οι κίνδυνοι και οι απειλές για την οικονομία στο επόμενο διάστημα

Πρώτος κίνδυνος: η νέα μετάλλαξη του κορωνοϊού

Η πρόσφατη «μετάλλαξη Δ» του κορωνοϊού και το ενδεχόμενο τέταρτο κύμα δημιουργούν εύλογη ανησυχία για την οικονομική πορεία ανάκαμψης της χώρας. Ο τουρισμός υπόκειται για δεύτερη χρονιά στην αβεβαιότητα, ενώ ο στόχος για έσοδα ίσα με το 45% εκείνων του 2019 πλέον απομακρύνεται. Εάν το φθινόπωρο ή νωρίτερα χρειαστεί να ληφθούν αποφάσεις για τοπικά lockdown και πρόσθετα μέτρα στήριξης για να αντιμετωπιστούν οι παρενέργειες στην οικονομία, είναι προφανές ότι ο λογαριασμός των 41 δισ. ευρώ, θα μεγαλώσει. Μπορεί ο κορωνοϊός να μεταλλάξει το θετικό σενάριο της ελληνικής οικονομίας; Η εκτίμησή μας είναι ότι οι πιθανοί κραδασμοί από τον τουρισμό θα απορροφηθούν από την ίδια τη δυναμική της οικονομίας σε τομείς όπως η κατανάλωση και οι επενδύσεις.

Δεύτερος κίνδυνος: ο πληθωρισμός

Το τελευταίο διάστημα παρατηρούνται **αυξήσεις στις διεθνείς τιμές** των πρώτων υλών, οι οποίες πέρασαν και στην ελληνική αγορά και αρχίζουν, πλέον, να γίνονται αισθητές στον οικογενειακό προϋπολογισμό (βλ. ενότητα 1.2). Σύμφωνα με τα στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ, ήδη το πρώτο τρίμηνο του 2021 καταγράφονται αυξήσεις¹¹: στο κρέας 17%, στα οπωροκηπευτικά 15%, στα όσπρια 8%, στη ζάχαρη και στα βρεφικά γάλατα 6%, στα τυριά και τα έλαια 5% και στα είδη ατομικής υγιεινής 1%. Το ανησυχητικό είναι ότι το παγκόσμιο κόστος των τροφίμων συνεχίζει να αυξάνεται. Μάλιστα, τον Μάιο το κόστος των τροφίμων έπιασε το ρεκόρ δεκαετίας. Επιπρόσθετα, ο δείκτης «Commodity Food and Beverage Monthly Price Index», των πρώτων υλών τροφίμων και ποτών του ΔΝΤ παρουσίασε σε έναν μόλις χρόνο αύξηση 30%¹². Εάν δεν υπάρξει αποκλιμάκωση στις διεθνείς τιμές των πρώτων υλών, τότε είναι ορατός ο κίνδυνος να επηρεαστούν οι τιμές σε ολόκληρη την εφοδιαστική αλυσίδα. Εάν συμβεί αυτό, η κυβέρνηση θα μπορούσε να εξετάσει την **περαιτέρω μείωση**

του ΦΠΑ σε περισσότερα βασικά αγαθά προκειμένου να αποφευχθεί η μείωση των πραγματικών εισοδημάτων.

Τρίτος κίνδυνος: Η αδυναμία πλήρους απορρόφησης των κοινοτικών κεφαλαίων και υλοποίησης όλων των έργων στην επόμενη πενταετία

Στην επόμενη πενταετία, ο δημόσιος και ιδιωτικός τομέας της χώρας καλούνται να υλοποιήσουν συνολικά (μαζί με τη μόχλευση) έργα ύψους 80-90 δισ. ευρώ. Τα χρήματα αυτά προέρχονται από το Ταμείο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας, το νέο ΕΣΠΑ, τη νέα Κοινή Αγροτική Πολιτική και άλλες κοινοτικές ενισχύσεις. Ο σχεδιασμός για όλες τις κοινοτικές ενισχύσεις ήταν **εξαιρετικά αποτελεσματικός**, γεγονός που αποδεικνύεται από την άμεση έγκριση της ελληνικής πρότασης για το Ταμείο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Το στοίχημα είναι η **ορθολογική και έγκαιρη υλοποίησή του**. Η ελληνική Δημόσια Διοίκηση καλείται να απορροφήσει πολλαπλάσιους πόρους σε μικρότερο χρονικό διάστημα σε σχέση με το παρελθόν. Δυστυχώς, η ιστορική διαδρομή (path dependency) της χώρας δείχνει ότι η Δημόσια Διοίκηση δεν μπορεί εύκολα να απαλλαγεί από αγκυλώσεις και γραφειοκρατικές διαδικασίες. Ο μόνος τρόπος να γίνει αυτό είναι η συνεχής και επίμονη προσπάθεια των κυβερνήσεων για την **υλοποίηση μεταρρυθμίσεων**, ιδιαίτερα στους τομείς της Δημόσιας Διοίκησης και της Δικαιοσύνης.

Τέταρτος κίνδυνος: Τα μεγάλα πρωτογενή πλεονάσματα

Από το 2023 και μέχρι το 2060, η ελληνική οικονομία επιστρέφει στην υποχρέωση να παράγει πρωτογενή πλεονάσματα πάνω από το 2% του ΑΕΠ. Όμως, στόχοι για πρωτογενή πλεονάσματα πάνω από 2% το μόνο που κάνουν είναι να κρατούν δέσμια τη χώρα σε χαμηλούς ρυθμούς ανάπτυξης με ακριβώς αντίθετα αποτελέσματα από αυτά που επιδιώκουν ή δήθεν επιδιώκουν οι υποστηρικτές των μεγάλων πλεονασμάτων. Η Ελλάδα δεν μπορεί βέβαια από μόνη της να λύσει το ζήτημα αυτό καθότι ήταν προϋπόθεση συμφωνίας με τους θεσμούς στο πλαίσιο του τρίτου μνημονίου. Μπορεί ωστόσο να δημιουργήσει

11. Βλ. <<https://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/DKT87/->>.

12. Βλ. <<https://www.indexmundi.com/commodities/?commodity=food-and-beverage-price-index&months=60>>.

συμμαχίες με άλλες ευρωπαϊκές χώρες (π.χ. Ιταλία) για την αναθεώρηση του Συμφώνου Σταθερότητας και Ανάπτυξης σε μια **περισσότερο αναπτυξιακή κατεύθυνση**.

Πέμπτος κίνδυνος: Το ιδιωτικό χρέος

Με βάση την τελευταία έκθεση του Γραφείου Προϋπολογισμού του Κράτους στη Βουλή, το συνολικό ληξιπρόθεσμο υπόλοιπο, στο τέλος του Απριλίου του 2021, διαμορφώθηκε στα 109,1 δισ. ευρώ, αυξημένο κατά 3,4 δισ. ευρώ σε σχέση με τον Απρίλιο του 2020¹³. Η αύξηση αυτή αναλύεται: (α) στις ληξιπρόθεσμες οφειλές προηγούμενου διαστήματος ύψους 1,2 δισ. ευρώ που βεβαιώθηκαν μεταγενέστερα, (β) στις νέες ληξιπρόθεσμες οφειλές ύψους 7,6 δισ. ευρώ που δημιουργήθηκαν και (γ) στις εισπράξεις και διαγραφές 5,4 δισ. ευρώ. Η διόγκωση του ιδιωτικού χρέους δεν αποτελεί μόνο δημοσιονομικό ζήτημα. Εάν δεν αντιμετωπιστεί έγκαιρα (π.χ. με επιμήκυνση των δόσεων) **μπορεί να οδηγήσει σε απρόβλεπτες εξελίξεις** στο μέτωπο τόσο της ανεργίας αλλά και της κοινωνικής συνοχής.

Έκτος κίνδυνος: Το δημογραφικό

Από το 2010 και ύστερα, ο πληθυσμός της χώρας μειώνεται γρήγορα κυρίως λόγω της μετανάστευσης των νέων σε άλλες χώρες. Από το 2020, λόγω της μαζικής συνταξιοδότησης αλλά και της γήρανσης του πληθυσμού, υπάρχει δραματική αύξηση των συνταξιούχων. Σύμφωνα με την Eurostat, η Ελλάδα είναι η δεύτερη πιο γερασμένη χώρα στην Ευρωπαϊκή Ένωση, καθώς στους τρεις Έλληνες που βρίσκονται σε παραγωγική ηλικία, το 2017 αντιστοιχούσε ένας ηλικιωμένος άνω των 65 ετών¹⁴. Ο δείκτης γονιμότητας διαμορφώνεται σε πολύ χαμηλά επίπεδα, μόλις στα 1,2 παιδιά. Όμως η διατήρηση του ελληνικού πληθυσμού στα σημερινά επίπεδα μετά από 30-40 χρόνια απαιτεί δείκτη γονιμότητας 2,2 παιδιά. Άρα η Ελλάδα θα γερνάει και θα συρρικνώνεται συνεχώς τα επόμενα χρόνια. Το πρόβλημα πρέπει να αντιμετωπιστεί άμεσα **κυρίως με φορολογικά κίνητρα**, ακολουθώντας τις βέλτιστες πρακτικές άλλων χωρών (π.χ., της Γαλλίας).

*Καθηγητής ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ Γ. ΛΙΑΡΓΚΟΒΑΣ
Πρόεδρος του Δ.Σ. και
Επιστημονικός Διευθυντής του ΚΕΠΕ*

13. Βλ. <<http://www.pbo.gr/el-gr/>>.

14. Βλ. <<https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tps00198/default/table?lang=en>>.

1. Τρέχουσες (μακρο-)οικονομικές εξελίξεις

ΚΕΠΕ, Οικονομικές Εξελίξεις, τεύχος 45, 2021, σσ. 8-15

1.1. Η εξέλιξη των συνιστωσών της ζήτησης κατά τη διάρκεια της πανδημίας

1.1.1. Εισαγωγή - Εγχώρια και εξωτερική ζήτηση για το 2020

Γιάννης Παναγόπουλος

Στην ενότητα αυτή καταγράφονται οι γενικότερες τάσεις της ενεργού ζήτησης μέχρι το τέλος του 2020. Κατ' επέκταση η ανάλυση των μακροοικονομικών στοι-

χείων, που απεικονίζονται εδώ, εμπεριέχει κατά κύριο λόγο τις αρνητικές επιδράσεις της πανδημίας της Covid-19, που εκδηλώθηκε στη χώρα μας από τον Μάρτιο του 2020 και για όλο το έτος.

Με βάση τα ετήσια στοιχεία των *Εθνικών Λογαριασμών* της ΕΛΣΤΑΤ, όπως αυτά εμφανίζονται στον Πίνακα 1.1.1, παρατηρούμε τη σοβαρή αρνητική μεταβολή του ρυθμού ανάπτυξης της οικονομίας, στο σύνολό της, σε σχέση με το 2019. Πιο συγκεκριμένα, σε αντίθεση με την ανάπτυξη του 2019, το 2020, η ύφεση της οικονομίας ήταν της τάξης του 8,25%. Θα μπορούσαμε μάλιστα εν συντομία να επισημάνουμε εδώ ότι ο κυριότερος μακροοικονομικός παράγοντας για την ύφεση του 2020, σε σχέση με το 2019,

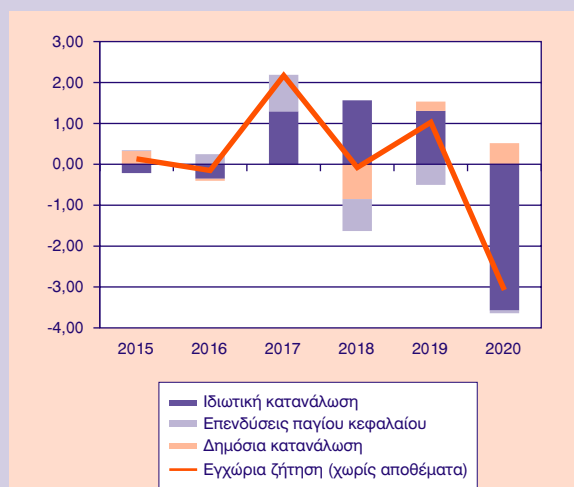
ΠΙΝΑΚΑΣ 1.1.1 Βασικά μακροοικονομικά μεγέθη (μη εποχικά διορθωμένα)

	Σε εκατ. ευρώ (σε τρέχουσες τιμές)	Ετήσια % μεταβολή (σε σταθερές τιμές)	
	2020	2019	2020
Ιδιωτική κατανάλωση	118.935	1,89	-5,15
Δημόσια κατανάλωση	37.113	1,19	2,74
Επενδύσεις παγίου κεφαλαίου	18.433	-4,63	-0,65
Εγχώρια ζήτηση*	161.959	1,09	-3,12
Εξαγωγές αγαθών και υπηρεσιών	52.880	4,84	-21,67
Εξαγωγές αγαθών	30.020	1,99	4,31
Εξαγωγές υπηρεσιών	22.859	7,34	-42,95
Εισαγωγές αγαθών και υπηρεσιών	65.402	2,95	-6,81
Εισαγωγές αγαθών	49.199	2,30	-3,67
Εισαγωγές υπηρεσιών	16.204	4,90	-16,02
Ισοζύγιο αγαθών και υπηρεσιών (% ΑΕΠ)	-7,55		
ΑΕΠ	165.830	1,86	-8,25
Συμβολή στη μεταβολή του ΑΕΠ			
Εγχώρια ζήτηση*		1,03	-3,07
Ισοζύγιο αγαθών και υπηρεσιών		0,66	-5,62
Μεταβολή αποθεμάτων		0,16	0,67

Πηγή: Τριμηνιαίοι Εθνικοί Λογαριασμοί.

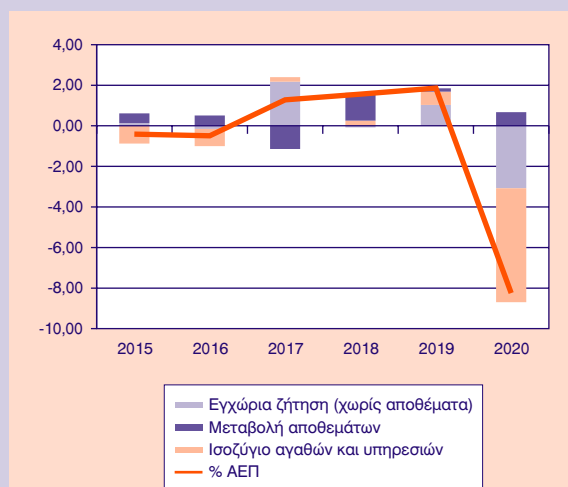
* Χωρίς τη μεταβολή των αποθεμάτων.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.1.1α
Επιμέρους συνιστώσες της εγχώριας ζήτησης

Πηγή: Εθνικοί Λογαριασμοί, ΕΛΣΤΑΤ, επεξεργασία στοιχείων από τον συγγραφέα.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.1.1β
Εγχώρια και καθαρή εξωτερική ζήτηση

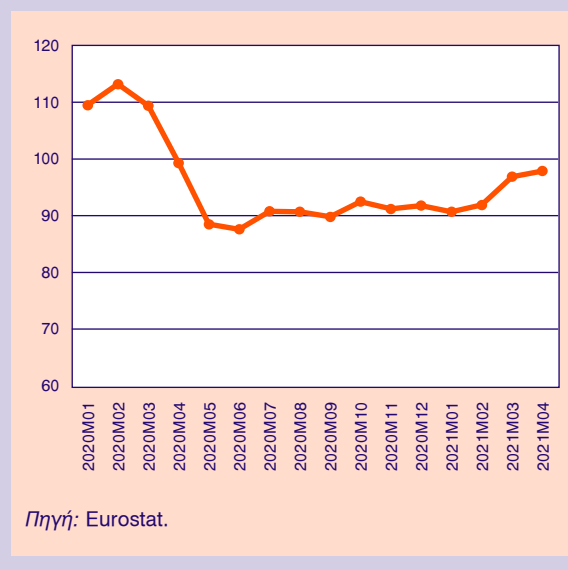
Πηγή: Εθνικοί Λογαριασμοί, ΕΛΣΤΑΤ, επεξεργασία στοιχείων από τον συγγραφέα.

ήταν η αρνητική πορεία των συνολικών εξαγωγών (από 4,84% σε -21,67%). Σε σοβαρά αρνητική επίσημη τροχιά ήταν και η ιδιωτική κατανάλωση (από 1,89% σε -5,15%) όσο και, σε μικρότερο βαθμό βέβαια, η πορεία των επενδύσεων παγίου κεφαλαίου (από -4,63% σε 0,6%). Θετική ήταν η πορεία της δημόσιας κατανάλωσης (από 1,19% σε 2,74%) αλλά και οι εξαγωγές αγαθών σε σχέση με το 2019 (από 1,99% σε 4,31%).

Σε ό,τι αφορά τις υπάρχουσες συνιστώσες της εγχώριας ζήτησης, οι οποίες καταγράφονται και στο Διάγραμμα 1.1.1α, καταδεικνύεται η προαναφερθείσα αρνητική συνεισφορά της ιδιωτικής κατανάλωσης με -3,58. Επιπρόσθετα και οι ακαθάριστες επενδύσεις παγίου κεφαλαίου με -0,07 συνεισέφεραν αρνητικά στην πορεία της εγχώριας ζήτησης για το 2020. Μόνο η δημόσια κατανάλωση συνεισέφερε θετικά με 0,52. Εν κατακλείδι, όπως παρουσιάζεται και στον Πίνακα 1.1.1 αλλά και το Διάγραμμα 1.1.1α, και εν αντιθέσει προς τα δεδομένα του 2019, η εν γένει συμβολή της εγχώριας ζήτησης στον ρυθμό μεταβολής του ΑΕΠ κρίνεται, για το 2020, ως αρνητικός παράγοντας μέγθυνσης του ΑΕΠ (-3,07).

Σε αρμονία με την παραπάνω ανάλυση κινείται και το Διάγραμμα 1.1.1β, της συμμετοχής του εγχώριου και του εξωτερικού τομέα ζήτησης (δηλαδή του ισοζυγίου αγαθών και υπηρεσιών) στο ΑΕΠ για το 2020. Συγκεκριμένα, με εξαίρεση τη μεταβολή των αποθεμάτων (0,67), η συνολική εικόνα ήταν αρνητική. Τόσο η συμβολή του ισοζυγίου αγαθών και υπηρεσιών (-5,62)

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.1.2
Δείκτης οικονομικού κλίματος (2019-2020)

Πηγή: Eurostat.

όσο και η εγχώρια ζήτηση (-3,07) σχεδόν μοιράστηκαν τη συνεισφορά τους στην ύφεση του ΑΕΠ.

Σε ό,τι αφορά την πορεία του Δείκτη Οικονομικού Κλίματος (ΔΟΚ), ως μελλοντικού «πληρεξούσιου» της ζήτησης, καταγράφονται, στο Διάγραμμα 1.1.2, οι προσδοκίες νοικοκυριών και επιχειρήσεων για την περίοδο πλέον του ενός έτους (1/2020-4/2021). Είναι προφανές πως, ενώ η εικόνα είναι σχετικώς στάσιμη γύρω από τις 90 μονάδες, από τον Μάιο έως τον Δεκέμβριο

του 2020, τα πράγματα αλλάζουν ελαφρώς εν συνεχεία. Συγκεκριμένα, από την αρχή του 2021 σταδιακά και έως τον Απρίλιο του 2021, ο ΔΟΚ έφτασε τις 97,9 μονάδες. Αναμένεται μάλιστα πως με το τέλος του επίσημου lockdown και προϊόντος του εμβολιασμού του συνολικού πληθυσμού ο ΔΟΚ θα πραγματοποιήσει εντυπωσιακή άνοδο.

Παρακάτω ακολουθεί μια πιο αναλυτική συζήτηση σχετικά με τη συνεισφορά του ισοζυγίου των αγαθών και υπηρεσιών της χώρας στο ΑΕΠ για το 2020.

Ισοζύγιο αγαθών και υπηρεσιών

Η συνεισφορά του εξωτερικού τομέα (εξαγωγές μείον εισαγωγές) στη μεγέθυνση του ΑΕΠ για το 2020, όπως έχει ήδη αναφερθεί παραπάνω, κρίνεται σε γενικές γραμμές αρνητική και αντανακλά κυρίως τη σημασία της διεθνούς ζήτησης.

Αναλυτικότερα, θα αναφερθούμε ξεχωριστά στον ρυθμό μεταβολής των αγαθών και ξεχωριστά στον ρυθμό μεταβολής των υπηρεσιών. Ξεκινώντας από τις εξαγωγές, να υπογραμμίσουμε ότι, σε ό,τι αφορά τις υπηρεσίες, οι οποίες, όπως φαίνεται και από τον Πίνακα 1.1.1, αποτελούν και το σχετικά μικρότερο τμήμα των εξαγωγών, παρουσίασαν πολύ μεγάλη ετήσια μείωση

για το 2020, της τάξης του 44,9%, ενώ αντίθετα τα αγαθά, που ήταν και το μεγαλύτερο τμήμα των εξαγωγών, παρουσίασαν μέση ετήσια αύξηση της τάξης του 4,3%. Από την άλλη πλευρά, ήταν ευτύχημα το γεγονός ότι οι εισαγόμενες υπηρεσίες είχαν μια μέση ετήσια μείωση της τάξης του 16,0%, ενώ τα εισαγόμενα αγαθά είχαν μικρότερη μέση ετήσια μείωση της τάξης του 3,6%.

Σε ό,τι αφορά τη συνεισφορά του ισοζυγίου των αγαθών και υπηρεσιών στον ρυθμό μεταβολής του ΑΕΠ, να επαναλάβουμε ότι διαμορφώθηκε στις -5,6 μονάδες για το 2020, εν αντιθέσει με τις 0,66 μονάδες το 2019. Αναλυτικότερα, παρατηρούμε τη σημαντική αρνητική συνεισφορά των εξαγωγών στο ΑΕΠ, που εκτιμάται στις 8,27 μονάδες, ενώ από την άλλη πλευρά η (θετική) συνεισφορά εισαγωγών στο ΑΕΠ ήταν της τάξης των 2,65 μονάδων. Η ιδιόρρυθμη αυτή καταγραφή της αρνητικής συνεισφοράς των εξαγωγών αλλά και τις θετικής συνεισφοράς των εισαγωγών στο ΑΕΠ καταδεικνύεται και στο Διάγραμμα 1.1.3, όπου διακρίνεται η αλλαγή της τάσης στα αντίστοιχα ιστογράμματα των εισαγωγών και των εξαγωγών σε σχέση με αυτά που παρουσιάζονται από το 2017 έως και το 2019.

1.1.2. Ιδιωτική κατανάλωση και επενδύσεις

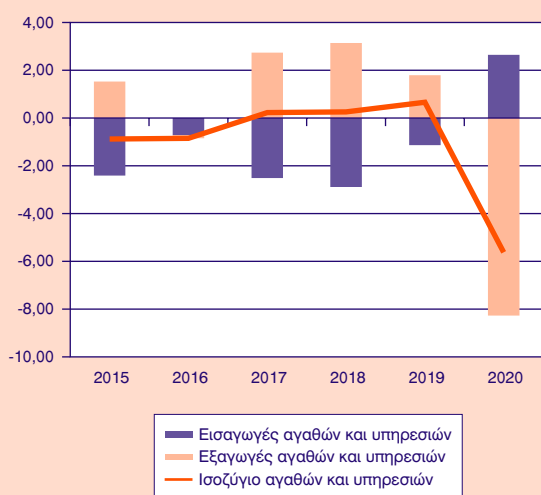
Κωνσταντίνος Λοΐζος

1.1.2.1. Ιδιωτική κατανάλωση

Μείωση των συνιστωσών της ιδιωτικής ζήτησης λόγω του νέου κύματος της πανδημίας

Σύμφωνα με τα τριμηνιαία εποχικά διορθωμένα στοιχεία των *Εθνικών Λογαριασμών*¹, η ιδιωτική κατανάλωση μειώθηκε στα 29.749 εκατ. ευρώ, σε τρέχουσες τιμές στο τέταρτο τρίμηνο του 2020, από 30.803 εκατ. ευρώ στο τρίτο τρίμηνο του ίδιου έτους. Ταυτόχρονα, σε όρους αλυσωτών δεικτών όγκου (έτος αναφοράς 2015) η ιδιωτική κατανάλωση μειώθηκε σε 30.548 εκατ. ευρώ στο τέταρτο τρίμηνο του 2020, σε σχέση με 31.237 εκατ. ευρώ στο τρίτο τρίμηνο του έτους αυτού. Επομένως, παρατηρήθηκε υποχώρηση της ιδιωτικής καταναλωτικής δαπάνης στο τέταρτο σε σχέση με το τρίτο τρίμηνο. Αυτή η μείωση εκδηλώνεται και στις σχετικές ποσοστιαίες μεταβολές², βάσει των εποχικά διορθωμένων στοιχείων αλυσωτών δεικτών όγκου. Έτσι, η ιδιωτική κατανάλωση μειώθηκε με ρυθμό -4,7% στο τέταρτο τρίμηνο του 2020 σε

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.1.3
Επιμέρους συνιστώσες της εξωτερικής ζήτησης

Πηγή: Εθνικοί Λογαριασμοί, ΕΛΣΤΑΤ, επεξεργασία στοιχείων από τον συγγραφέα.

1. Τριμηνιαίοι Εθνικοί Λογαριασμοί, Δελτίο τύπου ΕΛΣΤΑΤ, 5 Μαρτίου 2021.

2. Οι ποσοστιαίες μεταβολές υπολογίζονται με τον τύπο $\frac{(X_t - X_{t-1})}{X_{t-1}}$.

σχέση με το τέταρτο τρίμηνο του 2019, και κατά -2,2% σε σχέση με το αμέσως προηγούμενο τρίμηνο.

Επιπλέον, η ιδιωτική κατανάλωση, ως ποσοστό του ΑΕΠ, μειώθηκε στο τέταρτο τρίμηνο, καθώς κινήθηκε από 75,59% του ΑΕΠ στο τρίτο τρίμηνο του 2020, σε 72,16% στο τέταρτο τρίμηνο του έτους αυτού (Διάγραμμα 1.1.4). Η δημόσια κατανάλωση αντίθετα, αυξήθηκε από 22,93% στο τρίτο τρίμηνο σε 23,03% του ΑΕΠ στο τέταρτο τρίμηνο του 2020. Μείωση παρατηρήθηκε και στον ακαθάριστο σχηματισμό κεφαλαίου (παγίου κεφαλαίου και μεταβολής αποθεμάτων) ως ποσοστό του ΑΕΠ μεταξύ του τρίτου και τέταρτου τριμήνου από 13,17% σε 12,13%, ενώ το έλλειμμα του εμπορικού ισοζυγίου περιορίστηκε από -11,70% στο τρίτο τρίμηνο σε -7,31% στο τέταρτο τρίμηνο του 2020. Εν ολίγοις, η ανάκαμψη της πανδημίας στο τελευταίο τρίμηνο του 2020 επηρέασε σημαντικά όλες τις συνιστώσες της ζήτησης του ιδιωτικού τομέα, αντισταθμιζόμενη μόνο μερικώς από τη δημόσια κατανάλωση.

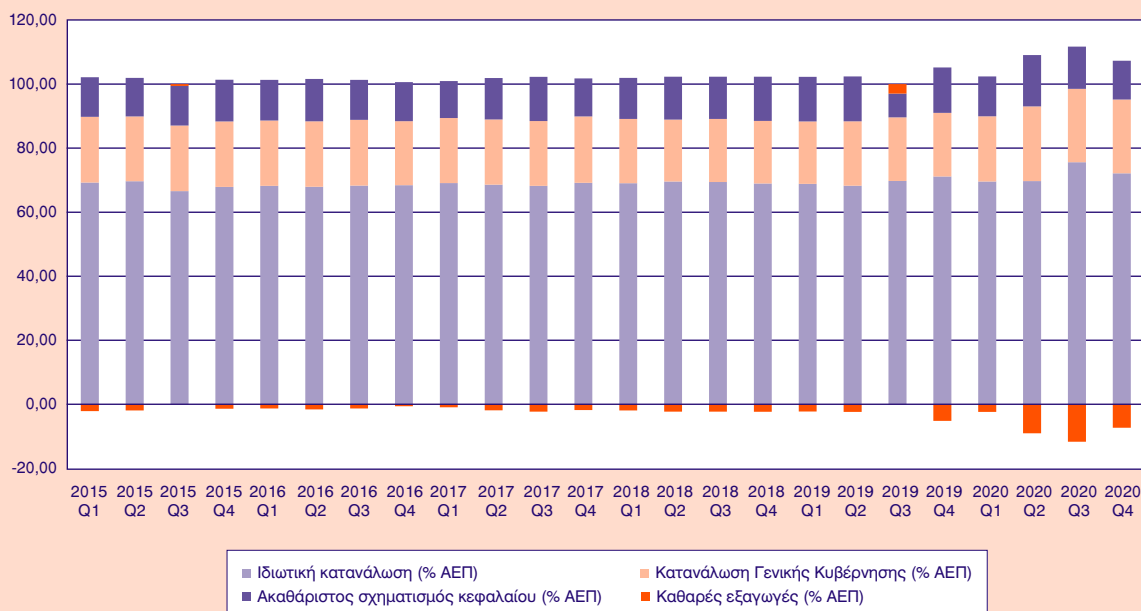
Υποχώρηση του λιανικού εμπορίου κατά τη διάρκεια του δεύτερου κύματος της πανδημίας Covid-19 πλην των ειδών διατροφής

Στο Διάγραμμα 1.1.5 παρουσιάζεται η εξέλιξη του λιανικού εμπορίου βάσει των μηνιαίων στοιχείων της

ΕΛΣΤΑΤ. Παρά τη μικρή ανάκαμψή του τον Οκτώβριο, ο γενικός δείκτης παρουσίασε πτωτικές τάσεις σε όλη τη μετέπειτα περίοδο έως τον Φεβρουάριο του 2021 που διαθέτουμε στοιχεία, με ποσοστιαίες μεταβολές που κυμαίνονταν μεταξύ -1,78% (τον Φεβρουάριο του 2021) και -11,39% (τον Δεκέμβριο του 2020). Άλλωστε, η μέση ποσοστιαία μεταβολή παρέμεινε αρνητική (-3,83%) για το εξάμηνο από τον Σεπτέμβριο του 2020 έως τον Φεβρουάριο του 2021. Παρόμοια αρνητική τάση παρατηρείται στον τομέα των καυσίμων και λιπαντικών καθ' όλο το εξάμηνο αυτό (συμπεριλαμβανομένου του πρώτου διμήνου του 2021), με μέση ποσοστιαία μεταβολή -16,62%. Τα λοιπά είδη εκτός διατροφής και καυσίμων παρουσιάζουν και αυτά αρνητική μέση ποσοστιαία μεταβολή αλλά πολύ μικρότερη σε μέγεθος (-1,55%), καθώς την έντονα αρνητική τάση για τον Νοέμβριο και Δεκέμβριο του 2020 αντισταθμίζουν θετικές ποσοστιαίες μεταβολές στους υπόλοιπους μήνες. Τέλος, εντελώς διαφορετική εικόνα έχουμε για τα είδη διατροφής με σταθερά θετικές ποσοστιαίες μεταβολές από τον Οκτώβριο του 2020 και έπειτα, και μέση ποσοστιαία μεταβολή για όλο το εξάμηνο θετική και ίση με 5,32%. Επομένως, οι εξελίξεις στο λιανικό εμπόριο τους μήνες του δεύτερου κύματος της πανδημίας, σε σχέση με το αντίστοιχο διάστημα του προηγούμενου έτους, ήταν αρνητικές, με μοναδική εξαίρεση τον κλάδο των ειδών διατροφής.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.1.4

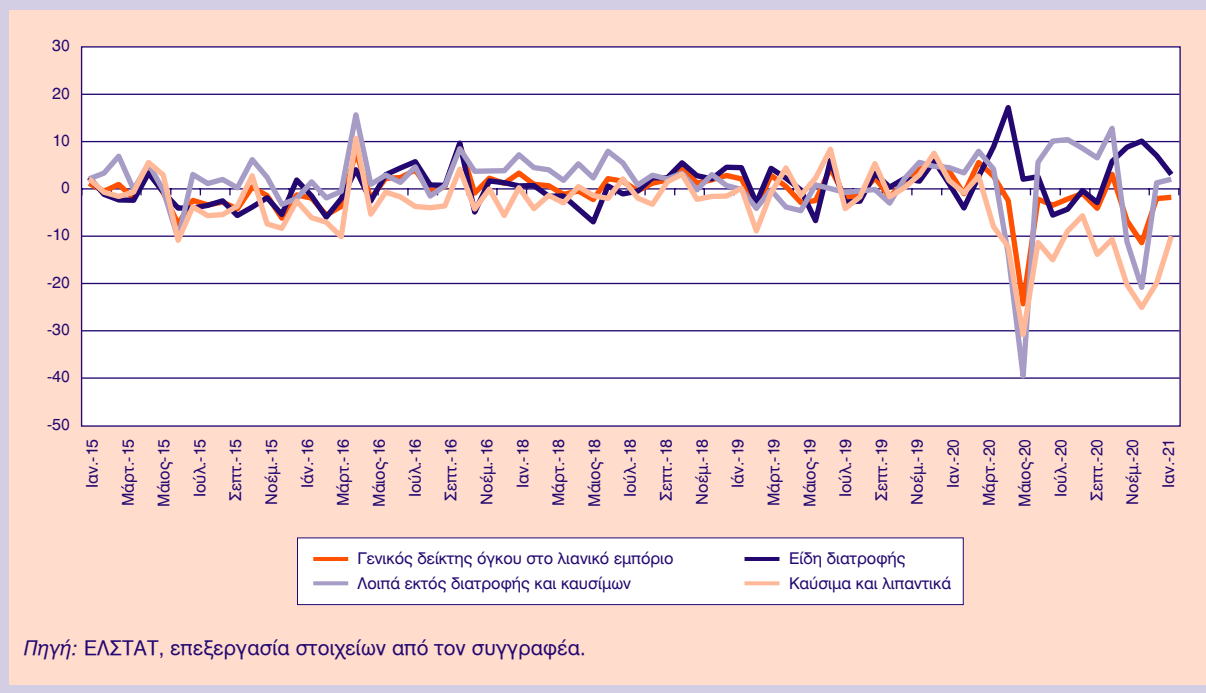
Εξέλιξη της ιδιωτικής κατανάλωσης και των άλλων συνιστωσών της ζήτησης ως ποσοστού του ΑΕΠ (προσέγγιση δαπάνης) (εποχικά διορθωμένα στοιχεία σε τρέχουσες τιμές)

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, επεξεργασία στοιχείων από τον συγγραφέα.

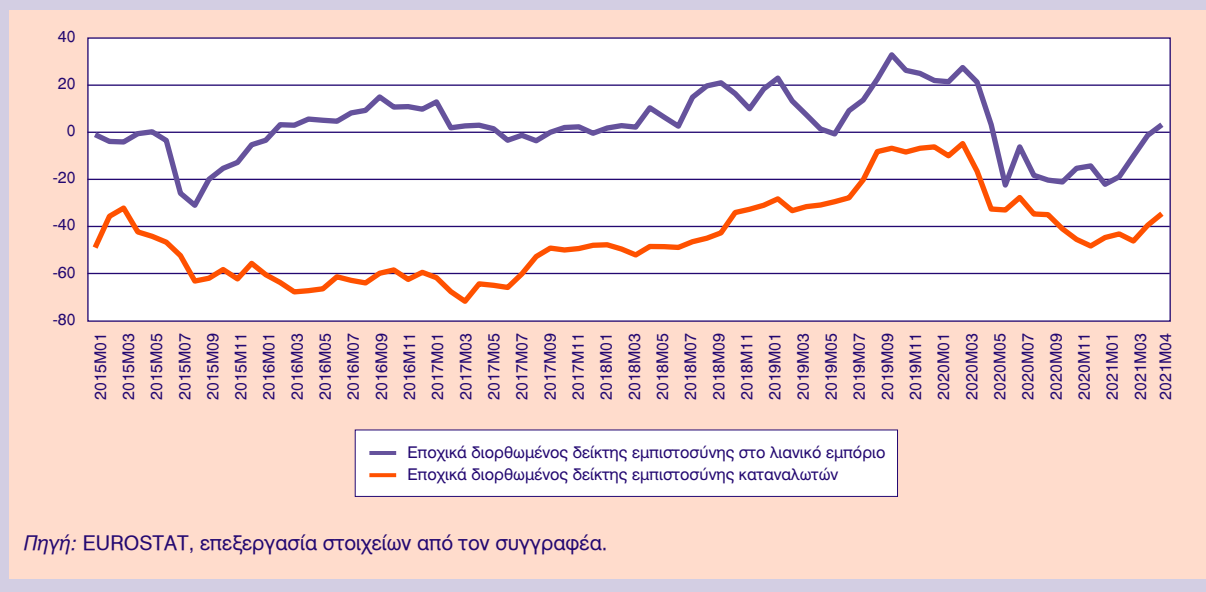
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.1.5

Ποσοστιαίες μεταβολές γενικού δείκτη όγκου και δεικτών στις κύριες κατηγορίες καταστημάτων στο λιανικό εμπόριο

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.1.6

Δείκτες εμπιστοσύνης στο λιανικό εμπόριο

Παρά τις διακυμάνσεις τους, οι προσδοκίες στο λιανικό εμπόριο ανέκαμψαν αισθητά στο δεύτερο δίμηνο του 2021

Από τους δημοσιευμένους από την EUROSTAT δείκτες εμπιστοσύνης (Διάγραμμα 1.1.6) προκύπτουν δύο μοτί-

βα μεταξύ του Σεπτεμβρίου 2020 και του Απριλίου 2021. Στο πρώτο διάστημα μέχρι τον Φεβρουάριο του 2021 τόσο ο δείκτης εμπιστοσύνης καταναλωτών όσο και ο δείκτης εμπιστοσύνης στο λιανικό εμπόριο κυμαίνονται, ακολουθώντας άλλοτε ανοδικές και άλλοτε καθοδικές τάσεις, χωρίς σαφή κατεύθυνση. Αντίθετα, στη δευτε-

ρη περίοδο που καλύπτεται από τον Μάρτιο και Απρίλιο του 2021, η αυξητική τάση και στους δύο δείκτες είναι σαφής και απότομη, προεξοφλώντας τις επικείμενες θετικές εξελίξεις στο λιανικό εμπόριο λόγω της προόδου των εμβολιασμών και του αναμενόμενου ανοίγματος των οικονομικών δραστηριοτήτων σε ευρύτερη κλίμακα.

1.1.2.2. Επενδύσεις

Αμφίσημη εξέλιξη των επενδύσεων στο τέταρτο τρίμηνο

Ο ακαθάριστος σχηματισμός παγίου κεφαλαίου μειώθηκε σε 4.327 εκατ. ευρώ, σε τρέχουσες τιμές, στο τέταρτο τρίμηνο του 2020, από 4.929 εκατ. ευρώ στο τρίτο τρίμηνο του έτους. Αντίθετα, σε όρους αλυσωτών δεικτών όγκου παρατηρούμε αύξηση του ακαθάριστου σχηματισμού παγίου κεφαλαίου σε 4.744 εκατ. ευρώ στο τέταρτο τρίμηνο του 2020, από 4.696 εκατ. ευρώ στο τρίτο τρίμηνο. Η αυξητική αυτή τάση στο τελευταίο τρίμηνο του 2020 επιβεβαιώνεται και σε όρους ποσοστιαίων μεταβολών τόσο ως προς το προηγούμενο τρίμηνο (1,0%) όσο και ως προς το αντίστοιχο τρίμηνο του προηγούμενου έτους (1,6%), βάσει των εποχικά διορθωμένων στοιχείων αλυσωτών δεικτών όγκου.

Από την άλλη πλευρά, η εξέλιξη της συμβολής των επενδύσεων και των συνιστωσών τους στο ΑΕΠ (Διάγραμμα 1.1.8) ήταν αρνητική στο τελευταίο τρίμηνο του 2020, που συμπίπτει με το δεύτερο κύμα της πανδημίας. Συγκεκριμένα, ο ακαθάριστος σχηματισμός παγίου κεφαλαίου και οι περισσότερες συνιστώσες του μείωσαν τη συμβολή τους στο ΑΕΠ στο τέταρτο τρίμηνο σε σχέση με το τρίτο τρίμηνο του 2020. Ιδιαίτερα παρατηρείται μείωση, σε όρους ποσοστιαίων μεταβολών, του μηχανολογικού και μεταφορικού εξοπλισμού, τόσο στο σύνολό του (-17,70%) όσο και στις επιμέρους κατηγορίες που τον απαρτίζουν. Παράλληλα, αρνητική ποσοστιαία μεταβολή στο τελευταίο τρίμηνο του 2020 εμφανίζεται και στις κατασκευές στο σύνολό τους (-14,48%), παρά τη μικρή θετική ποσοστιαία μεταβολή στις κατοικίες (5,90%).

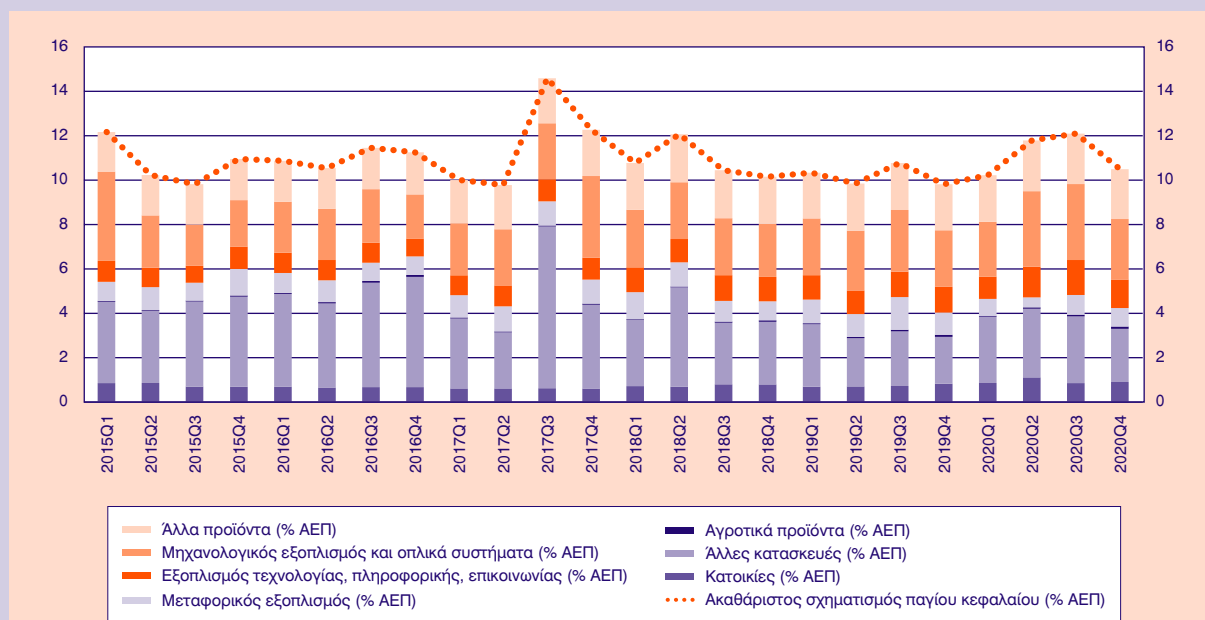
Ο μηχανολογικός και μεταφορικός εξοπλισμός διατηρεί το προβάδισμα έναντι των κατασκευών

Εστιάζοντας στις δύο κύριες συνιστώσες των ακαθάριστων επενδύσεων, αναφαίνεται η επιβεβαίωση του αυξημένου ειδικού βάρους του μηχανολογικού εξοπλισμού εις βάρος των κατασκευών. Έτσι, στο τέταρτο τρίμηνο του 2020 το μερίδιο του μηχανο-

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.1.7

Εξέλιξη των επενδύσεων και της σύνθεσής τους ως ποσοστού του ΑΕΠ

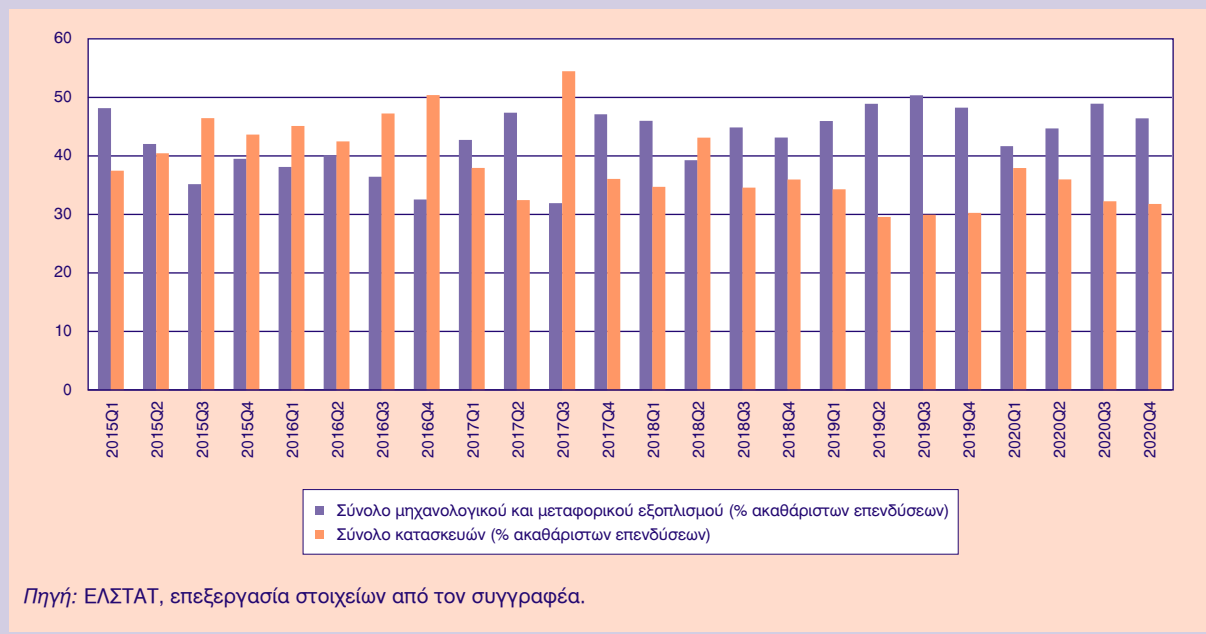
(εποχικά διορθωμένα στοιχεία σε τρέχουσες τιμές)

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, επεξεργασία στοιχείων από τον συγγραφέα.

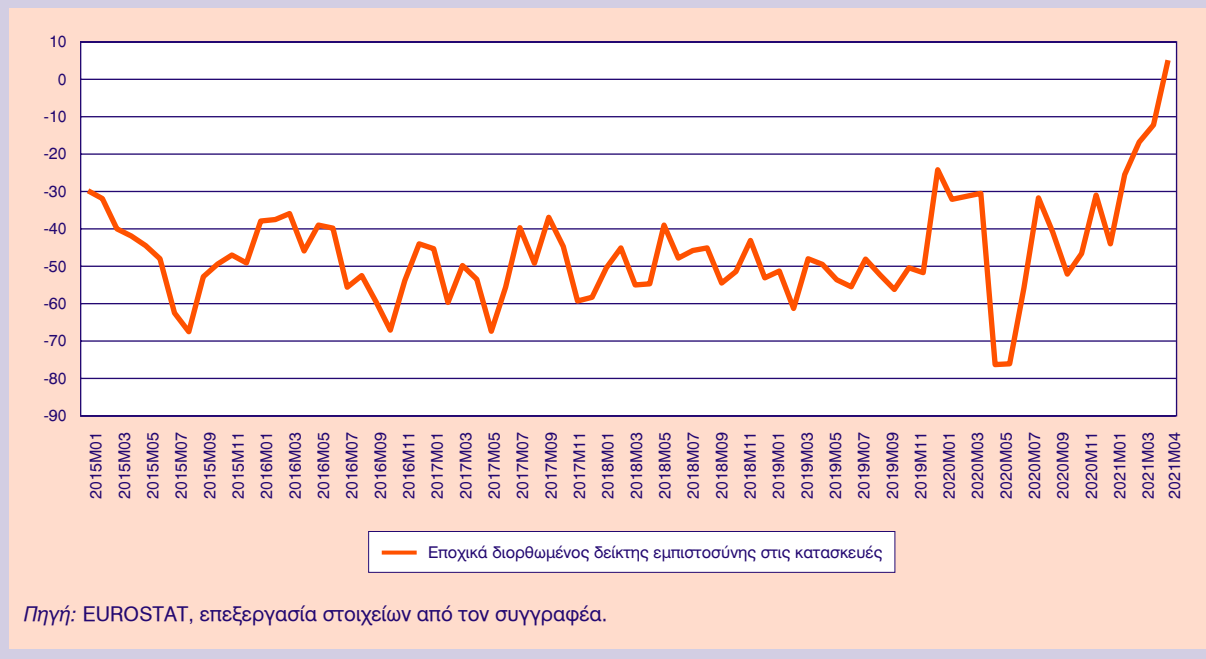
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.1.8

Μηχανολογικός και μεταφορικός εξοπλισμός και κατασκευές ως ποσοστό του ακαθάριστου σχηματισμού παγίου κεφαλαίου

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.1.9

Δείκτης εμπιστοσύνης στις κατασκευές

λογικού εξοπλισμού στο σύνολο του ακαθάριστου σχηματισμού παγίου κεφαλαίου παρέμεινε υψηλότερο (46,14%) αυτού των κατασκευών (31,46%), αν και ελαφρώς χαμηλότερο από αυτό που κατείχε στο τρίτο τρίμηνο του 2020 (48,65%). Το γεγονός ότι το μερίδιο του μηχανολογικού εξοπλισμού παραμένει

υψηλότερο από των κατασκευών, παρά τις διακυμάνσεις του, ήδη από το τρίτο τρίμηνο του 2018 αποτελεί ένα ενδιαφέρον εύρημα που χρήζει περαιτέρω διερεύνησης σχετικά με τις επιπτώσεις του στη δομή των ακαθάριστων επενδύσεων στην ελληνική οικονομία.

Σταθερά ευνοϊκές προσδοκίες στον τομέα των κατασκευών από τον Ιανουάριο του 2021

Η εξέλιξη των επιχειρηματικών προσδοκιών στον τομέα των κατασκευών παρουσιάζεται στο Διάγραμμα 1.1.9. Το βασικό συμπέρασμα είναι ότι, παρά τη διακύμανση των προσδοκιών μέχρι το τέλος του 2020, η τάση στους πρώτους τέσσερις μήνες του 2021 είναι σαφώς θετική, αναδεικνύοντας έτσι το ευνοϊκό κλίμα στον κλάδο. Μάλιστα, είναι χαρακτηριστικό πως για πρώτη φορά κατά την τελευταία πενταετία ο δείκτης εμπιστοσύνης στις κατασκευές λαμβάνει θετική τιμή (5,1) τον Απρίλιο του 2021, πιθανά προεξοφλώντας την τόνωση της οικοδομικής δραστηριότητας στο πλαίσιο του γενικότερου ανοίγματος της οικονομίας λόγω και της επέκτασης των εμβολιασμών και της προσδοκώμενης επικείμενης ύφεσης της πανδημίας.

1.1.2.3. Συμπεράσματα

Από την παραπάνω ανάλυση φαίνεται ότι η ελληνική οικονομία στη διάρκεια του δεύτερου κύματος της πανδημίας παρουσίασε δύο τάσεις. Από τη μία πλευρά υπέστη τις αρνητικές επιδράσεις στις περισσότερες συνιστώσες της ζήτησης και ιδίως στην ιδιωτική κατανάλωση, πλην των ειδών διατροφής. Παράλληλα, η θετική τάση στη δημόσια κατανάλωση και οι αμφίσημες εξελίξεις στις επενδύσεις δεν ήταν ικανές να αντιστρέψουν τη συνολικά αρνητική τάση των περισσότερων συνιστωσών της ζήτησης εκφρασμένων ως ποσοστό του ΑΕΠ. Από την άλλη πλευρά, παρατηρείται σαφής αύξηση της εμπιστοσύνης τόσο στο λιανικό εμπόριο όσο και στις κατασκευές ως πρόδρομοι δείκτες της προσδοκώμενης ανάκαμψης της οικονομίας, καθώς η χώρα διανύει πια τη φάση της σταδιακής οικοδόμησης του τείχους ανοσίας με τους εκτεταμένους εμβολιασμούς, ενώ αναμένει την εκκίνηση της τουριστικής περιόδου ως βασικό μοχλό στήριξης της οικονομίας.

1.2. Οι τιμές της Ενέργειας διαμορφώτριες του πληθωρισμού στην Ελλάδα και την Ευρωζώνη

Αιμιλία Μαρσέλλου

Ελλάδα

Κατά την τρέχουσα συγκυρία κυρίαρχος παράγοντας διαμόρφωσης της μεταβολής του ΔTK στην Ελλάδα (και διεθνώς) αναδείχθηκαν οι τιμές στην Ενέργεια λόγω της αύξησης της τιμής του πετρελαίου, απόρροιας εν μέρει των θετικών προσδοκιών για τη δια-

μόρφωση της παγκόσμιας ζήτησης. Οι δείκτες τιμών των υπόλοιπων ομάδων αγαθών και υπηρεσιών στην Ελλάδα, ωστόσο, εξακολουθούν να καταγράφουν αρνητικές μεταβολές.

Σύμφωνα με τα στατιστικά δεδομένα της ΕΛΣΤΑΤ, ο Εθνικός ΔTK τον Μάιο του 2021 κατέγραψε ετήσια οριακή αύξηση 0,1% για πρώτη φορά από το ξέσπασμα της πανδημίας COVID-19 στην Ελλάδα και την επιβολή του πρώτου απαγορευτικού κυκλοφορίας τον Μάρτιο του 2020. Ήδη από τον Απρίλιο του 2021 είχε αρχίσει να διαφαίνεται η αποκλιμάκωση των μειώσεων του δείκτη, καταγράφοντας υποχώρηση μόλις κατά 0,3% σε σύγκριση με τις πολύ υψηλότερες μειώσεις του πρώτου τριμήνου του 2021 (Πίνακας 1.2.1). Καθοριστικός παράγοντας για την εξέλιξη αυτή είναι η σημαντική ανάκαμψη των τιμών της Ενέργειας κατά τους δύο προηγούμενους μήνες, η οποία συνεχίστηκε

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.2.1 Η πορεία του πληθωρισμού στην Ελλάδα (%)

	Εθνικός ΔTK (Ελλάδα)	Πυρήνας εθνικού ΔTK (Ελλάδα)	Εν. ΔTK (Ελλάδα)	Πυρήνας Εν. ΔTK (Ελλάδα)
2020:M1	0,9	0,7	1,1	1,0
2020:M2	0,2	0,3	0,4	0,4
2020:M3	0,0	1,1	0,2	0,9
2020:M4	-1,4	-0,1	-0,9	0,0
2020:M5	-1,1	0,4	-0,7	0,3
2020:M6	-1,6	-1,4	-1,9	-2,4
2020:M7	-1,8	-1,3	-2,1	-2,2
2020:M8	-1,9	-1,4	-2,3	-2,4
2020:M9	-2,0	-1,6	-2,3	-2,6
2020:M10	-1,8	-1,4	-2,0	-2,2
2020:M11	-2,1	-1,8	-2,1	-2,3
2020:M12	-2,3	-2,0	-2,4	-2,5
2021:M1	-2,0	-1,3	-2,4	-2,3
2021:M2	-1,3	-1,0	-1,9	-2,1
2021:M3	-1,6	-2,8	-2,0	-3,2
2021:M4	-0,3	-1,6	-1,1	-2,3
2021:M5	0,1	-1,7	-1,2	-3,1

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ.

Σημείωση: ΔTK: Δείκτης Τιμών Καταναλωτή, Εν. ΔTK: Εναρμονισμένος Δείκτης Τιμών Καταναλωτή.

ακόμα πιο έντονα τον Μάιο. Ως εκ τούτου, ο πυρήνας¹ του Εθνικού ΔΤΚ τον Μάιο του 2021 παρέμεινε σε αρνητικό έδαφος, καταγράφοντας μείωση κατά 1,7%. Μείωση, επίσης, κατέγραψε ο Εν. ΔΤΚ της χώρας κατά 1,2% καθώς και ο πυρήνας του Εν. ΔΤΚ (-3,1%).

Αναλυτικότερα, η ετήσια αύξηση του Γενικού ΔΤΚ τον Μάιο του 2021 κατά 0,1% αποτελεί συνδυαστικό αποτέλεσμα των ακόλουθων μεταβολών των επιμέρους δεικτών τιμών ομάδων αγαθών και υπηρεσιών. Πιο συγκεκριμένα, καταγράφηκαν αυξήσεις κατά:

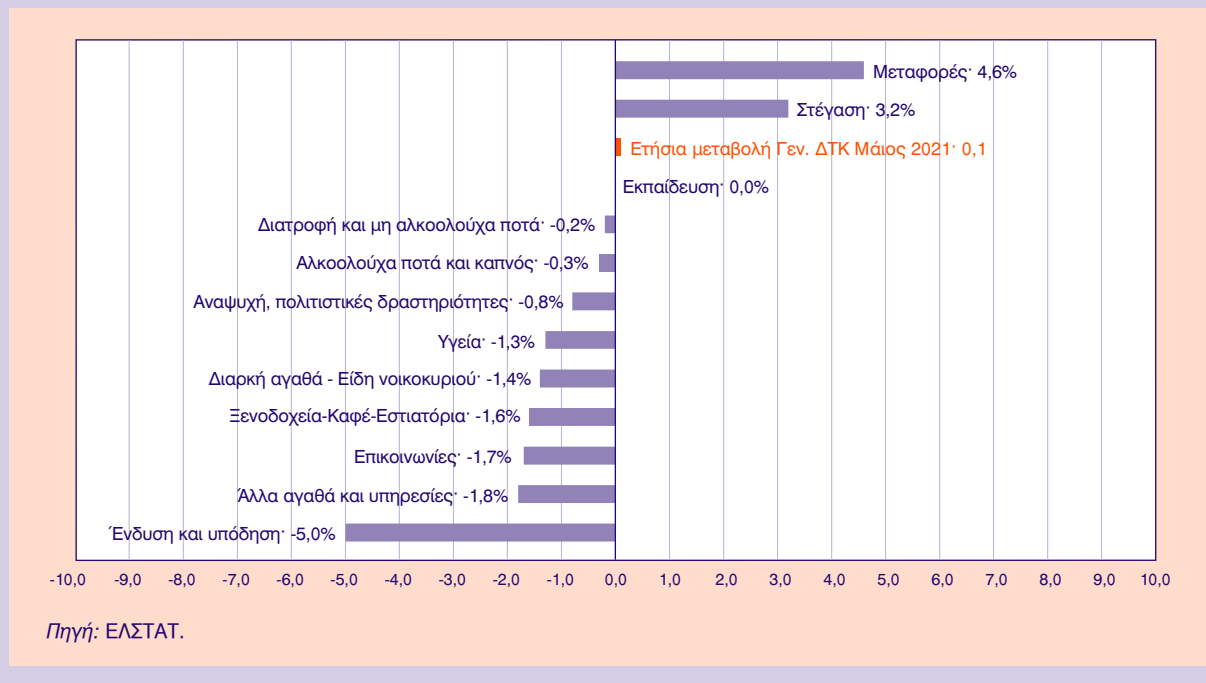
- **3,2% στην ομάδα υπηρεσιών Στέγασης.** Η αύξηση αυτή, που οφείλεται κυρίως στην άνοδο των τιμών στο *Πετρέλαιο θέρμανσης* (+28,9%) και το *Φυσικό αέριο* (+31,8%), αντισταθμίστηκε εν μέρει από την υποχώρηση των τιμών στον *Ηλεκτρισμό* (-0,9%).
- **4,6% στην ομάδα υπηρεσιών Μεταφορών.** Η μεταβολή αυτή οφείλεται κυρίως στην αύξηση των τιμών στην υποομάδα *Καύσιμα και λιπαντικά* (+19,4%)², *Καινούργια αυτοκίνητα* (+3,3%) και στις *Υπηρεσίες Μεταφορών με αεροπλάνο* (+3,6%)³.

Από την άλλη πλευρά, μειώσεις κατέγραψαν οι τιμές στις ακόλουθες ομάδες αγαθών και υπηρεσιών κατά:

- **-0,2% στην ομάδα αγαθών Διατροφή και μη αλκοολούχα ποτά.** Η εξέλιξη αυτή οφείλεται κυρίως στη μείωση των τιμών στα παρακάτω αγαθά: *δημητριακά για πρωινό* (-5,4%), *χοιρινό* (-4,3%), *γιαούρτι* (-5,0%), *νωπά φρούτα* (-11,4%) και *αναψυκτικά* (-7,4%). Η μείωση αυτή αντισταθμίστηκε εν μέρει από τις αυξήσεις των τιμών κυρίως στα: *αρνί και κατσίκι* (+14,5%), *πουλερικά* (+4,0%), *νωπά ψάρια* (+6,1%), *τυριά* (+0,9%), *ελαιόλαδο* (+1,1%), *άλλα βρώσιμα έλαια* (+13,8%), *νωπά λαχανικά* (+3,0%) και *πατάτες* (+3,5%).
- **-0,3% στην ομάδα αγαθών Αλκοολούχα αγαθά και καπνός.** Η μείωση αυτή οφείλεται κυρίως στην πτώση των τιμών στα *Κρασιά* (-2,3%).
- **-5,0% στην Ένδυση και Υπόδηση.** Η μείωση αυτή οφείλεται κυρίως στη μείωση των τιμών στα *Είδη ένδυσης και υπόδησης*.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.2.1

Ετήσιες μεταβολές Γενικού ΔΤΚ ανά ομάδα αγαθών και υπηρεσιών, Μάιος 2021

1. Ο πυρήνας πληθωρισμού υπολογίζεται από τον Δείκτη Τιμών Καταναλωτή εξαιρώντας τις ομάδες Διατροφή, Αλκοολούχα ποτά, Καπνός και Προϊόντα Ενέργειας.

2. Αναλυτικότερα: Πετρέλαιο κίνησης +20,6%, Βενζίνη +20,2%, Άλλα καύσιμα +14,5%, Λιπαντικά -0,1%.

3. Οι υπόλοιπες μεταφορές επιβατών κατέγραψαν μείωση στις τιμές τους: Μεταφορά επιβατών με σιδηρόδρομο -12,3%, Οδικές μεταφορές επιβατών -8,8% και Συνδυασμένες μεταφορές επιβατών -12,4%.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.2.2 Ετήσιες μεταβολές υποδεικτών ομάδων αγαθών και υπηρεσιών του ΔΤΚ, Ιανουάριος-Μάιος 2021

Ομάδες αγαθών και υπηρεσιών	Ιαν.	Φεβρ.	Μάρτ.	Απρ.	Μάιος
1 Διατροφή και μη αλκοολούχα ποτά	-0,4	-0,5	-0,3	-1,2	-0,2
2 Αλκοολούχα ποτά και καπνός	-0,4	0,1	-0,5	-0,1	-0,3
3 Ένδυση και υπόδηση	-3,5	-0,1	-16,9	-1,1	-5,0
4 Στέγαση	-3,4	-1,9	0,1	1,9	3,2
5 Διαρκή αγαθά, είδη νοικοκυριού και υπηρεσίες	-2,2	-2,2	-1,7	-1,2	-1,4
6 Υγεία	-1,2	-1,1	-1,1	-1,0	-1,3
7 Μεταφορές	-5,7	-4,3	-0,8	2,3	4,6
8 Επικοινωνίες	-2,1	-1,8	-1,6	-1,4	-1,7
9 Αναψυχή, πολιτιστικές δραστηριότητες	-0,6	-0,3	-0,3	-1,0	-0,8
10 Εκπαίδευση	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
11 Ξενοδοχεία, καφέ, εστιατόρια	-0,6	-0,4	-0,5	-0,9	-1,6
12 Άλλα αγαθά και υπηρεσίες	-2,4	-1,7	-1,4	-2,4	-1,8
Γενικός Δείκτης	-2,0	-1,3	-1,6	-0,3	0,1

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ.

- **-1,4% στην ομάδα Διαρκή αγαθά-Είδη νοικοκυριού και υπηρεσίες.** Η μείωση αυτή οφείλεται κυρίως στην πτώση των τιμών στα Υφαντουργικά προϊόντα οικιακής χρήσης (-4,9%), τα Υαλικά-επιτραπέζια σκεύη και σκεύη οικιακής χρήσης (-4,6%) και τα Είδη άμεσης κατανάλωσης νοικοκυριού (-2,1%).
- **-1,3% στην ομάδα υπηρεσιών Υγείας.** Η μείωση αυτή, που οφείλεται κυρίως στην πτώση των τιμών των Φαρμακευτικών προϊόντων (-4,3%), αντισταθμίστηκε εν μέρει από την αύξηση των τιμών στις Ιατρικές, οδοντιατρικές και παραϊατρικές υπηρεσίες (+0,6%).
- **-1,7% στην ομάδα υπηρεσιών Επικοινωνιών.** Η μείωση αυτή οφείλεται κυρίως στην πτώση των τιμών στις Τηλεφωνικές υπηρεσίες (-2,0%).
- **-0,8% στην ομάδα υπηρεσιών στην Αναψυχή-Πολιτιστικές δραστηριότητες.** Η μείωση αυτή οφείλεται κυρίως στην πτώση των τιμών στα Διαρκή αγαθά αναψυχής (-3,1%)⁴.
- **-1,6% στην ομάδα υπηρεσιών Ξενοδοχεία-Καφέ-Εστιατόρια.** Η μείωση αυτή οφείλεται κατά κύ-

ριο λόγο στην πτώση των τιμών στα Ξενοδοχεία-μοτέλ-πανδοχεία (-21,1%).

- **-1,8% στα Άλλα αγαθά και υπηρεσίες.** Η μείωση αυτή οφείλεται κυρίως στην πτώση των τιμών στα Άλλα είδη ατομικής φροντίδας (-4,9%) και στα Άλλα προσωπικά είδη (-3,3%).

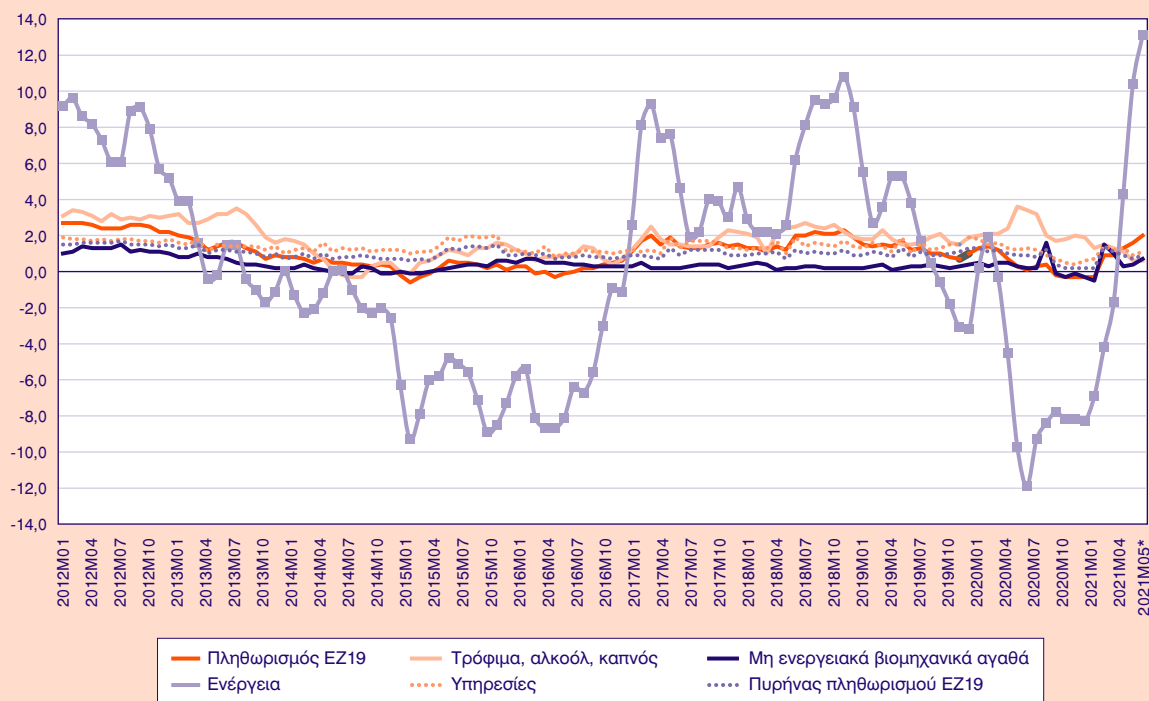
Ευρωζώνη

Ο πληθωρισμός στην Ευρωζώνη για τον μήνα Μάιο 2021 αναμένεται να διαμορφωθεί στο 2,0% σύμφωνα με τις προκαταρκτικές εκτιμήσεις της Eurostat. Η εκτίμηση αυτή έρχεται να ενισχύσει περαιτέρω τη θετική πορεία του πληθωρισμού που ξεκίνησε από τον Ιανουάριο του 2021. Σε ό,τι αφορά τους βασικότερους επιμέρους (εναρμονισμένους) δείκτες τιμών, τον Μάιο του 2021 στην Ευρωζώνη, τη μεγαλύτερη αύξηση κατέγραψαν οι τιμές στην Ενέργεια (+13,1% έναντι +10,4% τον Απρίλιο), οι Υπηρεσίες (+1,1% έναντι +0,9% τον Απρίλιο) και ακολουθούν τα Μη ενεργειακά βιομηχανικά προϊόντα (+0,7% έναντι +0,4% τον Απρίλιο), ενώ στα ίδια επίπεδα με τον Απρίλιο αναμέ-

4. Σκάφη, εξωλέμβιες και εξοπλισμοί σκαφών -3,2%.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.2.2

Εναρμονισμένος ΔTK στην Ευρωζώνη, ετήσια μεταβολή (2015 = 100)

Πηγή: Eurostat (* προκαταρκτικές εκτιμήσεις).

νεται να διαμορφωθεί ο πληθωρισμός στα Τρόφιμα, αλκοόλ και καπνός (+0,6%).

Μεταξύ των χωρών μελών της Ευρωζώνης οι χώρες με τον υψηλότερο πληθωρισμό αναμένεται να είναι

το Λουξεμβούργο (+4,0%), η Λιθουανία (+3,5%) και η Εσθονία (+3,1%). Στον αντίποδα οι χώρες που παρουσίασαν χαμηλότερο πληθωρισμό είναι η Ελλάδα (-1,1%), η Πορτογαλία (+0,5%) και η Ιταλία (+1,3%).

1.3. Οι προβλέψεις του υποδείγματος παραγόντων για τις βραχυπρόθεσμες εξελίξεις στο ΑΕΠ

**Μονάδα Οικονομικών Προβλέψεων
Υποδείγματος Παραγόντων
Έρση Αθανασίου, Θεόδωρος Τσέκερης,
Αικατερίνη Τσούμα**

Στην παρούσα ενότητα παρουσιάζονται οι βραχυπρόθεσμες προβλέψεις αναφορικά με την εξέλιξη του ρυθμού μεταβολής του πραγματικού ΑΕΠ για το έτος 2021¹, στη βάση του δομικού υποδείγματος παραγόντων (structural factor model) του ΚΕΠΕ². Η βάση δεδομένων που χρησιμοποιείται για την εκτίμηση του υποδείγματος και τη διεξαγωγή των προβλέψεων περιλαμβάνει 121 μεταβλητές³, οι οποίες καλύπτουν τις κύριες παραμέτρους της οικονομικής δραστηριότητας στη χώρα σε τριμηνιαία συχνότητα κατά τη χρονική περίοδο από τον Ιανουάριο του 2000 μέχρι και τον Μάρτιο του 2021.

Όπως επισημάνθηκε και στα προηγούμενα τεύχη των *Οικονομικών Εξελίξεων*, οι ιδιαίτερες και διαρκώς δια-

φοροποιούμενες συνθήκες οφειλόμενες στην πανδημία του Covid-19 δυσχεραίνουν σημαντικά τη διεξαγωγή προβλέψεων αναφορικά με την πορεία του πραγματικού ΑΕΠ, τόσο εξαιτίας της απορρέουσας πρωτοφανούς αβεβαιότητας, όσο και των συνεχών εναλλαγών μεταξύ περιόδων λήψης έκτακτων περιοριστικών μέτρων και περιόδων τμηματικής και μερικής ανάκλησης αυτών. Επιπλέον, όπως και κατά την προηγούμενη περίοδο αναφοράς, παραμένει δύσκολη η ποσοτικοποίηση των αντισταθμιστικών επιδράσεων των μέτρων αντιμετώπισης της πανδημίας και θωράκισης της οικονομίας, αλλά και η επίδραση της σταδιακής τους άρσης κατά την πρόσφατη περίοδο. Παράλληλα, δεν είναι εφικτό να ληφθούν υπόψη στην πρόβλεψη μέτρα πολιτικής που θα μπορούσαν να επηρεάσουν σημαντικά την οικονομική δραστηριότητα, ιδιαίτερα από το δεύτερο εξάμηνο του 2021 και ύστερα, όπως η εκταμίευση και σταδιακή αξιοποίηση των πόρων του Ταμείου Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας⁴.

Σύμφωνα με τις οικονομετρικές εκτιμήσεις που παρουσιάζονται στον Πίνακα 1.3.1, και έχοντας ενσωματώσει τα δημοσιευμένα (προσωρινά) στοιχεία μέχρι και το πρώτο τρίμηνο του 2021⁵, η πρόβλεψη για τον μέσο ετήσιο ρυθμό μεταβολής του πραγματικού ΑΕΠ για το σύνολο του 2021 διαμορφώνεται στο 4,7%. Στο ίδιο επίπεδο ανέρχονται και οι σχετικοί εκτιμώμενοι ρυθμοί μεταβολής για το πρώτο και δεύτερο εξάμη-

1. Η ημερομηνία διεξαγωγής της παρούσας πρόβλεψης είναι η 23η Ιουνίου 2021.

2. Αναλυτική περιγραφή του υποδείγματος παρουσιάζεται στο Τεύχος 15 (Ιούνιος 2011, σσ. 20-22) του περιοδικού του ΚΕΠΕ *Οικονομικές Εξελίξεις*. Βλέπε <https://www.kepe.gr/images/oikonomikes_ekselikseis/TEYXOS_15gr.pdf>.

3. Το δείγμα περιλαμβάνει μεταβλητές από τις κατηγορίες των πραγματικών και ονομαστικών μεγεθών, καθώς και σημαντικό αριθμό μεταβλητών που αντανακλούν προσδοκίες και εκτιμήσεις, όπως αναφέρεται και σε προηγούμενα τεύχη των *Οικονομικών Εξελίξεων*. Κατ'εξάφραση, λόγω μη διαθεσιμότητας των αναλυτικών στοιχείων της Έρευνας Εργατικού Δυναμικού για το πρώτο τρίμηνο του 2021 κατά τη διεξαγωγή των προβλέψεων, το δείγμα δεν περιλαμβάνει πέντε μεταβλητές που χρησιμοποιούνται κατά πάγια πρακτική για τις εκτιμήσεις και αφορούν επιμέρους υποκατηγορίες των μεγεθών της απασχόλησης και της ανεργίας. Η απαραίτητη για τις εκτιμήσεις εποχική διόρθωση των χρονολογικών σειρών πραγματοποιείται με τη χρήση του προγράμματος Demetra+, στη βάση του φίλτρου TRAMO/SEATS.

4. Επισημαίνεται στο σημείο αυτό ότι το υπόδειγμα παραγόντων που εφαρμόζεται δεν ενσωματώνει την άμεση εκτίμηση των επιδράσεων των μέτρων πολιτικής (policy neutral), ούτε αποτελεί υπόδειγμα κατάλληλο για την απευθείας ανάλυση επιπτώσεων (impact analysis) μεγάλων διαταραχών στην οικονομία, όπως η πανδημία Covid-19, που δημιουργούν έκτακτες οικονομικές συνθήκες και οδηγούν σε ξαφνικές και ακραίες (εκτός πορείας σύμφωνα με την τάση) μεταβολές του ΑΕΠ. Αντ' αυτού, εμπεριέχει τις όποιες επιδράσεις εμμέσως, μέσω των ενσωματωμένων μεταβλητών μέχρι και την πιο πρόσφατη περίοδο αναφοράς (πρώτο τρίμηνο του 2021). Υπενθυμίζεται, ταυτόχρονα, ότι οι προβλέψεις διεξάγονται με τη χρήση μικρού αριθμού 'παραγόντων' (factors), που συνοψίζουν την πληροφόρηση ενός μεγάλου αριθμού ερμηνευτικών μεταβλητών, μέσω της διαδικασίας των κυρίων συνιστωσών (principal components), με σκοπό να ενσωματωθεί όσο το δυνατόν περισσότερη από τη μεταβλητότητα των υποκείμενων δεδομένων. Συνεπώς, στην τρέχουσα συγκυρία η αξιολόγηση των παρεχόμενων προβλέψεων πρέπει να λαμβάνει υπόψη κατά πόσο αντανακλώνται όλες οι διακυμάνσεις της πραγματικής οικονομικής δραστηριότητας σε βραχυπρόθεσμο ορίζοντα, καθώς και την αυξημένη ετερογένεια που παρουσιάζει η δυναμική απόκριση των μεταβλητών, σε συνδυασμό με την ύπαρξη ακραίων τιμών (outliers). Βασικό, παράλληλα, σε τριμηνιαία δεδομένα με υστέρηση ενός τριμήνου, δεν αντανακλά τις όποιες πολύ πρόσφατες σημαντικές εξελίξεις σε ημερήσιο ή εβδομαδιαίο επίπεδο. Όλοι οι ως άνω περιορισμοί δύνανται να επιδρούν κατά την τρέχουσα συγκυρία στην προβλεπτική επίδοση του υποδείγματος παραγόντων.

5. Σύμφωνα με την πιο πρόσφατη ανακοίνωση της ΕΛΣΤΑΤ για τους *Τριμηνιαίους Εθνικούς Λογαριασμούς*, με ημερομηνία 4 Ιουνίου 2021.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.3.1 Ρυθμός μεταβολής του πραγματικού ΑΕΠ για το 2021

(% ως προς την αντίστοιχη περίοδο του προηγούμενου έτους)

Τρίμηνα	2021		
	2021Q2	2021Q3	2021Q4
Τριμηνιαίος ρυθμός μεταβολής	11,67 [10,69 , 12,66]	6,57 [5,08 , 8,09]	2,77 [1,11 , 4,46]
Μέσος ρυθμός μεταβολής α' εξαμήνου*	4,69 [4,20 , 5,18]	-	-
Μέσος ρυθμός μεταβολής β' εξαμήνου	-	4,67 [3,10 , 6,27]	-
Μέσος ετήσιος ρυθμός μεταβολής*	-	4,68 [3,65 , 5,73]	-

Σημείωση: Οι τιμές στις αγκύλες δείχνουν το κάτω και άνω όριο του διαστήματος εμπιστοσύνης της πρόβλεψης στο επίπεδο 95%.

* Ο μέσος ρυθμός μεταβολής α' εξαμήνου και ο μέσος ετήσιος ρυθμός μεταβολής του 2021 ενσωματώνουν το επίσημα διαθέσιμο (προσωρινό) στοιχείο για το πρώτο τρίμηνο του 2021, σε εποχικά διορθωμένη βάση.

νο του 2021, σε σχέση με τις αντίστοιχες περιόδους του 2020, ενώ οι προβλέψεις ανά τρίμηνο εμφανίζουν θετικό πρόσημο, παρουσιάζοντας ιδιαίτερα υψηλό ρυθμό στο δεύτερο τρίμηνο (11,7% ως προς το αντίστοιχο τρίμηνο του 2020) και σταδιακή αποκλιμάκωση στη συνέχεια (6,6% στο τρίτο τρίμηνο και 2,8% στο τέταρτο τρίμηνο του έτους). Σε αυτή τη βάση φαίνεται ότι, κατά το εννεάμηνο Απριλίου-Δεκεμβρίου 2021, η ελληνική οικονομία θα ακολουθήσει πορεία ανάκαμψης, με τις παρατηρούμενες αποκλίσεις στους εκτιμώμενους τριμηνιαίους ρυθμούς μεταβολής του ΑΕΠ να είναι σε κάποιο βαθμό αναμενόμενες, δεδομένου ότι η ένταση της ύφεσης που σημειώθηκε το προηγούμενο έτος παρουσίασε αντίστοιχη πορεία, με την κορύφωση στο δεύτερο τρίμηνο του έτους και αποκλιμάκωση στη συνέχεια.

Οι ως άνω προβλέψεις για την εξέλιξη του ΑΕΠ το 2021 σηματοδοτούν μία βελτίωση των οικονομικών συνθηκών στη χώρα, ως απόρροια της βελτίωσης των επιδημιολογικών δεδομένων και της συνεπαγόμενης επαναφοράς της ομαλής λειτουργίας πολλών σημαντικών οικονομικών δραστηριοτήτων. Ήδη από το πρώτο τρίμηνο του 2021, η θετική αυτή προοπτική αντανακλάται στην ευνοϊκή εξέλιξη που παρουσίασαν αρκετές από τις οικονομικές μεταβλητές που ενσωματώνονται στην πρόβλεψη.

Πιο αναλυτικά, οι παρατηρήσεις σε μη εποχικά και ημερολογιακά διορθωμένα στοιχεία που αφορούν το πρώτο τρίμηνο του 2021 σε σχέση με το αντίστοιχο τρίμηνο του 2020 δείχνουν, καταρχάς, μία αξιοσημείωτη άνοδο των επενδύσεων παγίου κεφαλαίου, τόσο στο σύνολο

όσο και σε όλες τις επιμέρους υποκατηγορίες. Παράλληλα, τα σχετικά στοιχεία αποτυπώνουν μία συνεχιζόμενη ταχεία άνοδο των εξαγωγών αγαθών, σε συνδυασμό με μία περαιτέρω αύξηση της καταναλωτικής δαπάνης της Γενικής Κυβέρνησης. Ανοδική υπήρξε επίσης και η εξέλιξη του Γενικού Δείκτη Βιομηχανικής Παραγωγής, ο οποίος ενισχύθηκε τόσο στο σύνολο όσο και σε όλους τους σχετικούς υποδείκτες, με εξαίρεση τον υποδείκτη που αφορά τα διαρκή καταναλωτικά αγαθά. Επιπλέον, σε σχέση με τον Γενικό Δείκτη Κύκλου Εργασιών στη Βιομηχανία, αύξηση παρατηρήθηκε στην κατηγορία που αφορά την εξωτερική αγορά τόσο στο σύνολο όσο και σε όλες τις επιμέρους υποκατηγορίες, ενώ άνοδος σημειώθηκε στον δείκτη που αφορά την εγχώρια αγορά στις υποκατηγορίες των ενδιάμεσων και κεφαλαιουχικών αγαθών. Ανοδικά κινήθηκε επίσης η οικοδομική δραστηριότητα σε όρους όγκου και στη βάση των οικοδομικών αδειών, ενώ μικρή αύξηση σημειώθηκε και στον δείκτη κύκλου εργασιών στο χονδρικό εμπόριο.

Από την άλλη πλευρά, ορατές παρέμειναν κατά το πρώτο τρίμηνο του 2021 οι επιπτώσεις της πανδημίας στην ιδιωτική κατανάλωση, η οποία υποχώρησε σημαντικά σε σχέση με το αντίστοιχο τρίμηνο του προηγούμενου έτους. Σε αντιστοιχία, πτώση καταγράφηκε και στον Γενικό Δείκτη Όγκου στο Λιανικό Εμπόριο, αν και παρατηρήθηκε οριακή ανάκαμψη στην υποκατηγορία πολυκαταστήματα και σημαντική αύξηση στις υποκατηγορίες τροφίμα-ποτά-καπνός, φαρμακευτικά-καλλυντικά, και έπιπλα-ηλεκτρικά είδη-οικιακός εξοπλισμός. Ισχυρό παρέμεινε επίσης το πλήγμα στον τουρισμό εξαιτίας των επιπτώσεων της πανδημίας, με τη μείωση

των ταξιδιωτικών εισπράξεων να φτάνει το 85,9%, ενώ και οι εισπράξεις από μεταφορές συνέχισαν να υποχωρούν, με τις εξελίξεις αυτές να αντανakλώνται σε μία σημαντική πτώση των εξαγωγών υπηρεσιών. Όσον αφορά την πορεία της εγχώριας αγοράς εργασίας, τη συγκρατημένη πτώση την οποία σημείωνε η συνολική απασχόληση μέχρι και το τελευταίο τρίμηνο του 2020 διαδέχθηκε μία αρκετά σημαντική κάμψη του αριθμού των απασχολουμένων στο πρώτο τρίμηνο του 2021, της τάξεως του -5,4% σε σχέση με το αντίστοιχο τρίμηνο του προηγούμενου έτους. Ωστόσο, σε πτωτική πορεία, έστω και οριακά, παρέμεινε ο αριθμός των ανέργων.

Σε σχέση με τους δείκτες που αντανakλούν τις προσδοκίες και εκτιμήσεις των συμμετεχόντων στην οικονομική δραστηριότητα για την πορεία της οικονομίας, οι εξελίξεις κατά το πρώτο τρίμηνο του 2021 σε σύγκριση με το τελευταίο τρίμηνο του 2020 ήταν θετικές, ενώ βελτίωση σημειώθηκε επίσης σε όρους ορισμένων από τους υποκείμενους δείκτες ανταγωνιστικότητας. Ειδικότερα, σημαντική βελτίωση παρουσίασαν οι επιχειρηματικές προσδοκίες στη βιομηχανία, το λιανικό εμπόριο και τις κατασκευές, ενώ άνοδος σημειώθηκε και στον Δείκτη Οικονομικού Κλίματος για την Ελλάδα και για τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Παράλληλα, ενισχύθηκε και ο γενικός δείκτης του Χρηματιστηρίου.

Η προβλεπόμενη πορεία του πραγματικού ΑΕΠ για το 2021 μπορεί να εξελιχθεί περισσότερο ή λιγότερο ευνοϊκά σε σχέση με την ανωτέρω εκτίμηση, αναλόγως με τις επιδράσεις μιας σειράς σημαντικών και δυναμικών παραγόντων, αρκετοί εκ των οποίων συνδέονται άμεσα με την εξέλιξη της πανδημίας. Το σύνολο των εν λόγω παραγόντων θα καθορίσουν, μεταξύ άλλων, τη δυναμική της ζήτησης και της προσφοράς, τις εξαγωγικές επιδόσεις της Ελλάδας, τις επενδυτικές και αποταμιευτικές αποφάσεις των επιχειρήσεων και

των νοικοκυριών, τα μεγέθη της απασχόλησης και της ανεργίας και κατ' επέκταση τα εισοδήματα, καθώς και τις χρηματοοικονομικές συνθήκες και τα δημοσιονομικά μεγέθη.

Προς τη θετική κατεύθυνση δύνανται να λειτουργήσουν: (α) η επικράτηση ενός ευνοϊκού σεναρίου ως προς την εξέλιξη της πανδημίας και η πρόοδος στο πεδίο των εμβολιασμών, που θα συνεπάγονται την περαιτέρω απελευθέρωση της οικονομικής δραστηριότητας και τη δημιουργία ασφαλούς περιβάλλοντος σε εγχώριο και διεθνές επίπεδο, (β) η σταδιακή εξισορρόπηση των δημοσιονομικών μεγεθών, με στοχευμένη προσαρμογή των μέτρων στήριξης έτσι ώστε να συνεχίσουν να υποστηρίζονται οι επιχειρήσεις και η απασχόληση σε τομείς που εξακολουθούν να πλήττονται σοβαρά από την πανδημία, και (γ) η έναρξη υλοποίησης του Εθνικού Σχεδίου Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας, με αξιοποίηση των πόρων του Ταμείου Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας για την ενίσχυση των επενδύσεων και την ολοκλήρωση κρίσιμων μεταρρυθμίσεων για τον μετασχηματισμό και εκσυγχρονισμό της ελληνικής οικονομίας.

Προς την αρνητική κατεύθυνση δύνανται να λειτουργήσουν: (α) η πιθανότητα ενός τέταρτου κύματος της πανδημίας στο δεύτερο εξάμηνο του έτους, με ένταση ικανή να επηρεάσει εκ νέου σημαντικά την οικονομική δραστηριότητα, (β) ο υψηλός βαθμός αβεβαιότητας σε σχέση με τη συνολική εξέλιξη της πανδημίας, ο οποίος δύνανται να προκαλέσει, μεταξύ άλλων, περαιτέρω συγκράτηση της ιδιωτικής κατανάλωσης, (γ) μία ενδεχόμενη ενίσχυση των πληθωριστικών πιέσεων στην Ευρωζώνη, με ό,τι μπορεί να συνεπάγεται και από πλευράς των αποφάσεων πολιτικής σε σχέση με τα επιτόκια ή την πρόωρη απόσυρση ορισμένων μέτρων στήριξης της ευρωπαϊκής οικονομίας και (δ) οι όποιες εξελίξεις προς την κατεύθυνση της εντατικοποίησης των γεωπολιτικών εντάσεων.

1.4. Μπορεί ο τουρισμός να σώσει την ανάπτυξη για το 2021;

Νικόλαος Ροδουσάκης
Γιώργος Σώκλης

1.4.1. Εισαγωγή

Τη χρονιά που πέρασε η ελληνική οικονομία αντιμετώπισε ένα πολύ ισχυρό πλήγμα από τη διεθνή εξάπλωση της ασθένειας του κορωνοϊού (COVID-19). Έτσι το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (ΑΕΠ) υποχώρησε 8,2%¹. Η μεγάλη αυτή ύφεση στην ελληνική οικονομία ήταν πρωτίστως αποτέλεσμα της επιδείνωσης του ισοζυγίου αγαθών και υπηρεσιών, πάνω από 10 δισ. ευρώ σε σχέση με το 2019, και δευτερευόντως της ισχυρής πτώσης της ιδιωτικής κατανάλωσης πάνω από 6 δισ. ευρώ. σε σχέση πάντα με το 2019. Ειδικότερα, οι εξαγωγές αγαθών και υπηρεσιών μειώθηκαν κατά 21,7%, ενώ η πώση κατά 6,8% των εισαγωγών δεν ήταν επαρκής για να περιορίσει την επιδείνωση του ισοζυγίου. Με τη σειρά της η πώση των εξαγωγών προκλήθηκε αποκλειστικά από την πώση των εξαγωγών υπηρεσιών κατά 44% περίπου, ενώ αντίθετα οι εξαγωγές αγαθών κατέγραψαν μικρή αύξηση κατά 4,3%².

Η πώση αυτή των εξαγωγών υπηρεσιών ήταν απότοκο της σημαντικής συρρίκνωσης των ταξιδιωτικών εισπράξεων που καταγράφηκε κατά τη διάρκεια του 2020. Συγκεκριμένα, η εισερχόμενη ταξιδιωτική κίνηση μειώθηκε κατά 78,2% και διαμορφώθηκε στα 7,406 εκατ. επισκέπτες, έναντι 34 εκατ. το 2019, ενώ οι ταξιδιωτικές εισπράξεις κατά το 2020 διαμορφώθηκαν στα 4.319 εκατ. ευρώ, παρουσιάζοντας μείωση κατά 76,2% σε σύγκριση με το 2019.

Για την περίοδο Ιανουαρίου-Μαρτίου 2021, οι ταξιδιωτικές εισπράξεις, οι οποίες διαμορφώθηκαν στα 83 εκατ. ευρώ, εμφάνισαν μείωση κατά 511 εκατ. ευρώ (-86,1% έναντι του 2020). Η μείωση αυτή οφείλεται στην πώση της εισερχόμενης ταξιδιωτικής κίνησης κατά 85,2%, καθώς και στη μείωση της μέσης δαπάνης ανά ταξίδι κατά 5,6%. Παρ' όλα αυτά το κυβερνητικό επιτελείο φαίνεται να είναι αρκετά αισιόδοξο και επενδύει σε μια ανάκαμψη του τουρισμού για το 2021, κάνοντας λόγο για αύξηση των ταξιδιωτικών εισπράξεων κατά 50%³. Σε αντίστοιχο πλαίσιο κινούνται και τα δύο σενάρια που δημοσιεύθηκαν πρόσφατα από την Eurobank για τον ελληνικό τουρισμό. Το πρώτο σενάριο, το λεγόμενο και «συντηρητικό», εκτιμά ότι οι ταξιδιωτικές εισπράξεις θα κινηθούν στο 40,3% των εσόδων του 2019, ενώ το δεύτερο, που χαρακτηρίζεται ως «πιο επιθετικό», στο 55,7%.

Όσον αφορά τώρα τις εκτιμήσεις για την πορεία του ΑΕΠ το 2021, σύμφωνα με τις εαρινές προβλέψεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, η ελληνική οικονομία αναμένεται να αναπτυχθεί κατά 4,1%. Αντιστοίχως, οι προβλέψεις του Υπουργείου Οικονομικών εκτιμούν ανάπτυξη της τάξης του 3,6% για φέτος⁴.

Στο παρόν άρθρο (α) διερευνούμε τις πολλαπλασιαστικές επιδράσεις που θα έχει για το 2021 η μεταβολή τόσο των συνιστωσών της αυτόνομης ζήτησης (κρατικές καταναλωτικές δαπάνες, επενδύσεις, εξαγωγές) όσο και, μεμονωμένα, των ταξιδιωτικών εισπράξεων στο ΑΕΠ, την απασχόληση και τις εισαγωγές της ελληνικής οικονομίας και (β) στη συνέχεια συγκρίνουμε τα δύο αποτελέσματα μεταξύ τους⁵. Το αναλυτικό μας πλαίσιο βασίζεται στην έννοια του σφραφαιανού πολλαπλασιαστή χρησιμοποιώντας εμπειρικά δεδομένα από τους Πίνακες Προσφοράς και Χρήσεων για την αποτύπωση της δομής της ελληνικής οικονομίας (βλ. αναλυτικά το σχετικό ειδικό θέμα, Ροδουσάκης και Σώκλης (2020) του τεύχους 42, και Mariolis et al., 2020 και 2021). Για τη μεταβο-

1. Λόγω των έκτακτων μέτρων που έλαβε η κυβέρνηση για τη στήριξη των εργαζομένων που τέθηκαν σε αργία από την πανδημία, το ακριβές μέγεθος των ανέργων δεν είναι εφικτό να αποτυπωθεί στα στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ. Για το ζήτημα αυτό βλέπε Papadimitriou et al., 2020.

2. Η ιδιωτική κατανάλωση μειώθηκε κατά 5,2%, ο ακαθάριστος σχηματισμός παγίου κεφαλαίου παρέμεινε ουσιαστικά στάσιμος, ενώ η δημόσια κατανάλωση αυξήθηκε κατά 2,7%.

3. Ο Πρωθυπουργός κατά τη συμμετοχή του, στα μέσα Μαΐου, σε διαδικτυακή συζήτηση με θέμα «Το αναπτυξιακό παράδειγμα της Ελλάδας: τολμηρές μεταρρυθμίσεις, έξυπνες και βιώσιμες επενδύσεις στο μέλλον» σημείωσε ότι «πέρυσι ήμασταν στο 25% του 2019, φέτος ελπίζουμε ότι θα ξεπεράσει το 50%».

4. Για μία ολοκληρωμένη εικόνα της πιθανής εξέλιξης του ΑΕΠ της ελληνικής οικονομίας, βλέπε επίσης Papadimitriou et al. (2021).

5. Πρέπει να σημειωθεί ότι κανένα από τα δύο σενάρια δεν κάνει διάκριση μεταξύ των εξαγωγών σε αγαθά και των εξαγωγών σε υπηρεσίες.

λή των συνιστωσών της αυτόνομης ζήτησης εξετάζουμε δύο σενάρια: Το πρώτο σενάριο βασίζεται στις σχετικές προβλέψεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και το δεύτερο στις προβλέψεις του Υπουργείου Οικονομικών. Τέλος, όσον αφορά τις ταξιδιωτικές εισπράξεις υιοθετούμε την επίσημη κυβερνητική θέση ότι θα αποτελέσουν το 50% των εισπράξεων του 2019, ήτοι μια αύξηση κατά περίπου 4,5 δισ. ευρώ.

1.4.2. Μοναδιαίες πολλαπλασιαστικές επιδράσεις στην ελληνική οικονομία

Χρησιμοποιώντας στοιχεία από την ΕΛΣΤΑΤ, εκτιμούμε καταρχάς τις μοναδιαίες πολλαπλασιαστικές επιδράσεις της αύξησης των κρατικών δαπανών, και της μείωσης των επενδύσεων, των εξαγωγών και των διεθνών ταξιδιωτικών εισπράξεων, στο ΑΕΠ, την απασχόληση και τις εισαγωγές της οικονομίας. Οι επιδράσεις αυτές απεικονίζονται στον Πίνακα 1.4.1, ο οποίος δείχνει για κάθε 1 δισ. ευρώ αύξησης (μείωσης) των συνιστωσών της αυτόνομης ζήτησης και των ταξιδιωτικών εισπράξεων την αντίστοιχη αύξηση (μείωση) σε δισ. ευρώ που θα συντελεστεί στο ΑΕΠ και τις εισαγωγές, ενώ, όσον αφορά την απασχόληση, αυτή η αύξηση (μείωση) αντιστοιχεί σε χιλιάδες άτομα.

1.4.3. Οι επιπτώσεις στο ΑΕΠ, την απασχόληση και τις συνολικές εισαγωγές

Σύμφωνα με την εαρινή πρόβλεψη της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (2021), οι κρατικές καταναλωτικές δαπάνες αναμένεται να αυξηθούν κατά περίπου 0,786 δισ. ευρώ, ο ακαθάριστος σχηματισμός παγίου κεφαλαίου αναμένεται να αυξηθεί κατά περίπου 3,06 δισ. ευρώ και, τέλος, οι εξαγωγές αναμένεται να αυξηθούν κατά περίπου 4,992 δισ. ευρώ. Λαμβάνοντας, λοιπόν, υπόψη αυτές τις προβλέψεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, και χρησιμοποιώντας τις μοναδιαίες πολλαπλασιαστι-

κές επιδράσεις του Πίνακα 1.4.1, εκτιμούμε ότι θα προκληθεί μία συνολική (άμεση και έμμεση):

- Αύξηση του ΑΕΠ κατά περίπου 4,26%,
- Αύξηση στα επίπεδα της συνολικής απασχόλησης περίπου 4,44%,
- Αύξηση των συνολικών εισαγωγών περίπου 7,03%.

Σύμφωνα με τις προβλέψεις του Υπουργείου Οικονομικών, οι κρατικές καταναλωτικές δαπάνες αναμένεται να αυξηθούν κατά περίπου 0,536 δισ. ευρώ, ο ακαθάριστος σχηματισμός παγίου κεφαλαίου αναμένεται να αυξηθεί κατά περίπου 1,662 δισ. ευρώ και, τέλος, οι εξαγωγές αναμένεται να αυξηθούν κατά περίπου 5,705 δισ. ευρώ. Λαμβάνοντας υπόψη αυτές τις προβλέψεις του Υπουργείου Οικονομικών, εκτιμούμε ότι θα προκληθεί μία συνολική (άμεση και έμμεση):

- Αύξηση του ΑΕΠ κατά περίπου 3,8%,
- Αύξηση στα επίπεδα της συνολικής απασχόλησης περίπου 3,83%,
- Αύξηση των συνολικών εισαγωγών περίπου 6,16%.

Στους Πίνακες 1.4.2-1.4.4 παρουσιάζονται αναλυτικά οι πολλαπλασιαστικές επιδράσεις των στοιχείων της αυτόνομης ζήτησης και για τα δύο σενάρια.

Τέλος, από την ανάλυση των πολλαπλασιαστικών επιδράσεων των ταξιδιωτικών εισπράξεων της χώρας προκύπτει ότι, αν οι εισπράξεις ανέλθουν στο 50% των εισπράξεων του 2019, θα προκληθεί μία *ceteris paribus*:

- Αύξηση του ΑΕΠ της χώρας κατά περίπου 2,9%,
- Αύξηση της απασχόλησης στην οικονομία κατά περίπου 3,19%,
- Αύξηση των συνολικών εισαγωγών περίπου 2,21%.

Από τις εκτιμήσεις μας προκύπτει, στη βάση και των δύο σεναρίων, ότι το μεγαλύτερο μέρος της ανάπτυ-

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.4.1 Μοναδιαίες πολλαπλασιαστικές επιδράσεις

	ΑΕΠ	Απασχόληση	Εισαγωγές
Επενδύσεις	0,68	18,93	0,60
Κρατικές δαπάνες	1,48	33,52	0,35
Εξαγωγές	0,78	16,60	0,50
Ταξιδιωτικές εισπράξεις	1,07	26,40	0,32

Πηγή: Mariolis et al. (2021).

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.4.2 Πολλαπλασιαστικές επιδράσεις των στοιχείων της αυτόνομης ζήτησης στο ΑΕΠ (%)

	Υπουργείο Οικονομικών	Ευρωπαϊκή Επιτροπή
Σύνολο	3,80%	4,26%
Επενδύσεις	0,67%	1,24%
Κρατικές δαπάνες	0,47%	0,69%
Εξαγωγές	2,66%	2,32%

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.4.3 Πολλαπλασιαστικές επιδράσεις των στοιχείων της αυτόνομης ζήτησης στην απασχόληση (%)

	Υπουργείο Οικονομικών	Ευρωπαϊκή Επιτροπή
Σύνολο	3,83%	4,45%
Επενδύσεις	0,84%	1,54%
Κρατικές δαπάνες	0,48%	0,70%
Εξαγωγές	2,52%	2,20%

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.4.4 Πολλαπλασιαστικές επιδράσεις των στοιχείων της αυτόνομης ζήτησης στις συνολικές εισαγωγές (%)

	Υπουργείο Οικονομικών	Ευρωπαϊκή Επιτροπή
Σύνολο	6,17%	7,04%
Επενδύσεις	1,52%	2,80%
Κρατικές δαπάνες	0,29%	0,42%
Εξαγωγές	4,35%	3,81%

ξης της οικονομίας αναμένεται να προκληθεί από τις θετικές επιδράσεις της αύξησης των εξαγωγών, εν συνεχεία από τις θετικές επιδράσεις σχηματισμού παγίου κεφαλαίου και, τέλος, της μικρής αύξησης των κρατικών δαπανών. Επίσης οι εκτιμήσεις μας φαίνεται να είναι σε συμφωνία με τις προβλέψεις τόσο

του Υπουργείου Οικονομικών όσο και της Ευρωπαϊκής Επιτροπής: Στη βάση του σεναρίου της Ευρωπαϊκής Επιτροπής εκτιμούμε ανάπτυξη 4,26% έναντι 4,1% της Επιτροπής, ενώ στη βάση του σεναρίου του Υπουργείου Οικονομικών εκτιμούμε ανάπτυξη 3,8% έναντι 3,6% του Υπουργείου. Εκεί που διαφαίνεται μία υπερεκτίμηση από την πλευρά και των δύο οργανισμών έναντι των εκτιμήσεών μας είναι το εύρος της θετικής πορείας της απασχόλησης και του ισοζυγίου αγαθών και υπηρεσιών.

Όσον αφορά το σενάριο ότι, *ceteris paribus*, οι τουριστικές εισπράξεις θα κυμανθούν στο 50% του 2019, η ανάλυση δείχνει αύξηση του ΑΕΠ της τάξης του 2,89%. Συγκρινόμενο με τα δύο προαναφερθέντα σενάρια, το αποτέλεσμα αυτό μπορεί να θεωρηθεί, εκ πρώτης όψεως, ως εντυπωσιακό, αλλά έχει απολύτως λογικές εξηγήσεις, οι οποίες είναι οι εξής:

1. Το ΑΕΠ το 2020 προσγειώθηκε στα 165,8 δισ. ευρώ από 183,4 δισ. ευρώ το 2019.
2. Για τις ταξιδιωτικές εισπράξεις γίνεται αναφορά σε ένα μέγεθος που αντιστοιχεί στο 2019. Έτσι το 50% των εισπράξεων του 2019 ισοδυναμεί σχεδόν με 100% αύξηση των εισπράξεων το 2021 σε σχέση με το 2020.
3. Ο πολλαπλασιαστής του τουρισμού είναι πάνω από τον μέσο όρο της οικονομίας, και μάλιστα πολύ υψηλότερος από τον πολλαπλασιαστή επενδύσεων και τον πολλαπλασιαστή εξαγωγών (διότι ο κατά σειρά τελευταίος περιλαμβάνει εκτός από τις υπηρεσίες και αγαθά).
4. Οι δημόσιες δαπάνες που έχουν αρκετά υψηλότερο πολλαπλασιαστικό αποτύπωμα, τόσο σε σχέση με τον μέσο όρο της οικονομίας όσο και τον τουρισμό, βάσει και των δύο σεναρίων θα είναι σχεδόν στάσιμες το 2021.
5. Σύμφωνα με μελέτη του ΚΕΠΕ για λογαριασμό του Υπουργείου Οικονομικών, η επίδραση της χρηματοδότησης από το Εθνικό Σχέδιο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας (ΕΣΑΑ) στο ΑΕΠ για το 2021 θα είναι της τάξης του 0,30%⁶.

Αξίζει, τέλος, να σημειωθεί ότι συχνά, για να βρεθεί η συνολική (άμεση και έμμεση) επίδραση του τουρισμού στο ΑΕΠ, χρησιμοποιείται ένας τουριστικός πολλαπλασιαστής της τάξης του 2,5. Έτσι προκύπτει μια συνολική (άμεση και έμμεση) συμβολή του τουρισμού στο ΑΕΠ της τάξης του 30%. Είναι μάλλον προφανές ότι δεν ευσταθούν οι εκτιμήσεις για συμβολή του τουρισμού στο ΑΕΠ της τάξης του 30%, καθώς κάτι τέτοιο

6. Για την περίοδο 2021-2026 το ΚΕΠΕ εκτιμά ότι το ΕΣΑΑ θα συνεισφέρει στην ανάπτυξη σωρευτικά κατά 7,2%.

θα συνεπαγόταν ότι η ύφεση της ελληνικής οικονομίας το 2020 θα ήταν τουλάχιστον της τάξης του 20%. Αντιθέτως, συνδυάζοντας το ως άνω πλαίσιο πολλαπλασιαστικών επιδράσεων με εθνολογιστικές έννοιες που αποτυπώνουν το ειδικό βάρος του τουριστικού τομέα στην οικονομία, προσφάτως εκτιμήσαμε ότι η συνολική πολλαπλασιαστική επίδραση του τουριστικού τομέα στην ελληνική οικονομία είναι της τάξης του 12% του ΑΕΠ, ενώ το μερίδιο του τουρισμού στο ΑΕΠ είναι στο εύρος 6%-7,2% (Rodousakis and Soklis, 2021).

1.4.4. Συμπεράσματα

Από την ανάλυση των πολλαπλασιαστικών επιδράσεων στην ελληνική οικονομία για το 2021 προκύπτει ότι, στη βάση των υποθέσεων των σεναρίων του Υπουργείου Οικονομικών και της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την αυτόνομη ζήτηση, εκτιμούμε αύξηση του ΑΕΠ κατά 3,8% και 4,26%, της απασχόλησης κατά 3,83% και 4,45%, και των συνολικών εισαγωγών κατά 6,17% και 7,04%, αντίστοιχα. Περαιτέρω, στη βάση της υπόθεσης ότι οι τουριστικές εισπράξεις θα κυμανθούν στο 50% του 2019, εκτιμούμε μία *ceteris paribus* αύξηση του ΑΕΠ κατά 2,9%, της απασχόλησης κατά 3,19%, και των συνολικών εισαγωγών κατά 2,21%. Τα παραπάνω αποτελέσματα δείχνουν ότι ο τουρισμός δύναται για το 2021 να είναι ο «στυλοβάτης» της ανάπτυξης και σε αυτό γεγονός φαίνεται ότι βασίζεται και ο σχετικός κυβερνητικός σχεδιασμός για το 2021.

Το γεγονός όμως αυτό είναι παροδικό και οφείλεται στις ειδικές συνθήκες που επικράτησαν στην ελληνική αλλά και στη διεθνή οικονομία λόγω της πανδημίας της COVID-19. Μακροχρόνια, έχει αποδειχθεί ότι ο τουρισμός δεν μπορεί, λόγω των ειδικών χαρακτηριστικών του, να παίξει το ρόλο της «ατμομηχανής» της ελληνικής οικονομίας (Rodousakis and Soklis, 2021). Ενδεικτικά, αρκεί να αναλογιστεί κανείς ότι, την περίοδο 2008-2019, είχαμε μία αύξηση των ταξιδιωτικών

εισπράξεων της τάξης του 56,2% και την ίδια πάντα περίοδο μια μείωση του ονομαστικού ΑΕΠ της τάξης του 24,2%.

Συνεπώς, λαμβάνοντας υπόψη ότι οι θετικές επιπτώσεις από το Εθνικό Σχέδιο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας στο ΑΕΠ θα αρχίσουν να διαφαίνονται από το 2022 και ύστερα, οι υπόλοιπες συνιστώσες της αυτόνομης ζήτησης, πλην των εξαγωγών, δεν διαφαίνεται να μπορούν να συμπαρασύρουν το ΑΕΠ σε άνοδο μεγαλύτερη του 2% για το 2021. Η αύξηση των τουριστικών εισπράξεων κατά 4,54 δισ. ευρώ είναι μονόδρομος, ώστε η ελληνική οικονομία να λάβει τη βραχυχρόνια αναπτυξιακή τόνωση που τόσο χρειάζεται.

Βιβλιογραφία

European Commission (2021). *European Economic Forecast*, Spring 2021, Institutional Paper 149, May 2021. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

Mariolis, T., Rodousakis, N. and Soklis, G. (2020). The COVID-19 Multiplier Effects of Tourism on the Greek Economy. *Tourism Economics* (υπό έκδοση).

Mariolis, T., Rodousakis, N. and Soklis, G. (2021). Inter-sectoral analysis of the Greek economy and the COVID-19 multiplier effects, *European Politics and Society* (υπό έκδοση).

Ministry of Finance (2021). *Stability Programme 2021*, Hellenic Republic, April 2020, Athens.

Papadimitriou, D. B., C. Pierros, N. Rodousakis and Zezza, G. (2020). *Restarting the Greek Economy?, Strategic Analysis*, Levy Economics Institute of Bard College, Annandale-on-Hudson, NY, December.

Papadimitriou, D. B., C. Pierros, N. Rodousakis and Zezza, G. (2021). *What's Ahead for the Greek Economy?, Strategic Analysis*, Levy Economics Institute of Bard College, Annandale-on-Hudson, NY, May.

Ροδουσάκης, Ν. και Σώκλης, Γ. (2020). Τουρισμός και κορωνοϊός: Οι επιδράσεις στην ελληνική οικονομία και ο αντισταθμιστικός ρόλος του δημόσιου τομέα, *Οικονομικές Εξελίξεις*, 42, 109-115.

Ροδουσάκης, Ν. και Σώκλης, Γ. (2021). Ο τουρισμός χωρίς μεταφυσική, mimeo.

1.5. Θετικά μηνύματα και προκλήσεις για την ελληνική χρηματιστηριακή αγορά

Φωτεινή Οικονομία

1.5.1. Εισαγωγή

Η υγειονομική κρίση που ξέσπασε το 2020 διαμόρφωσε πρωτόγνωρες συνθήκες αβεβαιότητας, τόσο για τις διεθνείς όσο και για την εγχώρια αγορά, οι οποίες διατηρήθηκαν λόγω της κορύφωσης του τρίτου κύματος της πανδημίας, με αρνητικές κοινωνικές και οικονομικές επιπτώσεις. Παρ' όλα αυτά, η ελληνική χρηματιστηριακή αγορά ολοκλήρωσε το πρώτο τετράμηνο του 2021 με θετικές αποδόσεις για όλους τους χρηματιστηριακούς δείκτες.

Την ίδια περίοδο, οι επιτυχημένες εκδόσεις του Δημοσίου με την άντληση κεφαλαίων με ιδιαίτερα χαμηλό κόστος δανεισμού, σε ιστορικά χαμηλά επίπεδα, επισφράγισαν την εμπιστοσύνη της αγοράς στην ελληνική οικονομία. Επιπλέον, το πρώτο τετράμηνο του έτους ολοκληρώθηκε με ακόμη μια πολύ θετική εξέλιξη για την ελληνική οικονομία και τις αγορές, καθώς στις 23 Απριλίου 2021, ο διεθνής οίκος αξιολόγησης S&P Global Ratings αναβάθμισε την πιστοληπτική ικανότητα της Ελλάδας κατά μια βαθμίδα, από BB- σε BB, ενώ παράλληλα βελτίωσε και την προοπτική της χώρας από «σταθερή» σε «θετική». Πρόκειται για τη δεύτερη αναβάθμιση, μετά την αναβάθμιση της ελληνικής οικονομίας από τον διεθνή οίκο αξιολόγησης Moody's τον Νοέμβριο του 2020 από B1 σε Ba3 με σταθερή προοπτική, η οποία παρατηρείται κατά τη διάρκεια της υγειονομικής κρίσης και των πρωτοφανών συνθηκών αβεβαιότητας που αυτή συνεπάγεται. Η εξέλιξη αυτή είναι ιδιαίτερα θετική, καθώς, σύμφωνα με τον S&P Global Ratings¹, η αναβάθμιση της ελληνικής οικονομίας «αντικατοπτρίζει την προσδοκία του για ταχεία βελτίωση της οικονομικής και δημοσιονομικής επίδοσης της Ελλάδας, καθώς οι αρνητικές επιπτώσεις της πανδημίας COVID-19 υποχωρούν», ενώ

έμφαση δίνεται και στην αποτελεσματικότητα της διακυβέρνησης.

Στο παρόν άρθρο παρουσιάζεται η πορεία της ελληνικής χρηματιστηριακής αγοράς από τις αρχές του 2021 με έμφαση σε βασικούς χρηματιστηριακούς δείκτες και μεγέθη. Παράλληλα, έχοντας πλέον συμπληρώσει πάνω από ένα έτος πανδημίας, τα διαθέσιμα χρηματιστηριακά δεδομένα επιτρέπουν την εμπειρική διερεύνηση της επίπτωσης της πανδημίας στις αποδόσεις της χρηματιστηριακής αγοράς. Ολοκληρώνοντας, η τελευταία ενότητα του άρθρου συνοψίζει και καταλήγει σε συμπεράσματα.

1.5.2. Η πορεία της χρηματιστηριακής αγοράς κατά τους πρώτους τέσσερις μήνες του 2021

Μετά από μια χρονιά έντονης αβεβαιότητας λόγω της πανδημίας και των κοινωνικοοικονομικών της επιπτώσεων, το πρώτο τετράμηνο του 2021 ολοκληρώθηκε με θετικό πρόσημο, με όλους τους χρηματιστηριακούς δείκτες του Χρηματιστηρίου Αθηνών (Χ.Α.) να καταγράφουν θετικές αποδόσεις. Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με τα στοιχεία του Χ.Α. (Πίνακας 1.5.1), ο Γενικός Δείκτης (Γ.Δ.) του Χ.Α. σημείωσε άνοδο της τάξης του 12,53%, φτάνοντας τις 910,37 μονάδες στα τέλη Απριλίου 2021 από 808,99 μονάδες στα τέλη Δεκεμβρίου 2020. Αντίστοιχη ήταν και η πορεία του δείκτη FTSE/X.A. Large Cap, ο οποίος σημείωσε άνοδο της τάξης του 14,37%, ενώ ο δείκτης FTSE/X.A. Mid Cap κινήθηκε ανοδικά κατά 21,16%. Αντίστοιχα θετική ήταν και η πορεία των επιμέρους κλαδικών δεικτών. Οι τρεις κλαδικοί δείκτες που σημείωσαν τις υψηλότερες αποδόσεις ήταν ο FTSE/X.A. Πρώτες Ύλες, ο FTSE/X.A. Βιομηχανικά Προϊόντα & Υπηρεσίες και ο FTSE/X.A. Κατασκευές & Υλικά με αποδόσεις 34,38%, 28,28% και 19,88%, αντίστοιχα. Ακολούθησε ο δείκτης FTSE/X.A. Τράπεζες με απόδοση 18,44%. Τις χαμηλότερες αποδόσεις σημείωσαν οι δείκτες FTSE/X.A. Χρηματοοικονομικές Υπηρεσίες και FTSE/X.A. Ακίνητης Περιουσίας με αποδόσεις 4,56% και 4,52%, αντίστοιχα.

Σύμφωνα με τα στοιχεία του Χ.Α. (2021)², η συνολική αξία χαρτοφυλακίου ημεδαπών και αλλοδαπών δικαι-

1. Βλ. ανακοίνωση S&P Global Ratings, "Research Update: Greece Upgraded To 'BB' On Improved Governance Effectiveness; Outlook Positive", 23 Απριλίου 2021.

2. Σημειώνεται ότι τον Μάιο του 2021 ξεκίνησε η διάθεση του αναθεωρημένου Μηνιαίου Στατιστικού Δελτίου της σειράς AXIAnumbers στο νέο περιβάλλον λειτουργίας της εταιρείας Ελληνικό Κεντρικό Αποθετήριο Τίτλων Α.Ε. (ATHEXCSD) του Ομίλου Χρηματιστηρίου Αθηνών, σύμφωνα με τον Κανονισμό CSDR και τον ν.4569/2018.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.5.1 Μονάδες και αποδόσεις για επιλεγμένους δείκτες του Χ.Α. (31/12/2020-29/4/2021)

	29/4/2021	31/12/2020	Κατ. έτους	Ανώτ. έτους	Δ (%) έτους
FTSE/X.A. Mid Cap	1.341,74	1.107,38	1.026,21	1.357,56	21,16%
FTSE/X.A. Large Cap	2.212,69	1.934,64	1.718,82	2.234,40	14,37%
Ελληνικός Δείκτης MID & Small Cap	1.369,95	1.202,50	1.110,37	1.392,77	13,93%
Γενικός Δείκτης Τιμών Χ.Α.	910,37	808,99	726,02	919,21	12,53%
Δείκτης Όλων των Μετοχών Χ.Α.	210,51	187,55	175,88	211,18	12,24%
FTSE/X.A. Mid & Small Cap Θεμελιωδών Μεγεθών	3.412,16	3.124,15	2.996,13	3.462,31	9,22%
FTSE/X.A. Πρώτες Ύλες	8.269,73	6.153,83	5.233,31	8.544,50	34,38%
FTSE/X.A. Βιομηχανικά Προϊόντα & Υπηρεσίες	3.762,32	2.932,95	2.762,19	3.819,60	28,28%
FTSE/X.A. Κατασκευές & Υλικά	3.310,09	2.761,06	2.565,75	3.310,09	19,88%
FTSE/X.A. Τράπεζες	614,67	518,99	405,46	621,79	18,44%
FTSE/X.A. Ταξίδια & Αναψυχή	2.002,81	1.732,48	1.540,34	2.009,99	15,60%
FTSE/X.A. Εμπόριο	56,69	49,57	46,54	58,49	14,36%
FTSE/X.A. Τεχνολογία	1.245,44	1.092,34	1.043,00	1.248,65	14,02%
FTSE/X.A. Υπηρεσίες Κοινής Ωφέλειας	5.213,40	4.602,67	4.264,97	5.372,86	13,27%
FTSE/X.A. Ασφάλειες	2.120,69	1.909,42	1.909,42	2.192,44	11,06%
FTSE/X.A. Υγεία	489,84	443,19	396,54	503,84	10,53%
FTSE/X.A. Τρόφιμα & Ποτά	10.862,44	9.885,18	9.045,03	10.966,04	9,89%
FTSE/X.A. Καταναλωτικά Προϊόντα και Υπηρεσίες	8.533,79	7.781,92	6.939,31	9.231,17	9,66%
FTSE/X.A. Ενέργεια	3.217,20	2.964,77	2.835,10	3.417,93	8,51%
FTSE/X.A. Τηλεπικοινωνίες	3.931,25	3.644,51	3.294,37	4.054,79	7,87%
FTSE/X.A. Χρηματοοικονομικές Υπηρεσίες	798,77	763,95	679,98	832,38	4,56%
FTSE/X.A. Ακίνητης Περιουσίας	5.043,36	4.825,18	4.187,35	5.277,93	4,52%

Πηγή: Ημερήσια δελτία τιμών Χ.Α. (29/4/2021 και 31/12/2020).

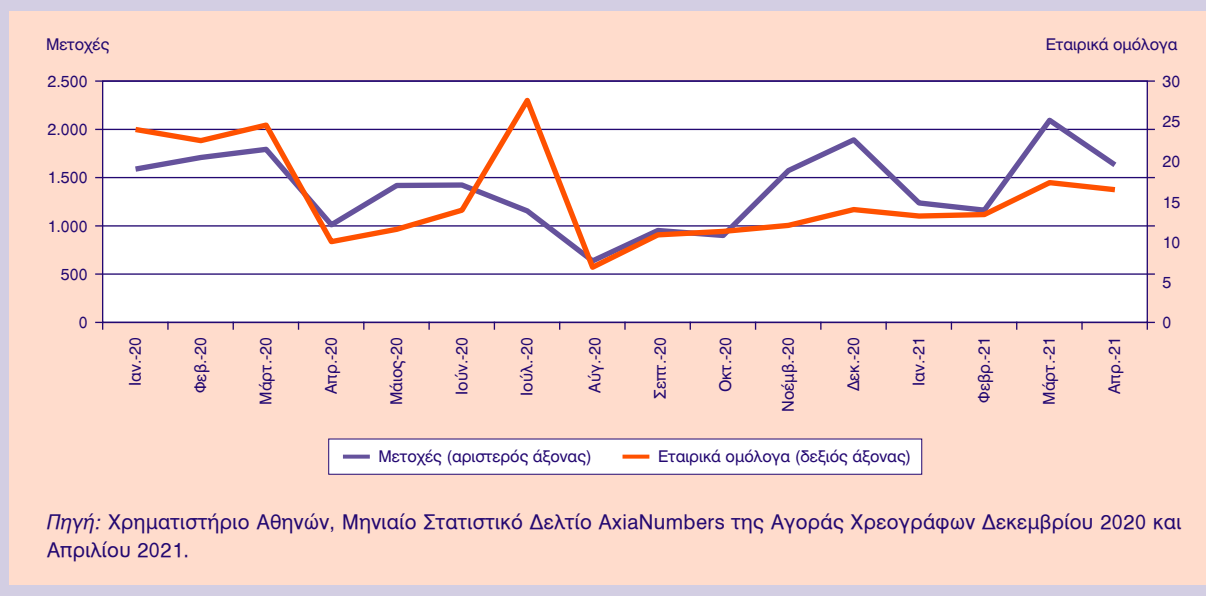
ούχων μερίδων (στο σύνολο των εισηγμένων) έφτασε τα €52,72 δισ. στα τέλη Απριλίου 2021 (με τη συμμετοχή του Ταμείου Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας), αυξημένη κατά 8,6% σε σχέση με τον προηγούμενο μήνα. Η συμμετοχή των αλλοδαπών δικαιούχων μερίδων διαμορφώθηκε στο 62,2% και στο 37,8% για τους ημεδαπούς. Οι ημεδαποί δικαιούχοι μερίδων σημείωσαν εισροές €24,4 εκατ. τον Απρίλιο του 2021 και συνολικές εισροές €94 εκατ. από την αρχή του έτους, ενώ οι αλλοδαποί δικαιούχοι μερίδων σημείωσαν εκροές ύψους €24,4 εκατ. τον Απρίλιο του 2021 και συνολικές εκροές €94 εκατ. από την αρχή του έτους. Σημειώνεται ότι οι αλλοδαποί δικαιούχοι μερί-

δων πραγματοποίησαν το 51,8% των συναλλαγών τον Απρίλιο 2021, καταγράφοντας μείωση από το 57,5% του προηγούμενου μήνα. Επιπλέον, οι ημεδαποί ιδιώτες δικαιούχοι μερίδων πραγματοποίησαν το 24,1% των συναλλαγών τον Απρίλιο 2021, από 21,8% τον προηγούμενο μήνα.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει και η πορεία της αξίας συναλλαγών των μετοχών στο Χ.Α. (βλ. Διάγραμμα 1.5.1). Η χρηματική αξία των διακανονισμένων συναλλαγών σε μετοχές για το πρώτο τετράμηνο του 2021 διαμορφώθηκε στα €6,13 δισ., κοντά στα επίπεδα του πρώτου τετραμήνου του 2020 που ήταν στα €6,10 δισ. Σύμφωνα με τα στοιχεία του Απριλίου 2021, η αξία συ-

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.5.1

Χρηματική αξία διακανονισμένων συναλλαγών Ιαν. 2020-Απρ. 2021 (σε εκατ. €)

ναλλαγών μειώθηκε στα €1,63 δισ. σε σχέση με τον προηγούμενο μήνα που ήταν στα €2,09 δισ., αν και σημείωσε αύξηση σε σχέση με τον Απρίλιο του 2020 που ήταν στα €1,01 δισ.

Παράλληλα, θετική ήταν και η πορεία των δεικτών εταιρικών ομολόγων με τον Ελληνικό Δείκτη Τιμών Εταιρικών Ομολόγων³ να σημειώνει απόδοση 1,86% και τον Ελληνικό Δείκτη Εταιρικών Ομολόγων⁴ απόδοση 2,91%⁵. Σημειώνεται ότι, κατά το πρώτο τετράμηνο του 2021, μειώθηκε η συνολική χρηματική αξία διακανονισμένων συναλλαγών των εταιρικών ομολόγων στα €60,52 εκατ. από €81,16 εκατ. το πρώτο τετράμηνο του 2020, αν και η αξία συναλλαγών τον Απρίλιο 2021 ήταν στα €16,50 εκατ., δηλαδή υψηλότερη σε σχέση με τον Απρίλιο του 2020 που ήταν στα €10,04 εκατ. (βλ. Διάγραμμα 1.5.1).

Τέλος, βελτίωση παρατηρήθηκε τον Απρίλιο 2021 και στον δείκτη τεκμαρτής μεταβλητότητας KEPE GRIV, τον λεγόμενο δείκτη «φόβου». Ο συγκεκριμένος δείκτης εκφράζει την αβεβαιότητα των συμμετεχόντων στην αγορά παραγώγων για την αναμενόμενη βραχυπρόθεσμη πορεία της ελληνικής αγοράς και υπολογίζεται στη βάση των τιμών των δικαιωμάτων προαίρεσης του δείκτη FTSE/X.A. Large Cap. Τον Απρίλιο του 2021 η τιμή του δείκτη μειώθηκε σε σχέση με τον προηγούμενο μήνα, φτάνοντας στις 29/4/2021 το 22,82%

από 25,97% στις 31/3/2021, ενώ μειωμένη καταγράφεται η τιμή του σε σχέση και με τα τέλη Δεκεμβρίου 2020 που ήταν στο 23,97% στις 31/12/2020. Ο δείκτης διατηρείται σε επίπεδα χαμηλότερα του ιστορικού μέσου όρου του (από τον Ιανουάριο του 2004) για την ελληνική αγορά, ο οποίος είναι στο 32,90%, ενώ μείωση σημείωσε και η μέση ημερήσια τιμή του δείκτη για τον Απρίλιο, φτάνοντας το 24,00% από 25,35% τον Μάρτιο του 2021. Η πορεία του δείκτη κατά την εξεταζόμενη περίοδο αποτυπώνει μείωση της αβεβαιότητας για την αναμενόμενη βραχυπρόθεσμη πορεία της ελληνικής αγοράς.

1.5.3. Η επίδραση της πανδημίας στη χρηματιστηριακή αγορά: ευρήματα για το X.A.

Έχοντας πλέον συμπληρώσει πάνω από ένα έτος εντός της υγειονομικής κρίσης που προέκυψε με το ξέσπασμα της πανδημίας Covid-19 στην Ελλάδα, η διαθεσιμότητα των χρηματιστηριακών δεδομένων επιτρέπει τη διεξαγωγή αναλύσεων σχετικά με την επίδραση της πανδημίας στη χρηματιστηριακή αγορά. Το επίκαιρο αυτό θέμα συγκεντρώνει το ενδιαφέρον της διεθνούς αρθρογραφίας, με τους ερευνητές να τεκμηριώνουν εμπειρικά την αρνητική επίδραση της πανδημίας στις διεθνείς χρηματιστηριακές αγορές

3. Για τον υπολογισμό του χρησιμοποιείται η καθαρή τιμή του κάθε ομολόγου.

4. Για τον υπολογισμό του χρησιμοποιείται η καθαρή τιμή, οι δεδουλευμένοι τόκοι και η αξία των καταβολών κάθε ομολόγου.

5. Αποδόσεις στις 27/4/2021 σύμφωνα με το Ημερήσιο Δελτίο Τιμών του X.A. στις 29/4/2021.

σημειώνοντας αυξημένο κίνδυνο και σημαντικές απώλειες για τους επενδυτές σε σύντομο χρονικό διάστημα (Zhang et al., 2020). Επιπλέον, εμπειρικά ευρήματα επιβεβαιώνουν την αρνητική επίδραση των συνολικών εγχώριων επιβεβαιωμένων κρουσμάτων στις αντίστοιχες χρηματιστηριακές αγορές (Al-Awadhi et al., 2020· Ashraf, 2020· Cao et al., 2020).

Στο παρόν άρθρο, προβαίνουμε στη διερεύνηση της επίπτωσης της πανδημίας στο Χ.Α. χρησιμοποιώντας εβδομαδιαίες⁶ (ποσοστιαίες) αποδόσεις του Γ.Δ. Χ.Α. και την εβδομαδιαία (ποσοστιαία) μεταβολή των συνολικών επιβεβαιωμένων κρουσμάτων Covid-19 στην Ελλάδα για την περίοδο Μαρτίου 2020-Απριλίου 2021. Η μεταβλητή αυτή χρησιμοποιείται στη διεθνή βιβλιογραφία για την εξέταση της επίδρασης της Covid-19 στη χρηματιστηριακή αγορά (βλ. ενδεικτικά Al-Awadhi et al., 2020 και Ashraf, 2020). Τα δεδομένα για τον Γ.Δ. Χ.Α. αντλήθηκαν από την ιστοσελίδα investing.com και τα δεδομένα για τα κρούσματα όπως καταγράφονται από το Πανεπιστήμιο Johns Hopkins⁷.

Για την παρούσα ανάλυση εκτιμήθηκε η ακόλουθη σχέση με τη μέθοδο ελαχίστων τετραγώνων (με ανθεκτικά τυπικά σφάλματα):

$$\text{Αποδοση Γ.Δ. Χ.Α. } (\%)_t = \alpha + \beta \text{ Μεταβολή Συνολικών Κρουσμάτων } (\%)_{t-1} + \varepsilon_t \quad (1)$$

όπου εξετάζεται η επίδραση της ποσοστιαίας εβδομαδιαίας μεταβολής των συνολικών κρουσμάτων της προηγούμενης εβδομάδας στην Ελλάδα στην ποσοστιαία εβδομαδιαία απόδοση του Γ.Δ. Χ.Α. κατά την τρέχουσα εβδομάδα, t είναι ο χρόνος και ε_t είναι ένας τυχαίος όρος σφάλματος.

Από την εκτίμηση της σχέσης (1) προκύπτει αρνητική και στατιστικά σημαντική σχέση (συντελεστής β ίσος με $-0,0174$). Εξετάζοντας τη διαχρονική σταθερότητα αυτής της σχέσης και λαμβάνοντας υπ' όψιν την σημασία του εμβολιασμού για την εξέλιξη της πανδημίας και την προοπτική εξόδου από αυτήν, η σχέση (1) επανεκτιμάται πριν και μετά την πρώτη άδεια κυκλοφορίας εμβολίου στην ΕΕ για το εμβόλιο των BioNTech και Pfizer⁸ στις 21 Δεκεμβρίου 2020 (με τους πρώτους εμβολιασμούς να ακολουθούν εντός ολίγων ημερών και στην Ελλάδα). Εξετάζοντας, λοι-

πόν τις δύο υποπεριόδους του δείγματος, η παρατηρηθείσα αρνητική σχέση εντοπίζεται στο χρονικό διάστημα πριν από την αδειοδότηση του εμβολίου, με συντελεστή β αντίστοιχου μεγέθους (συντελεστής β ίσος με $-0,0178$) και στατιστικής σημαντικότητας, ενώ στη δεύτερη υποπερίοδο δεν εντοπίζεται στατιστικά σημαντική σχέση. Φαίνεται, λοιπόν, από τα εμπειρικά ευρήματα ότι, με την ανακοίνωση και την επακόλουθη έναρξη των εμβολιασμών, πλέον δεν επιβεβαιώνεται εμπειρικά αρνητική επίπτωση των κρουσμάτων στην πορεία του Γ.Δ. Χ.Α., παρά τον υψηλό τους αριθμό κατά το τρίτο κύμα της πανδημίας στην Ελλάδα.

1.5.4. Συμπεράσματα

Μετά από μια ιδιαίτερη χρηματιστηριακή χρονιά, η οποία χαρακτηρίστηκε από αυξημένη αβεβαιότητα, το 2021 ξεκίνησε σημειώνοντας θετικές χρηματιστηριακές αποδόσεις για το πρώτο τετράμηνο. Πιο συγκεκριμένα, το σύνολο των χρηματιστηριακών δεικτών σημείωσαν θετικές αποδόσεις με τους κλαδικούς δείκτες FTSE/Χ.Α. Πρώτες Ύλες και FTSE/Χ.Α. Βιομηχανικά Προϊόντα & Υπηρεσίες να ξεχωρίζουν, ενώ και ο τραπεζικός κλάδος βρίσκεται στην τέταρτη θέση των αποδόσεων των κλαδικών δεικτών. Παράλληλα, η συνολική αξία χαρτοφυλακίου ημεδαπών και αλλοδαπών δικαιούχων μεριδίων στο Χ.Α. καταγράφεται αυξημένη και η πορεία του δείκτη φόβου KEPE GRIV αποτύπωσε μείωση της αβεβαιότητας για τη βραχυπρόθεσμη πορεία της αγοράς σύμφωνα με τα στοιχεία του Απριλίου 2021.

Την ίδια περίοδο, θετικά παραμένουν τα μηνύματα από την αγορά κρατικών ομολόγων με την άντληση κεφαλαίων με χαμηλό κόστος δανεισμού. Από την επιτυχημένη έκδοση 5ετούς ομολόγου του Ελληνικού Δημοσίου στις αρχές Μαΐου 2021 αντλήθηκαν €3 δισ., με ιστορικά χαμηλό κόστος δανεισμού (μηδενικό κουπόνι και re-offer yield 0,172%), ενώ παράλληλα αρνητικές παρέμειναν οι αποδόσεις στις πρόσφατες εκδόσεις εντόκων γραμματίων του Δημοσίου (ΕΓΔ) 13, 26 και 52 εβδομάδων, με την απόδοση ΕΓΔ 13 εβδομάδων που εκδόθηκαν στις αρχές Μαΐου στο ιστορικά χαμηλό $-0,40\%$. Οι εκδόσεις αυτές ήρθαν σε συνέχεια και της αναβάθμισης της πιστοληπτικής ικανότητας

6. Η χρήση ημερήσιων παρατηρήσεων συνεπάγεται την απώλεια των παρατηρήσεων κρουσμάτων Covid-19 που καταγράφονται σε μη εργάσιμες ημέρες. Για αυτό τον λόγο στην παρούσα ανάλυση προτιμήθηκαν εβδομαδιαίες παρατηρήσεις (μεταβολές), δεδομένης και της διαθεσιμότητας επαρκούς αριθμού παρατηρήσεων. Για τον έλεγχο της ανθεκτικότητας των ευρημάτων πραγματοποιήθηκε η ανάλυση και με τη χρήση ημερήσιων παρατηρήσεων και δεν προέκυψαν αποτελέσματα που να διαφέρουν ποιοτικά.

7. Πηγή δεδομένων: COVID-19 Data Repository by the Center for Systems Science and Engineering (CSSE), Johns Hopkins University, διαθέσιμα στο <<https://github.com/CSSEGISandData/COVID-19>>. Βλ. Dong et al. (2020).

8. Άδεια κυκλοφορίας υπό όρους για το εμβόλιο κατά της Covid-19 που αναπτύχθηκε από τις BioNTech και Pfizer. Βλ. Δελτίο Τύπου Ευρωπαϊκής Επιτροπής <https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/el/ip_20_2466>.

της Ελλάδας από τον διεθνή οίκο αξιολόγησης S&P Global Ratings τον Απρίλιο του 2021.

Από την ανάλυση των δεδομένων που αφορούν στην περίοδο της πανδημίας από τον Μάρτιο του 2020 έως και τον Απρίλιο του 2021 επιβεβαιώνεται και εμπειρικά η αρνητική επίδραση της πανδημίας στις αποδόσεις του Γ.Δ Χ.Α. για την εξεταζόμενη περίοδο, με την αρνητική επίδραση της εβδομαδιαίας μεταβολής των συνολικών κρουσμάτων να εντοπίζεται στο χρονικό διάστημα πριν από την αδειοδότηση και την έναρξη εμβολιασμού. Θα πρέπει, ασφαλώς, να σημειωθεί ότι η χρηματιστηριακή αγορά επηρεάζεται ταυτόχρονα από πλήθος παραγόντων, οι οποίοι θα μπορούσαν να εξεταστούν στο πλαίσιο μιας λεπτομερέστερης μελλοντικής ανάλυσης, κάτι που εκφεύγει του σκοπού ανάλυσης του παρόντος σύντομου άρθρου.

Τέλος, σημειώνεται ότι, σύμφωνα με τα συγκεντρωτικά δεδομένα που παρέχονται στην Ετήσια Έκθεση της Επιτροπής Κεφαλαιαγοράς για το 2020, το σύνολο των αντληθέντων κεφαλαίων από εκδόσεις μετοχικών τίτλων ανήλθε σε €102,34 εκατ. το 2020, αισθητά μειωμένο σε σχέση με τα €976,18 εκατ. του 2019, και από την έκδοση ομολογιακών τίτλων ανήλθε σε €1,02 δισ. από €525 εκατ. το 2019. Οι υφιστάμενες συνθήκες επιβάλλουν περισσότερο από ποτέ την ανάδειξη του αναπτυξιακού ρόλου της κεφαλαιαγοράς μέσω της ενίσχυσης της χρηματοδότησης των επιχειρήσεων και με τη συμβολή της στην αξιοποίηση των πόρων του Ταμείου Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας.

Συγκεντρωτικά, υπάρχουν θετικά μηνύματα από τις αγορές, όπως προκύπτει από την ανάλυση των στοι-

χείων του πρώτου τετραμήνου του 2021, όμως, οι προκλήσεις που έθεσε η υγειονομική κρίση παραμένουν, καθώς το συνολικό αποτύπωμά της στην πραγματική οικονομία θα εξαρτηθεί, μεταξύ άλλων, και από την πορεία των εμβολιασμών στην προσπάθεια περιορισμού της πανδημίας και επιστροφής σε μια «κανονικότητα».

Βιβλιογραφία

Al-Awadhi, A. M., Al-Saifi, K., Al-Awadhi, A., and Alhamadi, S. (2020). Death and contagious infectious diseases: Impact of the COVID-19 virus on stock market returns. *Journal of Behavioral and Experimental Finance*, 27, 100326.

Ashraf, B. N. (2020). Stock markets' reaction to COVID-19: cases or fatalities? *Research in International Business and Finance*, 54, 101249.

Cao, K. H., Li, Q., Liu, Y., and Woo, C. K. (2020). Covid-19's adverse effects on a stock market index. *Applied Economics Letters*, 1-5. DOI: 10.1080/13504851.2020.1803481.

Dong, E., Du, H., and Gardner, L. (2020). An interactive web-based dashboard to track COVID-19 in real time. *The Lancet infectious diseases*, 20(5), 533-534. doi: 10.1016/S1473-3099(20)30120-1

Zhang, D., Hu, M., and Ji, Q. (2020). Financial markets under the global pandemic of COVID-19. *Finance Research Letters*, 36, 101528.

Επιτροπή Κεφαλαιαγοράς, Ετήσια Έκθεση 2020, Μάρτιος 2021.

Χρηματιστήριο Αθηνών, AxiaNumbers, Αγορά Χρεογράφων, Μηνιαίο Στατιστικό Δελτίο Απριλίου 2021.

Χρηματιστήριο Αθηνών, AxiaNumbers, Αγορά Χρεογράφων, Μηνιαίο Στατιστικό Δελτίο Δεκεμβρίου 2020.

1.6. Πρόσφατες εξελίξεις και προοπτικές της παγκόσμιας οικονομικής δραστηριότητας: Ανάκαμψη ισχυρότερη της αρχικά προβλεπόμενης

Αριστοτέλης Κουτρούλης

Απέναντι στην κρίση του 2020, η παγκόσμια οικονομία επέδειξε ανθεκτικότητα που ξεπέρασε τις αρχικές προβλέψεις. Ως ένα βαθμό, αυτή η εξέλιξη έχει δημιουργήσει προσδοκίες για ταχύτερους ρυθμούς οικονομικής ανάκαμψης και γρηγορότερη επάνοδο της οικονομικής δραστηριότητας στην ομαλότητα. Εντούτοις, η παγκόσμια οικονομία παραμένει ευάλωτη απέναντι στην πορεία της πανδημίας και μια σειρά κινδύνων που σχετίζονται άμεσα ή έμμεσα με αυτήν. Σε ένα περιβάλλον οικονομικής παγκοσμιοποίησης, όπου η οικονομική ευρωστία δεν είναι συμμετρικά κατανομημένη μεταξύ των κρατών, η θωράκιση της οικονομικής ανάκαμψης επιτάσσει περισσότερη διεθνή αλληλεγγύη και συνεργασία.

1.6.1. Γενική αξιολόγηση των εξελίξεων και των βραχυπρόθεσμων προοπτικών της παγκόσμιας οικονομίας

Πρόσφατες εξελίξεις στην πορεία του παγκόσμιου ΑΕΠ

Έπειτα από μια εξαιρετικά δύσκολη χρονιά για το σύνολο της ανθρωπότητας, ο κόσμος δείχνει να εισέρχεται σε μια φάση σταδιακής αποκατάστασης της ομαλότητας. Στον τομέα της δημόσιας υγείας, τόσο η σημαντική πρόοδος των τελευταίων μηνών ως προς την ανακάλυψη, παρασκευή και διάθεση εμβολίων για την αντιμετώπιση της νόσου Covid-19, όσο και ο μαζικός εμβολιασμός του πληθυσμού σε αρκετές γεωγραφικές περιοχές, αποτελούν ενδείξεις ότι η πορεία προς την έξοδο από την υγειονομική κρίση έχει επιταχυνθεί. Ανάλογα θετικές ενδείξεις υπάρχουν και στον τομέα της οικονομίας.

Η πρώτη ένδειξη αφορά τη μεγαλύτερη από την αναμενόμενη ανθεκτικότητα που επέδειξε η παγκόσμια

οικονομία έναντι της πανδημίας. Πράγματι, σύμφωνα με τις πρόσφατα αναθεωρημένες εκτιμήσεις των διεθνών οργανισμών, η συρρίκνωση του παγκόσμιου ΑΕΠ κατά το περασμένο έτος αναμένεται αρκετά μικρότερη της αρχικά προβλεπόμενης, με τον ρυθμό μείωσης του παγκόσμιου ΑΕΠ να κυμαίνεται γύρω από το -3,5% (βλ. Πίνακα 1.6.1) (EC, 2021· IMF, 2021· OECD 2021b και UN, 2021a). Η βελτίωση αυτή αντανακλά τον μεγαλύτερο βαθμό προσαρμογής νοικοκυριών και επιχειρήσεων στα δεδομένα της πανδημίας κατά τη διάρκεια του β' εξαμήνου του 2020. Πρωτίστως, όμως, αντανακλά την ενίσχυση των οικονομιών από το μείγμα οικονομικής πολιτικής που ακολουθήθηκε στις περισσότερες οικονομίες του κόσμου. Υπολογίζεται μάλιστα ότι, χωρίς τη συνδυαστική επίδραση των αυτόματων σταθεροποιητών, της επεκτατικής δημοσιονομικής και νομισματικής πολιτικής και την ενίσχυση του χρηματοπιστωτικού τομέα, η συρρίκνωση του παγκόσμιου ΑΕΠ το 2021 θα ήταν τρεις φορές μεγαλύτερη (IMF, 2021).

Εξίσου ενθαρρυντικές είναι και οι τελευταίες προβλέψεις των διεθνών οργανισμών για το τρέχον έτος, με τον ετήσιο ρυθμό μεταβολής του παγκόσμιου ΑΕΠ να εκτιμάται ότι θα κυμανθεί από 5,4% έως 6% (βλ. Πίνακα 1.6.1). Γεωγραφικά, η μεγαλύτερη συμβολή στην παγκόσμια οικονομική ανάκαμψη εντοπίζεται στη δυναμική επάνοδο των δύο μεγαλύτερων οικονομιών του κόσμου, των ΗΠΑ και της Κίνας. Τομεακά, αναμένεται να συνδράμουν κυρίως οι κλάδοι της μεταποίησης και των κατασκευών. Αντίθετα, όσοι κλάδοι παράγουν προϊόντα και υπηρεσίες των οποίων η κατανάλωση παραβιάζει τα σημερινά πρωτόκολλα τήρησης αποστάσεων, θα έχουν δυσανάλογα μικρή συμβολή σε σχέση με το μέγεθός τους. Από την πλευρά της ζήτησης, οι δαπάνες για ψηφιακό εξοπλισμό που σχετίζεται με την τηλεργασία και την εκπαίδευση εξ αποστάσεως, καθώς και οι δαπάνες για διαρκή καταναλωτικά αγαθά –κυρίως επιβατικά αυτοκίνητα–, συγκαταλέγονται στους βασικούς παράγοντες τόνωσης της παγκόσμιας οικονομικής δραστηριότητας. Αν υπάρξουν μεταβολές στο μέγεθος και τη σύσταση των καταναλωτικών δαπανών, αυτές θα εξαρτηθούν από την πορεία της πανδημίας. Για παράδειγμα, η επιτάχυνση της διαδικασίας των εμβολιασμών και η ταχύτερη επίτευξη ανοσίας έναντι της πανδημίας εκτιμάται ότι θα 'ξεκλειδώσουν' τις αυξημένες αποταμιεύσεις των νοικοκυριών υπέρ της κατανάλωσης προϊόντων και υπηρεσιών που απαιτούν στενότερη ανθρώπινη επαφή (π.χ. διεθνής τουρισμός, μεταφορές προσώπων, υπηρεσίες καταλύματος και εστίασης, ψυχαγωγία, κ.ά.). Τέλος, όλες οι εκτιμήσεις συ-

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.6.1 Πραγματικό Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν^{1,2}
(ετήσιες ποσοστιαίες μεταβολές)

	2019*			2020*			2021**			2022**			
	ΔΝΤ	ΕΕ	ΟΟΣΑ	ΔΝΤ	ΕΕ	ΟΟΣΑ	ΔΝΤ	ΕΕ	ΟΟΣΑ	ΔΝΤ	ΕΕ	ΟΟΣΑ	
Παγκόσμια οικονομία	2,8	2,7	2,7	-3,3	-3,4	-3,5	-3,6	6	5,6	5,8	5,4	4,4	4,1
Προηγμένες οικονομίες	1,6	1,7	:	-4,7	-4,3	:	-5	5,1	5	:	5	3,9	:
ΗΠΑ	2,2	2,2	2,2	-3,5	-3,5	-3,5	-3,5	6,4	6,3	6,9	6,2	3,8	3,6
Ευρωζώνη	1,3	1,3	1,3	-6,6	-6,6	-6,7	-6,9	4,4	4,3	4,3	4,2	4,4	4,4
Ιαπωνία	0,3	0,3	0	-4,8	-4,8	-4,7	-4,8	3,3	3,1	2,6	3,3	2,5	2
Ηνωμένο Βασίλειο	1,4	1,4	1,4	-9,9	-9,8	-9,8	-9,9	5,3	5	7,2	5,1	5,3	5,5
Αναπτυσσόμενες οικονομίες	3,6	3,5	:	-2,2	-2,5	:	-1,7	6,7	6,2	:	6,1	5	4,5
Βραζιλία	1,4	1,4	1,4	-4,1	-4,1	-4,1	-4,1	3,7	3,4	3,7	3	2,6	1,8
Ρωσία	2	1,3	:	-3,1	-3	-3,6	-3	3,8	2,7	2,7	3	3,8	2,3
Ινδία	1	4,8	4	-8	-6,9	-7,7	-6,8	12,5	10,5	9,9	7,5	6,9	6,5
Κίνα	5,8	6	6	2,3	2,3	2,3	2,3	8,4	7,9	8,5	8,2	5,6	5,4

Πηγές: IMF, World Economic Outlook, April 2021· OECD, OECD Economic Outlook (Vol. 2021/1: Preliminary version)· European Commission, European Economic Forecast, Spring 2021· United Nations, World Economic Situation and Prospects as of mid-2021.

* Εκτιμήσεις, ** Προβλέψεις.

Σημειώσεις: 1. Οι αποκλίσεις που υπάρχουν στις εκτιμήσεις των διεθνών οργανισμών οφείλονται, μεταξύ άλλων, στη χρησιμοποίηση διαφορετικών οικονομικών υποδειγμάτων, την υιοθέτηση εναλλακτικών υποθέσεων, καθώς και στη διαφορετική χρονική στιγμή που πραγματοποιούνται οι προβλέψεις από την κάθε ερευνητική ομάδα.

2. Στην κατηγορία των αναπτυσσόμενων οικονομιών περιλαμβάνονται και οι αναδυόμενες οικονομίες.

ντείνουν στην άποψη ότι, για ακόμα μία χρονιά, η επεκτατική οικονομική πολιτική θα συνεχίσει να αποτελεί έναν από τους βασικότερους μοχλούς στήριξης της παγκόσμιας οικονομίας (EC, 2021· IMF, 2021· OECD 2021b και UN, 2021a).

Η σύγκριση των προβλέψεων του περασμένου Ιανουαρίου με τις πρόσφατες αναθεωρήσεις για τους ρυθμούς μεταβολής του παγκόσμιου ΑΕΠ προβάλλει μια σαφώς βελτιωμένη εικόνα της παγκόσμιας οικονομίας. Εντούτοις, μια απλή επισκόπηση των βασικών μακροοικονομικών μεγεθών των επιμέρους εθνικών οικονομιών αναδεικνύει σημαντικές διαφοροποιήσεις μεταξύ των χωρών τόσο ως προς το βάθος της ύφεσης του 2020, όσο και ως προς τους φετινούς ρυθμούς ανάκαμψης. Αναφορικά λοιπόν με την περσινή ύφεση, τα στοιχεία δείχνουν ότι οι οικονομίες με δυσανάλογα μεγάλη εξάρτηση από τον τουρισμό ή τις εξαγωγές πρώτων υλών ήταν αυτές που κατέγραψαν τις μεγαλύτερες απώλειες σε όρους ΑΕΠ (IMF, 2021· OECD 2021 και UN, 2021a). Την ίδια τύχη είχαν και όσες χώρες προσπάθησαν να αναχαιτίσουν την πανδημία μέσω αυστηρών και πολύμηνων lockdown λόγω αδυναμίας των εθνικών τους συστημάτων υγείας να απαντήσουν στην πρόκληση των αυξημένων κρουσμάτων. Άλλοι παράγοντες, όπως τα χαμηλά ποσοστά θέσεων εργασίας με δυνατότητα εφαρμογής του καθεστώτος της τηλεργασίας, τα υψηλά ποσοστά των απασχολουμένων σε μικρές ή μικρομεσαίες επιχειρήσεις, το μεγάλο μέγεθος του ανεπίσημου τομέα, το μικρό βάθος της εγχώριας κεφαλαιαγοράς και η ανεπάρκεια ψηφιακών υποδομών, είτε μεμονωμένα είτε συνδυαστικά, συνέτειναν στη διόγκωση της ύφεσης (IMF, 2021). *Grosso modo*, τα ίδια στοιχεία αναμένεται να λειτουργήσουν ως τροχοπέδη στην ανάκαμψη των χωρών που συγκεντρώνουν ένα ή περισσότερα από αυτά.

Στον αντίποδα βρίσκονται οι εθνικές οικονομίες των οποίων η παραγωγική δομή χαρακτηρίζεται από την παρουσία μιας εύρωστης μεταποιητικής βιομηχανίας. Σε ανάλογο πόρισμα καταλήγει και η πρόσφατη έκθεση των Ηνωμένων Εθνών για την παγκόσμια οικονομία: Οι χώρες με ισχυρό (ασθενή) μεταποιητικό τομέα αντιμετώπισαν μια ηπιότερη (βαθύτερη) οικονομική κρίση λόγω της πανδημίας, ενώ ταυτόχρονα αναμένεται να επιτύχουν ταχύτερους (βραδύτερους) ρυθμούς οικονομικής ανάκαμψης (UN, 2021a). Προφανώς, το συμπέρασμα αυτό εγείρει σημαντικά ερωτήματα σχετικά με τον ρόλο της παραγωγικής διάρθρωσης των εθνικών οικονομιών και τη σημασία της μεταποίησης στη θωράκισή τους έναντι μελλοντικών κρίσεων.

1.6.2. Πληθωρισμός και Απασχόληση

Τους τελευταίους μήνες ο πληθωρισμός στις ανεπτυγμένες οικονομίες δείχνει να έχει εισέλθει σε μια ανοδική πορεία, ενώ παραμένει σε σχετικά υψηλά επίπεδα στον υπόλοιπο κόσμο. Σε αυτή την εξέλιξη έχει συμβάλει η προσωρινή αδυναμία της προσφοράς να αντεπεξέλθει στην ταχύτερη ανάκαμψη της ζήτησης, με αποτέλεσμα τις αυξήσεις στις τιμές αρκετών αγαθών. Πιο αισθητές έχουν γίνει οι αυξήσεις στις τιμές των βασικών διατροφικών προϊόντων, των μετάλλων και των πετρελαιοειδών (OECD, 2021a). Ανάλογο ρόλο έχουν παίξει οι υστερήσεις στην προσφορά ημιαγώγιμων υλικών και τις θαλάσσιες μεταφορές εμπορευμάτων, ασκώντας αυξητικές πιέσεις στα κόστη των επιχειρήσεων που κάνουν ευρεία χρήση των συγκεκριμένων προϊόντων και υπηρεσιών (OECD, 2021a· UN, 2021b).

Σύμφωνα με τους αναλυτές του ΔΝΤ, η άνοδος του πληθωρισμού σηματοδοτεί την επιστροφή του στη μέση μακροχρόνια τάση του, χωρίς να εμπνέει ιδιαίτερη ανησυχία. Η θέση αυτή αντανακλά τις συγκρατημένες αυξήσεις στους μισθούς και τη μειωμένη διαπραγματευτική ισχύ των εργαζομένων σε ένα περιβάλλον μεγάλων παραγωγικών κενών, υψηλής ανεργίας και υψηλών ποσοστών υποαπασχόλησης (IMF, 2021). Αν παρ' όλα αυτά δημιουργηθούν έντονες πληθωριστικές πιέσεις, εκτιμάται ότι θα υπάρξει άμεση αντίδραση εκ μέρους των νομισματικών αρχών με στόχο την εκτόνωσή τους (IMF, 2021). Με αυτά τα δεδομένα, η αύξηση του μέσου ετήσιου πληθωρισμού στο σύνολο των προηγμένων οικονομιών δεν αναμένεται να ξεπεράσει τη μία ποσοστιαία μονάδα (βλ. Πίνακα 1.6.2). Στον υπόλοιπο κόσμο η γενική εκτίμηση είναι ότι δεν θα υπάρξουν αξιοσημείωτες μεταβολές, με τον μέσο ετήσιο πληθωρισμό να κινείται γύρω από τα περσινά επίπεδα (βλ. Πίνακα 1.6.2).

Η ενίσχυση των εθνικών οικονομιών μέσω της επεκτατικής δημοσιονομικής και νομισματικής πολιτικής, καθώς και τα εξειδικευμένα μέτρα διατήρησης των θέσεων εργασίας, έχουν περιορίσει, χωρίς ωστόσο να έχουν αποτρέψει, τη μείωση της απασχόλησης. Σύμφωνα με τον Διεθνή Οργανισμό Εργασίας, η συνολική μείωση των εργατωρών σε παγκόσμιο επίπεδο το 2020 έφτασε το 8,8%, ποσοστό που είναι ισοδύναμο με 255 εκατ. θέσεις εργασίας πλήρους απασχόλησης. Το ίδιο έτος, η πρόωρη έξοδος από την ενεργό δράση 81 εκατ. εργαζομένων οδήγησε σε μείωση της συμμετοχής στο εργατικό δυναμικό κατά 2,2 ποσοστιαίες μονάδες (ILO, 2021· UN, 2021a). Παράλληλα με τη μέση άνοδο της ανεργίας σε προηγμένες και αναπτυσσόμενες οικονομίες κατά 1,5%, στα αξιοσημείωτα της περασμένης χρονιάς συγκαταλέγεται και

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.6.2 Πληθωρισμός¹
(ετήσιες ποσοστιαίες μεταβολές)

	2020*			2021*			2022*		
	ΔΝΤ	ΕΕ	ΟΟΣΑ	ΔΝΤ	ΕΕ	ΟΟΣΑ	ΔΝΤ	ΕΕ	ΟΟΣΑ
Προηγμένες οικονομίες	0	:	:	1,6	:	:	1,7	:	:
ΗΠΑ	1,2	1,2	1,2	2,3	2,2	3	2,4	2	2,4
Ευρωζώνη	0,3	0,3	0,3	1,4	1,7	1,8	1,2	1,3	1,3
Ιαπωνία	0	0	0	0,1	0,3	0,1	0,7	0,9	0,6
Ηνωμένο Βασίλειο	0,9	0,9	0,9	1,5	1,6	1,3	1,9	1,8	1,7
Αναπτυσσόμενες οικονομίες	5,1	:	:	4,9	:	:	4,4	:	:
Βραζιλία	3,2	:	4,8	4,6	:	4,9	4	:	4
Ρωσία	3,4	3,5	:	4,5	4,7	:	3,4	4,3	:
Ινδία	6,2	:	6,5	4,9	:	5,4	4,1	:	4,8
Κίνα	2,4	2,5	2,5	1,2	:	1,5	1,9	:	2,4

Πηγές: IMF, *World Economic Outlook*, April 2021· OECD, *OECD Economic Outlook* (Vol. 2021/1: Preliminary version)· European Commission, *European Economic Forecast*, Spring 2021.

* Προβλέψεις.

Σημείωση: 1. Στην κατηγορία των αναπτυσσόμενων οικονομιών περιλαμβάνονται και οι αναδυόμενες οικονομίες.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.6.3 Ανεργία
(ποσοστά επί του συνολικού εργατικού δυναμικού)

	2019			2020*			2021*			2022*		
	ΔΝΤ	ΕΕ	ΟΟΣΑ	ΔΝΤ	ΕΕ	ΟΟΣΑ	ΔΝΤ	ΕΕ	ΟΟΣΑ	ΔΝΤ	ΕΕ	ΟΟΣΑ
ΗΠΑ	3,7	3,7	3,7	8,1	8,1	8,1	5,8	4,6	5,6	4,2	3,4	4,3
Ευρωζώνη	7,6	7,5	7,5	7,9	7,8	7,9	8,7	8,4	8,2	8,5	7,8	7,9
Ιαπωνία	2,4	2,3	2,8	2,8	3	3	2,8	2,9	3	2,4	2,6	2,9
Ηνωμένο Βασίλειο	3,8	3,8	3,8	4,5	4,4	4,5	6,1	5,6	5,4	6,1	5,9	5,8
Βραζιλία	11,9	:	:	13,2	:	:	14,5	:	:	13,2	:	:
Ρωσία	4,6	:	:	5,8	6	:	5,4	5,7	:	5	5,7	:
Κίνα	3,6	:	:	3,8	4,2	:	3,6	:	:	3,6	:	:

Πηγές: IMF, *World Economic Outlook*, April 2021· OECD, *OECD Economic Outlook* (Vol. 2021/1: Preliminary version)· European Commission, *European Economic Forecast*, Spring 2021.

* Προβλέψεις.

η αύξηση των ατόμων που ζουν υπό καθεστώς ακραίας φτώχειας κατά 95 εκατ. (IMF, 2021).

Τα προβλήματα της ανεργίας, της υποαπασχόλησης και των χαμηλών αμοιβών εντοπίζονται κυρίως στις δημογραφικές ομάδες των νέων και των γυναικών καθώς και στους εργαζόμενους χαμηλής ειδίκευσης. Αυτό οφείλεται στα υψηλά ποσοστά συμμετοχής αυτών των ομάδων στο εργατικό δυναμικό των κλάδων που έχουν πληγεί περισσότερο από την πανδημία (υπηρεσίες καταλύματος και εστίασης, ψυχαγωγία, τέχνη, κλπ.). Εξίσου έντονο, αν όχι μεγαλύτερο, είναι το πρόβλημα για όσους απασχολούνται στον ανεπίσημο τομέα λόγω των κενών κοινωνικής προστασίας των αντίστοιχων πληθυσμιακών τμημάτων. Πιο συγκεκριμένα, σε ιδιαίτερα δυσμενή θέση έχουν βρεθεί μεγάλες πληθυσμιακές ομάδες χωρών της Αφρικής, της Ανατολικής και Νότιας Ασίας και της Λατινικής Αμερικής, όπου η αναλογία της απασχόλησης στον ανεπίσημο τομέα ως προς τη συνολική απασχόληση ξεπερνά το 50% (UN, 2021a).

Σε ό,τι αφορά την πορεία της απασχόλησης το επόμενο μεσοδιάστημα, η παρούσα συγκυρία δεν αφήνει πολλά περιθώρια αισιοδοξίας. Η εκτίμηση αυτή συνδέεται: (α) με τη μεγάλη συγκέντρωση ανέργων σε κλάδους και επαγγέλματα που προϋποθέτουν άμεση κοινωνική επαφή, (β) τη μεγάλη συμμετοχή αυτών των κλάδων στο σύνολο της απασχόλησης κατά 20 με 30% (OECD, 2021a), (γ) τη διατήρηση μέρους των περιοριστικών μέτρων που ελήφθησαν τους προηγούμενους μήνες ακόμα και σε ατομική εκούσια βάση, και (δ) την οριστική απώλεια θέσεων εργασίας είτε λόγω επιτάχυνσης των διαδικασιών αυτοματοποίησης της παραγωγής είτε λόγω της εξόδου επιχειρήσεων από την αγορά. Υπό αυτές τις συνθήκες, δεν αναμένεται αξιόλογη υποχώρηση της ανεργίας για αρκετές οικονομίες πριν το 2022 (βλ. Πίνακα 1.6.3).

1.6.3. Οικονομικές εξελίξεις ανά τον κόσμο

Προηγμένες οικονομίες

Η αναμενόμενη ολοκλήρωση της πρώτης φάσης εμβολιασμού του μεγαλύτερου τμήματος του πληθυσμού έως το ερχόμενο φθινόπωρο και η συνεπακόλουθη άρση πολλών από τα περιοριστικά μέτρα που έχουν τεθεί σε ισχύ από το περασμένο έτος έχουν βελτιώσει σημαντικά το οικονομικό κλίμα στις περισσότερες προηγμένες οικονομίες. Με τη συνολική ζήτηση να συνεχίζει να ευνοείται από την επεκτατική οικονομική πολιτική και την εμπιστοσύνη νοικοκυριών και επιχειρήσεων να βρίσκεται σε σταδιακή άνοδο, εκτιμάται ότι ο μέσος ετήσιος ρυθμός αύξησης του ΑΕΠ στον προηγμένο κόσμο θα φτάσει φέτος το 5% (βλ. Πίνα-

κα 1.6.1). Θετική συμβολή προς αυτή την κατεύθυνση αναμένεται να έχει και το σταδιακό 'ξεκλείδωμα' των αυξημένων αποταμιεύσεων των νοικοκυριών, καθώς εκτιμάται ότι ένα μέρος αυτών θα διοχετευτεί στην αγορά καταναλωτικών αγαθών και υπηρεσιών.

Με την οικονομική δραστηριότητα να επανέρχεται στα επίπεδα του 2019 από το 4^ο εξάμηνο του τρέχοντος έτους και με τους υψηλότερους ρυθμούς οικονομικής μεγέθυνσης από το 1966 και έπειτα, η οικονομία των ΗΠΑ έχει τεθεί επικεφαλής (και εν μέρει αρωγός) στις προσπάθειες των προηγμένων οικονομιών για οικονομική ανάκαμψη (UN, 2021a). Καθοριστικό ρόλο στην αναθέρμανση της αμερικανικής οικονομίας έχει διαδραματίσει η εξαιρετικά διευκολυντική νομισματική πολιτική, σε συνδυασμό με τα δύο μεγάλα 'πακέτα' δημοσιονομικής στήριξης -900 δισεκ. δολάρια τον Δεκέμβριο του 2020 και 1,9 τρισεκ. τον περασμένο Μάρτιο. Παράλληλα με τις παρεμβάσεις πολιτικής και τη συνεπακόλουθη στήριξη των εισοδημάτων των νοικοκυριών, τα ενθαρρυντικά μηνύματα από τους ταχείς ρυθμούς εμβολιασμού και τη βελτίωση των συνθηκών στην αγορά εργασίας έχουν τονώσει την εμπιστοσύνη νοικοκυριών και επιχειρήσεων, δημιουργώντας ακόμη πιο θετικές προσδοκίες για τις μεσοπρόθεσμες προοπτικές της αμερικανικής οικονομίας (IMF, 2021· UN, 2021a).

Συγκριτικά με τις ΗΠΑ, οι ρυθμοί οικονομικής ανάκαμψης στην Ευρωζώνη και την Ιαπωνία αναμένονται ηπιότεροι (βλ. Πίνακα 1.6.1). Σύμφωνα με το ΔΝΤ, η διαφοροποίηση αυτή αντανακλά αποκλίσεις των εν λόγω οικονομιών ως προς: (α) τον τρόπο αντιμετώπισης της πανδημίας από τις εθνικές υγειονομικές αρχές, (β) τη συμπεριφορά του πληθυσμού απέναντι στην απειλή της δημόσιας υγείας, (γ) τον βαθμό προσαρμοστικότητας της οικονομικής δραστηριότητας στα περιοριστικά μέτρα, και (δ) τις γενικότερες τάσεις και διαρθρωτικές αδυναμίες, έτσι όπως αυτές είχαν διαμορφωθεί πριν το ξέσπασμα της πανδημίας (IMF, 2021).

Αναλυτικότερα, η εκτιμώμενη φετινή αύξηση του ΑΕΠ της Ευρωζώνης κατά 4,3 ποσοστιαίες μονάδες συνδέεται με την αύξηση της ιδιωτικής κατανάλωσης, την επεκτατική δημοσιονομική πολιτική και την εξωτερική ζήτηση, κυρίως από τις ΗΠΑ. Από την πλευρά της προσφοράς, η οικονομία έχει βρει σημαντικό στήριγμα στην αξιοσημείωτη αντοχή και ισχυρή δυναμική της μεταποιητικής βιομηχανίας από το 4^ο τρίμηνο του έτους. Αντίθετα, η συμβολή πολλών κλάδων του τομέα των υπηρεσιών αναμένεται να γίνει αισθητή στο 5^ο εξάμηνο του 2021 με τη βαθμιαία άρση των περιοριστικών μέτρων. Προς το παρόν, οι μεγάλες απώλειες των κλάδων αυτών σε όρους προϊόντος, απασχόλησης και βιώσιμων επιχειρήσεων συνεχίζουν να λειτουργούν ως τροχοπέδη στην ανάκαμψη της ευρωπαϊκής οικονομίας.

Στην Ιαπωνία, η οικονομική δραστηριότητα αναμένεται

να ανακάμψει με ρυθμούς που κυμαίνονται γύρω από το 3%. Σημαντική συμβολή προς αυτή την κατεύθυνση θα έχουν οι δημόσιες δαπάνες και η εξωτερική ζήτηση, με τις εξαγωγές προϊόντων της μεταποίησης προς μεγάλους εμπορικούς εταίρους –ΗΠΑ και Κίνα– και άλλες ασιατικές χώρες να δίνουν σημαντική ώθηση στην οικονομία. Μια ώθηση που η εγχώρια ιδιωτική κατανάλωση αδυνατεί να προσφέρει λόγω αναιμικών αυξήσεων στους μισθούς και την απασχόληση (OECD, 2021b).

Αναδυόμενες και αναπτυσσόμενες οικονομίες

Η αναντιστοιχία που παρατηρείται σε μεγάλο αριθμό αναπτυσσόμενων χωρών μεταξύ κρατικών προμηθειών/παραγγελιών εμβολίων και δημογραφικών δεδομένων έχει δικαιολογημένα εγείρει μεγάλα ερωτηματικά αναφορικά με τις προοπτικές ολοκλήρωσης των εμβολιασμών σε ένα εύλογο χρονικό διάστημα (IMF, 2021). Εξίσου δικαιολογημένη είναι και η ανησυχία που έχουν προκαλέσει οι όχι σπάνιες εξάρσεις κρουσμάτων, καθώς και η εμφάνιση μεταλλάξεων της νόσου Covid-19 σε αναπτυσσόμενες οικονομίες του νότιου ημισφαιρίου και της Νότιας Ασίας. Τα στοιχεία αυτά έχουν δημιουργήσει ένα θολό τοπίο στο μέτωπο της δημόσιας υγείας, το οποίο με τη σειρά του δυσχεραίνει την οικονομική ανάκαμψη και αυξάνει τις απαιτήσεις για επιπρόσθετη στήριξη από την πλευρά της οικονομικής πολιτικής, δημιουργώντας έτσι ασφυκτικές πιέσεις σε όσες χώρες έχουν περιορισμένα δημοσιονομικά περιθώρια (OECD, 2021b).

Παρ' όλα αυτά, ο φετινός μέσος ετήσιος ρυθμός οικονομικής ανάκαμψης στο σύνολο των αναδυόμενων και αναπτυσσόμενων οικονομιών αναμένεται να κινηθεί πάνω από τις 6 ποσοστιαίες μονάδες. Η εκτίμηση αυτή αντανακλά τις θετικές προοπτικές των χωρών που παράγουν και εξαγουν βασικά εμπορεύματα λόγω αυξημένης ζήτησης και υψηλότερων διεθνών τιμών. Κυρίως όμως αντανακλά την ισχυρή ανάκαμψη της Κίνας με ρυθμούς που ξεπερνούν το 8%. Πράγματι, εξαιτίας του αποτελεσματικού ελέγχου της πανδημίας, της αύξησης των δημοσίων επενδύσεων και της επαρκούς παροχής ρευστότητας από την κεντρική τράπεζα, η Κίνα ήταν η μοναδική μεγάλη οικονομία που κατέγραψε θετικούς ρυθμούς ανάπτυξης το 2020. Σήμερα, μέσω του πανίσχυρου μεταποιητικού τομέα που διαθέτει και λόγω του τεράστιου δικτύου διασυνδέσεων που διατηρεί με τις περισσότερες οικονομίες του κόσμου, η ανάκαμψη της κινεζικής οικονομίας αναμένεται να παίξει καθοριστικό ρόλο στην αναθέρμανση της παγκόσμιας οικονομικής δραστηριότητας.

Στη γειτονική Ινδία, η πορεία της πανδημίας το τελευταίο διάστημα επεφύλασσε δυσάρεστες εκπλήξεις, με αρκετές περιοχές της χώρας να αντιμετωπίζουν

μια σοβαρή ανθρωπιστική κρίση. Ωστόσο, αυτές οι εξελίξεις θα μετριάσουν προσωρινά, χωρίς να ανατρέψουν, την πορεία της οικονομίας προς την ανάκαμψη. Μια πορεία που εκτιμάται ότι θα είναι ιδιαίτερα δυναμική κάτω από τη θετική επίδραση των αυξημένων ιδιωτικών δαπανών για κατανάλωση και επενδύσεις (OECD, 2021b).

Όσον αφορά τις άλλες δύο μεγάλες αναδυόμενες οικονομίες, τη Ρωσία και τη Βραζιλία, αυτές αναμένεται να ευνοηθούν από την αύξηση της διεθνούς ζήτησης και τις ανατιμήσεις των βασικών προϊόντων που παράγουν και εξαγουν. Και στις δύο χώρες, ωστόσο, βρίσκονται σε λειτουργία μηχανισμοί οι οποίοι επιβραδύνουν την ανάκαμψη. Στη Ρωσία οι μηχανισμοί αυτοί σχετίζονται με τη μετριοπαθή αντίδραση της δημοσιονομικής πολιτικής απέναντι στις ανάγκες της οικονομίας και το ενδεχόμενο επιβολής διεθνών οικονομικών κυρώσεων από την πλευρά των ΗΠΑ και της Ευρωπαϊκής Ένωσης (UN, 2021a). Στη Βραζιλία το πρόβλημα εντοπίζεται στην ανεπαρκή αντιμετώπιση της απειλής κατά της δημόσιας υγείας και την πιθανότητα εφαρμογής μιας πιο συσταλτικής νομισματικής πολιτικής λόγω πληθωριστικών πιέσεων.

1.6.4. Διεθνές εμπόριο και διεθνείς τιμές βασικών εμπορευμάτων

Η ύφεση στην εξέλιξη της πανδημίας, σε συνδυασμό με το άνοιγμα των συνόρων, τη βαθμιαία αύξηση της ζήτησης για καταναλωτικά και κεφαλαιουχικά αγαθά και τη σταδιακή αποκατάσταση της ομαλότητας στις διεθνείς αλυσίδες παραγωγής, έχουν επιφέρει μεγάλη βελτίωση στην εικόνα του διεθνούς εμπορίου. Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις του ΔΝΤ, ο συνολικός όγκος των διεθνών εμπορικών συναλλαγών (εμπορεύματα και υπηρεσίες) αναμένεται φέτος να αυξηθεί κατά 8,4%, έναντι μείωσης κατά 8,5% το 2020 (βλ. Πίνακα 1.6.4). Από τις αρχές του έτους, σημαντικός παράγοντας της ανάκαμψης του παγκόσμιου εμπορίου παραμένουν οι διεθνείς συναλλαγές που αφορούν εμπορεύματα και ειδικότερα ιατροφαρμακευτικά προϊόντα, είδη προσωπικής προστασίας από τη νόσο Covid-19, προϊόντα που σχετίζονται με εφαρμογές της ψηφιακής τεχνολογίας και διαρκή αγαθά. Αντίθετα με τις εμπορευματικές συναλλαγές αγαθών που επανήλθαν γρήγορα σε επίπεδα του 2019, ο όγκος διασυνοριακών συναλλαγών υπηρεσιών (τουρισμός, διεθνή ταξίδια) το 4 τρίμηνο του 2021 υπέστη συρρίκνωση κατά 85% σε σχέση με το αντίστοιχο διάστημα του 2020 (UN, 2021a). Η ασυμμετρία αυτή μεταξύ εμπορευμάτων και υπηρεσιών αναμένεται να παρέλθει μόνο βαθμιαία στο επόμενο μεσοδιάστημα και μόνο εφόσον οι υγειονομικές εξελίξεις επιτρέψουν

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.6.4 Ετήσιες ποσοστιαίες μεταβολές σε βασικά μεγέθη του διεθνούς εμπορίου¹

	2019*	2020*	2021**	2022**
Συνολικός όγκος διεθνούς εμπορίου (αγαθά και υπηρεσίες)	0,9	-8,5	8,4	6,5
Εισαγωγές				
Προηγμένες οικονομίες	1,7	-9,1	9,1	6,4
Αναπτυσσόμενες οικονομίες	-1	-8,6	9	7,4
Εξαγωγές				
Προηγμένες οικονομίες	1,3	-9,5	7,9	6,4
Αναπτυσσόμενες οικονομίες	0,5	-5,7	7,6	6

Πηγή: IMF, *World Economic Outlook*, April 2021.

* Εκτιμήσεις, ** Προβλέψεις.

Σημείωση: 1. Στην κατηγορία των αναπτυσσόμενων οικονομιών περιλαμβάνονται και οι αναδυόμενες οικονομίες.

την άρση των περιοριστικών μέτρων στις διεθνείς μετακινήσεις φυσικών προσώπων.

Συμπορευόμενες με την ανάκαμψη της παγκόσμιας οικονομικής δραστηριότητας, οι διεθνείς τιμές των βασικών εμπορευμάτων το 2021 αναμένεται να ακολουθήσουν μια έντονα ανοδική πορεία. Πιο συγκεκριμένα, προσωρινές 'στενότητες' στις διεθνείς αγορές αργού πετρελαίου (υστέρηση της προσφοράς έναντι της αυξημένης ζήτησης) εκτιμάται ότι θα οδηγήσουν τη μέση διεθνή τιμή του πετρελαίου από τα 41,29 στα 58,58 δολάρια ΗΠΑ ανά βαρέλι (IMF, 2021). Αυξήσεις θα καταγράψουν και οι τιμές των βασικών μετάλλων λόγω της ισχυρής βιομηχανικής ανάκαμψης στην Κίνα και σε πολλές προηγμένες οικονομίες. Αναφορικά με τις τιμές των πολύτιμων μετάλλων, αυτές θα κινηθούν ανοδικά ως συνέπεια της εξαιρετικά χαλαρής νομισματικής πολιτικής και των χαμηλών επιτοκίων. Τέλος, η αυξημένη ζήτηση για εδώδιμα προϊόντα είτε για άμεση κατανάλωση είτε με σκοπό την αύξηση των αποθεμάτων, σε συνδυασμό με τις χαμηλές σοδειές λόγω καιρικών συνθηκών, εκτιμάται ότι θα ασκήσουν αυξητικές πιέσεις στις διεθνείς τιμές των βασικών αγροτικών προϊόντων.

1.6.5. Οι κίνδυνοι που απειλούν την παγκόσμια οικονομική ανάκαμψη και οι προκλήσεις της οικονομικής πολιτικής

Η σταδιακή υποχώρηση της πανδημίας και η σαφώς βελτιωμένη εικόνα της παγκόσμιας οικονομίας έχουν

δημιουργήσει την αίσθηση ότι ο κόσμος έχει διανύσει το μεγαλύτερο τμήμα του δρόμου που οδηγεί στο τέλος της πανδημικής κρίσης. Παρ' όλα αυτά, οι περιοδικές εξάρσεις κρουσμάτων σε πολλές γεωγραφικές περιοχές, η εμφάνιση νέων μεταλλάξεων της νόσου και η αδυναμία αρκετών χωρών να καλύψουν εμβολιαστικά το σύνολο του πληθυσμού τους υποδηλώνουν ότι η μάχη κατά της πανδημίας δεν έχει κερδηθεί οριστικά. Στο οικονομικό πεδίο, η οικονομική ανάκαμψη, αν και ταχύτερη των αρχικών προβλέψεων, παραμένει ευάλωτη έναντι της πορείας των επιδημιολογικών δεδομένων και άλλων κινδύνων που μπορεί να σχετίζονται ή να μην σχετίζονται με την πανδημία. Πιο συγκεκριμένα, απειλές κατά των εθνικών οικονομιών συνιστούν: (α) το ενδεχόμενο επικράτησης δυσμενέστερων συνθηκών χρηματοδότησης του δημόσιου και ιδιωτικού τομέα, (β) η πιθανότητα μείωσης των παραγωγικών δυνατοτήτων για ένα μακρύ χρονικό διάστημα, (γ) η ανάδυση κοινωνικών εντάσεων, (δ) η αύξηση του προστατευτισμού έναντι του διεθνούς εμπορίου, (ε) η κλιμάκωση των εντάσεων στις διεθνείς διακρατικές σχέσεις, και (στ) η αύξηση της συχνότητας εκδήλωσης ακραίων καιρικών φαινομένων με επακόλουθο τον ανεπαρκή εφοδιασμό των αγορών με διατροφικά προϊόντα.

Παρατείνοντας την αβεβαιότητα και δυσχεραίνοντας τη λήψη αποφάσεων για κατανάλωση και επενδύσεις, οι προαναφερθέντες παράγοντες επιβεβαιώνουν την ανάγκη διατήρησης των επεκτατικών μέτρων οικονομικής πολιτικής σε πολλές εθνικές οικονομίες. Ωστόσο, δεν έχουν όλες οι οικονομίες τις ίδιες ανάγκες

και τους ίδιους βαθμούς ελευθερίας ως προς την άσκηση οικονομικής πολιτικής. Με το πρόβλημα να γίνεται πιεστικότερο σε όσες χώρες οι απαιτήσεις για ενίσχυση της οικονομικής δραστηριότητας είναι μεγάλες και τα περιθώρια οικονομικής πολιτικής μικρά, τίθεται εξίσου πιεστικά το ζήτημα της διεθνούς συνεργασίας και του συντονισμού των επιμέρους εθνικών πολιτικών.

Αν και το ζήτημα της αλληλεγγύης και της συνεργασίας έχει προαχθεί από τους διεθνείς οργανισμούς σε μείζον θέμα της παγκόσμιας πολιτικής σκηνής, στην πράξη έχει σημειωθεί μικρή πρόοδος. Αυτό τουλάχιστον μαρτυρά με ιδιαίτερα παραστατικό και emphaticό τρόπο το παράδειγμα της προαγοράς και κατανομής των εμβολίων μεταξύ των χωρών: Μέχρι τον περασμένο Απρίλιο, το 50% του παγκόσμιου αποθέματος εμβολίων κατά της νόσου Covid-19 είχε αποκτηθεί, με το καθεστώς της προαγοράς, από πλούσιες οικονομίες που φιλοξενούν μόλις το 16% του παγκόσμιου πληθυσμού (IMF, 2021). Προφανώς, η εκδήλωση 'εθνοκεντρικών' συμπεριφορών αυτού του είδους δεν

συνάδει με το πνεύμα διεθνούς αλληλεγγύης και συνεργασίας που επιτάσσουν οι καιροί μας.

Βιβλιογραφία

European Commission (2021), *European Economic Forecast, Spring 2021*, European Economy, Institutional Paper 149.

International Labour Organization (2021), *ILO Monitor: COVID-19 and the World of Work*, 7th ed. Updated estimates and analysis.

International Monetary Fund (2021), *World Economic Outlook: Managing Divergent Recoveries*, IMF, Washington, DC.

OECD (2021a), *OECD Economic Outlook, Interim Report March 2021*, OECD Publishing, Paris.

OECD (2021b), *OECD Economic Outlook, Volume 2021, Issue 1: Preliminary version*, No 109, OECD Publishing, Paris.

United Nations (2021a), *World Economic Situation and Prospects as of mid-2021*, United Nations publication.

United Nations (2021b), *Monthly Briefing on the World Economic Situation and Prospects*, No 14911 May 2021, United Nations publication.

2. Δημοσιονομικές εξελίξεις

ΚΕΠΕ, Οικονομικές Εξελίξεις, τεύχος 45, 2021, σσ. 40-45

Κρατικός Προϋπολογισμός, δημόσιο χρέος και προοπτικές των δημοσιονομικών μεγεθών

Ελισάβετ Ι. Νίτση

2.1. Εκτέλεση Κρατικού Προϋπολογισμού, 1^ο πεντάμηνο 2021

Σύμφωνα με τα δημοσιευμένα στοιχεία του Γενικού Λογιστηρίου του Κράτους¹, σε τροποποιημένη βάση, η εκτέλεση του Κρατικού Προϋπολογισμού στο πεντάμηνο του 2021, παρουσιάζεται σημαντικά ελλειμματική συγκρινόμενη με το αντίστοιχο διάστημα του 2020, αλλά είναι λιγότερο ελλειμματική από τις μηνιαίες εκτιμήσεις, όπως αυτές είχαν αποτυπωθεί στην Εισηγητική Έκθεση του Προϋπολογισμού οικονομικού έτους 2021. Το έλλειμμα είναι αναμενόμενο, καθώς οι δαπάνες για την αντιμετώπιση της πανδημίας Covid-19 είναι πολύ αυξημένες.

Με βάση τα στοιχεία που παρουσιάζονται στον Πίνακα 2.1.1, ο Κρατικός Προϋπολογισμός παρουσίασε έλλειμμα στο ισοζύγιο του ύψους 10,8 δισ. ευρώ στο χρονικό διάστημα Ιανουαρίου-Μαΐου 2021, έναντι ελλείμματος 7,5 δισ. ευρώ το αντίστοιχο διάστημα του 2020, και στόχου για έλλειμμα 9,8 δισ. ευρώ. Το πρωτογενές αποτέλεσμα, επίσης ελλειμματικό, διαμορφώθηκε στα 8,2 δισ. ευρώ, έναντι ελλείμματος 4,8 δισ. ευρώ για την ίδια περίοδο το 2020 και στόχου για έλλειμμα 7,2 δισ. ευρώ.

Τα καθαρά έσοδα του Κρατικού Προϋπολογισμού παρουσιάζονται αυξημένα σε σχέση με το αντίστοιχο διάστημα του προηγούμενου έτους, καθώς ανήλθαν σε 18,3 δισ. ευρώ, παρουσιάζοντας αύξηση κατά 2,3 δισ. ευρώ ή 14,1% έναντι των εσόδων του πενταμήνου του 2020, ενώ είναι μειωμένα κατά 259 εκατ. ευρώ ή 1,4% έναντι του στόχου που είχε τεθεί από τον Προϋπολογισμό του 2021. Τα έσοδα του Προγράμματος

Δημοσίων Επενδύσεων (ΠΔΕ) ανήλθαν σε 1,3 δισ. ευρώ και κυμάνθηκαν στα ίδια περίπου επίπεδα με το αντίστοιχο πεντάμηνο του 2020 (είναι 49 εκατ. ευρώ ή 3,8% περισσότερα), ενώ υπολείπονται αυτών της εκτίμησης του Προϋπολογισμού του 2021 κατά 594 εκατ. ευρώ ή 30,7%. Πιο αναλυτικά, η αύξηση των εσόδων συγκριτικά με το αντίστοιχο διάστημα του 2020 οφείλεται κυρίως στην είσπραξη φόρων (1,5 δισ. ευρώ), στις μεταβιβάσεις (311 εκατ. ευρώ) και στα λοιπά τρέχοντα έσοδα (304 εκατ. ευρώ). Αντίθετα, η μείωση των εσόδων σε σχέση με τους στόχους προήλθε από τις μεταβιβάσεις που υπολείπονταν του στόχου κατά 148 εκατ. ευρώ, τη μειωμένη είσπραξη φόρων κατά 132 εκατ. ευρώ, ενώ ταυτόχρονα δεν πραγματοποιήθηκαν προϋπολογισμένες πωλήσεις παγίων περιουσιακών στοιχείων ύψους 143 εκατ. ευρώ. Η μείωση αυτή εν μέρει αντισταθμίστηκε από τη σημαντική αύξηση των λοιπών τρεχόντων εσόδων κατά 295 εκατ. ευρώ.

Στην πλευρά των δαπανών, οι οποίες ανήλθαν στα 29,1 δισ. ευρώ, ο Κρατικός Προϋπολογισμός κατά το πεντάμηνο του 2021 παρουσιάζεται αυξημένος κατά 5,6 δισ. ευρώ ή 23,8% σε σχέση με την αντίστοιχη περίοδο του 2020, ενώ συγκριτικά με τον στόχο των 28,3 δισ. ευρώ κατά 801 εκατ. ευρώ ή 2,8%. Οι κυριότερες αιτίες της αύξησης αυτής, σε σύγκριση με την αντίστοιχη περίοδο του προηγούμενου έτους, είναι η σημαντική αύξηση των μεταβιβάσεων λόγω των μέτρων για την πανδημία κατά 3,9 δισ. ευρώ ή 33,9%, και των δαπανών για τα εξοπλιστικά προγράμματα του Υπουργείου Άμυνας (αποκτήσεων παγίων περιουσιακών στοιχείων) κατά 1,2 δισ. ευρώ, μία δαπάνη για την οποία είχαν προβλεφθεί μόλις 557 εκατ. ευρώ, ενώ την αντίστοιχη περίοδο του 2020 είχαν δαπανηθεί μόλις 56 εκατ. ευρώ. Επιπλέον, πρέπει να σημειωθεί ότι σημαντικό μέρος των υπό κατανομή πιστώσεων που επρόκειτο να μεταφερθούν στην κατηγορία των μεταβιβάσεων εντός της περιόδου Ιανουαρίου-Μαΐου, τελικά δεν μεταφέρθηκαν. Επιπρόσθετα, οι δαπάνες του Προγράμματος Δημοσίων Επενδύσεων (ΠΔΕ) ανέρχονται στα 3,6 δισ. ευρώ και εμφανίζονται αυξημένες κατά μόλις 199 εκατ. ευρώ ή 5,9% σε σχέση με την αντίστοιχη περσινή περίοδο και κατά 1,8 δισ.

1. Τα στοιχεία του Προϋπολογισμού όπως αυτά δημοσιεύθηκαν στο Μηνιαίο Δελτίο Εκτέλεσης Κρατικού Προϋπολογισμού, Μάιος 2021.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.1.1 Εκτέλεση Κρατικού Προϋπολογισμού, α' πεντάμηνο 2021 (εκατ. ευρώ)

	Ιαν.-Μάιος 2020	Ιαν.- Μάιος 2021	2020	2021	
	Πραγμ.	Πραγμ.	Πραγμ. ²	Προϋπολογισμός 2021 ³	
		Εκτιμήσεις Προϋπολογισμού 2021 ¹			
Κρατικός Προϋπολογισμός					
Καθαρά έσοδα	16.029	18.290	18.549	47.364	52.970
Φόροι	15.471	16.920	17.052	43.198	48.652
Κοινωνικές εισφορές	22	23	23	54	54
Μεταβιβάσεις	1.590	1.901	2.049	6.537	6.951
Πωλήσεις αγαθών και υπηρεσιών	168	233	229	507	603
Λοιπά τρέχοντα έσοδα	551	855	560	2.731	1.636
Πωλήσεις παγίων περιουσιακών στοιχείων	2	60	303	8	330
Πωλήσεις τιμαλφών	0	0	0	0	0
Επιστροφές φόρων	1.775	1.644	1.666	5.672	4.256
Δαπάνες	23.523	29.118	28.317	70.169	67.811
Παροχές σε εργαζόμενους	5.567	5.546	5.575	13.335	13.544
Κοινωνικές παροχές	53	117	38	137	199
Μεταβιβάσεις	11.446	15.329	13.546	38.751	31.394
Αγορές αγαθών και υπηρεσιών	362	462	325	1.618	1.251
Επιδοτήσεις	25	16	32	248	80
Τόκοι (σε ακαθάριστη βάση)	2.652	2.821	2.600	4.774	4.510
Λοιπές δαπάνες	3	20	54	29	91
Πιστώσεις υπό κατανομή	0	0	3.519	0	4.709
Αποκτήσεις παγίων περιουσιακών στοιχείων	56	1.249	557	631	2.646
Αποκτήσεις τιμαλφών	0	0	0	0	0
Έσοδα ⁴	1.294	1.343	1.937	5.542	4.192
Δαπάνες	3.360	3.559	1.740	10.647	6.750
Ταμείο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας ⁵	0	0	329	0	2.635
Πρωτογενές Ισοζύγιο Κρατικού Προϋπολογισμού	-4.843	-8.167	-7.169	-18.195	-10.331
Ισοζύγιο Κρατικού Προϋπολογισμού^{6,7}	-7.494	-10.828	-9.769	-22.806	-14.841

Πηγή: Γενικό Λογιστήριο του Κράτους, Υπουργείο Οικονομικών.

Σημειώσεις:

1. Στόχοι όπως αποτυπώνονται στην Εισηγητική Έκθεση του Προϋπολογισμού οικονομικού έτους 2021.
2. Τα στοιχεία των δαπανών και των εσόδων του Κρατικού Προϋπολογισμού για το έτος 2020 είναι προσωρινά και θα οριστικοποιηθούν με την κύρωση του Απολογισμού Εσόδων και Εξόδων του Κράτους, οικονομικό έτος 2020.
3. Ετήσιες εκτιμήσεις όπως αποτυπώνονται στην Εισηγητική Έκθεση του Προϋπολογισμού οικονομικού έτους 2021.
4. Τα έσοδα από το Πρόγραμμα Δημοσίων Επενδύσεων (ΠΔΕ) περιλαμβάνονται στις κατηγορίες «Μεταβιβάσεις» και «Λοιπά τρέχοντα έσοδα».
5. Τα έσοδα του Ταμείου Ανάκαμψης και Σταθερότητας περιέχονται στην κατηγορία «Μεταβιβάσεις».
6. + πλεόνασμα, - έλλειμμα.
7. Η αποτύπωση των στοιχείων είναι σύμφωνη με την νέα οικονομική ταξινόμηση (Προεδρικό διάταγμα 54/2018).

ευρώ ή 104,5% συγκριτικά με τον στόχο που είχε τεθεί από τον Προϋπολογισμό του 2021. Τέλος, στον Προϋπολογισμό του 2021 για πρώτη φορά έχουν εγγραφεί 2,6 δισ. ευρώ από το Ταμείο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας, από το οποίο 329 εκατ. ευρώ είχαν προϋπολογιστεί να απορροφηθούν τον Μάιο, κονδύλι που τελικά δεν ήρθε στα ταμεία του κράτους.

Συνολικά, η εκτέλεση του Προϋπολογισμού το πεντάμηνο του 2021 παρουσιάζει μια σχετικά μικρή απόκλιση από τους στόχους που το Υπουργείο Οικονομικών είχε θέσει με τον Προϋπολογισμό του 2021, καθώς η πανδημία Covid-19 είχε μεγαλύτερη διάρκεια και οδήγησε σε παρατεταμένο lockdown απαιτώντας περισσότερα κονδύλια από τα προϋπολογισθέντα για την αντιμετώπισή της. Η απόκλιση από το πρώτο πεντάμηνο του 2020 είναι σαφές πως οφείλεται στην επίπτωση της πανδημίας, που το αντίστοιχο διάστημα του 2020 δεν είχε καν προκαλέσει επιπτώσεις οικονομικού χαρακτήρα που να φαίνονται στην εκτέλεση του Προϋπολογισμού.

2.2. Η εξέλιξη του δημοσίου χρέους το α' τρίμηνο του 2021

Σύμφωνα με τα τελευταία διαθέσιμα στοιχεία του Γενικού Λογιστηρίου του Κράτους², το πρώτο τρίμηνο του 2021 το χρέος της Κεντρικής Κυβέρνησης ανήλθε σε 380.795,05 εκατ. ευρώ, σημειώνοντας αύξηση κατά 6,8 δισ. (1,8%) περίπου μονάδες σε σχέση με το προηγούμενο τρίμηνο, το τέλος δηλαδή του 2020, και 19 δισ. (5,2%) συγκριτικά με το αντίστοιχο τρίμηνο του 2020. Επιπρόσθετα, τα ταμειακά διαθέσιμα του Ελληνικού Δημοσίου μειώθηκαν κατά 0,6 δισ. (3,3%) σε σχέση με το τέλος του 2020 και 7,2 δισ. (28%) συγκριτικά με το α' τρίμηνο του 2020.

Η παρατηρούμενη αύξηση του χρέους το τελευταίο τρίμηνο οφείλεται στις εκδόσεις των ομολόγων και εντόκων γραμματίων που πραγματοποιήθηκαν μέσα στην ίδια περίοδο. Ο αυξημένος δανεισμός του Ελληνικού Δημοσίου χρησιμοποιήθηκε για τη χρηματοδότηση των αυξημένων δαπανών του Προϋπολογισμού, στο πλαίσιο των μέτρων στήριξης του συστήματος υγείας λόγω της πανδημίας, αλλά και της οικονομίας λόγω της ύφεσης που αποτελεί συνεπακόλουθο της πανδημίας.

Η σύνθεση του χρέους της Κεντρικής Διοίκησης κατά το πρώτο τρίμηνο του 2021 παρουσιάζεται στον Πίνακα 2.2.1. Με βάση το είδος του επιτοκίου, σταθερό έναντι κυμαινόμενου, το χρέος της Κεντρικής Διοί-

κησης σε ποσοστιαία βάση διαμορφώθηκε σε 97,8% και 2,2%, αντίστοιχα. Παρατηρείται μια μεταβολή της σύνθεσης του χρέους υπέρ του σταθερού επιτοκίου, έναντι του προηγούμενου τριμήνου (96,7% και 3,3%, αντίστοιχα), αλλά ακόμη περισσότερο έναντι του αντίστοιχου τριμήνου του 2020 (95,8% και 4,2%, αντίστοιχα). Αντίστοιχη είναι και η μεταβολή υπέρ του μη διαπραγματεύσιμου χρέους έναντι του διαπραγματεύσιμου, το οποίο διαμορφώθηκε σε 22,7% και 77,3%, αντίστοιχα, κατά την υπό εξέταση περίοδο. Τέλος, η ποσοστιαία αναλογία του χρέους της Κεντρικής Διοίκησης με βάση το νόμισμα παρέμεινε αμετάβλητη συγκρινόμενη τόσο με το προηγούμενο τρίμηνο όσο και με το αντίστοιχο τρίμηνο του 2020 (98,9% σε ευρώ). Επιπλέον, όσον αφορά τις εγγυήσεις που χορήγησε το Ελληνικό Δημόσιο, αυτές παρουσιάζουν μια μικρή αύξηση, κατά 582 εκατ. ευρώ ή 3,3%, μετά από συνεχείς μειώσεις.

Η κατανομή του χρέους, με βάση την υπολειπόμενη διάρκεια αυτού το πρώτο εξάμηνο του 2020, αποτυπώνεται στον Πίνακα 2.2.2. Οι βραχυχρόνιοι τίτλοι (με λήξη μικρότερη του έτους) του Ελληνικού Δημοσίου αντιπροσωπεύουν το 14% του συνόλου, έναντι 10,7% που καταλαμβάνουν οι μεσοπρόθεσμοι τίτλοι (με λήξη από 1 έως 5 έτη), και 75,3% που καταλαμβάνουν οι τίτλοι μακράς διάρκειας (λήξη μετά την πενταετία) από 13,4%, 11,3% και 75,4%, αντίστοιχα, που ήταν το αντίστοιχο τρίμηνο του 2020. Συγκριτικά με το τελευταίο τρίμηνο του 2020, δεν παρατηρείται ουσιαστική μεταβολή στην κατανομή του χρέους.

Η μέση υπολειπόμενη φυσική διάρκεια του συνολικού χρέους της Κεντρικής Διοίκησης ανήλθε σε 19,28 έτη, ελαφρώς μειωμένη από αυτή των 20,31 ετών που ήταν το αντίστοιχο τρίμηνο του 2020. Πρέπει εδώ να σημειωθεί ότι η μέση υπολειπόμενη φυσική διάρκεια του συνολικού χρέους της Κεντρικής Διοίκησης έχει τριπλασιαστεί από την είσοδο της χώρας στον Μηχανισμό Στήριξης που ανερχόταν στα 7,65 έτη το δεύτερο τρίμηνο του 2010. Επιπλέον, και όσο αφορά τον νέο δανεισμό του Ελληνικού Δημοσίου κατά την υπό εξέταση περίοδο, η μέση σταθμική διάρκεια ανήλθε στα 8,56 έτη το 2020, παρουσιάζοντας σημαντική αύξηση από το επίπεδο των 4,05 ετών στο οποίο είχε διαμορφωθεί το 2019.

Ο νέος δανεισμός για το πρώτο εξάμηνο του 2021 κατανέμεται σε 59,9% από την έκδοση εντόκων γραμματίων, 36,4% από ομόλογα σταθερού επιτοκίου, 3,6% σε δάνεια SURE και μόλις 0,1% των δανείων προέρχεται από την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων. (Διάγραμμα 2.2.1).

2. Δελτίο Δημοσίου Χρέους, Μάρτιος 2021, Γενικό Λογιστήριο του Κράτους.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.2.1 Στοιχεία χρέους Κεντρικής Κυβέρνησης¹ (ποσά σε εκατ. ευρώ)*

Περίοδος	2020 (Α' τρίμ.)	2020 (Δ' τρίμ.)	2021 (Α' τρίμ.)
Ύψος χρέους Κεντρικής Κυβέρνησης	361.828,74	374.005,73	380.795,05
Κατανομή χρέους κατά είδος επιτοκίου			
Σταθερό ²	346.631,93	361.663,54	372.417,56
Κυμαινόμενο ^{2,3}	15.196,81	12.342,19	8.377,49
Κατανομή χρέους κατά τρόπο διαπραγμάτευσης			
Διαπραγματεύσιμο	69.109,29	78.541,20	86.440,48
Μη διαπραγματεύσιμο	292.719,45	295.464,53	294.354,57
Κατανομή χρέους κατά νόμισμα			
Σε ευρώ, €	357.848,62	369.891,67	380.033,46
Σε νόμισμα εκτός ζώνης ευρώ	3.980,12	4.114,06	761,59
Ταμειακά Διαθέσιμα Ελληνικού Δημοσίου⁴	25.675,20	17.891,90	18.474,60
Εγγυήσεις Ελληνικού Δημοσίου	9.987,61	14.306,26	13.896,65

Πηγή: Γενικό Λογιστήριο του Κράτους, Υπουργείο Οικονομικών.

Σημειώσεις:

1. Το χρέος της Κεντρικής Κυβέρνησης διαφέρει από το χρέος της Γενικής Κυβέρνησης (Χρέος κατά Μάαστριχτ) κατά το ποσό του ενδοκυβερνητικού χρέους και λοιπών στοιχείων που προβλέπονται από τον ESA '95.
2. Η αναλογία σταθερού/κυμαινόμενου επιτοκίου υπολογίζεται λαμβάνοντας υπόψη: α) τις συναλλαγές ανταλλαγής επιτοκίου, β) τη χρήση χρηματοδοτικών μέσων από τον ΕΜΣ σχετικά με τα δάνεια που έχουν χορηγηθεί στο Ελληνικό Δημόσιο και γ) την ενσωμάτωση των παραμέτρων κινδύνου του χαρτοφυλακίου υποχρεώσεων του EFSF στο χαρτοφυλάκιο του ελληνικού δημοσίου χρέους.
3. Τα τιμηριθμοποιημένα ομόλογα περιλαμβάνονται στα κυμαινόμενα ομόλογα.
4. Περιλαμβάνεται ο λογαριασμός αποθεματικού προσόδων από τις αγορές κεφαλαίου με υπόλοιπο 15.697,3 εκατ. ευρώ, 31/12/2020 και 31/3/2021.

* Προσωρινά στοιχεία.

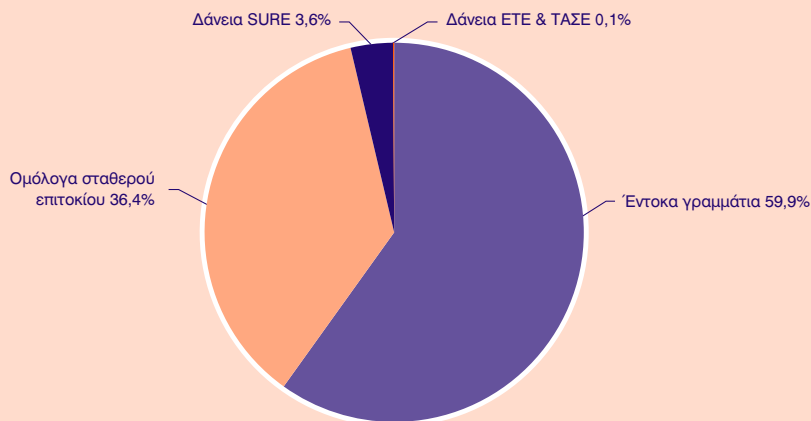
ΠΙΝΑΚΑΣ 2.2.2 Χρέος Κεντρικής Κυβέρνησης ως προς την υπολειπόμενη φυσική διάρκεια* (ποσά σε εκατ. ευρώ)

Περίοδος	2020 (Α' τρίμ.)	2020 (Δ' τρίμ.)	2021 (Α' τρίμ.)
Συνολικό ποσό	361.828,74	374.005,73	380.795,05
Βραχυπρόθεσμα (μέχρι 1 έτος)	48.445,79	52.461,48	53.464,91
Μεσοπρόθεσμα (1 έως 5 έτη)	40.713,15	39.861,04	40.722,34
Μακροπρόθεσμα (άνω των 5 ετών)	272.669,80	281.683,21	286.607,80

Πηγή: Γενικό Λογιστήριο του Κράτους, Υπουργείο Οικονομικών.

* Αφορά τον όγκο των ομολόγων, εντόκων γραμματίων και βραχυπρόθεσμων τίτλων και όχι το σύνολο του χρέους της Κεντρικής Διοίκησης.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2.2.1
Κατανομή νέου δανεισμού, Α' Εξάμηνο του 2021

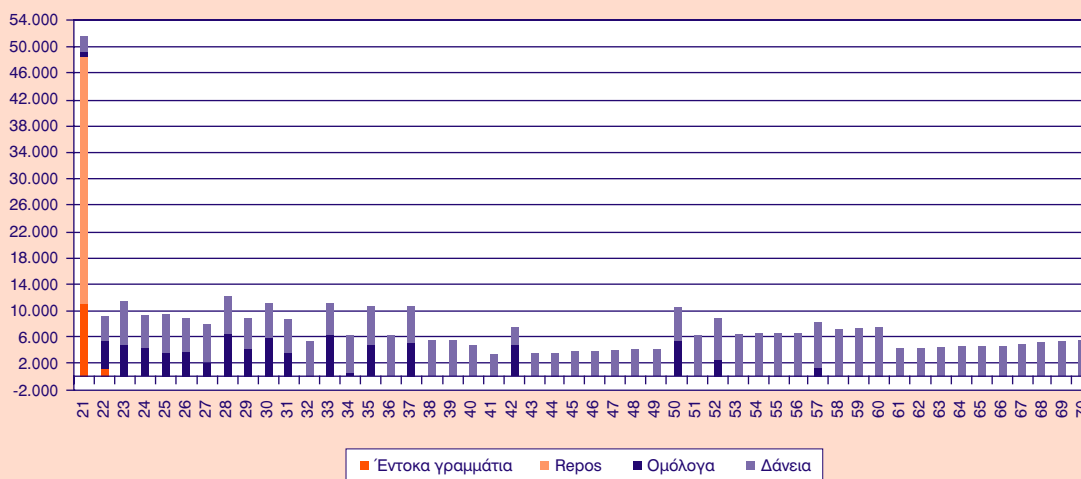

Πηγή: Γενικό Λογιστήριο του Κράτους, Υπουργείο Οικονομικών.

Στο Διάγραμμα 2.2.2, παρουσιάζεται το χρονοδιάγραμμα λήξης του χρέους της Κεντρικής Κυβέρνησης με βάση τα τελευταία δημοσιευμένα στοιχεία. Από την απεικόνιση των νεότερων δεδομένων φαίνεται πως, αν εξαιρέσουμε το παρόν έτος (2021), η διασπορά του βάρους της εξόφλησης του δημοσίου χρέους έχει πλέον εξομαλυνθεί σε επίπεδα, με ελάχιστες εξαιρέσεις, χαμηλότερα των 10 δις. ευρώ ανά έτος έως το 2070.

Συμπερασματικά, το χρέος παρουσίασε σημαντική αύξηση, ιδιαίτερα ως προς το ΑΕΠ, δεδομένης της σημαντικής πτώσης του ΑΕΠ (ο λόγος χρέος προς ΑΕΠ έφτασε το 205,6% το 2020), λόγω της σημαντικής αύξησης του δημοσιονομικού ελλείμματος για τη χρηματοδότηση των μέτρων στήριξης της οικονομίας στην προσπάθεια αντιμετώπισης της πανδημίας, όπως αναλύθηκε στην προηγούμενη ενότητα. Ωστόσο το κόστος δανεισμού του Ελληνικού Δημοσίου

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2.2.2
Χρονοδιάγραμμα λήξης χρέους Κεντρικής Κυβέρνησης την 31/3/2021 (ποσά σε εκατ. ευρώ)

Πηγή: Γενικό Λογιστήριο του Κράτους, Υπουργείο Οικονομικών.

Σημειώσεις: Οι λήξεις τίτλων εξομαλύνονται με προαγορές χρέους και πράξεις διαχείρισης. Περιλαμβάνεται η επιμήκυνση των δανείων του EFSF που συμφωνήθηκε στο Eurogroup της 22-6-2018.

διαμορφώθηκε σε ιστορικά χαμηλά επίπεδα, καθώς τα ομόλογα του Ελληνικού Δημοσίου εντάχθηκαν στο πρόγραμμα PEPP (Pandemic emergency purchase program) της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας (ΕΚΤ) για την αντιμετώπιση των οικονομικών συνεπειών της πανδημίας. Επιπλέον, η ΕΚΤ αποδέχθηκε τα ελληνικά ομόλογα ως ενέχυρα για την παροχή ρευστότητας στις ελληνικές τράπεζες. Η αναβάθμιση της πιστοληπτικής διαβάθμισης της Ελλάδας από τους οίκους αξιολόγησης Standard and Poor's και Moody's ήταν αποτέλεσμα και ταυτόχρονα βοήθησε περαιτέρω τη συγκράτηση των αποδόσεων των ελληνικών χρεογράφων. Τέλος, η εκδοτική δραστηριότητα δανεισμού, τόσο μακροχρόνια όσο και βραχυχρόνια, συμβάλλει στην ομαλοποίηση των λήξεων των ελληνικών ομολόγων. Με βάση τα παραπάνω, το ελληνικό δημόσιο χρέος μπορεί να θεωρηθεί διαχειρίσιμο τόσο μεσοπρόθεσμα όσο και μακροπρόθεσμα.

2.3. Προοπτικές των δημοσιονομικών μεγεθών

Η πορεία των δημοσιονομικών της χώρας στο υπόλοιπο του 2021 εξαρτάται από δύο παράγοντες: (α) την πορεία της υγειονομικής κρίσης, και, κυρίως, την πορεία του εμβολιασμού στη χώρα, για να μπορέσει να δημιουργηθεί το τείχος ανοσίας που είναι απαραίτητο για να ελεγχθεί η πανδημία και να λειτουργεί απρόσκοπτα η οικονομική δραστηριότητα και ιδιαίτερα ο τουρισμός, τόσο το καλοκαίρι, όσο και το φθινόπωρο, όταν και αναμένεται το τέταρτο κύμα της πανδημίας και (β) την έγκαιρη απορρόφηση των κονδυλίων του Ταμείου Ανάπτυξης και Ανθεκτικότητας που, μαζί με τη χρηματοδότηση από τις αγορές με χαμηλά επιτόκια, θα γίνουν η κινητήρια δύναμη που θα οδηγήσει την ελληνική οικονομία σε ανάπτυξη, απαραίτητη για την εξισορρόπηση τόσο των δημοσιονομικών ελλειμμάτων όσο και της απομείωσης του δημόσιου χρέους. Ωστόσο σημαντική θα πρέπει να είναι και η συνεισφορά των ιδιωτικών επενδύσεων στην εκτέλεση του σχεδίου ανάκαμψης που θα οδηγήσουν σε πολλαπλασιαστικά οφέλη για την ελληνική οικονομία. Σε αυτή τη συνεισφορά βασικό στοιχείο θα αποτελέσουν

οι εμπορικές τράπεζες και οι πιστώσεις που θα διοχετεύσουν για τη χρηματοδότησή τους.

Η εκτέλεση του Προϋπολογισμού που είναι σημαντικά ελλειμματική το πεντάμηνο του 2021, συγκριτικά με το αντίστοιχο πεντάμηνο του 2020, θα βελτιωθεί τους επόμενους μήνες με τον έλεγχο της πανδημίας, καθώς θα μειωθούν σημαντικά οι δαπάνες για μέτρα αντιμετώπισης της πανδημίας που ελήφθησαν στην αρχή του έτους, αλλά και με την ταυτόχρονη αύξηση των εσόδων, λόγω αύξησης των εισπράξεων από φόρους και ασφαλιστικές εισφορές. Έτσι η εκτίμηση για πρωτογενές έλλειμμα ύψους 7,2% του ΑΕΠ του Υπουργείου Οικονομικών συμβαδίζει με τις πρόσφατες εκτιμήσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (7,3% του ΑΕΠ), ενώ το ΔΝΤ δίνει ακόμη μικρότερο έλλειμμα (6% του ΑΕΠ). Επιπλέον, σημαντικό στοιχείο θα αποτελέσει και το επίπεδο της ανάπτυξης το 2021. Η πρόβλεψη για ανάπτυξη 3,6% του ΑΕΠ του Προγράμματος Σταθερότητας είναι μάλλον συντηρητική, αν ληφθεί υπόψη ότι η ύφεση του πρώτου τριμήνου στο 2,3% του ΑΕΠ (όπως μετρήθηκε από την ΕΛΣΤΑΤ), είναι υποτριπλάσια από την αναμενόμενη από το υπουργείο Οικονομικών, τα έσοδα είναι αυξημένα, καθώς άνοιξαν το λιανεμπόριο και η εστίαση και τα αναμενόμενα κονδύλια του Ταμείου Ανάπτυξης και Ανθεκτικότητας θα συμβάλουν στην περαιτέρω βελτίωση του πρωτογενούς αποτελέσματος. Αν τελικά η ανάπτυξη το 2021 είναι λίγο πάνω από 4% του ΑΕΠ, όπως προβλέπει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, αλλά και ελληνικοί φορείς όπως το ΚΕΠΕ, η Τράπεζα της Ελλάδος και το Γραφείο Προϋπολογισμού της Βουλής, τότε η εξέλιξη της ελληνικής οικονομίας θα είναι ακόμη καλύτερη.

Αναφορικά με το δημόσιο χρέος, η σύνθεσή του, οι χρηματοδοτικές ανάγκες αλλά και η διατήρηση της χαλαρής νομισματικής πολιτικής από την ΕΚΤ, σε συνδυασμό με τη θετική επίδραση που θα έχουν τα κεφάλαια από το Ταμείο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας στο ΑΕΠ τα επόμενα έτη, συμβάλλουν σε μεγάλο βαθμό στην ομαλή διαχείριση του ελληνικού χρέους μεσοπρόθεσμα. Τέλος, η ανάπτυξη που αναμένεται για το 2021 αλλά και τα επόμενα χρόνια θα συμβάλλει στη μείωση του δημόσιου χρέους ως ποσοστό του ΑΕΠ.

3. Ανθρώπινοι πόροι και κοινωνικές πολιτικές

ΚΕΠΕ, *Οικονομικές Εξελίξεις*, τεύχος 45, 2021, σσ. 46-57

3.1. Πρόσφατες εξελίξεις σε βασικά μεγέθη της αγοράς εργασίας

Ιωάννης Χολέζας

3.1.1. Εισαγωγή

Η μείωση της οικονομικής δραστηριότητας το 2020, λόγω των μέτρων κοινωνικής αποστασιοποίησης με στόχο τη μείωση της διασποράς της νόσου Covid-19, είχε αρνητικές επιπτώσεις στο ΑΕΠ της χώρας, το οποίο μειώθηκε κατά 8,2% έναντι του 2019, ενώ η αντίστοιχη μείωση για την ΕΕ27 ήταν 6,1%¹. Μέσα σε αυτό το δυσμενές οικονομικό περιβάλλον η απασχόληση δέχθηκε πλήγμα τόσο σε εθνικό όσο και σε ευρωπαϊκό και παγκόσμιο επίπεδο. Τα οικονομικά μέτρα της ελληνικής κυβέρνησης, τα οποία ελήφθησαν έγκαιρα και σύμφωνα με τις ευρωπαϊκές κατευθύνσεις και πρακτικές, αναμφισβήτητα περιόρισαν τις αρνητικές επιπτώσεις της πανδημίας στην οικονομία, αλλά προφανώς δεν κατάφεραν να τις εξαλείψουν πλήρως. Έτσι, τόσο οι απασχολούμενοι όσο και οι άνεργοι μειώθηκαν το 2020, ενώ η επίπτωση της πανδημίας στην αγορά εργασίας μεγεθύνεται, αν ληφθούν υπόψη οι θέσεις εργασίας που δεν δημιουργήθηκαν λόγω της αβεβαιότητας και της περιορισμένης οικονομικής δραστηριότητας. Οι άξονες της ανάλυσης που ακολουθεί επιβεβαιώνουν τις διαφορετικές επιδράσεις που άσκησε η πανδημία στον πληθυσμό και τις αλλαγές σε πρακτικές και συμπεριφορές που προκάλεσε, οι οποίες επιβάλλουν τη διαμόρφωση ενός νέου θεσμικού πλαισίου που ήδη ξεκίνησε.

3.1.2. Απασχόληση

Ο αριθμός των απασχολούμενων 15-74 ετών μειώθηκε το 2020 σε σύγκριση με το 2019 κατά 35,5 χιλιάδες (ή -0,9%), φτάνοντας τα 3.875.500 άτομα περίπου κατά μέσο όρο (Διάγραμμα 3.1.1). Δεδομένων των πρωτοφανών μέτρων κοινωνικής αποστασιοποίησης για την

αποφυγή μετάδοσης της πανδημίας, που οδήγησαν σε αναγκαστική πλήρη ή μερική αναστολή εργασιών πολλές επιχειρήσεις, η μείωση της απασχόλησης είναι μάλλον μικρή. Το αποτέλεσμα του έτους οφείλεται κυρίως στη μείωση των απασχολούμενων το δεύτερο τρίμηνο του έτους (-2,8% ή 112,4 χιλιάδες χαμένες θέσεις εργασίας), οπότε η χώρα βρέθηκε αντιμέτωπη με το πρώτο κύμα της πανδημίας του κορωνοϊού. Η ηλικιακή ανάλυση φανερώνει ότι μεγαλύτερη μείωση των απασχολούμενων σε απόλυτους όρους σημειώθηκε στις ομάδες 25-29 και 30-44 ετών, κατά -21,7 και -59,1 χιλιάδες, αντίστοιχα. Ωστόσο, με παρονομαστή το πλήθος της κάθε ομάδας το 2019, αναλογικά μεγαλύτερη μείωση του αριθμού των απασχολούμενων εντοπίζεται στην ομάδα 25-29 ετών (-6,2%) και στην ομάδα 20-24 ετών (-6,0%). Φαίνεται ότι, ανεξάρτητα από το κριτήριο, η ομάδα 25-29 ετών είναι από τους μεγάλους χαμένους.

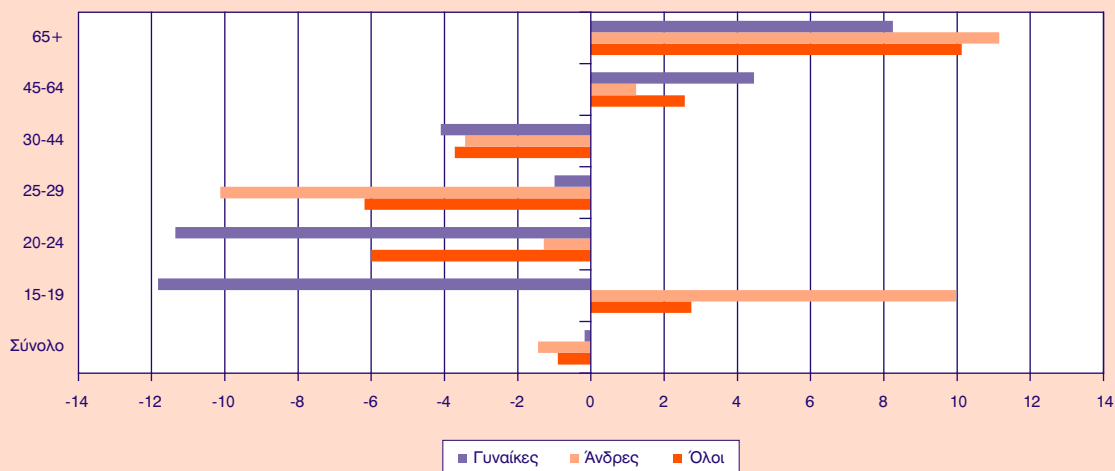
Παρ' όλα αυτά, το μέγεθος της αρνητικής επίπτωσης δεν εξαντλείται στη μείωση των απασχολούμενων. Πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι η ελληνική οικονομία βρισκόταν σε περίοδο αύξησης της απασχόλησης. Ενδεικτικά, αναφέρεται ότι το δεύτερο τρίμηνο του 2019 δημιουργήθηκαν 96 χιλιάδες θέσεις απασχόλησης, ενώ το ίδιο τρίμηνο του 2020 χάθηκαν 112,4 χιλιάδες θέσεις. Το άθροισμα των δύο ξεπερνά τις 200 χιλιάδες χαμένες θέσεις εργασίας και αντανάκλα μια πιθανή προσέγγιση των απωλειών σε όρους απασχόλησης λόγω της πανδημίας. Η υπόθεση ότι η αύξηση το 2020 χωρίς την πανδημία θα ήταν αντίστοιχη με εκείνη του 2019 ενδέχεται να είναι συνηρητική. Το τέταρτο τρίμηνο του 2019 οι νέες θέσεις απασχόλησης ήταν λιγότερες από τις αντίστοιχες των δύο προηγούμενων ετών, όμως τα πρώτα τρία τρίμηνα του 2019 οι νέες θέσεις ήταν αυξημένες σε σύγκριση με το 2018 (Διάγραμμα 3.1.2).

Σε συνάρτηση με το φύλο, σημαντική μείωση το 2020 καταγράφεται στους απασχολούμενους άνδρες, κατά 32,8 χιλιάδες άτομα, ενώ στις γυναίκες η μείωση περιορίστηκε στα 2,8 χιλιάδες άτομα. Πρακτικά, η απασχόληση των γυναικών μειώθηκε μόλις κατά -0,2% ολόκληρο το 2020, παρότι το δεύτερο τρίμηνο του

1. Βλ. <<https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tec00115/default/table?lang=en>>.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3.1.1

Αναλογική μεταβολή των απασχολούμενων κατά ηλικιακή ομάδα και φύλο, 2019-2020 (%)

Πηγή: Έρευνα Εργατικού Δυναμικού, ΕΛΣΤΑΤ, επεξεργασία ΚΕΠΕ.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3.1.2

Ετήσια μεταβολή απασχολούμενων κατά τρίμηνο (χιλ.)

Πηγή: Έρευνα Εργατικού Δυναμικού, ΕΛΣΤΑΤ, επεξεργασία ΚΕΠΕ.

έτους έφτασε το -2,4%. Όπως φαίνεται στο Διάγραμμα 3.1.1, υπάρχουν ομάδες εντός κάθε φύλου με διαφορετική πορεία απασχόλησης, είτε σε σύγκριση με τις υπόλοιπες ομάδες του ίδιου φύλου, είτε σε σύγκριση με τη γενική πτωτική τάση. Έτσι, αυξήθηκαν οι απασχολούμενοι άνδρες στην ομάδα 15-19 ετών και άνω των 45 ετών και οι απασχολούμενες γυναίκες άνω των 45 ετών. Αντίθετα, πολύ μεγαλύτερη του μέσου όρου ήταν η μείωση των απασχολούμενων γυ-

ναϊκών ηλικίας 15-24 ετών και των ανδρών ηλικίας 25-29 ετών. Οι διαφορές αυτές πιθανότατα οφείλονται στην ανομοιόμορφη κατανομή των επιπτώσεων της πανδημίας στους κλάδους και τα επαγγέλματα, σε συνδυασμό με την αντίστοιχη συγκέντρωση κάποιων πληθυσμιακών ομάδων.

Ο κλάδος οικονομικής δραστηριότητας αποδείχθηκε σημαντικός ως προς τις επιπτώσεις της πανδημίας

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.1.1 Απασχολούμενοι κατά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας και φθίνον μερίδιο απασχόλησης στο σύνολο της οικονομίας

	Μεταβολή 2018-2019		Μεταβολή 2019-2020		2020	
	(χιλ.)	(%)	(χιλ.)	(%)	(χιλ.)	(%)*
Ζ. Χονδρικό και λιανικό εμπόριο, κ.ά.	3,4	0,5	21,8	3,2	713,7	18,4
Α. Γεωργία, δασοκομία και αλιεία	-16,0	-3,4	-41,6	-9,2	412,0	10,6
Γ. Μεταποίηση	19,3	5,4	-6,0	-1,6	371,1	9,6
Ξ. Δημόσια διοίκηση και άμυνα. Υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση	4,8	1,4	9,0	2,7	350,5	9,0
Θ. Δραστηριότητες υπηρεσιών παροχής καταλύματος και εστίασης	20,2	5,6	-38,2	-10,0	343,7	8,9
Ο. Εκπαίδευση	17,7	5,8	3,0	0,9	323,9	8,4
Π. Δραστηριότητες ανθρώπινης υγείας και κοινωνικής μέριμνας	5,8	2,4	20,6	8,3	269,0	6,9
Μ. Επαγγελματικές, επιστημονικές και τεχνικές δραστηριότητες	3,7	1,7	11,3	5,2	229,5	5,9
Η. Μεταφορά και αποθήκευση	22,2	12,0	1,6	0,8	208,5	5,4
ΣΤ. Κατασκευές	-4,0	-2,6	-6,9	-4,6	140,8	3,6
Ι. Ενημέρωση και επικοινωνία	5,5	5,7	-2,1	-2,1	100,1	2,6
Σ. Άλλες δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών	1,6	2,0	4,4	5,3	87,0	2,2
Ν. Διοικητικές και υποστηρικτικές δραστηριότητες	2,5	2,8	-6,1	-6,7	84,8	2,2
Κ. Χρηματοπιστωτικές και ασφαλιστικές δραστηριότητες	-3,4	-3,9	0,4	0,4	84,6	2,2
Ρ. Τέχνες, διασκέδαση και ψυχαγωγία	1,3	2,5	3,0	5,5	56,7	1,5
Δ. Παροχή ηλεκτρικού ρεύματος, φυσικού αερίου, ατμού και κλιματισμού	-1,1	-3,6	2,9	9,7	32,5	0,8
Ε. Παροχή νερού, επεξεργασία λυμάτων, διαχείριση αποβλήτων κ.ά.	0,8	2,5	-7,2	-21,7	26,0	0,7
Τ. Δραστηριότητες νοικοκυριών ως εργοδοτών	-4,9	-16,3	-3,4	-13,6	21,6	0,6
Β. Ορυχεία και λατομεία	1,2	10,6	-1,4	-11,2	11,1	0,3
Λ. Διαχείριση ακίνητης περιουσίας	0,1	2,0	0,1	2,0	5,1	0,1
Υ. Δραστηριότητες ετερόδικων οργανισμών και φορέων	2,2	103,5	-0,7	-17,3	3,6	0,1
Σύνολο	83,0	2,2	-35,5	-0,9	-	-

Πηγή: Έρευνα Εργατικού Δυναμικού, ΕΛΣΤΑΤ, επεξεργασία ΚΕΠΕ.

*: Η στήλη αναφέρεται στο μερίδιο κάθε κλάδου στη συνολική απασχόληση.

Σημειώσεις: α) η σειρά κατάταξης των κλάδων είναι με βάση το μερίδιο στη συνολική απασχόληση το 2020, β) η πλάγια γραμματοσειρά δείχνει μείωση μεγαλύτερη του συνόλου την περίοδο 2019-2020.

(Πίνακας 3.1.1 πιο πάνω) παρά τα οριζόντια μέτρα στήριξης που κάλυψαν το σύνολο της οικονομίας το 2020. Σε επίπεδο έτους, στον κλάδο *Γεωργία, δασοκομία, αλιεία*, ο οποίος φθίνει διαχρονικά ούτως ή άλλως, η μείωση των απασχολουμένων το 2020 ήταν τριπλάσια σχεδόν από εκείνη το 2019, άρα η πανδημία φαίνεται να επιτάχυνε τις εξελίξεις. Από τους υπόλοιπους κλάδους που απασχολούν σημαντικό αριθμό ατόμων τόσο η *Μεταποίηση* όσο και οι *Δραστηριότητες υπηρεσιών παροχής καταλύματος και εστίασης* σημείωσαν μείωση των απασχολουμένων, ενώ το 2019 είχαν καταγράψει αύξηση, άρα η πανδημία αντέστρεψε την πορεία τους.

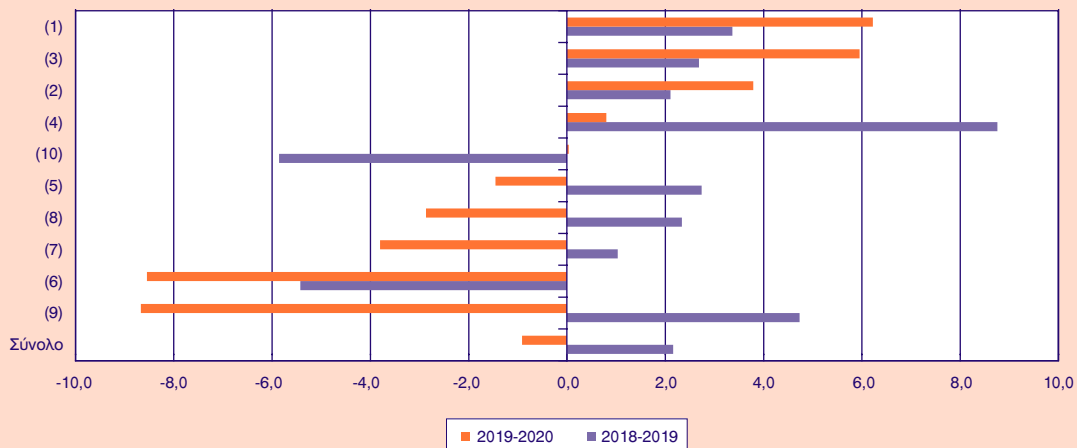
Αντίθετα, στον κλάδο *Χονδρικό και λιανικό εμπόριο, κ.ά.*, τον πολυπληθέστερο κλάδο της ελληνικής οικονομίας, οι απασχολούμενοι αυξήθηκαν κατά 3,2% το 2020, όταν τους περισσότερους μήνες τα φυσικά καταστήματα είτε ήταν κλειστά, είτε λειτουργούσαν με περιορισμούς, ενώ το 2019 η αύξηση δεν ξεπέρασε το 0,5%. Πιθανόν δεν υπάρχει καλύτερη απόδειξη της επίδρασης των κρατικών μέτρων στήριξης της αγοράς εργασίας, αν και δεν πρέπει να αγνοήσει κανείς ότι συγκεκριμένες κατηγορίες εμπορικών δραστηριοτήτων ενισχύθηκαν, όπως τα ηλεκτρονικά καταστή-

ματα, καθώς και κάποιες συναφείς δραστηριότητες (π.χ. μεταφορές). Από την άλλη πλευρά, ο κλάδος *Δραστηριότητες ανθρώπινης υγείας και κοινωνικής μέριμνας* παρουσίασε την αναμενόμενη ισχυρή αύξηση της απασχόλησης, λόγω των αυξημένων αναγκών σε ανθρώπινο δυναμικό που προκάλεσε η πανδημία.

Πέντε από τις δέκα κατηγορίες επαγγελμάτων εμφάνισαν αύξηση του αριθμού των απασχολουμένων και οι υπόλοιπες μείωση (Διάγραμμα 3.1.3). Έξι ομάδες έχουν μερίδιο άνω του 8% το 2020. Από αυτές, οι απασχολούμενοι μειώθηκαν σημαντικά στην ομάδα *Ειδικευμένοι γεωργοί, κτηνοτρόφοι, δασοκόμοι και αλιείς* (-8,5%), ενώ αυξήθηκαν οι απασχολούμενοι στην ομάδα *Τεχνολόγοι, τεχνικοί βοηθοί και ασκούντες συναφή επαγγέλματα* (6,0%). Η μεταστροφή της τάσης σε σύγκριση με το προηγούμενο έτος είναι εμφανής, καθώς το 2019 οι απασχολούμενοι μειώθηκαν μόνο σε δύο επαγγελματικές ομάδες. Ενδιαφέρον είναι ότι οι απασχολούμενοι στις τρεις πρώτες επαγγελματικές ομάδες στο Διάγραμμα 3.1.3 αυξήθηκαν ταχύτερα σε σχέση με το 2019.

Στο ίδιο πλαίσιο, το μεγαλύτερο μέρος της μείωσης των απασχολουμένων προήλθε από τους απασχολού-

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3.1.3
Ετήσια μεταβολή απασχολουμένων κατά επάγγελμα (%)

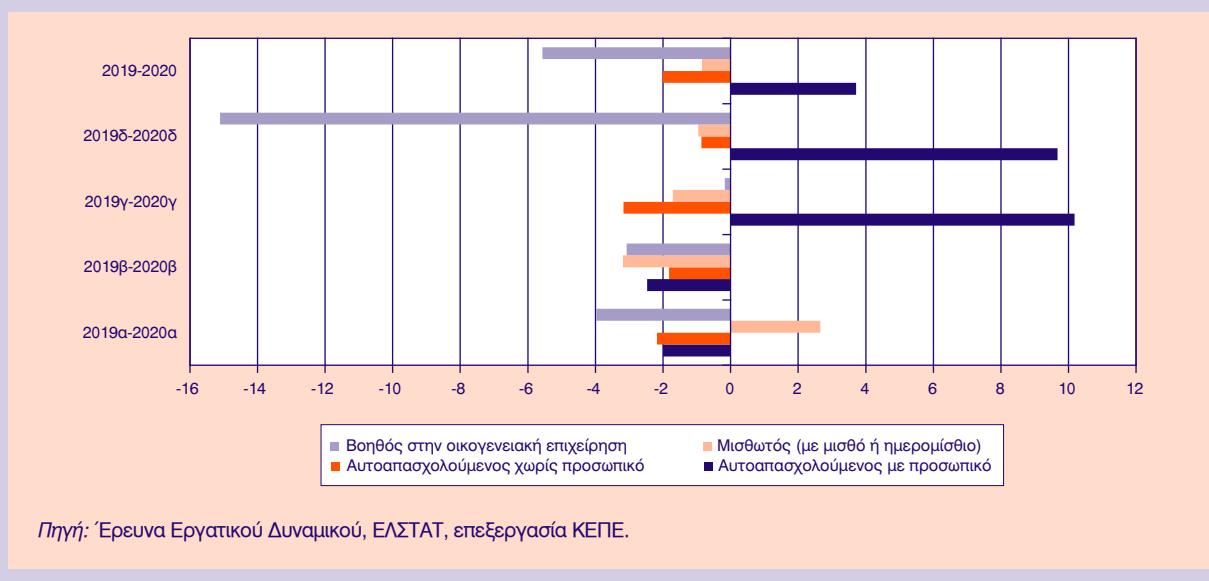

Πηγή: Έρευνα Εργατικού Δυναμικού, ΕΛΣΤΑΤ, επεξεργασία ΚΕΠΕ.

Σημειώσεις: α) οι αριθμοί στον κάθετο άξονα αντιστοιχούν ως εξής (1) Μέλη των βουλευόμενων σωμάτων ανώτερα διοικητικά και διευθυντικά στελέχη του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα, (2) Πρόσωπα που ασκούν επιστημονικά, καλλιτεχνικά και συναφή επαγγέλματα, (3) Τεχνολόγοι, τεχνικοί βοηθοί και ασκούντες συναφή επαγγέλματα, (4) Υπάλληλοι γραφείων και ασκούντες συναφή επαγγέλματα, (5) Απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών και πωλητές σε καταστήματα και υπαίθριες αγορές, (6) Ειδικευμένοι γεωργοί, κτηνοτρόφοι, δασοκόμοι και αλιείς, (7) Ειδικευμένοι τεχνίτες και ασκούντες συναφή τεχνικά επαγγέλματα, (8) Χειριστές σταθερών βιομηχανικών εγκαταστάσεων, μηχανημάτων και εξοπλισμού και συναρμολογητές (μονταδόροι), (9) Ανεπίδικευτοι εργάτες, χειρώνακτες και μικροεπαγγελματίες, (10) Πρόσωπα μη δυνάμενα να καταταγούν, β) η κατάταξη των κλάδων έγινε με φθίνουσα σειρά του απόλυτου της μεταβολής την περίοδο 2019-2020.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3.1.4

Ετήσια μεταβολή απασχολούμενων κατά θέση στο επάγγελμα (%)

μενους με την ιδιότητα του μισθωτού (-22,6 χιλ.)² και τους αυτοαπασχολούμενους χωρίς προσωπικό (-16,8 χιλ.). Σε σχετικούς όρους, ωστόσο, μεγάλη μείωση σε ετήσια βάση σημειώθηκε μεταξύ αυτών που απασχολούνται ως βοηθοί στην οικογενειακή επιχείρηση και των αυτοαπασχολούμενων χωρίς προσωπικό. Σε αντιδιαστολή, οι απασχολούμενοι με προσωπικό αυξήθηκαν κατά σχεδόν 11 χιλιάδες άτομα ή 3,7%. Όπως φαίνεται στο Διάγραμμα 3.1.4 οι μεταβολές δεν είναι μοιρασμένες στο έτος. Ενδεικτικά και περιέργως, οι αυτοαπασχολούμενοι με προσωπικό αυξήθηκαν σημαντικά το τρίτο και τέταρτο τρίμηνο, ενώ μεγάλη μείωση των βοηθών στην οικογενειακή επιχείρηση καταγράφηκε το τελευταίο τρίμηνο. Το συνολικό αποτέλεσμα ήταν να διατηρηθεί σταθερό το 2020 το μερίδιο των μισθωτών στο σύνολο των απασχολούμενων (68,1%), να αυξηθεί το μερίδιο των αυτοαπασχολούμενων με προσωπικό (7,7%) και να μειωθούν τα μερίδια των δύο άλλων ομάδων.

Εκτός από τις επιπτώσεις της πανδημίας στον αριθμό των απασχολούμενων, επιπρόσθετες επιπτώσεις της πανδημίας στην απασχόληση μπορούν να προσδιοριστούν με βάση τέσσερις δείκτες: την απουσία από την εργασία, την εργασία από το σπίτι (εξ αποστάσεως), τις εβδομαδιαίες ώρες εργασίας, και το πλήθος αυτών που αναζητούν εργασία, αλλά δεν είναι διαθέσιμοι να εργαστούν. Η εξέλιξη αυτών των

δεικτών παρουσιάζεται στον Πίνακα 3.1.2. Το ποσοστό αυτών που απουσιάζουν από την εργασία τους αυξήθηκε το 2020 ήδη από το πρώτο τρίμηνο. Ωστόσο, η μεγαλύτερη αύξηση καταγράφεται το δεύτερο και το τέταρτο τρίμηνο του έτους, οπότε επιβλήθηκε αναγκαστικός περιορισμός των μετακινήσεων και παύση λειτουργίας πολλών επιχειρήσεων. Το ποσοστό αυτών που εργάζονται από το σπίτι δείχνει μια πιο σταδιακή αύξηση, ακολουθώντας παρόμοια πορεία με την απουσία από την εργασία, καταγράφοντας δηλαδή σημαντική αύξηση το δεύτερο και το τέταρτο τρίμηνο του έτους. Η παρατήρηση ότι η εργασία από το σπίτι αυξήθηκε περισσότερο το τελευταίο τρίμηνο του έτους, και όχι το δεύτερο οπότε εκδηλώθηκε το πρώτο κύμα, ενδεχομένως να οφείλεται στον απαραίτητο χρόνο προσαρμογής, κυρίως των επιχειρήσεων, στα δεδομένα της εργασίας εξ αποστάσεως, π.χ. τον αναγκαίο τεχνολογικό εξοπλισμό.

Το δικαίωμα μείωσης των ωρών απασχόλησης που δόθηκε στις επιχειρήσεις, οι οποίες αντιμετώπιζαν μεγάλη μείωση της ζήτησης για προϊόντα και υπηρεσίες, οδήγησε σε αντίστοιχη μείωση των εβδομαδιαίων ωρών απασχόλησης στο σύνολο της οικονομίας. Η μείωση ξεπέρασε τις εννέα ώρες κατά μέσο όρο το δεύτερο τρίμηνο του 2020 σε σύγκριση με το αντίστοιχο τρίμηνο του 2019, αγγίζοντας τις 30 ώρες την εβδομάδα. Βέβαια, η μείωση ήταν ήδη εμφανής από

2. Αντίθετα, η έκθεση του Π.Σ. ΕΡΓΑΝΗ του Δεκεμβρίου 2020 κατέγραψε αύξηση των μισθωτών για ολόκληρο το 2020 κατά 93.003 άτομα. Υπενθυμίζεται ότι η Έρευνα Εργατικού Δυναμικού είναι δειγματοληπτική, ενώ το Π.Σ. ΕΡΓΑΝΗ στηρίζεται σε διοικητικά στοιχεία, επομένως κάποια απόκλιση των ευρημάτων είναι εύλογη, εξαιτίας, για παράδειγμα, της αδήλωτης εργασίας.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.1.2 Δείκτες μέτρησης των επιπτώσεων της πανδημίας στην αγορά εργασίας

	Απουσία από την εργασία* (%)	Εργασία στο σπίτι* (%)	Ώρες εργασίας	Αναζητούν εργασία, αλλά δεν είναι διαθέσιμοι** (%)
2019α	3,3	5,2	38,2	1,6
2019β	2,0	5,3	39,4	0,7
2019γ	6,9	5,1	38,5	0,7
2019δ	2,8	5,4	39,1	1,8
2020α	9,2	6,6	35,5	3,4
2020β	22,3	10,7	30,3	1,6
2020γ	8,6	9,3	38,4	0,5
2020δ	11,6	15	35,3	1,2
Ετήσιες μεταβολές (εκατοστιαίες μονάδες)				
2019α-2020α	5,9	1,4	-2,7	1,8
2019β-2020β	20,3	5,4	-9,1	0,9
2019γ-2020γ	1,7	4,2	-0,1	-0,2
2019δ-2020δ	8,8	9,6	-3,8	-0,6

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Δελτία Τύπου Έρευνας Εργατικού Δυναμικού Α', Β', Γ', Δ' τριμήνων 2020.

*: Ως ποσοστό των απασχολούμενων, **: Ως ποσοστό των μη ενεργών 15-74 ετών.

το πρώτο τρίμηνο του έτους, ενώ μετά την ανάκαμψη του τρίτου τριμήνου μειώθηκε ξανά το τελευταίο τρίμηνο του έτους. Τέλος, το μερίδιο αυτών που αναζητούν εργασία, αλλά δεν είναι διαθέσιμοι να εργαστούν, δεν ακολουθεί την ίδια πορεία με τους υπόλοιπους δείκτες. Έτσι, αυξάνεται τα πρώτα δύο τρίμηνα, με μεγαλύτερη ένταση το δεύτερο του 2020, αλλά έκτοτε βρίσκεται σε χαμηλότερα επίπεδα από το 2019. Αυτό ενδεχομένως ερμηνεύεται από τη συνειδητοποίηση ότι η έκτακτη κατάσταση δεν θα τελειώσει σύντομα, όπως ανέμεναν πολλοί στις αρχές του 2020 όταν εμφανίστηκε η πανδημία, και, επομένως, δεν υπάρχει λόγος παράτασης του αναπόφευκτου, δηλαδή να απασχοληθεί κάποιος που ψάχνει εργασία εφόσον προκύψει θέση.

Ο κλάδος απασχόλησης είναι παράμετρος που διαφοροποιεί τους τρεις πρώτους δείκτες, ακόμη και όταν προηγείται ομαδοποίηση για στατιστικούς λόγους (βλ. Πίνακα 3.1.3). Ο ευρύτερος κλάδος *Εμπόριο, ξενοδοχεία, κ.ά.*, για παράδειγμα, εμφανίζει το υψηλότερο

ποσοστό απασχολούμενων που απουσίασαν από την εργασία τους, περίπου ένας στους τρεις το δεύτερο τρίμηνο του 2020 και ένας στους τέσσερις το τελευταίο. Ακολουθεί ο ετερογενής κλάδος *Άλλες υπηρεσίες*³. Αντίθετα, σημαντικά μικρότερο είναι το ποσοστό στον κλάδο *Γεωργία, δασοκομία και αλιεία* και στον κλάδο *Βιομηχανία και ενέργεια*.

Παρόμοια εικόνα δημιουργούν τα δεδομένα για το ποσοστό των απασχολούμενων που εργάζονται στο σπίτι. Κάποιοι κλάδοι, λόγω της φύσης των δραστηριοτήτων τους, είναι πιο εύκολο να υιοθετήσουν την εργασία στο σπίτι. Τέτοιος φαίνεται να είναι ο κλάδος *Χρηματοπιστωτικές και επιχειρηματικές δραστηριότητες* και ακολουθεί ο κλάδος *Άλλες υπηρεσίες*, οι οποίοι έχουν τριπλάσια και υπερδιπλάσια ποσοστά εργασίας στο σπίτι από το σύνολο της οικονομίας. Ένα ακόμη ενδιαφέρον στοιχείο είναι ότι το ποσοστό των απασχολούμενων στο σπίτι δεν φαίνεται να μειώνεται σε αυτούς τους κλάδους μέσα στο έτος, όπως συμβαίνει με την απουσία από την ερ-

3. Ο κλάδος *Κατασκευές* παρουσιάζει ασυνήθιστα υψηλό ποσοστό το 2020β, χωρίς κάποια προφανή εξήγηση.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.1.3 Δείκτες μέτρησης των επιπτώσεων της πανδημίας στην αγορά εργασίας κατά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας

	2019α	2019β	2019γ	2019δ	2020α	2020β	2020γ	2020δ
Απουσία από την εργασία								
Γεωργία, δασοκομία και αλιεία	10,4	2,2	2,0	6,7	10,0	5,4	2,8	6,1
Βιομηχανία και ενέργεια	1,1	1,1	5,3	0,7	5,0	14,8	5,1	4,9
Κατασκευές	2,1	0,7	2,9	2,3	8,4	26,2	3,0	8,2
Εμπόριο, ξενοδοχεία, εστιατόρια, μεταφορές και επικοινωνίες	2,2	1,0	2,8	1,8	10,0	30,3	5,2	18,8
Χρηματοπιστωτικές και επιχειρηματικές δραστηριότητες	1,1	0,6	5,4	1,8	6,7	18,6	6,5	6,5
Άλλες υπηρεσίες	3,5	4,4	16,2	3,7	10,7	23,5	17,7	10,5
Εργασία στο σπίτι								
Γεωργία, δασοκομία και αλιεία	2,5	2,9	2,9	3,3	3,7	3,1	3,0	3,2
Βιομηχανία και ενέργεια	2,5	2,4	2,3	2,5	3,3	4,6	4,5	6,9
Κατασκευές	3,1	3,0	3,3	3,5	4,3	5,8	4,7	5,8
Εμπόριο, ξενοδοχεία, εστιατόρια, μεταφορές και επικοινωνίες	2,6	2,8	3,0	3,3	4,1	5,1	5,4	7,3
Χρηματοπιστωτικές και επιχειρηματικές δραστηριότητες	11,9	11,9	11,8	12,3	14,2	21,0	22,8	31,3
Άλλες υπηρεσίες	8,1	8,4	7,6	7,5	9,6	19,4	13,6	25,6
Ώρες εργασίας								
Γεωργία, δασοκομία και αλιεία	33,9	40,2	41,5	38,0	34,1	38,4	42,9	38,8
Βιομηχανία και ενέργεια	39,8	40,0	39,8	40,4	38,1	33,7	39,7	39,1
Κατασκευές	37,2	38,6	38,9	38,4	35,0	27,0	40,3	35,6
Εμπόριο, ξενοδοχεία, εστιατόρια, μεταφορές και επικοινωνίες	41,8	42,9	42,6	42,2	37,7	29,2	42,0	35,0
Χρηματοπιστωτικές και επιχειρηματικές δραστηριότητες	39,8	40,2	39,1	40,4	37,2	31,6	38,8	37,2
Άλλες υπηρεσίες	34,6	34,4	31,3	34,6	31,6	26,8	31,4	32,3

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Δελτία Τύπου Έρευνας Εργατικού Δυναμικού Α΄, Β΄, Γ΄, Δ΄ τριμήνων 2020.

γασία, η οποία βεβαίως έχει ορισμένα όρια. Αυτό όμως είναι, ενδεχομένως, μια ένδειξη ότι η εργασία στο σπίτι δεν είναι μια πρόσκαιρη τάση, οπότε η διαμόρφωση κατάλληλου θεσμικού πλαισίου, που ήδη ξεκίνησε, είναι αναγκαία.

Οι κλάδοι διαφοροποιούνται και ως προς τις ώρες εργασίας. Οι περισσότερες ώρες εβδομαδιαίας απασχόλησης τα δύο υπό εξέταση έτη εντοπίζονται στον κλάδο *Εμπόριο, ξενοδοχεία, κ.ά.* (>40) και στον κλάδο *Βιομηχανία και ενέργεια* (περίπου 40) και οι λι-

γότερες στον κλάδο Άλλες υπηρεσίες (<34). Σχεδόν όλοι οι κλάδοι εμφανίζουν μείωση των ωρών εργασίας το 2020 σε όλα τα τρίμηνα συγκριτικά με το 2019. Ωστόσο, στον κλάδο *Εμπόριο, ξενοδοχεία, κ.ά.* η μέση ετήσια μείωση ξεπερνά τις έξι ώρες (> 13 ώρες το 2020β), ενώ και στους κλάδους *Κατασκευές* και *Χρηματοπιστωτικές και επιχειρηματικές δραστηριότητες* η εβδομαδιαία μείωση πλησιάζει τις τέσσερις ώρες με κορύφωση το δεύτερο τρίμηνο του 2020 (-11,6 και -8,6 ώρες, αντίστοιχα).

Σε κάθε περίπτωση ο αναγνώστης πρέπει να λάβει υπόψη ότι τα μέτρα στήριξης της απασχόλησης επηρέασαν τις εξελίξεις στην αγορά εργασίας και, επομένως, δεν είναι δυνατή η άμεση διαπίστωση των καθαρών επιπτώσεων της πανδημίας. Από τη μία πλευρά, προγραμματισμένες απολύσεις δεν έγιναν, καθώς τέθηκε ο όρος διατήρησης του αριθμού των απασχολουμένων προκειμένου να έχει δικαίωμα η επιχείρηση να υπαχθεί στα μέτρα στήριξης, ενώ αυξήθηκε η ευελιξία με το δικαίωμα στην εξ αποστάσεως εργασία και τη μείωση των ωρών απασχόλησης κατά βούληση με το πρόγραμμα ΣΥΝ-ΕΡΓΑΣΙΑ. Από την άλλη, οι εποχικές προσλήψεις ήταν μειωμένες λόγω της αβεβαιότητας και των περιοριστικών μέτρων που οδήγησαν σε μείωση της ζήτησης για πολλά προϊόντα και υπηρεσίες, όπως αυτά που σχετίζονται με τον τουρισμό και την εστίαση.

3.1.3. Πρόσφατες εξελίξεις στη μισθωτή απασχόληση

Ειδικότερα για τη μισθωτή απασχόληση, η τελευταία διαθέσιμη έκθεση του Π.Σ. ΕΡΓΑΝΗ αφορά τον μήνα Απρίλιο του τρέχοντος έτους και δίνει μια εικόνα της εξέλιξης της απασχόλησης τους πρώτους τέσσερις μήνες. Οι νέες θέσεις εργασίας αυξήθηκαν σε σύγκριση με τον περσινό Απρίλιο (33.210 έναντι 7.205), ενώ το πρώτο τετράμηνο εμφανίζει βελτιωμένες επιδόσεις σε σύγκριση με εκείνες του 2019 κατά 109.091 θέσεις. Σε κάθε περίπτωση, πρέπει να σημειωθεί ότι οι επιδόσεις αυτές υπολείπονται σημαντικά εκείνων της περιόδου από το 2014 και έπειτα. Ένα ενδιαφέρον στοιχείο είναι η αύξηση του μεριδίου των προσλήψεων πλήρους απασχόλησης που έφτασε το 63,1% στο τετράμηνο, όταν τα προηγούμενα χρόνια δεν είχε ξεπεράσει το 50%. Ωστόσο, ενδέχεται το φαινόμενο να είναι προσωρινό, καθώς το μερίδιο μειώνεται σταδιακά (από 66,9% τον Ιανουάριο σε 58,5% τον Απρίλιο). Μικρή κινητικότητα παρατηρείται και στις μετατροπές

συμβάσεων από πλήρους σε ευέλικτες μορφές απασχόλησης, στις οποίες κυριαρχούν οι μετατροπές σε μερική απασχόληση (>75%) στο πρώτο τετράμηνο του έτους, ενδεχομένως εξαιτίας των κρατικών μέτρων στήριξης που έκαναν περιττές τέτοιες κινήσεις.

Οι κλάδοι που πρωτοστάτησαν με θετικές ροές μισθωτής απασχόλησης το πρώτο τετράμηνο περιλαμβάνουν το χονδρικό και λιανικό εμπόριο, την εκπαίδευση, τις δραστηριότητες ανθρωπίνης υγείας, τη δημόσια διοίκηση και άμυνα, ενώ τον Μάρτιο και τον Απρίλιο ιδιαίτερο δυναμισμό επέδειξε η εστίαση, το λιανικό εμπόριο και τα καταλύματα, αντιδρώντας στη μείωση των μέτρων κοινωνικής αποστασιοποίησης και τη σταδιακή αποκατάσταση της οικονομικής δραστηριότητας. Ανάλογα με τους κλάδους κινήθηκαν και τα επαγγέλματα με μεγαλύτερη ζήτηση. Μεταξύ αυτών περιλαμβάνονται οι πωλητές, το διδακτικό προσωπικό, οι υπάλληλοι γραφείου, οι οδηγοί, οι διανομείς και οι ανειδίκευτοι εργάτες. Τον δε Απρίλιο, τη μεγαλύτερη ζήτηση είχαν επαγγέλματα που σχετίζονται άμεσα με τις υπηρεσίες εστίασης και τα καταλύματα, όπως σερβιτόροι, μάγειροι και ψήστες, πωλητές και ταμίες εμπορικών επιχειρήσεων.

3.1.4. Ανεργία

Σε αντίθεση με ό,τι συμβαίνει συνήθως, η μείωση των απασχολουμένων το 2020 συνοδεύτηκε από μείωση και των ανέργων κατά περίπου 64 χιλ. άτομα. Η πιο πρόσφορη ερμηνεία είναι ότι κάποιιοι που έχασαν τη θέση εργασίας τους βγήκαν από το εργατικό δυναμικό, δηλαδή δεν συνέχισαν να ψάχνουν για δουλειά. Η εξέταση αυτής της παραμέτρου με τη βοήθεια δεδομένων της Eurostat⁴ φανερώνει ότι πράγματι αυξήθηκε το ποσοστό αυτών που μετέβησαν από την απασχόληση στην οικονομική απραγία από 0,9% το 2019 σε 1,2% των απασχολουμένων το 2020, με το ποσοστό να κορυφώνεται το δεύτερο τρίμηνο του 2020 (1,4%).

Το μεγαλύτερο μέρος της μείωσης του αριθμού των ανέργων προήλθε από τις γυναίκες (-45,4 χιλ.) και τα άτομα 30-44 ετών (-36,6 χιλ.), ενώ σημαντική ήταν η συνεισφορά της ομάδας 45-64 ετών στη μείωση (-22,7 χιλ.). Μοναδική ηλικιακή ομάδα που αυξήθηκαν οι άνεργοι είναι η ομάδα 25-29 ετών. Σε επίπεδο έτους ο αριθμός των ανέργων μειώθηκε από περίπου 819 χιλ. άτομα το 2019 σε 755 χιλ. άτομα το 2020. Μοναδική ηλικιακή ομάδα στην οποία αυξήθηκαν οι άνεργοι ήταν η ομάδα 25-29 ετών, επειδή αυξήθηκαν οι άνερ-

4. Βλ. <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/LFSI_LONG_Q_custom_937440/default/table>.

γοι άνδρες συνολικά. Και η σύνθεση του πληθυσμού των ανέργων με βάση την εκπαίδευση δείχνει ανομοιομορφία. Η μείωση των ανέργων προήλθε κυρίως από τη μείωση των ανέργων αποφοίτων τουλάχιστον δημοτικού (-28,5 χιλ.), οι οποίοι συνήθως είναι μεγάλοι σε ηλικία, άρα ενδεχομένως συνταξιοδοτήθηκαν. Αντίθετα, οι άνεργοι των δύο ανώτερων βαθμίδων, δηλαδή οι κάτοχοι μεταπτυχιακού ή/και διδακτορικού τίτλου και οι απόφοιτοι ανώτατων σχολών, αυξήθηκαν το 2020 (κατά 2,7 χιλ. και 4,7 χιλ., αντίστοιχα).

Το συνδυασμένο αποτέλεσμα των ανωτέρω μεταβολών είναι η μείωση του ποσοστού ανεργίας κατά περίπου μία εκατοστιαία μονάδα το 2020. Έτσι το ετήσιο ποσοστό ανεργίας διαμορφώθηκε σε 16,3% το 2020, 16,2% το τελευταίο τρίμηνο του 2020 και 16% τον Ιανουάριο του 2021⁵. Το ποσοστό ανεργίας μειώθηκε περισσότερο στις γυναίκες, αλλά παρέμεινε υψηλότερο σε σύγκριση με το ποσοστό ανεργίας των ανδρών (19,8% έναντι 13,5%). Αντίστοιχα, οι νέοι 15-24 είδαν το ποσοστό ανεργίας τους να πέφτει οριακά, αλλά λιγότερο από τα άτομα ηλικίας 25+, με αποτέλεσμα οι μεγάλες διαφορές στις προοπτικές απασχόλησης να διατηρηθούν. Τέλος, το ποσοστό ανεργίας μειώθηκε για όλες τις εκπαιδευτικές ομάδες το 2020, με μοναδική εξαίρεση τους απόφοιτους ανωτάτων σχολών. Το στοιχείο αυτό πρέπει να προκαλέσει συζήτηση, ειδικά εφόσον οι κλάδοι που επλήγησαν απασχολούν κατά κανόνα άτομα με χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο⁶.

3.1.5. Θεσμικές μεταρρυθμίσεις στην αγορά εργασίας

Τον Απρίλιο δόθηκε στη δημοσιότητα το σχέδιο νόμου για την εξ αποστάσεως εργασία ή τηλεργασία, όπως έχει επικρατήσει να αποκαλείται, που αφορά τον δημόσιο τομέα⁷. Μέχρι τη συγγραφή του παρόντος δεν έχει κατατεθεί προς ψήφιση, όμως έχει ολοκληρωθεί η διαδικασία της δημόσιας διαβούλευσης, άρα δεν αναμένεται να αλλάξουν πολλά. Μερικές κρίσιμες διατάξεις αποσκοπούν στην προστασία του εργαζόμενου και στην αποτροπή παράνομων πρακτικών εκ μέρους του εργοδότη, στη συγκεκριμένη περίπτωση του Δημοσίου, αν και εφόσον είναι εφικτή η παροχή εξ αποστάσεως εργασίας. Αφορούν ακόμη το δικαίωμα αποσύνδεσης του εργαζόμενου μετά το πέρας του ωραρίου εργασίας, την υποχρέωση του εργοδότη να παρέχει τον αναγκαίο εξοπλισμό (σταθμός τηλεργασίας)

α) το κόστος λειτουργίας και συντήρησης του οποίου επιβαρύνει τον ίδιο, τη ρητή απαγόρευση της παρακολούθησης του εργαζόμενου, π.χ. μέσω καμερών ή άλλων μέσων, τη χρήση λογισμικού τηλεδιάσκεψης που εξασφαλίζει την ασφάλεια των συμμετεχόντων, π.χ. κρυπτογράφηση και προστασία του συνδέσμου, τον οικειοθελή χαρακτήρα της εξ αποστάσεως εργασίας εκτός αν συντρέχουν λόγοι υγείας, όπως στην περίπτωση της πανδημίας που βιώνουμε, οπότε ο εργαζόμενος οφείλει να αποδεχτεί την πρόταση του εργοδότη για τηλεργασία. Επιπλέον, η τηλεργασία πρέπει να παρέχεται καθορισμένες ημέρες ανά εβδομάδα και μήνα, ενώ δεν μπορεί να υπερβαίνει τις σαράντα εργάσιμες ημέρες ανά ημερολογιακό έτος σε διάστημα τριών μηνών. Το διάστημα 1η Ιουλίου ως 31η Αυγούστου δεν επιτρέπεται η τηλεργασία. Τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις των εργαζομένων εξ αποστάσεως δεν διαφέρουν από εκείνα των υπολοίπων, ενώ ο αριθμός τους δεν πρέπει να υπερβαίνει το 25% του συνόλου των υπαλλήλων της διεύθυνσης (ή του αυτοτελούς τμήματος).

Το σχέδιο νόμου κινείται προς τη σωστή κατεύθυνση θέτοντας κανόνες σε ένα πεδίο που μέχρι τώρα δεν υπήρχαν. Πρέπει όμως να επισημανθούν ενδεικτικά κάποια σημεία που χρήζουν διαλόγου. Οι προϋποθέσεις ώστε η τηλεργασία να χαρακτηρίζεται ως εφικτή πρέπει να προσδιοριστούν ξεκάθαρα, ώστε να μην ερμηνεύονται κατά το δοκούν από τον εκάστοτε φορέα/προϊστάμενο. Και οπωσδήποτε πρέπει να συντρέχουν οι τεχνικές προϋποθέσεις, ώστε αφενός να μπορεί να παρασχεθεί εξ αποστάσεως εργασία και αφετέρου να είναι δυνατή η διαπίστωση της πραγματοποίησής της, σημείο που δεν θίγει το σχέδιο νόμου. Οι χρονικοί περιορισμοί που θέτει το σχέδιο νόμου στη διάρκεια της τηλεργασίας ενδεχομένως περιορίζουν τη δυνατότητα παροχής εργασίας από ανθρώπους με προβλήματα κινητικότητας ή άλλα, που δεν επιτρέπουν τη φυσική παρουσία τους στον χώρο εργασίας, ενώ μειώνει τις δυνατότητες αξιοποίησης της τηλεργασίας για τη βελτίωση της ισορροπίας μεταξύ οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής. Ίσως πρέπει να συζητηθεί το ενδεχόμενο ελαστικότερων κανόνων για συγκεκριμένες κατηγορίες εργαζομένων, π.χ. γονείς με μικρά παιδιά. Επιπλέον, ο οικειοθελής χαρακτήρας της τηλεργασίας για τον φορέα ενδέχεται να οδηγήσει σε μη χρήση της. Θα ήταν μάλλον σκόπιμο να είναι υποχρεωτική η τηλεργασία για ένα ποσοστό

5. Βλ. ΕΛΣΤΑΤ, Ιανουάριος 2021, Δελτίο Τύπου, 17 Μαΐου 2021.

6. Στην ελληνική αγορά εργασίας δεν είναι άγνωστο φαινόμενο να απασχολούνται άτομα υψηλού εκπαιδευτικού επιπέδου σε θέσεις χαμηλού εκπαιδευτικού επιπέδου ελλείψει εναλλακτικών επιλογών.

7. Βλ. <<http://www.opengov.gr/types/?p=7851>>.

των εργαζομένων του φορέα σε μόνιμη βάση και εκ περιτροπής.

Η αξιολόγηση του έργου που παρήχθη κατά τη διάρκεια της τηλεργασίας είναι εκ των ων ουκ άνευ, ώστε να μην γίνει η τηλεργασία αφορμή μείωσης της παραγωγικότητας του δημόσιου τομέα. Σε αυτό το πλαίσιο, ο ορισμός στόχων είναι αναγκαία συνθήκη και θα λειτουργούσε θετικά αυξάνοντας την ευελιξία των εργαζόμενων εξ αποστάσεως, αφού θα τους επέτρεπε να καθορίσουν τις ώρες εργασίας τους, ενδεχομένως και εκτός του τυπικού ωραρίου εργασίας. Όσον αφορά τη διαδικασία αξιολόγησης του αιτήματος του εργαζόμενου για τηλεργασία από τον φορέα, θα ήταν σκόπιμο να απαιτείται η έγγραφη αιτιολόγηση της απάντησης, είτε θετικής είτε αρνητικής. Σε διαφορετική περίπτωση, με το δεκάημερο αυτόματης απόρριψης, όπως ορίζεται στο σχέδιο νόμου, υπάρχει κίνδυνος να απορριφθούν αιτήματα χωρίς καμία αιτιολόγηση και να ατονήσει η προσπάθεια.

Η δεύτερη νομοθετική πρωτοβουλία του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων έχει προς το παρόν δοθεί στη δημοσιότητα με τη μορφή σχεδίου νόμου και είναι σε διαδικασία δημόσιας διαβούλευσης⁸. Κατά αντιστοιχία με το νομοσχέδιο για τον δημόσιο τομέα, το νομοσχέδιο για τον ιδιωτικό τομέα ορίζει την τηλεργασία και το δικαίωμα αποσύνδεσης μετά το πέρας του ωραρίου εργασίας, την υποχρέωση του εργοδότη να παρέχει τον κατάλληλο και αναγκαίο εξοπλισμό στον εργαζόμενο, αλλά και να καλύπτει το κόστος συντήρησής του, την απαγόρευση κάμερας παρακολούθησης, τις ίδιες υποχρεώσεις και δικαιώματα με τους συγκρίσιμους εργαζόμενους εντός των εγκαταστάσεων της επιχείρησης ή εκμετάλλευσης, κ.ά. Ένα καίριο σημείο προβληματισμού είναι η δυνατότητα των εργαζομένων εξ αποστάσεως να αποσυνδεθούν, εφόσον το νομοσχέδιο προβλέπει δικαίωμα του εργαζόμενου, αλλά όχι υποχρέωση του εργοδότη⁹. Προφανώς, κανείς δεν πιστεύει ότι ένα σχέδιο νόμου μπορεί να λύσει όλα τα προβλήματα στην ελληνική αγορά εργασίας, αλλά είναι μια ευκαιρία να ανοίξει ένας γόνιμος διάλογος για τη βελτίωση του εργασιακού βίου.

Ίσως, όμως, η βασικότερη καινοτομία είναι η εισαγωγή της ψηφιακής κάρτας εργασίας με στόχο τον περιορισμό των καταχρηστικών πρακτικών εκ μέρους μερίδας των εργοδοτών και την καταπολέμηση της αδήλωτης και ανασφάλιστης εργασίας. Το σχέδιο

προβλέπει την καταγραφή σε πραγματικό χρόνο κάθε μεταβολής που αφορά τον χρόνο εργασίας των εργαζομένων (π.χ. έναρξη και λήξη εργασίας, διάλειμμα, υπέρβαση του νόμιμου ωραρίου εργασίας, κ.ά.), την άμεση διασταύρωση με την Αναλυτική Περιοδική Δήλωση που υποβάλλει η επιχείρηση και τη δυνατότητα διεξαγωγής ελέγχων από την Επιθεώρηση Εργασίας. Οι λεπτομέρειες της λειτουργίας της ψηφιακής κάρτας δεν είναι ακόμη γνωστές, αλλά είναι βέβαιο ότι δεν είναι απλό εγχείρημα και πρέπει να αντιμετωπιστεί με σοβαρότητα, εφόσον είναι δεδομένη η πολιτική βούληση να αλλάξουν τα δεδομένα στην αγορά εργασίας. Είναι βέβαιο ότι, χωρίς την ένταση των ελέγχων, η ψηφιακή κάρτα δεν θα προσφέρει τα αναμενόμενα οφέλη.

Σε αυτό το πλαίσιο, μια ακόμη καινοτομία είναι η αναβάθμιση της Επιθεώρησης Εργασίας σε ανεξάρτητη αρχή. Μερικά σχετικά ερωτήματα είναι πόσο γρήγορα μπορεί να γίνει ο μετασχηματισμός, πώς θα λειτουργεί εν τω μεταξύ η Επιθεώρηση Εργασίας, με ποιες δικλείδες ασφαλείας θα μπορέσει να λειτουργήσει αποτελεσματικά και προς όφελος των εργαζομένων, αλλά και κατά πόσο θα ενισχυθεί η νέα αρχή με υλικοτεχνική υποδομή και ανθρώπινο δυναμικό, στοιχεία που συνιστούν βασικές ελλείψεις του υπάρχοντος φορέα. Άλλες παρεμβάσεις που προβλέπονται στο σχετικό σχέδιο νόμου είναι η θέσπιση κανόνων για την τηλεργασία και το δικαίωμα αποσύνδεσης μετά το πέρας του ωραρίου εργασίας, σε πλαίσιο παρόμοιο με αυτό που προωθείται για τον δημόσιο τομέα. Πολύ σημαντική είναι η πρόβλεψη πρόσβασης της Επιθεώρησης Εργασίας στα δεδομένα της επικοινωνίας εργοδότη-εργαζόμενου, αλλά και πάλι ανακύπτει το ζήτημα της επαρκούς στελέχωσης της υπηρεσίας και της διαθεσιμότητας της κατάλληλης υλικοτεχνικής υποδομής. Επιπλέον, κεντρικό σημείο είναι η προώθηση της ισορροπίας μεταξύ οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής με τη θέσπιση άδειας πατρότητας δεκατεσσάρων ημερών, γονικής άδειας τεσσάρων μηνών (με δύο μήνες επιδότηση από τον ΟΑΕΔ) και για τους δύο γονείς και τη δυνατότητα ευέλικτων ρυθμίσεων εργασίας για γονείς με παιδιά ως δώδεκα ετών. Ενδεχομένως η μεγαλύτερη πρόκληση θα είναι να πειστούν οι άνδρες να αξιοποιήσουν τις δυνατότητες που θα τους δοθούν, δεδομένου ότι στην ελληνική πραγματικότητα οι γυναίκες ακόμη επιβαρύνονται κατά κανόνα δυσανάλογα με τη φροντίδα των παιδιών και του νοικοκυριού, ενώ δεν είναι

8. Βλ. <<http://www.opengov.gr/minlab/?p=4977>>.

9. Είναι χαρακτηριστικό ότι, σύμφωνα με έρευνα του ΙΝΕ της ΓΣΕΕ που δημοσιεύτηκε τον Ιανουάριο του 2021, το 65% των εργαζομένων στον ιδιωτικό τομέα θεωρεί ως αρνητικές τις επιπτώσεις της τηλεργασίας στις ώρες εργασίας τους. Βλ. <<https://www.naftemporiki.gr/finance/story/1682544/alco-ereuna-sxedon-6-stous-10-ergazomenous-ston-idiotiko-tomea-dillonoun-meiosi-eisodimaton>>.

απίθανο να υπάρξει φόβος αντιδράσεων εκ μέρους των εργοδοτών.

Ακόμη, προβλέπονται μέτρα κατά της βίας και της παρενόχλησης στην εργασία με τα οποία η Ελλάδα προσαρμόζεται στη Σύμβαση 190 της Διεθνούς Οργάνωσης Εργασίας (ILO)¹⁰. Ως στοιχείο είναι εξαιρετικά θετικό, αλλά πρέπει να συνοδευτεί από συγκεκριμένες λύσεις αντίδρασης των θιγόμενων μερών για να καταστεί αποτελεσματικό. Η ίδρυση ειδικού τμήματος στην Επιθεώρηση Εργασίας είναι στη σωστή κατεύθυνση. Επίσης, θεσπίζεται η ελάχιστη εγγυημένη υπηρεσία ίση με το 33% του προσωπικού σε κλάδους κοινής ωφέλειας, ώστε να περιοριστούν οι αρνητικές επιπτώσεις για το κοινωνικό σύνολο κατά τη διάρκεια των απεργιών. Κάτι τέτοιο όμως μειώνει την αποτελεσματικότητα της απεργίας και αναμένεται να προκαλέσει αντιδράσεις. Ακόμη, διευρύνονται οι περιπτώσεις άκυρης απόλυσης, ώστε να συμπεριλάβουν όλες τις περιπτώσεις άσκησης νόμιμου δικαιώματος εκ μέρους του εργαζόμενου, ενώ καταργείται η διάκριση μεταξύ υπαλλήλων και εργατοτεχνιτών ως προς τις αποζημιώσεις απόλυσης, ρύθμιση που διορθώνει μια αδικία. Και οι δύο ρυθμίσεις είναι στη σωστή κατεύθυνση, όμως θα πρέπει να οριστούν οι προσφορότεροι και καταλληλότεροι τρόποι αντίδρασης των εργαζομένων σε όρους κόστους και χρόνου, όταν η εργατική νομοθεσία παραβιάζεται.

Η δυνατότητα που προβλέπεται για τον εργαζόμενο να διευθετεί τον χρόνο εργασίας του αυξάνοντας κάποιες ημέρες τη διάρκεια και μειώνοντάς τη κάποιες άλλες, χωρίς όμως καταβολή υπερωριών, με τη σύμφωνη γνώμη των δύο πλευρών, αναμένεται να αποτελέσει σημείο διαφωνίας. Η ρύθμιση ανοίγει μεν τον δρόμο σε τετραήμερη εργασία χωρίς μείωση των αποδοχών (με τις ίδιες ώρες εργασίας ανά εβδομάδα) και στην ευέλικτη απασχόληση γονέων και φροντιστών με ατομικές συμβάσεις εργασίας, αλλά εγκυμονεί κινδύνους αυθαιρεσιών από την πλευρά των εργοδοτών και καταστρατήγησης του οκταώρου, ειδικά στο πλαίσιο της υποκατάστασης των συλλογικών με ατομικές συμβάσεις εργασίας. Απαιτείται, λοιπόν, ιδιαίτερη προσοχή, διότι η προτεινόμενη ρύθμιση υποθέτει σιωπηρά ισορροπία δύναμης μεταξύ των δύο πλευρών, κάτι το οποίο προφανώς δεν ισχύει. Η πρόβλεψη ακυρότητας της απόλυσης σε περίπτωση άρνησης του εργαζόμενου να αποδεχτεί την πρόταση του εργοδότη είναι μία δικλείδα ασφαλείας. Ωστόσο, με δεδομένο το ύψος της ανεργίας και το κόστος σε χρόνο και χρήμα που συνεπάγεται η διευθέτηση των διαφωνιών είναι αμφίβολο ότι εξασφαλίζεται η ισορροπία μεταξύ των πλευρών.

Μια ακόμη σχεδιαζόμενη ρύθμιση που αναμένεται να προκαλέσει αντιδράσεις είναι η αύξηση του αριθμού των επιτρεπόμενων υπερωριών περίπου κατά 50% (σε 150 ώρες ετησίως), με το όριο να εξισώνεται μεταξύ της βιομηχανίας και των λοιπών κλάδων, παρότι συνοδεύεται από την αύξηση της αποζημίωσης, μόνο όμως για τις υπερωρίες στις οποίες δεν ακολουθήθηκαν οι νόμιμες διαδικασίες έγκρισης (120% του ημερομισθίου). Σε κάθε περίπτωση είναι μάλλον παράδοξο να δίνεται η δυνατότητα επέκτασης της υπερωριακής απασχόλησης, όταν το ποσοστό ανεργίας παραμένει τόσο υψηλό. Εκτός αν η ρύθμιση αφορά αποκλειστικά πολύ εξειδικευμένους εργαζόμενους, οι οποίοι είναι δύσκολο να υποκατασταθούν προσωρινά. Ο ρόλος της Επιθεώρησης Εργασίας είναι κομβικός και σε αυτό το σημείο για την τήρηση των συμφωνηθέντων. Ενδεχομένως, όμως, να πρέπει επιπρόσθετα να αναγνωριστεί το δικαίωμα του εργαζόμενου να αρνηθεί την υπερωριακή εργασία, εφόσον συντρέχουν λόγοι. Διαφορετικά, υπάρχει κίνδυνος να απαιτείται από τον εργοδότη η πραγματοποίηση υπερωριών κατά το δοκούν, ουσιαστικά χωρίς τη σύμφωνη γνώμη του εργαζόμενου.

Συμπερασματικά, οι σχεδιαζόμενες μεταρρυθμίσεις έχουν τα εχέγγυα για να βελτιώσουν την προστασία των εργαζομένων και να αυξήσουν την ευελιξία προς όφελος αυτών και των επιχειρήσεων σε μια δύσκολη περίοδο που έχει μπροστά της η ελληνική οικονομία. Ωστόσο, κάποιες παράμετροι πρέπει να επεξηγηθούν καλύτερα και να συζητηθούν διεξοδικότερα με τους κοινωνικούς φορείς, ώστε να επιτευχθεί η απαραίτητη συνεννόηση και ενδεχομένως κάποιες προσαρμογές που μπορεί να επιτύχουν τις αναγκαίες συναινέσεις για την αποτελεσματική εφαρμογή των μεταρρυθμίσεων. Εκ των ων ουκ άνευ είναι η ενίσχυση της Επιθεώρησης Εργασίας, η οποία μπορεί να λειτουργήσει ως παράγοντας εξισορρόπησης στη σχέση μεταξύ εργαζομένων και εργοδοτών και να προστατεύσει αποτελεσματικά τους πρώτους, οι οποίοι παραμένουν η αδύναμη πλευρά.

Η επιτυχημένη διευθέτηση των εργασιακών ζητημάτων που προέκυψαν στη διάρκεια της πανδημίας με σεβασμό των εργασιακών δικαιωμάτων μπορεί να βελτιώσει τις συνθήκες εργασίας και να διαμορφώσει το κατάλληλο πεδίο για την προσέλκυση των εργαζομένων εξ αποστάσεως από άλλες χώρες, γνωστών ως ψηφιακών νομάδων, στην Ελλάδα. Τα οφέλη αναμένεται να είναι θετικά και αξιολογικά, αντισταθμίζοντας σε έναν βαθμό τις απώλειες από το φαινόμενο της φυγής ανθρώπινου δυναμικού υψηλής εξειδίκευσης που υπέστη η χώρα μας την προηγούμενη δεκαετία.

10. Βλ. <https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:C190>.

Κλείνοντας, αυτή την περίοδο βρίσκεται σε εξέλιξη η διαδικασία διαβούλευσης για τον καθορισμό του κατώτατου μισθού μετά από δύο έτη αναβολών. Στη διαδικασία λαμβάνουν μέρος κοινωνικοί εταίροι και ερευνητικοί φορείς, όμως τον τελευταίο λόγο έχει η κυβέρνηση και το Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων. Κατά τη συγγραφή του παρόντος όλοι οι εμπλεκόμενοι φορείς έχουν καταθέσει τα πορίσματά τους στον Οργανισμό Μεσολάβησης και Διαιτησίας (ΟΜΕΔ). Σε αυτά αξιολογείται η κατάσταση της ελληνικής οικονομίας, η ειδικότερη οικονομική συγκυρία με την αβεβαιότητα που εισάγει στην εξέλιξη η εξέλιξη της πανδημίας και η άρση των κρατικών μέτρων στήριξης των επιχειρήσεων και της απασχό-

λησης, αλλά και οι μεσοπρόθεσμες προοπτικές της ελληνικής οικονομίας. Το αποτέλεσμα της διαβούλευσης δεν μπορεί να προβλεφθεί εκ των προτέρων, καθώς φαίνεται ότι υπάρχουν προτάσεις προς όλες τις κατευθύνσεις, δηλαδή αύξηση, μείωση ή διατήρηση του κατώτατου μισθού ως έχει, ενώ κάθε φορέας χρησιμοποιεί διαφορετικά επιχειρήματα. Ανεξάρτητα από το αποτέλεσμα, όμως, το ενδιαφέρον στοιχείο στη διαδικασία είναι ότι έχει αυξησει τη διαφάνεια και τον διάλογο μεταξύ των φορέων για ένα ζήτημα που αφορά το σύνολο της ελληνικής οικονομίας και εργασίας, ενώ έλκει συνεχώς μεγαλύτερη προσοχή και σε ευρωπαϊκό επίπεδο, όπως φανερώνει η οδηγία της ΕΕ για επαρκείς κατώτατους μισθούς¹¹.

11. Βλ. <<https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2020:0682:FIN:EL:PDF>>.

3.2. Εξελίξεις στην ανισότητα εισοδήματος στην Ευρωπαϊκή Ένωση των 15 (ΕΕ15)¹

Βλάσης Μισσός

3.2.1. Εισαγωγή

Η επίσημη βάση δεδομένων που χρησιμοποιείται για την αποτύπωση των ευρύτατα χρησιμοποιούμενων δεικτών ανισότητας της κατανομής εισοδήματος αναφέρεται στην ετήσια δειγματοληπτική Έρευνα Εισοδήματος και Συνθηκών Διαβίωσης (EUSILC) που εκπονείται από τις στατιστικές υπηρεσίες όλων των χωρών-μελών της ΕΕ υπό την εποπτεία της Eurostat². Η διαδικασία ταξινόμησης των πρωτόλειων δεδομένων που συλλέγονται ακολουθεί τους κανόνες μιας κοινής μεθοδολογίας, η οποία εφαρμόζεται μεταξύ των στατιστικών υπηρεσιών της ΕΕ, παρέχοντας τη δυνατότητα κατάρτισης αντίστοιχων και συνεπών δεικτών για τη μελέτη του επιπέδου ανισότητας μεταξύ των χωρών αναφοράς. Κάθε χρόνο, λόγω και της χρονικής διάρκειας που απαιτείται για τη συλλογή, τον συντονισμό, την αποδελτίωση και την επεξεργασία των απαιτητικών ερωτηματολογίων, η έρευνα καθυστερεί να δημοσιευτεί και τα αποτελέσματά της χαρακτηρίζονται από σημαντική χρονική καθυστέρηση. Επί παραδείγματι, την περίοδο κατά την οποία γράφεται το παρόν άρθρο, τα πιο πρόσφατα διαθέσιμα δεδομένα για τις χώρες της ΕΕ αφορούν την έρευνα της EUSILC του 2019 που αναφέρεται στα εισοδήματα του 2018.

Παρακάτω, η παρουσίαση των αποτελεσμάτων της EUSILC περιορίζεται στους απλούς και εύληπτους δείκτες ανισότητας εισοδήματος *Gini*, κατανομής εισοδήματος σε πεντημόρια (s80/s20) και σχετικού ποσοστού

φτώχειας. Αναφορικά με τον πρώτο και τον τελευταίο δείκτη, παράλληλα με τη συγκριτική παρουσίαση των μεγεθών, εξετάζεται και η επίδραση του συστήματος κοινωνικής προστασίας στην ανισότητα των χωρών της ΕΕ15, διαχωρίζοντας μεταξύ του επιπέδου συμβολής των συντάξεων, καθώς και των υπολοίπων κοινωνικών μεταβιβάσεων (εκτός συντάξεων), στον βαθμό μείωσης της συνολικής ανισότητας.

3.2.2. Βασικοί δείκτες ανισότητας εισοδήματος

Ένας εκ των ευρέως διαδεδομένων και εύληπτων δεικτών εισοδηματικής ανισότητας είναι ο *Gini*. Οι τιμές του δείκτη *Gini* εκτείνονται μεταξύ του 0 και του 100, με το κάτω άκρο να αντιπροσωπεύει την απόλυτη ισότητα και το άνω την απόλυτη ανισότητα. Γενικά, παρά το μεγάλο πλήθος ορισμών και ερμηνειών που έχουν προταθεί για την κατανόηση των τιμών που λαμβάνει, ο δείκτης *Gini* αποτυπώνει τη μέση απόσταση της υφιστάμενης κατανομής εισοδήματος στον πληθυσμό από εκείνη της τέλει ισότητας, ως ποσοστό του συνολικού εισοδήματος³. Συνεπώς, οι υψηλότερες (χαμηλότερες) τιμές αντιπροσωπεύουν και υψηλότερη (χαμηλότερη) ανισότητα. Έτσι, το Διάγραμμα 3.2.1 παρουσιάζει τρεις διαφορετικές εκδοχές του δείκτη *Gini* για καθεμία εκ των χωρών της ΕΕ15, όπως εξάγονται από την έρευνα SILC 2019 (εισοδήματα 2018).

Πρέπει να επισημανθεί ότι ο *Gini* υπολογίζεται σύμφωνα με την κατανομή του ατομικού ισοδύναμου διαθέσιμου εισοδήματος, όπως αυτό εκτιμάται πριν από την καταβολή του συνόλου των κοινωνικών μεταβιβάσεων από το σύστημα προστασίας (συντάξεις και λοιπές κοινωνικές μεταβιβάσεις, π.χ. επιδόματα ανεργίας, στέγασης κτλ.). Κατόπιν, η δεύτερη εκδοχή του δείκτη *Gini* αφορά τη νέα εισοδηματική κατανομή που προκύπτει ύστερα και από την καταβολή των συντάξεων προς νοικοκυριά, τα μέλη των οποίων απαρτίζονται από αντίστοιχους δικαιούχους. Επιπλέον, η

1. Η ομάδα της ΕΕ15 (Ευρωπαϊκή Ένωση των 15) αποτελεί υποκατηγορία (geopolitical entity) της Eurostat και περιλαμβάνει τις χώρες-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης πριν από την 1η Μαΐου 2004. Πρόκειται για τις εξής χώρες: Αυστρία (AU), Βέλγιο (BE), Γαλλία (FR), Γερμανία (DE), Δανία (DK), Ελλάδα (EL), Ιρλανδία (IE), Ισπανία (ES), Ιταλία (IT), Ολλανδία (NL), Πορτογαλία (PT), Σουηδία (SE), Φινλανδία (FL), Ην. Βασίλειο (UK) και Λουξεμβούργο (LU). Η συμπερίληψη του Ην. Βασιλείου βασίζεται στη χρονική υστέρηση δημοσίευσης των δεδομένων, μιας και η αποχώρησή του από την ΕΕ πραγματοποιήθηκε στις 31/1/2020.

2. Για λεπτομέρειες βλ. Μισσός Β. (2019), «Βασικοί δείκτες ανισότητας εισοδήματος στην ΕΕ15», *Οικονομικές Εξελίξεις*, τεύχος 39, ΚΕΠΕ, 41-44. Για μια διαχρονική συγκριτική μελέτη των αποτελεσμάτων του παρόντος άρθρου βλ. Παπαθεοδώρου Χ. και Μισσός Β. (2013), «Ανισότητα, φτώχεια και οικονομική κρίση στην Ελλάδα και την ΕΕ», Επιστημονικές Εκθέσεις 9, Παρατηρητήριο Οικονομικών και Κοινωνικών Εξελίξεων, ΙΝΕ ΓΣΕΕ.

3. Cowell F. A. (2011), *Measuring inequality*, 3rd edition, Oxford University Press.

τελευταία κατηγορία του εν λόγω δείκτη ανισότητας αναφέρεται στην κατανομή εισοδήματος που προκύπτει ύστερα και από την απόδοση των *λοιπών μεταβιβαστικών πληρωμών*, εκτός συντάξεων. Συνεπώς, με τον τρόπο αυτό, μπορούμε να εκτιμήσουμε τη σχετική επίδραση ενός διακριτού τμήματος ή και των συνολικών μεταβιβάσεων του συστήματος κοινωνικής προστασίας στην ανισότητα, προβαίνοντας σε εκτιμήσεις του αντίστοιχου επιπέδου ανά χώρα.

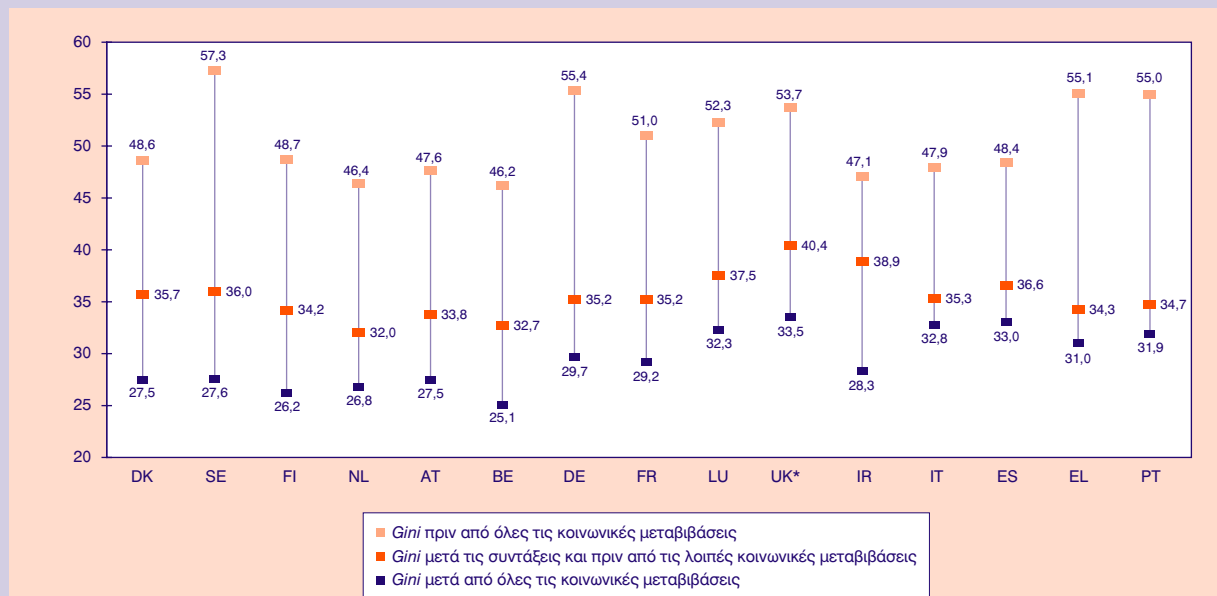
Το επίπεδο του δείκτη *Gini* πριν από όλες τις κοινωνικές μεταβιβάσεις διαφέρει αισθητά μεταξύ των χωρών της ΕΕ15. Στο Βέλγιο (46,2), στην Ολλανδία (46,4), στην Αυστρία (47,6) και στην Ιρλανδία (47,1) η ανισότητα εμφανίζεται σχετικά χαμηλή, ενώ στην Ελλάδα και στην Πορτογαλία παρουσιάζεται περισσότερο έντονη – 55,1 και 55, αντίστοιχα. Παράλληλα, το υψηλότερο επίπεδο υπολογίζεται στη Σουηδία (57,3). Η συγκεκριμένη τιμή αποτελεί ένδειξη της οξύτητας της ανισότητας της σκανδιναβικής οικονομίας, αλλά και του παρεμβατικού ρόλου του σοσιαλδημοκρατικού προτύπου προστασίας, που ενεργεί ώστε να αμβλύνει το επίπεδο της κοινωνικής έντασης που απορρέει από τη δυσμενή κατανομή εισοδήματος. Ύστερα από την καταβολή του συνόλου των συντάξεων, η έρευνα της EUSILC αποτυπώνει μια σαφή κάμψη της μετρούμενης ανισότητας, με την επίδρασή τους να μεταβάλλει την κατάταξη των χωρών. Για παράδειγμα, ο δείκτης *Gini* μετά τις συντάξεις και πριν από τις

λοιπές κοινωνικές μεταβιβάσεις μειώνεται σημαντικά για την Ολλανδία (32) και το Βέλγιο (32,7), ενώ για το Ην. Βασίλειο (40,4) και την Ιρλανδία (38,9) παραμένει υψηλότερα. Τέλος, με τη συμβολή των υπόλοιπων μεταβιβαστικών πληρωμών, η ανισότητα υποχωρεί ακόμα περισσότερο, αναδιατάσσοντας για ακόμα μία φορά την κατάταξη των χωρών. Έτσι, η τιμή του δείκτη *Gini* μετά από όλες τις κοινωνικές μεταβιβάσεις εμφανίζεται πολύ χαμηλή για το Βέλγιο (25,1), τη Φινλανδία (26,2) αλλά και τη Σουηδία, αποδεικνύοντας την αποτελεσματικότητα της λειτουργίας του εγχώριου συστήματος προστασίας. Από την άλλη πλευρά, οι χώρες με την υψηλότερη τιμή είναι το Ην. Βασίλειο (33,5), η Ισπανία (33) και η Ιταλία (32,8).

Ένας ακόμα δείκτης που χρησιμοποιείται για την καταγραφή του επιπέδου ανισότητας είναι ο λόγος εισοδηματικής κατανομής σε πενήτημωρια ($s80/s20$). Βασιζόμενοι στον ορισμό του ατομικού διαθέσιμου εισοδήματος, ο πληθυσμός κατατάσσεται από τα πιο φτωχά στα πιο ευκατάστατα νοικοκυριά, δημιουργώντας πέντε ισοπληθείς ομάδες. Ο λόγος του εισοδηματικού μεριδίου του 5ου πιο ευκατάστατου πενήτημωρίου προς το αντίστοιχο του 1ου αποδίδει τη σχέση μεταξύ των δύο άκρων της κατανομής. Όσο υψηλότερες οι τιμές του δείκτη, τόσο μεγαλύτερη η απόσταση μεταξύ των ακραίων μεριδίων της κατανομής και άρα η ανισότητα οξύνεται. Το αντίθετο ισχύει όταν ο δείκτης μειώνεται.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3.2.1

Δείκτες *Gini* πριν και μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις, ΕΕ15, 2018

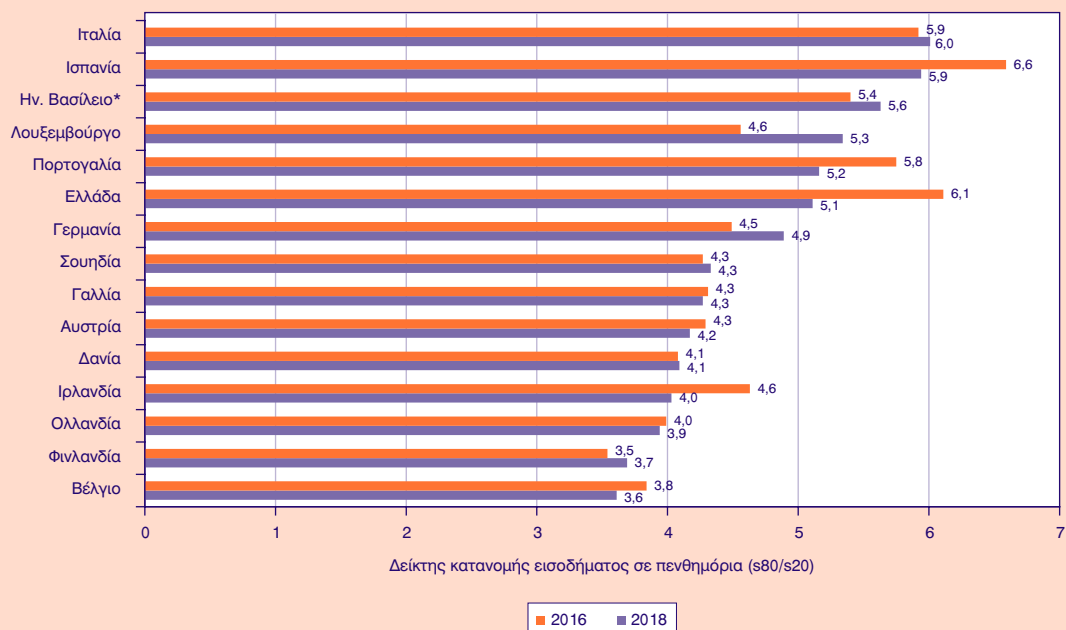

Πηγή: Eurostat, EUSILC.

* Σύγκριση μεταξύ των ετών 2016 και 2017.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3.2.2

Δείκτης κατανομής εισοδήματος σε πεντημόρια, 2016 και 2018, ΕΕ15

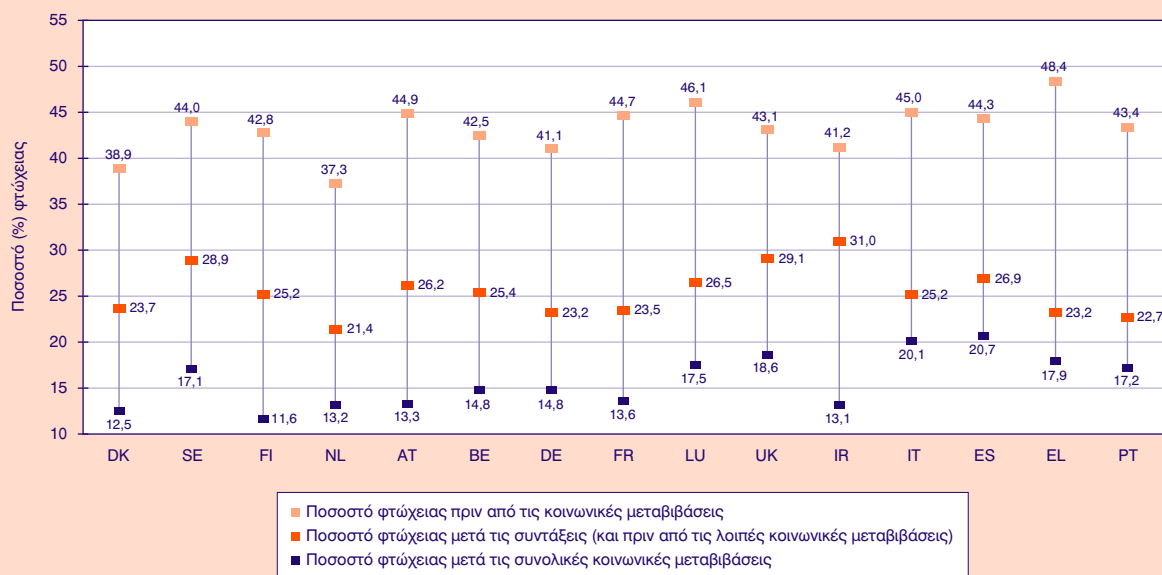

Πηγή: Eurostat, EUSILC.

* Σύγκριση μεταξύ των ετών 2016 και 2017.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3.2.3

Δείκτες ποσοστών (%) φτώχειας πριν και μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις, 2018, ΕΕ15

Πηγή: Eurostat, EUSILC.

* Σύγκριση μεταξύ των ετών 2016 και 2017.

Στο Διάγραμμα 3.2.2 απεικονίζεται ο δείκτης κατανομής εισοδήματος σε πενήμημορια για τα έτη 2016 και 2018, όπως υπολογίζεται από τα δεδομένα της EUSILC, για όλες τις χώρες της ΕΕ15. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα για το 2018, χαμηλές τιμές του δείκτη ανισότητας υπολογίζονται για το Βέλγιο (3,6), τη Φινλανδία (3,7) και την Ολλανδία (3,9). Αντιθέτως, υψηλότερες τιμές εμφανίζονται στην Ιταλία (6,0), την Ισπανία (5,9) και το Ην. Βασίλειο (5,6). Σημαντικό στοιχείο αποτελεί το γεγονός ότι, μεταξύ των ετών 2016 και 2018, η Ισπανία, η Πορτογαλία, η Ελλάδα και η Ιρλανδία φαίνεται να παρουσιάζουν μείωση στη σχέση μεταξύ των εισοδηματικών μεριδίων που αντιστοιχούν στα άκρα της κατανομής. Τέλος, μεταξύ των χωρών του διαγράμματος, η Γερμανία και η Ιρλανδία παρουσιάζουν περιορισμένου εύρους αυξήσεις.

Περαιτέρω, το ποσοστό φτώχειας αποτελεί μια ακόμα έκφανση της κατανομής εισοδήματος. Σύμφωνα με τον πλέον διαδεδομένο ορισμό, το ποσοστό φτώχειας υπολογίζεται ως το τμήμα του πληθυσμού που ζει με εισόδημα μικρότερο του 60% του διάμεσου ατομικού. Ακολουθώντας το σκεπτικό του διαχωρισμού μεταξύ του επιπέδου της επίδρασης των συντάξεων και των υπόλοιπων κοινωνικών μεταβιβάσεων, στο Διάγραμμα 3.2.3 απεικονίζονται τα ποσοστά φτώχειας πριν από όλες τις κοινωνικές μεταβιβάσεις για το 2018. Ενώ η Ελλάδα εκτιμάται ότι καταγράφει την υψηλότερη τιμή (48,4%), η επίδραση των συντάξεων είναι εξαιρετικά σημαντική καθώς το επίπεδο του δείκτη μειώνεται κατά 25,2 ποσοστιαίες μονάδες. Στον αντίποδα, η συμβολή των υπόλοιπων μεταβιβάσεων εμφανίζεται να είναι περιορισμένη, καθώς το ποσοστό σχετικής φτώχειας καταλήγει στο 17,9%. Εκτός από την Ελλάδα, την Ισπανία, την Ιταλία και την Πορτογαλία, στις υπόλοιπες χώρες της ΕΕ15, η συμβολή των συντάξε-

ων και των υπολοίπων μεταβιβάσεων στη μείωση της εισοδηματικής φτώχειας είναι σχετικά περισσότερο ισορροπες. Επί παραδείγματι, στην περίπτωση της Ιρλανδίας παρατηρείται ότι η συμβολή των συντάξεων είναι μικρότερη από εκείνη των λοιπών πληρωμών του συστήματος προστασίας. Γενικά, μεταξύ των χωρών της ΕΕ15, η επίδραση των συντάξεων στη μείωση του ποσοστού φτώχειας το 2018 ανέρχεται στις 17,7 ποσοστιαίες μονάδες, ενώ η αντίστοιχη συμβολή των λοιπών κοινωνικών μεταβιβάσεων είναι πιο περιορισμένη και ανέρχεται στις 9,7 ποσοστιαίες μονάδες.

3.2.3. Συμπεράσματα

Η επεξεργασία των δεδομένων της EUSILC επιτρέπει την κατάρτιση απλών δεικτών που συμβάλλουν στη συγκριτική μελέτη και αξιολόγηση του επιπέδου εισοδηματικής ανισότητας στην ΕΕ15. Από την παρουσίαση των δεδομένων προκύπτει ότι ο βαθμός ανισότητας μεταξύ των χωρών της ΕΕ15 ποικίλλει. Η διαφορά έγκειται στο μέγεθος επίδρασης των κρατικών δαπανών που με τη σειρά του εξαρτάται από τον εσωτερικό σχεδιασμό του καθενός εκ των διαφόρων συστημάτων κοινωνικής προστασίας. Στην Ιταλία, την Ισπανία, την Ελλάδα και την Πορτογαλία ο ρόλος των συντάξεων είναι περισσότερο σημαντικός, ενώ σε χώρες όπως η Ιρλανδία, η Δανία, η Σουηδία, η Φινλανδία, η Ολλανδία και το Ην. Βασίλειο, η επίδραση μεταξύ των συντάξεων και των υπολοίπων μεταβιβάσεων είναι περισσότερο ισορροπημένη. Τέλος, μεταξύ των ετών 2016 και 2018, σε χώρες όπως η Ελλάδα, η Πορτογαλία και η Ισπανία, η διαφορά των εισοδηματικών μεριδίων μεταξύ ανώτερου και κατώτερου πληθυσμιακού πενήμημοριου περιορίζεται αισθητά, ενώ στη συντριπτική πλειονότητα των χωρών της ΕΕ15 μειώνεται η εισοδηματική ανισότητα.

4. Μεταρρυθμίσεις-Ανάπτυξη

ΚΕΠΕ, Οικονομικές Εξελίξεις, τεύχος 45, 2021, σσ. 62-73

4.1. Εξελίξεις στις εξαγωγές αγαθών της Ελλάδας στην περίοδο της πανδημίας

Έρση Αθανασίου
Αγάπη Κώτση

4.1.1. Εισαγωγή

Στην περίπτωση της ελληνικής οικονομίας, οι εξαγωγές αγαθών έχουν αναδειχθεί, εδώ και μία δεκαετία, ως η συνιστώσα εκείνη της ζήτησης που εμφανίζει τις ισχυρότερες αντοχές και την ευνοϊκότερη εξέλιξη σε περιόδους που κυριαρχούνται από αντίξοες συνθήκες. Κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης, οι εξαγωγές αγαθών της Ελλάδας παρουσίασαν σημαντικούς και σταθερούς ρυθμούς ανάπτυξης, συμβάλλοντας στη συγκράτηση της μείωσης του ΑΕΠ και την εξισορρόπηση των εξωτερικών λογαριασμών. Στην πιο πρόσφατη συγκυρία, όπου η παγκόσμια οικονομία και το διεθνές εμπόριο βρίσκονται στη δίνη της πανδημίας της Covid-19, η Ελλάδα έχει επιτύχει να ενισχύσει την εξαγωγική της δραστηριότητα σε αρκετά από τα βασικά εξαγωγίμα προϊόντα της, αντισταθμίζοντας έτσι σε μεγάλο βαθμό τις απώλειες σημαντικών εξαγωγικών της κλάδων, όπως τα πετρελαιοειδή.

Η πορεία των εξαγωγών αγαθών της Ελλάδας υπό τις συνθήκες της πανδημίας, και τα χαρακτηριστικά του εξαγωγικού τομέα της χώρας που συνδέονται με την ανθεκτικότητα των ελληνικών εξαγωγών υπό τις παρούσες δυσμενείς συνθήκες, σκιαγραφούνται στην ανάλυση που ακολουθεί. Στο πλαίσιο της ανάλυσης, συνοψίζονται οι μέχρι στιγμής επιπτώσεις της πανδημίας στο διεθνές εμπόριο αγαθών και αποτυπώνεται η έκταση των μεταβολών στις εξαγωγές αγαθών της Ελλάδας το έτος 2020, συνολικά και σε σύγκριση με τις υπόλοιπες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ). Επιπλέον, εξετάζονται οι επιμέρους εξελίξεις στις εξαγωγές αγαθών της χώρας σε επίπεδο κλάδων/προϊόντων και χωρών προορισμού, και εντοπίζονται οι κυριότερες θετικές και αρνητικές

μεταβολές που σημειώθηκαν στην πορεία της πανδημίας. Για τους σκοπούς της ανάλυσης χρησιμοποιούνται τα τελευταία διαθέσιμα ετήσια μεγέθη των *Εθνικών Λογαριασμών* (ΕΛΣΤΑΤ, Eurostat), καθώς επίσης και πλέον πρόσφατα λεπτομερή ετήσια στοιχεία από τη βάση δεδομένων διεθνούς εμπορίου του ΟΗΕ (UN Comtrade).

4.1.2. Επιπτώσεις της πανδημίας στο διεθνές εμπόριο αγαθών και εξελίξεις στις συνολικές εξαγωγές αγαθών στην Ελλάδα και την ΕΕ

Οι εξελίξεις στο παγκόσμιο εμπόριο αγαθών, κατά τη διάρκεια του έτους 2020, ήταν άρρηκτα συνδεδεμένες με την επιδημιολογική εξέλιξη της πανδημίας, τα περιοριστικά μέτρα που επιβλήθηκαν για τον περιορισμό της εξάπλωσης του ιού και τα μέτρα στήριξης που εφαρμόστηκαν από τις κυβερνήσεις για την ενίσχυση των πληττόμενων νοικοκυριών και επιχειρήσεων. Σύμφωνα με τα στοιχεία του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου για το έτος 2020, το πλήγμα που επέφερε η πανδημία στις διεθνείς εμπορικές ροές κορυφώθηκε στο δεύτερο τρίμηνο του έτους, ενώ συνολικά για το έτος η υποχώρηση του παγκόσμιου εμπορίου αγαθών ανήλθε στο επίπεδο του 5,3%.

Οι άμεσες επιπτώσεις της πανδημίας στο εμπόριο αγαθών συνδέονται με μία σειρά φαινομένων τα οποία επηρέασαν τη διεθνή ζήτηση και προσφορά αγαθών. Συγκεκριμένα, η παγκόσμια ύφεση και η στάση αναμονής που κράτησαν προληπτικά οι καταναλωτές και οι επενδυτές οδήγησαν σε σημαντική υποχώρηση της διεθνούς ζήτησης για αγαθά, με εξαίρεση ορισμένους κλάδους που επωφελήθηκαν από τις μεταβαλλόμενες συνθήκες (π.χ. φαρμακευτικά προϊόντα, ιατρικά αναλώσιμα και εξοπλισμός, εξοπλισμός πληροφορικής). Επιπλέον, οι διαταραχές που συνεπάγονταν για την παραγωγή τα περιοριστικά μέτρα σε τοπικό, περιφερειακό ή εθνικό επίπεδο, και η μετάδοση (contagion) των διαταραχών αυτών από χώρα σε χώρα μέσω δυσλειτουργιών στις εφοδιαστικές αλυσίδες και τις αλυσίδες αξίας, επέφεραν βαρύ πλήγμα στη διεθνή προσφορά αγαθών. Παράλληλα, η κάμψη της εμπορικής δραστηριότητας είχε σημαντικές αρνητικές επιδράσεις στις τιμές των ενεργειακών αγαθών –ιδιαίτερα του πετρελαίου– ενώ η εφαρμο-

γή αυστηρότερων κανόνων και ελέγχων στο πλαίσιο αντιμετώπισης της πανδημίας είχε ως αποτέλεσμα να δημιουργηθούν πρόσθετες επιβαρύνσεις στο κόστος μεταφοράς.

Στην ΕΕ το εξωτερικό εμπόριο αγαθών επηρεάστηκε σημαντικά από την πανδημία, με τις επιπτώσεις στις εξαγωγές να διαφοροποιούνται σε μεγάλο βαθμό μεταξύ των χωρών-μελών. Όπως φαίνεται στο Διάγραμμα 4.1.1, το οποίο παρουσιάζει την πραγματική ποσοστιαία μεταβολή των εξαγωγών αγαθών ανά χώρα της ΕΕ το έτος 2020 σύμφωνα με τα στοιχεία των *Εθνικών Λογαριασμών*, στις περισσότερες χώρες-μέλη η πανδημία οδήγησε σε υποχώρηση των συνολικών εξαγωγών, με τις μεγάλες ευρωπαϊκές οικονομίες, και ειδικότερα τη Γαλλία, τη Γερμανία, την Ιταλία και την Ισπανία, να εμφανίζουν έντονη πτώση της τάξεως του -14,9%, -8,3%, -9,8% και -8,9%, αντίστοιχα. Η δυσμενής αυτή εξέλιξη συνδέεται με το βαρύ επιδημιολογικό φορτίο στις χώρες αυτές κατά το πρώτο κύμα της πανδημίας, αλλά και με τη δομή των εξαγωγών τους, η οποία χαρακτηρίζεται από υψηλά μερίδια κλάδων όπως η αυτοκινητοβιομηχανία, τα μηχανήματα και ο εξοπλισμός, τα χημικά και τα μεταλλικά προϊόντα. Οι κλάδοι αυτοί δέχθηκαν ισχυρότερο πλήγμα από την πανδημία, λόγω κάμψης της ζήτησης για τα προϊόντα τους, αλλά και λόγω των στενών διασυνδέσεών τους

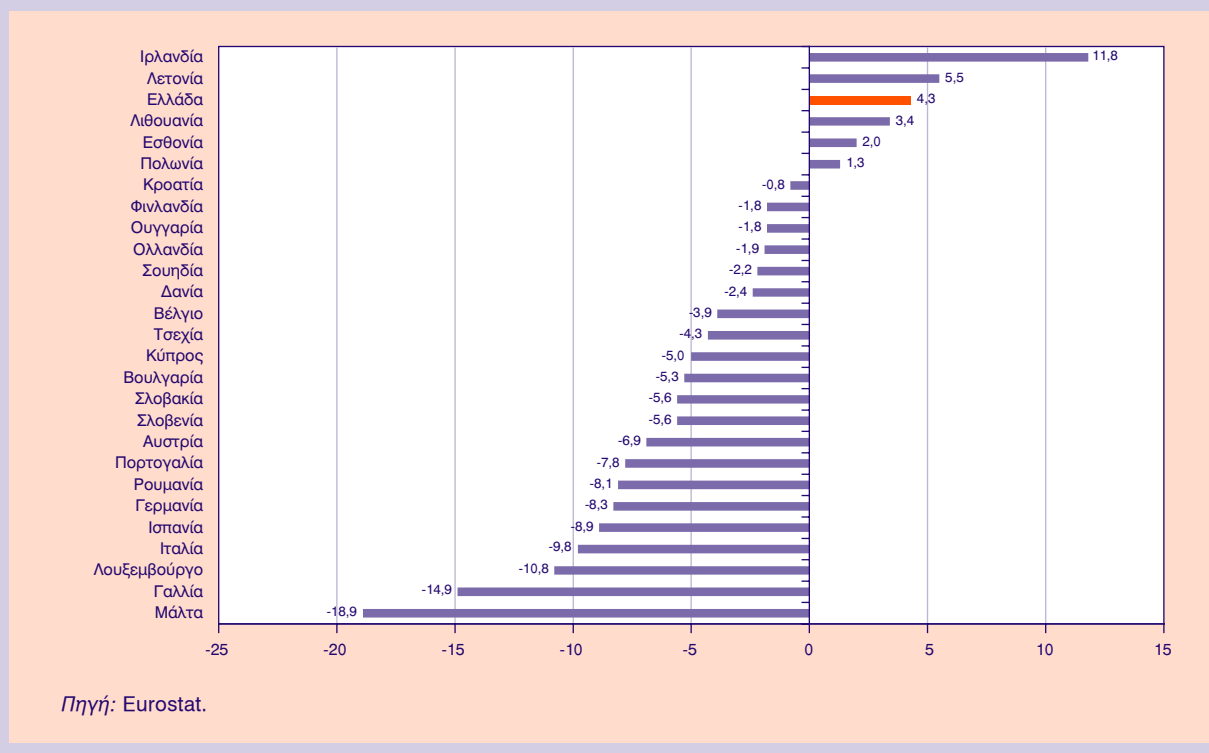
με την παραγωγή σε άλλες πληττόμενες χώρες, στο πλαίσιο των παγκόσμιων αλυσίδων αξίας.

Μέσα σε αυτό το περιβάλλον, η Ελλάδα ήταν από τις λίγες οικονομίες της ΕΕ που εμφάνισαν αύξηση των εξαγωγών αγαθών σε πραγματικούς όρους το έτος 2020. Σύμφωνα με τα προσωρινά στοιχεία των *Εθνικών Λογαριασμών*, η αύξηση αυτή ανήλθε στο 4,3%, τοποθετώντας τη χώρα στην τρίτη καλύτερη θέση στην ΕΕ από πλευράς της συγκεκριμένης επίδοσης. Όπως φαίνεται στο Διάγραμμα 4.1.2, το οποίο απεικονίζει τον πραγματικό ρυθμό μεταβολής των εξαγωγών αγαθών της Ελλάδας και της ΕΕ σε τριμηνιαία βάση σε σχέση με το αντίστοιχο τρίμηνο του προηγούμενου έτους, στην Ελλάδα οι επιπτώσεις της πανδημίας στις εξαγωγές εκδηλώθηκαν στο δεύτερο τρίμηνο του 2020, με ένα σχετικά ήπιο αρνητικό ρυθμό μεταβολής, ενώ στο τρίτο και ακόμα περισσότερο στο τέταρτο τρίμηνο του έτους η χώρα σημείωσε σημαντική ανάκαμψη των εξαγωγών. Αντίθετα, η ΕΕ εμφάνισε κατά μέσο όρο πτώση των εξαγωγών αγαθών ήδη από το πρώτο τρίμηνο, με την κατάσταση να επιδεινώνεται ραγδαία στο δεύτερο τρίμηνο, και κάποια πρώτα σημεία οριακής ανάκαμψης να εμφανίζονται προς το τέλος του έτους.

Η επίδοση της Ελλάδας στον τομέα των εξαγωγών αγαθών, το έτος 2020, είχε ως αποτέλεσμα μία συ-

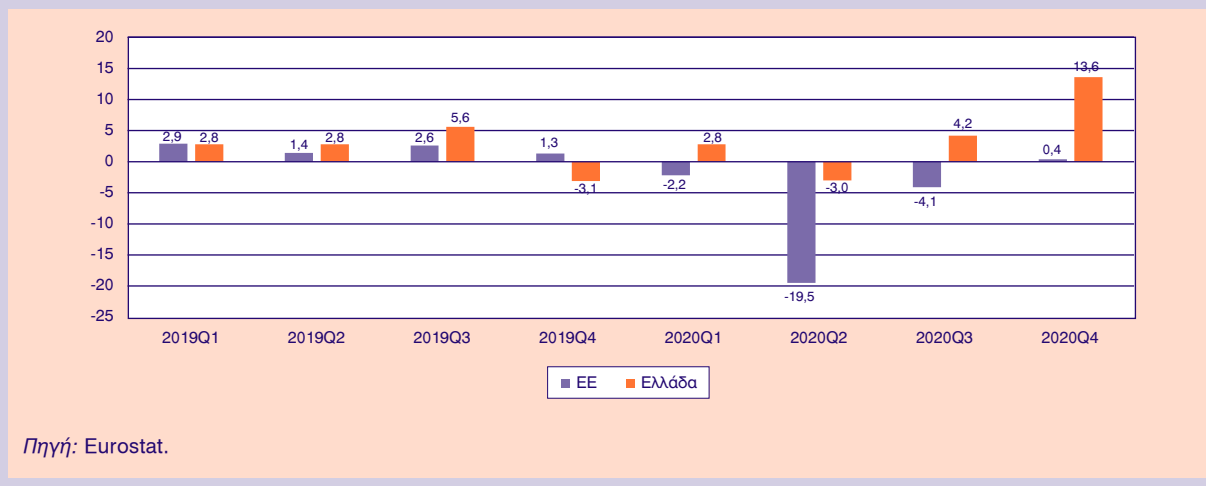
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4.1.1

Ρυθμός μεταβολής των εξαγωγών αγαθών στις χώρες της ΕΕ, 2020 (σταθερές τιμές,%)

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4.1.2

Τριμηνιαίος ρυθμός μεταβολής των εξαγωγών αγαθών της Ελλάδας και της ΕΕ, σε σχέση με το αντίστοιχο τρίμηνο του προηγούμενου έτους, 2020 (σταθερές τιμές, %)

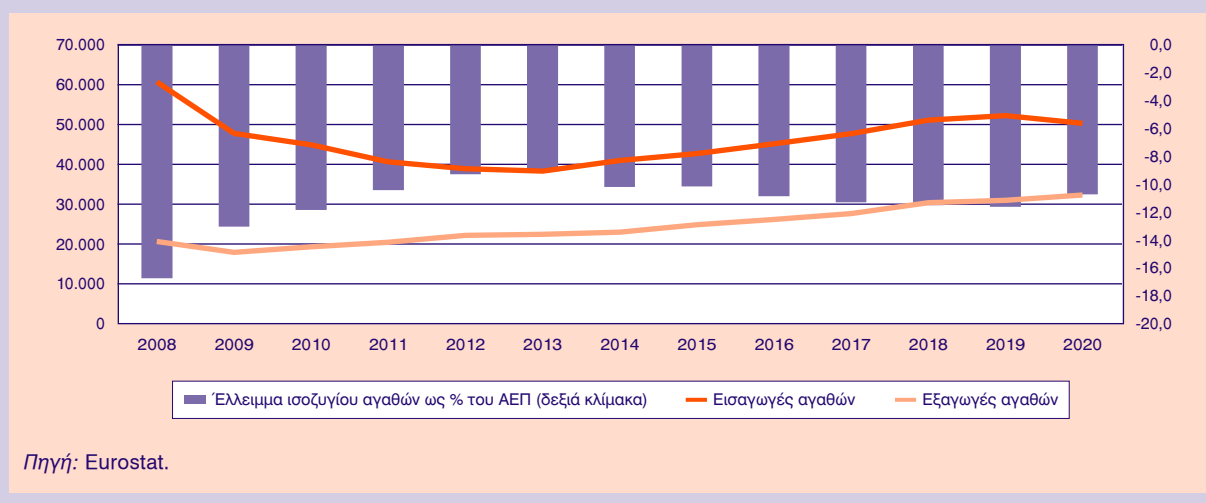

νολική θετική συνεισφορά στον ρυθμό μεταβολής του ΑΕΠ της τάξεως των 0,8 ποσοστιαίων μονάδων, περιορίζοντας έτσι κατά το μέγεθος αυτό το βάθος της ύφεσης που παρουσίασε η ελληνική οικονομία στη συγκεκριμένη περίοδο. Από το Διάγραμμα 4.1.3, το οποίο απεικονίζει την ετήσια εξέλιξη της αξίας των εισαγωγών, των εξαγωγών και του ισοζυγίου αγαθών της Ελλάδας σε σταθερές τιμές, φαίνεται ότι η πανδημία δεν εμπόδισε τη χώρα να συνεχίσει την πολυετή ανοδική πορεία των πραγματικών εξαγωγών της, περιορίζοντας παράλληλα, και σε συνδυασμό και με την κάμψη που σημειώθηκε το τελευταίο έτος στις εισαγωγές, το έλλειμμα του ισοζυγίου αγαθών.

Η εξέλιξη των εξαγωγών αγαθών της Ελλάδας το έτος 2020 συναρτάται με την επιτυχή αντιμετώπιση του πρώτου επιδημιολογικού κύματος της πανδημίας στη χώρα, αλλά σχετίζεται σε μεγάλο βαθμό και με την κλαδική διάρθρωση των ελληνικών εξαγωγών, σε συνδυασμό με την αξιοποίηση ορισμένων ευκαιριών από τις εξαγωγικές επιχειρήσεις. Όπως αναλύεται παρακάτω, η Ελλάδα επωφεληθήκε από τη σημαντική εξαγωγική της δραστηριότητα, τόσο στην κατηγορία των προϊόντων του αγροδιατροφικού τομέα, τα οποία εμφανίζουν σχετικά ανελαστική ζήτηση, όσο και σε άλλες κατηγορίες αγαθών, οι ανάγκες για τα οποία αυξήθηκαν λόγω της πανδημίας (π.χ. φαρμακευτικά προϊόντα, ορισμένα τρόφιμα).

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4.1.3

Αξία εξαγωγών και εισαγωγών αγαθών της Ελλάδας (σε εκατ. ευρώ, σταθερές τιμές 2015) και ισοζύγιο αγαθών της Ελλάδας ως ποσοστό του ΑΕΠ (%)

4.1.3. Εξέλιξη εξαγωγών αγαθών της Ελλάδας ανά κλάδο/προϊόν

Στον Πίνακα 4.1.1 παρατίθεται η εξέλιξη των εξαγωγών αγαθών της Ελλάδας στους 30 διψήφιους κλάδους της διεθνούς ταξινόμησης HS με την υψηλότερη αξία εξαγωγών το έτος 2019, δηλαδή πριν την εκδήλωση της πανδημίας. Στην τελευταία σειρά του πίνακα παρουσιάζεται επιπλέον η πορεία των εξαγωγών σε έναν ακόμη κλάδο (68), ο οποίος το 2020 εισήλθε στους 30 πρώτους κατά αξία εξαγωγών κλάδους, στη θέση του κλάδου 64. Οι κλάδοι του Πίνακα 4.1.1 μπορεί να θεωρηθεί ότι συνθέτουν τον κορμό των εξαγόμενων προϊόντων της Ελλάδας, καθώς κατά τα έτη 2019 και 2020 συνεισέφεραν αθροιστικά το 89,9% και 88,3% των συνολικών εξαγωγών αγαθών της χώρας, αντίστοιχα. Η μεγάλη πλειονότητα των κλάδων του πίνακα είχε εμφανίσει σημαντική εξαγωγική δυναμική στη δεκαετία που προηγήθηκε, γεγονός που πιθανόν να συνέβαλε στην ανθεκτικότητα που επέδειξαν οι εξαγωγές αγαθών της Ελλάδας στην περίοδο της πανδημίας.

Επισημαίνεται ότι τα στοιχεία του Πίνακα 4.1.1, τα οποία προέρχονται από τη βάση δεδομένων των Ηνωμένων Εθνών UN Comtrade, εκφράζονται σε τρέχουσες τιμές και συνεπώς αντανακλούν τις εξελίξεις όχι μόνον στον όγκο αλλά και στις τιμές μονάδας των εξαγόμενων προϊόντων. Καθώς η πανδημία επηρέασε σημαντικά τις τιμές ορισμένων εμπορευμάτων, και ιδιαίτερα των πετρελαιοειδών, τα οποία αποτελούν το μεγαλύτερο εξαγωγικό κλάδο αγαθών της Ελλάδας, τα στοιχεία σε τρέχουσες τιμές δίνουν μία διαφορετική εικόνα ως προς τη συνολική μεταβολή των εξαγωγών της Ελλάδας το έτος 2020, σε σύγκριση με τα στοιχεία σε σταθερές τιμές. Συγκεκριμένα, η μεγάλη πτώση της τιμής του πετρελαίου είχε έντονη επίπτωση στην τιμή μονάδας των πετρελαιοειδών, προκαλώντας κατά ένα μεγάλο μέρος την παρατηρούμενη καθίζηση των εξαγωγών του κλάδου κατά 37,0% ή 3,9 δισ. ευρώ σε τρέχουσες τιμές, το 2020. Η ιδιαίτερα δυσμενής αυτή εξέλιξη στον κλάδο των πετρελαιοειδών συμπάρεσυρε τις συνολικές εξαγωγές αγαθών της χώρας, σε τρέχουσες τιμές, σε πτώση της τάξεως του 9,2%.

Σε αντίθεση με τις αρνητικές εξελίξεις στην κατηγορία των πετρελαιοειδών, οι εκτός των πετρελαιοειδών εξαγωγές της Ελλάδας παρουσίασαν το έτος 2020 αύξηση κατά 3,7% σε τρέχουσες τιμές. Μεταξύ των κλάδων που περιλαμβάνονται στον Πίνακα 4.1.1, οι δεκαοκτώ κινήθηκαν ανοδικά ως προς την αξία των εξαγωγών τους το 2020, με τη μεγαλύτερη αύξηση, της τάξεως του 49,2% να σημειώνεται στα φαρμακευτικά προϊόντα (30). Σημαντική ήταν επίσης η ενίσχυ-

ση των εξαγωγών ηλεκτρικών μηχανών και συσκευών (85) κατά 8,5%, ενώ στην κατηγορία των προϊόντων του αγροδιατροφικού τομέα, και οι εννέα διψήφιοι κλάδοι που συγκαταλέγονται στον Πίνακα 4.1.1 παρουσίασαν αύξηση εξαγωγών, η οποία κυμάνθηκε ανά περίπτωση μεταξύ του 6,8% και του 36,2%. Από τις υπόλοιπες κατηγορίες του πίνακα, ανοδικά κινήθηκαν επίσης οι εξαγωγές στους κωδικούς των προϊόντων από χυτοσίδηρο, σίδηρο και χάλυβα (73), των διάφορων προϊόντων των χημικών βιομηχανιών (38), των οργάνων και συσκευών οπτικής, φωτογραφίας ή κινηματογραφίας, μέτρησης, κ.ά. (90), των αιθέριων ελαίων, προϊόντων αρωματοποίησης και καλλυντικών (33), των παιχνιδιών και ειδών διασκέδασης ή αθλητισμού (95), των δεψικών και βαφικών εκχυλισμάτων, χρωμάτων, βερνικιών κ.ά. (32) και του χαρτιού, χαρτονιού και συναφών προϊόντων (48).

Για μία λεπτομερέστερη αποτύπωση των εξελίξεων στα σημαντικότερα εξαγόμενα προϊόντα της Ελλάδας, στον Πίνακα 4.1.2 παρατίθεται η πορεία των εξαγωγών αγαθών στους 30 τετραψήφιους κωδικούς της διεθνούς ταξινόμησης HS με την υψηλότερη αξία εξαγωγών το έτος 2019. Στην τελευταία σειρά του πίνακα παρουσιάζεται επιπλέον η πορεία των εξαγωγών σε τρία ακόμα προϊόντα (8517, 0809, 3920), τα οποία εισήλθαν στους 30 πρώτους κωδικούς κατά αξία εξαγωγών το έτος 2020, στη θέση των κωδικών 2515, 2523, 2403. Οι κλάδοι του Πίνακα 4.1.2 συνεισέφεραν συνολικά κατά τα έτη 2019 και 2020 το 64,8% και 62,1% των εξαγωγών αγαθών της χώρας, αντίστοιχα.

Από τα στοιχεία του Πίνακα 4.1.2, επιβεβαιώνεται η μεγάλη κάμψη των εξαγωγών στους κωδικούς των πετρελαιοειδών προϊόντων, αλλά και η θετική εξέλιξη των εξαγωγών σε όλα τα κύρια εξαγωγίμα προϊόντα του αγροδιατροφικού τομέα της Ελλάδας, και συγκεκριμένα στα νωπά ψάρια, τα παρασκευάσματα διατροφής από λαχανικά, φρούτα, κ.ά., τα τυριά, το ελαιόλαδο, το γιαούρτι, τα καπνικά προϊόντα και τα νωπά φρούτα. Επιπλέον, στον πίνακα αποτυπώνεται η μεγάλη αύξηση των εξαγωγών στην κατηγορία των φαρμάκων με τη μορφή δόσεων ή συσκευασμένων για λιανική πώληση, καθώς και η άνοδος των εξαγωγών σε κωδικούς που αφορούν τους σωλήνες από χαλκό, σίδηρο ή χάλυβα, τα παιχνίδια, τις τηλεφωνικές συσκευές και τις πλάκες, ταινίες κ.ά. από πλαστικές ύλες.

Κατά τον χρόνο συγγραφής του παρόντος άρθρου, η αξία των εξαγωγών αγαθών της Ελλάδας για το έτος 2020 ήταν διαθέσιμη μέχρι το επίπεδο των εξαψήφιων κωδικών της ταξινόμησης HS, δίνοντας τη δυνατότητα μίας ακόμα πιο λεπτομερούς εικόνας σε σχέση με τα προϊόντα που συνέβαλαν στην ανθεκτικότητα των εξαγωγών της χώρας μετά την εκδήλωση της πανδη-

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.1.1 Εξέλιξη των εξαγωγών της Ελλάδας στους 30 διψήφιους κλάδους της ταξινόμησης HS με την υψηλότερη αξία εξαγωγών τα έτη 2019 και 2020 (τρέχουσες τιμές)

	Αξία εξαγωγών (εκατ. €)				Μερίδιο στις εξαγωγές (%)				Μεταβολή (%)	
	2008	2019	2020	2020/19	2008	2019	2020	2020/19	2019/08	2020/19
Σύνολο Εξαγωγών	21.156	33.842	30.747	100,0	100,0	100,0	100,0	60,0	133,3	-37,0
27 Ορυκτά καύσιμα, ορυκτά λάδια, προϊόντα διύλισης κ.ά.	4.577	10.677	6.730	21,6	31,6	21,9	21,9	133,3	133,3	-37,0
30 Φαρμακευτικά προϊόντα	875	1.933	2.884	4,1	5,7	9,4	9,4	120,8	120,8	49,2
84 Μηχανές, συσκευές, λέβητες κ.ά.	996	1.731	1.718	4,7	5,1	5,6	5,6	73,8	73,8	-0,7
76 Αλουμίνιο και προϊόντα	1.009	1.703	1.614	4,8	5,0	5,3	5,3	68,7	68,7	-5,2
39 Πλαστικές ύλες και προϊόντα	881	1.172	1.167	4,2	3,5	3,8	3,8	33,1	33,1	-0,4
85 Ηλεκτρικές μηχανές και συσκευές, συσκευές εγγραφής ή αναπαραγωγής ήχου και εικόνας κ.ά.	964	1.131	1.227	4,6	3,3	4,0	4,0	17,4	17,4	8,5
20 Παρασκευάσματα διατροφής από λαχανικά, φρούτα, ξηρούς καρπούς κ.ά.	724	1.072	1.172	3,4	3,2	3,8	3,8	48,0	48,0	9,4
99 Προϊόντα π.δ.κ.α.	562	967	427	2,7	2,9	1,4	1,4	72,1	72,1	-55,8
8 Βρώσιμα φρούτα, καρποί, κ.ά.	666	954	1.132	3,2	2,8	3,7	3,7	43,2	43,2	18,7
4 Γαλακτοκομικά προϊόντα, αυγά, μέλι, κ.ά.	278	693	808	1,3	2,0	2,6	2,6	149,2	149,2	16,7
Σύνολο 10	11.532	22.032	18.881	54,5	65,1	61,4	61,4	91,1	47,7	-14,3
3 Ψάρια, όστρακα, μαλάκια, κ.ά.	455	671	728	2,1	2,0	2,4	2,4	47,7	47,7	8,5
74 Χαλκός και προϊόντα από χαλκό	568	644	627	2,7	1,9	2,0	2,0	13,4	13,4	-2,7
52 Βαμβάκι	383	569	430	1,8	1,7	1,4	1,4	48,6	48,6	-24,4
25 Αλάτι, θείο, γαίες, πέτρες, γύψος, ασβέστης τσιμέντα	357	568	439	1,7	1,7	1,4	1,4	58,9	58,9	-22,7
61 Ενδύματα και συμπληρώματα του ενδύματος, πλεκτά	630	568	422	3,0	1,7	1,4	1,4	-9,8	-9,8	-25,7
72 Χυτοσίδηρος, σίδηρος και χάλυβας	665	543	478	3,1	1,6	1,6	1,6	-18,4	-18,4	-11,9
73 Προϊόντα από χυτοσίδηρο, σίδηρο ή χάλυβα	589	533	613	2,8	1,6	2,0	2,0	-9,5	-9,5	15,1
24 Καπνά και βιομηχανοποιημένα υποκατάστατα καπνού	446	508	553	2,1	1,5	1,8	1,8	13,8	13,8	8,9
15 Ζωικά, φυτικά λίπη και έλαια, κ.ά.	379	432	588	1,8	1,3	1,9	1,9	14,0	14,0	36,2
38 Διάφορα προϊόντα των χημικών βιομηχανιών	157	341	361	0,7	1,0	1,2	1,2	117,1	117,1	5,9
Σύνολο 20	16.160	27.408	24.119	76,4	81,0	78,4	78,4	69,6	69,6	-12,0

90	Όργανα και συσκευές οπτικής, φωτογραφίας ή κινηματογραφίας, μέτρησης, κ.ά.	157	340	364	0,7	1,0	1,2	116,7	7,1
21	Διάφορα παρασκευασμένα διατροφής	117	318	348	0,6	0,9	1,1	172,2	9,5
62	Ενδύματα και συμπληρώματα του ενδύματος, άλλα από τα πλεκτά	211	316	229	1,0	0,9	0,7	49,8	-27,7
19	Παρασκευασμένα από δημητριακά, αλεύρια, άμυλα ή γάλα, είδη ζαχαροπλαστικής	155	288	330	0,7	0,9	1,1	86,1	14,5
33	Αιθέρια έλαια και ρητινοειδή, προϊόντα αρωματοποίησης ή καλλωπισμού, καλλυντικά	241	280	292	1,1	0,8	1,0	16,5	4,2
95	Παιχνίδια, είδη διασκέδασης ή αθλητισμού	74	278	297	0,4	0,8	1,0	274,2	6,5
64	Υποδήματα, και ανάλογα είδη, μέρη των ειδών αυτών	71	254	179	0,3	0,8	0,6	257,2	-29,7
22	Ποτά, αλκοολούχα υγρά και ξίδι	185	245	262	0,9	0,7	0,9	32,8	6,8
32	Δεσμικά και βαφικά εκχυλίσματα, τανίνες, χρώματα επίχρισης, βερνίκια, κ.ά.	142	236	253	0,7	0,7	0,8	66,1	7,2
48	Χαρτί, χαρτόνι και συναφή προϊόντα	137	222	256	0,6	0,7	0,8	61,5	15,4
	Σύνολο 30	17.650	30.187	26.929	83,4	89,2	87,6	71,0	-10,8
68	Τεχνουργήματα από πέτρες, γύψο,τσιμέντο, αμίαντο κ.ά.	145	222	208	0,7	0,7	0,7	52,3	-6,2

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων UN Comtrade, Μάρτιος 2021.

Σημείωση: Οι 30 πρώτοι κλάδοι προϊόντων το 2019, ταυτίζονται με τους 30 πρώτους το 2020, με διαφορετική σειρά κατάταξης, με εξαίρεση τον κλάδο 64 στη θέση του οποίου εισήλθε το 2020 ο κλάδος 68. Οι κλάδοι, με εξαίρεση τον 68, εμφανίζονται κατά σειρά μεγέθους με βάση την αξία των εξαγωγών τους το έτος 2019.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.1.2 Εξέλιξη των εξαγωγών της Ελλάδας στους 30 τετραψήφιους κωδικούς της ταξινόμησης HS με την υψηλότερη αξία εξαγωγών τα έτη 2019 και 2020 (τρέχουσες τιμές)

	Αξία εξαγωγών (εκάτ. €)			Μερίδιο στις εξαγωγές (%)			Μεταβολή (%)	
	2008	2019	2020	2008	2019	2020	2019/08	2020/19
Σύνολο εξαγωγών	21.156	33.842	30.747	100,0	100,0	100,0	60,0	-9,1
2710 Λάδια από πετρέλαιο ή ασφαλτούχα ορυκτά, όχι ακατέργαστα, κ.ά.	4.280	9.862	6.088	20,2	29,1	19,8	130,4	-38,3
3004 Φάρμακα με μορφή δόσεων ή συσκευασμένα για λιανική πώληση	843	1.847	2.794	4,0	5,5	9,1	119,1	51,3
9999 Προϊόντα π.δ.κ.α.	562	967	834	2,7	2,9	2,7	72,1	-13,8
8471 Αυτόματες μηχανές επεξεργασίας πληροφοριών (H/Y), κ.ά.	59	676	606	0,3	2,0	2,0	1045,8	-10,4
7606 Πλάκες, ταινίες και φύλλα από αλουμίνιο πάχους>0,2 mm	397	639	586	1,9	1,9	1,9	61,0	-8,3
5201 Βαμβάκι, μη λαναρσιμένο ούτε χτενισμένο	226	526	398	1,1	1,6	1,3	132,7	-24,4
0302 Ψάρια νωπά ή διατηρημένα με απλή ψύξη, με εξαίρεση αυτά της κλάσης 304	375	519	562	1,8	1,5	1,8	38,4	8,3
2005 Λαχανικά παρασκευασμένα/διατηρημένα όχι με ξίδι/οξικό οξύ, όχι κατεψυγμένα	220	502	528	1,0	1,5	1,7	128,2	5,2
0406 Τυριά και πηγμένο γάλα για τυρί	207	466	526	1,0	1,4	1,7	125,1	13,0
7411 Σωλήνες κάθε είδους από χαλκό	288	459	460	1,4	1,4	1,5	59,4	0,3
Σύνολο 10	7.457	16.462	13.383	35,2	48,6	43,5	120,8	-18,7
2713 Οπάνθρακας (κωκ) από πετρέλαιο, ασφαλτος από πετρέλαιο κ.ά.	105	387	350	0,5	1,1	1,1	268,6	-9,6
7604 Ράβδοι και είδη καθορισμένης μορφής από αλουμίνιο	148	359	365	0,7	1,1	1,2	142,6	1,7
1509 Ελαιόλαδο και τα κλάσματά του, όχι χημικώς μετασχηματισμένα	268	351	493	1,3	1,0	1,6	31,0	40,5
2008 Καρποί και φρούτα κ.ά., παρασκευασμένα ή διατηρημένα	312	336	391	1,5	1,0	1,3	7,7	16,3
8544 Σύρματα, καλώδια κ.ά. αγωγοί με ηλεκτρική μόνωση, καλώδια από οπτικές ίνες	269	327	292	1,3	1,0	1,0	21,6	-10,6
7607 Φύλλα και ταινίες, λεπτά, από αλουμίνιο με πάχος<0,2 mm	106	323	321	0,5	1,0	1,0	204,7	-0,7
2515 Μάρμαρα, τραβερτίνες, σβεστόλιθοι	54	248	168	0,3	0,7	0,5	359,3	-32,2
2106 Παρασκευάσματα διατροφής π.δ.κ.α.	85	243	275	0,4	0,7	0,9	185,9	13,4
7601 Αλουμίνιο σε ακατέργαστη μορφή	179	229	202	0,8	0,7	0,7	27,9	-11,7
2711 Αέρια πετρελαίου και άλλοι αέριοι υδρογονάνθρακες	157	227	194	0,7	0,7	0,6	44,6	-14,4
Σύνολο 20	9.139	19.492	16.435	43,2	57,6	53,5	113,3	-15,7

0810	Φρούλες, σμέουρα, μούρα, βατόμουρα, κ.ά.	54	216	259	0,3	0,6	0,8	300,0	20,1
9503	Τρίκυκλα, σκούτερ, κούκλες, μικροκατασκευές, ruzzles κ.ά. παιχνίδια	31	215	220	0,1	0,6	0,7	593,5	2,4
3902	Πολυμερή του προπυλενίου ή άλλων ολεφινών, σε αρχικές μορφές	173	215	182	0,8	0,6	0,6	24,3	-15,3
2523	Τσιμέντα	199	197	158	0,9	0,6	0,5	-1,0	-19,8
7213	Χοντρόσυρμα (fil machine) από σίδηρο ή από όχι σε κράμα χάλυβες	47	196	191	0,2	0,6	0,6	317,0	-2,4
2402	Πούρα, πουράκια και τσιγάρα, από καπνό ή υποκατάστατα του καπνού	164	189	225	0,8	0,6	0,7	15,2	19,1
7305	Σωλήνες κυκλικής διατομής με διάμετρο >406,4 mm, από σίδηρο ή χάλυβα	101	187	255	0,5	0,6	0,8	85,1	36,2
0805	Εσπεριδοειδή, ωπά ή ξηρά	151	183	242	0,7	0,5	0,8	21,2	32,0
0403	Βουτυρόγαλα, πηγμένο γάλα και πηγμένη κρέμα, γασούρτι, κεφίρ κ.ά.	58	176	209	0,3	0,5	0,7	203,4	18,5
2403	Άλλα βιομηχανοποιημένα καπνά και υποκατάστατα του καπνού, κ.ά.	1	176	162	0,0	0,5	0,5	17.500,0	-8,0
	Σύνολο 30	10.117	21.442	18.538	47,8	63,4	60,3	111,9	-13,5
8517	Τηλεφωνικές συσκευές	193	168	197	0,9	0,5	0,6	-12,8	17,1
0809	Βερίκοκα, κεράσια, ροδάκινα, δαμάσκηνα	147	140	195	0,7	0,4	0,6	-4,8	39,3
3920	Πλάκες, φύλλα, μεμβράνες, ταινίες, λουρίδες, από πλαστικές ύλες μη κψελωδείς	145	164	179	0,7	0,5	0,6	12,6	9,7

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων UN Comtrade, Μάρτιος 2021.

Σημείωση: Τα 30 πρώτα προϊόντα του έτους 2019 ταυτίζονται με εκείνα του έτους 2020, με διαφορετική σειρά κατάταξης, με εξαίρεση τους κωδικούς 2515, 2523, 2403 στη θέση των οποίων εισήλθαν το 2020 οι κωδικοί 8517, 0809, 3920. Τα προϊόντα, με εξαίρεση τα τρία τελευταία, εμφανίζονται κατά σειρά μεγέθους με βάση την αξία των εξαγωγών τους το έτος 2019.

μίας. Από τη ανάλυση των στοιχείων αυτών προκύπτει ότι το προϊόν με τη μεγαλύτερη αύξηση εξαγωγών σε απόλυτες τιμές (889 εκατ. ευρώ) προέρχεται από την κατηγορία των φαρμάκων, ενώ ακολουθεί το παρθένο ελαιόλαδο (αύξηση 139 εκατ. ευρώ). Από τα προϊόντα του αγροδιατροφικού τομέα, οι μεγαλύτερες αυξήσεις στις εξαγωγές κατά σειρά μεγέθους, σε απόλυτες τιμές, καταγράφονται, εκτός του ελαιολάδου, στα τυριά, τα πορτοκάλια, τις τσιπούρες, τις κονσέρβες ροδάκινου, τα τσιγάρα, το γιαούρτι, τα παρασκευάσματα διατροφής π.δ.κ.α., τα ακτινίδια, τα κεράσια, τα ροδάκινα, τις ελιές, τα μείγματα ζύμης και τις φράουλες. Από τα υπόλοιπα προϊόντα, οι μεγαλύτερες αυξήσεις καταγράφονται στα πλοία για τη μεταφορά προσώπων, τους στροβιλοκινητήρες, τους σωλήνες από σίδηρο ή χάλυβα, τα μεταλλεύματα και συμπυκνώματα πολύτιμων μετάλλων, τις ράβδους και είδη καθορισμένης μορφής από αλουμίνιο και τις αυτόματες μηχανές επεξεργασίας πληροφοριών.

Από την άλλη πλευρά, οι μεγαλύτερες μειώσεις στις εξαγωγές καταγράφονται, εκτός των πετρελαιοειδών, στο ανεπεξέργαστο βαμβάκι, τα μάρμαρα, τα ενδύματα, τους φορητούς Η/Υ, την ηλεκτρική ενέργεια και τις πλάκες, ταινίες και φύλλα αλουμινίου. Σημειώνεται ότι, στην περίπτωση των Η/Υ, η κάμψη των εξαγωγών πιθανότατα συνδέεται με την αυξημένη εσωτερική ζήτηση και τη συνεπαγόμενη μεγαλύτερη εγχώρια απορρόφηση της παραγωγής, λόγω των αναγκών που προέκυψαν από την τηλεργασία και την τηλεκ-

παίδευση. Αντίθετα σε κλάδους όπως το βαμβάκι, τα ενδύματα και τα μάρμαρα, η πτώση των εξαγωγών αντανάκλα τη μείωση της εξωτερικής ζήτησης λόγω των συνθηκών που προκάλεσε η πανδημία.

4.1.4. Εξέλιξη εξαγωγών της Ελλάδας ανά γεωγραφικό προορισμό

Οι εξελίξεις στις εξαγωγές αγαθών της Ελλάδας το έτος 2020 διαφοροποιήθηκαν σε μεγάλο βαθμό όχι μόνο μεταξύ κλάδων αλλά και μεταξύ γεωγραφικών προορισμών, με την εμπορική σχέση της χώρας με συγκεκριμένες γεωγραφικές ζώνες και προορισμούς να φαίνεται ότι έχει συμβάλει στην ανθεκτικότητά της απέναντι στις συνθήκες της πανδημίας.

Στον Πίνακα 4.1.3 απεικονίζεται η αξία των εξαγωγών αγαθών της Ελλάδας προς τις ευρύτερες γεωγραφικές ζώνες της Ευρώπης, της Μέσης Ανατολής της Νότιας και Κεντρικής Ασίας, της Αφρικής, της Αμερικής και της Ωκεανίας, καθώς και η ποσοστιαία μεταβολή των εξαγωγών της χώρας ανά ζώνη το έτος 2020. Όπως φαίνεται, μεγάλο τμήμα των εξαγωγών αγαθών της Ελλάδας κατευθύνεται προς τις χώρες της Ευρώπης, με πρώτη κατά σειρά αξίας την Ευρωζώνη, ακολουθούμενη από τις υπόλοιπες χώρες της ΕΕ και τις λοιπές ευρωπαϊκές χώρες. Οι εξαγωγές της Ελλάδας προς την Ευρωζώνη παρέμειναν σταθερές το έτος 2020, ενώ οι εξαγωγές προς τις υπόλοιπες χώρες της

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.1.3 Αξία εξαγωγών αγαθών της Ελλάδας ανά γεωγραφική ζώνη τα έτη 2019 και 2020, και ετήσια ποσοστιαία μεταβολή το έτος 2020 (τρέχουσες τιμές)

Γεωγραφική ζώνη	Αξία εξαγωγών (εκατ. €)		Μεταβολή (%) 2020/2019
	2019	2020	
Ευρωζώνη	13.205	13.213	0,1
Άλλες χώρες της ΕΕ	5.316	5.633	6,0
Λοιπές ευρωπαϊκές χώρες	3.092	2.522	-18,4
Μέση Ανατολή	5.825	3.631	-37,7
Νότια Ασία	1.884	2.094	11,2
Κεντρική Ασία	156	136	-12,9
Αφρική	1.399	1.420	1,5
Αμερική	2.168	1.754	-19,1
Ωκεανία	332	330	-0,5

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων UN Comtrade, Μάρτιος 2021.

Σημείωση: Η Αίγυπτος έχει συμπεριληφθεί στις χώρες της Μέσης Ανατολής και όχι στην Αφρική.

ΕΕ παρουσίασαν αύξηση της τάξεως του 6,0%, με τις εξελίξεις αυτές να παρέχουν σημαντική στήριξη στον εξαγωγικό τομέα της χώρας μετά την εκδήλωση της πανδημίας. Μεταξύ των υπόλοιπων γεωγραφικών ζωνών, άνοδο παρουσίασαν επίσης οι εξαγωγές προς τη Νότια Ασία και την Αφρική. Από την άλλη πλευρά, σημαντική κάμψη καταγράφηκε το έτος 2020 στην εξαγωγική δραστηριότητα προς τις ευρωπαϊκές χώρες εκτός ΕΕ και τις χώρες της Μέσης Ανατολής, ενώ πτώση σημείωσαν και οι εξαγωγές προς την Αμερική. Σημειώνεται ότι η παρατηρούμενη ανθεκτικότητα των ελληνικών εξαγωγών προς τις χώρες της ΕΕ σχετίζεται με τον υψηλότερο βαθμό διαφοροποίησης (δηλαδή σε απλούς όρους τη μεγαλύτερη ποικιλία) των εξαγωγών της χώρας προς τις συγκεκριμένες ζώνες, ενώ η μεγάλη κάμψη των εξαγωγών προς τη Μέση Ανατολή και τις εκτός ΕΕ χώρες της Ευρώπης συνδέεται με τα υψηλά μερίδια του πληττόμενου κλάδου των πετρελαιοειδών στις εξαγωγές της Ελλάδας προς τις ζώνες αυτές.

Όπως είναι φυσικό, οι διαφοροποιήσεις μεταξύ γεωγραφικών ζωνών ως προς την εξέλιξη των ελληνικών εξαγωγών αγαθών μετά την εκδήλωση της πανδημίας είχαν επίπτωση, έστω και προσωρινά, στη διάρθρωση των εξαγωγών της χώρας ανά γεωγραφική ζώνη. Όπως φαίνεται στο Διάγραμμα 4.1.4, το μερίδιο της Ευρωζώνης στις εξαγωγές ενισχύθηκε σημαντικά, από το 39,6% το 2019 στο 43,0% το 2020, ενώ αντίστοιχη αύξηση, από το 15,9% στο 18,3%, παρουσίασε και το μερίδιο των υπόλοιπων χωρών της ΕΕ. Παράλληλα, άνοδο παρουσίασε το 2020 η συμμετοχή της Νότιας Ασίας στις εξαγωγές (από 5,6% σε 6,8%), ενώ

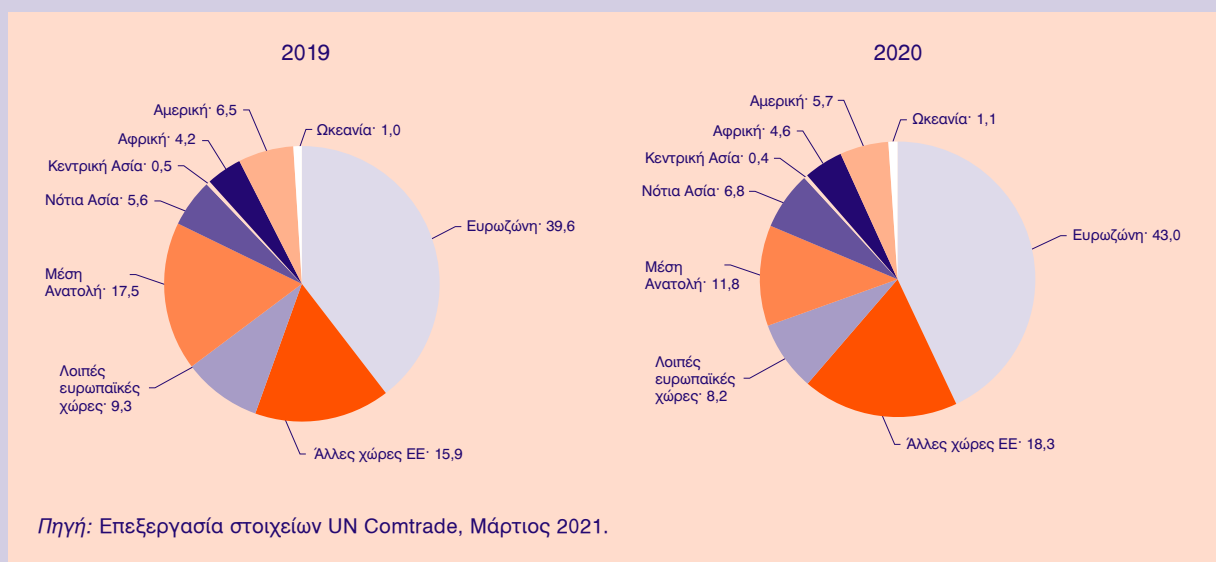
σημαντικές μειώσεις καταγράφηκαν στα μερίδια της Μέσης Ανατολής (από 17,5% σε 11,8%) και των λοιπών ευρωπαϊκών χωρών (από 9,3% σε 8,2%).

Στον Πίνακα 4.1.4 παρουσιάζεται η πορεία των εξαγωγών και η εξέλιξη των μεριδίων στις συνολικές εξαγωγές αγαθών της Ελλάδας στις 30 χώρες προορισμού με την υψηλότερη αξία εξαγωγών από την Ελλάδα το έτος 2019. Στις τέσσερις τελευταίες σειρές του πίνακα παρουσιάζεται επιπλέον η πορεία των εξαγωγών της χώρας προς την Ιαπωνία, τη Ν. Κορέα, την Κροατία και την Ουγγαρία, χώρες οι οποίες εισήλθαν στις 30 πρώτες θέσεις της κατάταξης το έτος 2020, αντί των Ην. Αραβικών Εμιράτων, της Σουηδίας, της Ουκρανίας και της Ρωσίας. Οι χώρες του Πίνακα 4.1.4 απορρόφησαν συνολικά κατά τα έτη 2019 και 2020 το 83,2% και 85,9% των εξαγωγών αγαθών της Ελλάδας, αντίστοιχα.

Από τις χώρες που περιλαμβάνονται στον Πίνακα 4.1.4, οι δώδεκα σημείωσαν άνοδο των εισαγωγών τους από την Ελλάδα το έτος 2020. Ειδικότερα οι εξαγωγές της Ελλάδας παρουσίασαν μεγάλη αύξηση κατά 50,7% ή 600,4 εκατ. ευρώ στην περίπτωση της Γαλλίας, ενώ αυξήθηκαν κατά ποσό άνω των 100 εκατ. ευρώ στις περιπτώσεις της Λιβύης, της Ν. Κορέας, της Ιαπωνίας, της Γερμανίας, της Κροατίας και της Ρουμανίας. Έχει ενδιαφέρον το γεγονός ότι για τους προορισμούς αυτούς, η αύξηση των εξαγωγών της Ελλάδας προέκυψε κατά ένα μεγάλο μέρος από την εμπορική δραστηριότητα ενός ή έστω λίγων συγκεκριμένων κλάδων ανά χώρα. Ειδικότερα η αύξηση των εξαγωγών αφορούσε κατά κύριο λόγο για τη Γαλλία και την Ιαπωνία τον κλάδο των φαρμακευτικών προϊόντων, για τη Λιβύη, τη

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4.1.4

Μερίδια στις εξαγωγές αγαθών της Ελλάδας ανά γεωγραφική ζώνη (%)

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.1.4 Εξέλιξη εξαγωγών αγαθών της Ελλάδας στις 30 χώρες προορισμού με την υψηλότερη αξία εξαγωγών από την Ελλάδα τα έτη 2019 και 2020

Χώρα	Αξία εξαγωγών			Μερίδιο στις συνολικές εξαγωγές			Μεταβολή	
	2008	2019	2020	2008	2019	2020	2019/08	2020/19
Σύνολο	21.156	33.842	30.747	100,0	100,0	100,0	60,0	-9,1
Ιταλία	2.168	3.653	3.262	10,2	10,8	10,6	68,5	-10,7
Γερμανία	2.049	2.250	2.393	9,7	6,6	7,8	9,8	6,3
Τουρκία	903	1.974	1.339	4,3	5,8	4,4	118,5	-32,2
Κύπρος	1.327	1.900	1.985	6,3	5,6	6,5	43,2	4,5
Βουλγαρία	1.371	1.560	1.535	6,5	4,6	5,0	13,8	-1,6
ΗΠΑ	1.110	1.305	1.137	5,2	3,9	3,7	17,6	-12,9
Ηνωμένο Βασίλειο	955	1.225	1.184	4,5	3,6	3,9	28,3	-3,3
Γαλλία	731	1.184	1.784	3,5	3,5	5,8	62,0	50,7
Λίβανος	87	1.162	650	0,4	3,4	2,1	1237,2	-44,1
Ισπανία	551	1.104	1.140	2,6	3,3	3,7	100,4	3,3
10 πρώτες χώρες	11.251	17.317	16.409	53,2	51,2	53,4	53,9	-5,2
Ρουμανία	833	1.014	1.118	3,9	3,0	3,6	21,7	10,3
Αίγυπτος	146	943	498	0,7	2,8	1,6	547,2	-47,2
Κίνα	135	892	858	0,6	2,6	2,8	562,8	-3,9
Βόρεια Μακεδονία	456	794	540	2,2	2,3	1,8	74,1	-32,0
Σαουδική Αραβία	122	748	296	0,6	2,2	1,0	512,5	-60,5
Ολλανδία	472	699	698	2,2	2,1	2,3	48,0	-0,1
Αλβανία	548	573	510	2,6	1,7	1,7	4,6	-10,9
Σλοβενία	254	521	322	1,2	1,5	1,0	105,3	-38,2
Πολωνία	241	495	578	1,1	1,5	1,9	105,8	16,7
Βέλγιο	246	479	390	1,2	1,4	1,3	95,0	-18,6
20 πρώτες χώρες	14.702	24.475	22.216	69,5	72,3	72,3	66,5	-9,2
Ισραήλ	154	472	371	0,7	1,4	1,2	207,1	-21,3
Λιβύη	134	403	638	0,6	1,2	2,1	200,5	58,3
Μάλτα	225	329	250	1,1	1,0	0,8	46,1	-24,2
Σερβία	299	324	323	1,4	1,0	1,1	8,3	-0,2
Αυστρία	157	292	349	0,7	0,9	1,1	86,2	19,7
Τσεχία	129	262	261	0,6	0,8	0,8	103,9	-0,6
Ην. Αραβικά Εμιράτα	272	253	235	1,3	0,7	0,8	-6,9	-7,3
Σουηδία	193	214	192	0,9	0,6	0,6	10,9	-10,1
Ουκρανία	126	211	193	0,6	0,6	0,6	66,9	-8,6
Ρωσία	428	209	161	2,0	0,6	0,5	-51,3	-22,7
30 πρώτες χώρες	16.819	27.443	25.189	79,5	81,1	81,9	63,2	-8,2

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.1.4 (συνέχεια)

Χώρα	Αξία εξαγωγών			Μερίδιο στις συνολικές εξαγωγές			Μεταβολή	
	2008	2019	2020	2008	2019	2020	2019/08	2020/19
Ιαπωνία	89	190	355	0,4	0,6	1,2	113,7	86,4
Κορέα	30	157	335	0,1	0,5	1,1	429,2	113,5
Κροατία	194	148	288	0,9	0,4	0,9	-23,3	94,4
Ουγγαρία	116	206	251	0,6	0,6	0,8	77,0	21,8

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων UN Comtrade, Μάρτιος 2021.

Σημείωση: Οι χώρες, με εξαίρεση τις τέσσερις τελευταίες, εμφανίζονται κατά σειρά μεγέθους με βάση την αξία των εξαγωγών της Ελλάδας προς αυτές το έτος 2019.

Ν. Κορέα και την Κροατία τον κλάδο των πετρελαιοειδών, για τη Γερμανία τα γαλακτοκομικά, τα φρούτα και άλλα προϊόντα του αγροδιατροφικού τομέα και τα μηχανήματα, και για τη Ρουμανία τον χυτοσίδηρο, σίδηρο και χάλυβα και τα προϊόντων αυτών, τα φρούτα και τα παιχνίδια.

Σε σχέση με τους προορισμούς προς τους οποίους η Ελλάδα παρουσίασε κάμψη των εξαγωγών της το έτος 2020, οι μεγαλύτερες μειώσεις σε απόλυτες τιμές σημειώθηκαν στις περιπτώσεις της Τουρκίας, της Σαουδικής Αραβίας, της Ιταλίας, της Βόρειας Μακεδονίας, του Λιβάνου, της Σλοβενίας, των ΗΠΑ και του Ισραήλ, με το μεγαλύτερο μέρος των μειώσεων αυτών να αφορά τον κλάδο των πετρελαιοειδών.

4.1.5. Συμπεράσματα και προοπτικές

Όπως προκύπτει από την ανάλυση που προηγήθηκε, το έτος 2020 ο τομέας των εξαγωγών αγαθών της Ελλάδας επέδειξε σημαντικό βαθμό ανθεκτικότητας στο ιδιαίτερα δυσμενές διεθνές περιβάλλον που διαμόρφωσε η πανδημία της Covid-19. Η Ελλάδα πέτυχε αύξηση των εξαγωγών των αγαθών της κατά 4,2% σε πραγματικούς όρους και συγκαταλέγεται στις λίγες χώρες της ΕΕ που εμφάνισαν θετική επίδοση ως προς το μέγεθος αυτό στη συγκεκριμένη δύσκολη συγκυρία. Παράλληλα, σε τρέχουσες τιμές, η κάμψη που παρατηρήθηκε στις εξαγωγές αγαθών της Ελλάδας προήλθε κυρίως από την καθίζηση της ζήτησης και των τιμών του πετρελαίου, με τις εκτός των πετρελαιοειδών εξαγωγές της χώρας να έχουν σημειώσει αύξηση κατά 3,7%. Οι επιδόσεις αυτές συναρτώνται με την επιτυχή αντιμετώπιση του πρώτου επιδημιολογικού κύματος της πανδημίας στη χώρα, αλλά σχετί-

ζονται και με τη διάρθρωση των ελληνικών εξαγωγών, κυρίως από πλευράς κλαδικής δομής, αλλά και από την άποψη των γεωγραφικών προορισμών. Η Ελλάδα επωφελήθηκε από τη σημαντική εξαγωγική της δραστηριότητα, τόσο στην κατηγορία των προϊόντων του αγροδιατροφικού τομέα, τα οποία εμφανίζουν σχετικά ανελαστική ζήτηση, όσο και σε άλλες κατηγορίες αγαθών, όπως τα φαρμακευτικά προϊόντα, οι ανάγκες για τα οποία αυξήθηκαν λόγω της πανδημίας. Παράλληλα, στην ανθεκτικότητα των ελληνικών εξαγωγών συνέβαλλαν τα υψηλά μερίδια και ο συγκριτικά υψηλός βαθμός διαφοροποίησης (ποικιλίας) των προϊόντων που εξαγεί η χώρα στην ΕΕ, αλλά και το άνοιγμα που συντελέστηκε τα προηγούμενα χρόνια προς τις αγορές της Νοτιοανατολικής Ασίας.

Σε σχέση με τις προοπτικές του εξαγωγικού τομέα της Ελλάδας για το έτος 2021, οι εξελίξεις στο διεθνές περιβάλλον πρόκειται να δημιουργήσουν ευνοϊκότερες προϋποθέσεις για την ανάπτυξη των ελληνικών εξαγωγών αγαθών, αν και οι αβεβαιότητες που σχετίζονται με την πορεία της πανδημίας εξακολουθούν να δυσχεραίνουν σημαντικά την όποια εκτίμηση. Με βάση τις μέχρι στιγμής ενδείξεις, η ευρωπαϊκή και η παγκόσμια οικονομία προβλέπεται ότι θα ανακάμψουν μερικώς κατά το τρέχον έτος, δίνοντας ώθηση στο διεθνές εμπόριο. Παράλληλα οι ανάγκες για φαρμακευτικά προϊόντα αναμένεται να παραμείνουν αυξημένες, ενώ οι τιμές του πετρελαίου διαμορφώνονται σε υψηλότερα επίπεδα σε σχέση με το προηγούμενο έτος, γεγονός που, σε συνδυασμό με την αυξημένη ζήτηση, αναμένεται να ενισχύσει σημαντικά την αξία των εξαγωγών πετρελαιοειδών της Ελλάδας σε τρέχουσες τιμές.

4.2. Εξωτερικό εμπόριο αγροτικών προϊόντων και τροφίμων¹

Αθανάσιος Χύμης

4.2.1. Το εξωτερικό εμπόριο γενικά

Το 2020 θα περάσει στην ιστορία ως το έτος της υγειονομικής κρίσης του κορωνοϊού αλλά και της συνε-

πακόλουθης οικονομικής κρίσης, η οποία σε πολλές περιπτώσεις, ιδιαίτερα των ανεπτυγμένων κρατών, έφθασε να είναι η χειρότερη κρίση από τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο. Αποτελεί θετικό στοιχείο για την ελληνική οικονομία το γεγονός ότι η δραματική μείωση του ΑΕΠ συνοδεύτηκε μεν από την αναμενόμενη μείωση των εισαγωγών (εξαιτίας της χαμηλότερης ζήτησης, κυρίως λόγω του κλεισίματος της οικονομίας αλλά και λόγω μειωμένων εισοδημάτων για σημαντική μερίδα εργαζομένων), όχι όμως και από αντίστοιχη μείωση των εξαγωγών όπως, αντίθετα, είχε συμβεί στο πρώτο έτος (2009) της μεγάλης οικονομικής κρίσης.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.2.1 Συνολικό εμπόριο και εμπόριο αγροτικών προϊόντων και τροφίμων (σε δις €)

	2008	2011	2014	2017	2018	2019	2020	% Μεταβολή 2019-2020
Εισαγωγές								
Εισαγωγές συνολικά	60,72	43,27	47,73	50,26	55,19	55,68	48,69	-12,5
Εισαγωγές πετρελαιοειδών	12,12	11,62	16,07	12,21	15,99	15,01	9,71	-35,3
Εισαγωγές πλην πετρελαιοειδών	48,60	31,65	31,66	38,05	39,20	40,67	38,99	-4,1
Αγροδιατροφικά προϊόντα	7,05	6,46	6,49	7,00	7,05	7,31	6,65	-9,0
Ποσοστό αγροδιατροφικών %	14,5	20,4	20,5	18,4	18,0	18,0	17,1	
Εξαγωγές								
Εξαγωγές συνολικά	17,36	22,45	27,19	28,83	33,46	33,85	30,74	-9,2
Εξαγωγές πετρελαιοειδών	1,90	6,30	10,35	8,97	11,48	10,68	6,73	-37,0
Εξαγωγές πλην πετρελαιοειδών	15,46	15,88	16,84	19,86	21,97	23,17	24,01	3,6
Αγροδιατροφικά προϊόντα	4,01	4,50	5,18	6,10	6,49	6,61	7,18	8,6
Ποσοστό αγροδιατροφικών %	25,9	28,4	30,7	30,7	29,6	28,5	29,9	
Εμπορικό ισοζύγιο								
Συνολικό	-43,36	-20,82	-20,55	-21,43	-21,73	-21,84	-17,96	-17,8
Άνευ πετρελαιοειδών	-33,14	-15,77	-14,82	-18,18	-17,23	-17,50	-14,98	-14,4
Αγροδιατροφικών	-3,04	-1,96	-1,31	-0,90	-0,55	-0,70	0,52	*

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ΕΛΣΤΑΤ.

* Λόγω εναλλαγής προσήμου, δεν έχει έννοια ο υπολογισμός του ρυθμού μεταβολής.

1. Ως αγροτικά προϊόντα και τρόφιμα, βάσει της ταξινόμησης του Υπ. Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, η οποία είναι σύμφωνη με την Τυποποιημένη Ταξινόμηση Διεθνούς Εμπορίου (ΤΤΔΕ)-(SITC, Standard International Trade Classification) του ΟΟΣΑ, θεωρούνται τα εξής με τους ακόλουθους κωδικούς: 0 (αγροτικά προϊόντα), 1 (ποτά-καπνός), 21 (δέρματα), 22 (ελαιώδεις σπόροι), 231 (καουτσούκ), 24 (ξυλεία), 261-265 & 268 (φυσικές υφαντικές ίνες), 29 (γεωργικές πρώτες ύλες), 4 (λίπη-έλαια), 59211/12 (άμυλα σίτου-καλαμποκιού). Για λόγους συντομίας εντός του κειμένου τα αγροτικά προϊόντα και τρόφιμα αναφέρονται και ως αγροδιατροφικά προϊόντα.

Ο Πίνακας 4.2.1 δείχνει ότι το 2020 είχαμε σημαντική μείωση των εισαγωγών (συμπεριλαμβανομένων των πετρελαιοειδών) κατά 12,5% και των εξαγωγών κατά 9,2%. Όμως, εάν αφαιρέσουμε τα πετρελαιοειδή που αποτελούν σημαντικό κομμάτι του ελληνικού εξωτερικού εμπορίου, διαπιστώνεται ότι οι μεν εισαγωγές μειώθηκαν κατά 4,1% (ή €1,68 δις), ενώ οι εξαγωγές αυξήθηκαν κατά 3,6% (ή €0,84 δις). Οι ανωτέρω εξελίξεις οδήγησαν σε μείωση του συνολικού εμπορικού ελλείμματος κατά 17,8% (€1,36 δις μείωση από τα πετρελαιοειδή και €2,52 δις από τα υπόλοιπα αγαθά, συνολικά €3,88 δις). Επισημαίνεται ότι η μεγάλη μείωση του εμπορίου πετρελαιοειδών (35,3% οι εισαγωγές και 37,0% οι εξαγωγές) οφείλεται περισσότερο στη μεγάλη πτώση των τιμών πετρελαίου κατά τη διάρκεια του 2020 και πολύ λιγότερο στη μείωση των εμπορευόμενων ποσοτήτων.

4.2.2. Εμπόριο αγροδιατροφικών προϊόντων

Εάν το 2020 μείνει στην ελληνική οικονομική ιστορία ως μια κακή χρονιά γενικά, δεν συμβαίνει το ίδιο με τον αγροτικό τομέα, ο οποίος και σε τούτη την κρίση συνεχίζει να επιδεικνύει ανθεκτικότητα και δυναμική. Έτσι λοιπόν, το 2020, για πρώτη φορά μετά από αρκετές δεκαετίες, το εμπορικό ισοζύγιο αγροδιατροφικών προϊόντων γίνεται πλεονασματικό. Αυτό οφείλεται στη σημαντική μείωση των εισαγωγών αγροδιατροφικών προϊόντων κατά 9% (ή €660 εκατ.) και την ταυτόχρονη εντυπωσιακή αύξηση των εξαγωγών κατά 8,6% (ή €568 εκατ.), οι οποίες για πρώτη φορά ξεπέρασαν το φράγμα των €7 δις δημιουργώντας νέο ιστορικό υψηλό.

Ενδεικτικό της δυναμικής πορείας των εξαγωγών αγροδιατροφικών προϊόντων αποτελεί το γεγονός ότι η αθροιστική αύξηση των εξαγωγών από το 2008 φθάνει στο 79%, όταν οι αντίστοιχες εισαγωγές δεν έχουν μεταβληθεί σημαντικά έκτοτε. Έτσι το έλλειμμα ρεκόρ ύψους €3δις το 2008, το οποίο τα τελευταία χρόνια είχε περιοριστεί και κυμαινόταν μεταξύ €500 εκατ. και €1 δις, το 2020 εξαφανίστηκε δίνοντας τη θέση του σε πλεόνασμα €524 εκατ. Γνωρίζουμε ότι τα αγροδιατροφικά προϊόντα είναι ανελαστικά, πράγμα που σημαίνει ότι κάθε οικονομική κρίση επηρεάζει σημαντικά τις εισαγωγές βιομηχανικών προϊόντων όχι όμως και αυτές των αγροδιατροφικών. Η σημαντική πτώση των εισαγωγών αγροδιατροφικών το 2020 μπορεί να αποδοθεί στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της κρίσης της πανδημίας και συγκεκριμένα στο ουσιαστικό κλείσιμο των υπηρεσιών ξενοδοχείων, εστίασης και διασκέδασης.

Στον Πίνακα 4.2.2 παρουσιάζεται η εξέλιξη των εισαγωγών όλων των βασικών κατηγοριών αγροδιατροφικών προϊόντων. Συγκεκριμένα ο πίνακας δείχνει την εξέλιξη της αξίας των εισαγωγών σε τρέχουσες τιμές και του ποσοστού του μεριδίου εκάστης κατηγορίας επί του συνόλου των εισαγωγών αγροδιατροφικών προϊόντων. Αύξηση σημείωσαν οι αξίες εισαγωγών των ζωοτροφών (12,5%), των σακχάρων (3%) και των ειδών διατροφής (0,5%). Μέρος της αύξησης αυτής οφείλεται και στην άνοδο της κατά μονάδα τιμής των εισαγομένων ποσοτήτων. Στην περίπτωση των ειδών διατροφής η εισαγόμενη ποσότητα μειώθηκε, αλλά η αύξηση της τιμής οδήγησε σε αύξηση της τελικής αξίας των εισαγωγών.

Όλες οι υπόλοιπες κατηγορίες σημείωσαν πτώση της αξίας των εισαγωγών με προεξάρχουσες τις κατηγορίες δορών (-75%, μικρό μέρος την οποίας οφείλεται σε πώση τιμών), ποτών (-28,6%, σημαντικό μέρος της οποίας οφείλεται σε μείωση τιμών), αλιευμάτων (-21,7%, μικρό μέρος της οποίας οφείλεται σε πώση τιμών), προϊόντων κρέατος (-14,5%, μικρό μέρος της οποίας οφείλεται σε πώση τιμών), καπνού (-12,7%, το μεγαλύτερο μέρος της οποίας οφείλεται σε μείωση τιμών), ξυλείας (-10,1% ένα μέρος της οποίας οφείλεται σε πώση τιμών) οπωροκηπευτικών (-9,3%, παρά την ελάχιστη άνοδο τιμών), και ελαιωδών σπόρων (-8,8%, παρά τη σημαντική άνοδο τιμών). Οι κατηγορίες ακατέργαστων υλών και ελαίων παρουσίασαν σχετικά μικρή μείωση στην αξία των εισαγωγών λόγω της σημαντικής ανόδου των τιμών που εξουδετέρωσε εν μέρει τη μεγάλη μείωση των εισαγομένων ποσοτήτων. Φαίνεται ότι η πανδημία μέσω των κλειστών καταστημάτων εστίασης και υπηρεσιών τουρισμού (ξενοδοχεία), επηρέασε σημαντικά την κατανάλωση αρκετών αγροδιατροφικών ειδών.

Όσον αφορά τις εξαγωγές, εντυπωσιάζουν τα οπωροκηπευτικά, τα οποία με άνοδο 11,5% (μικρό μέρος της οποίας οφείλεται σε άνοδο τιμών) έφθασαν σε αξία τα €2,43 δις, διευρύνοντας το μερίδιό τους στις συνολικές εξαγωγές στο 33,8%. Τα γαλακτοκομικά συνεχίζουν τη δυναμική πορεία τους και με αύξηση 14,2% (μικρό μέρος της οποίας οφείλεται σε άνοδο των τιμών) εγκαθίστανται σταθερά στη δεύτερη θέση. Τα αλιεύματα, αν και σημείωσαν οριακή μείωση στις εξαγόμενες ποσότητες (-0,9%), η σημαντική άνοδος των τιμών τους οδήγησε σε αύξηση τις αξίας κατά 6,4%. Για τα έλαια, με βασικό προϊόν το ελαιόλαδο, το 2020 ήταν μια καλή χρονιά με αύξηση της ποσότητας η οποία εξουδετερώθηκε εν μέρει από την πτώση των τιμών.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.2.2 Διάρθρωση των εισαγωγών αγροτικών προϊόντων και τροφίμων (σε εκατ. €)

	2008		2011		2014		2017		2018		2019		2020	
	Εκ. €	%	Εκ. €	%	Εκ. €	%	Εκ. €	%	Εκ. €	%	Εκ. €	%	Εκ. €	%
Κρέας ^α	1.211	17,2	1.171	18,1	1.162	17,9	1.242	17,7	1.242	17,6	1.322	18,1	1.132	17,0
Γαλακτοκομικά	808	11,5	812	12,6	842	13,0	856	12,2	829	11,8	857	11,7	819	12,3
Οπωροκηπευτικά	786	11,1	702	10,9	663	10,2	812	11,6	827	11,7	900	12,3	817	12,3
Δημητριακά	681	9,7	655	10,1	532	8,2	673	9,6	682	9,7	707	9,7	664	10,0
Ζωοτροφές	406	5,8	355	5,5	403	6,2	407	5,8	462	6,6	487	6,7	548	8,2
Καφές, τσάι, κλπ.	365	5,2	409	6,3	442	6,8	425	6,1	453	6,4	470	6,4	436	6,6
Αλιεύματα	428	6,1	414	6,4	378	5,8	489	7,0	521	7,4	540	7,4	423	6,4
Είδη διατροφής	344	4,9	331	5,1	367	5,7	347	5,0	358	5,1	374	5,1	376	5,7
Καπνός	335	4,7	247	3,8	236	3,6	305	4,4	347	4,9	327	4,5	286	4,3
Ποτά	436	6,2	308	4,8	248	3,8	318	4,5	309	4,4	328	4,5	235	3,5
Έλαια	290	4,1	255	3,9	274	4,2	291	4,2	256	3,6	226	3,1	224	3,4
Σάκχαρα	225	3,2	259	4,0	227	3,5	251	3,6	196	2,8	203	2,8	209	3,1
Ελαιώδεις σπόροι	224	3,2	175	2,7	220	3,4	203	2,9	202	2,9	204	2,8	186	2,8
Ακατέργαστες ύλες	130	1,8	112	1,7	121	1,9	142	2,0	140	2,0	140	1,9	134	2,0
Ξυλεία	262	3,7	121	1,9	118	1,8	127	1,8	140	2,0	147	2,0	132	2,0
Δορές	93	1,3	97	1,5	116	1,8	86	1,2	62	0,9	56	0,8	14	0,2
Σύνολο	7.054^β		6.461		6.488		6.998		7.047		7.313		6.653	

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ΕΛΣΤΑΤ.

α. Περιλαμβάνονται ζώντα ζώα και προϊόντα κρέατος.

β. Το άθροισμα των επιμέρους προϊόντων πιθανώς να μην ισούται με το Σύνολο, διότι δεν περιλαμβάνονται κάποιες υποκατηγορίες με ελάχιστα ποσά όπως βαμβάκι, καουτσούκ, λοιπές φυτικές ίνες, μαλλί και γιούτα.

Από τις υπόλοιπες κατηγορίες, αυτές που παρουσίασαν σημαντική άνοδο της αξίας των εξαγωγών τους είναι των ζωοτροφών (36,2%, μικρό μέρος της οποίας οφείλεται σε άνοδο τιμών), των ελαιωδών σπόρων (32,7%, μικρό μέρος της οποίας οφείλεται σε άνοδο τιμών), των ειδών διατροφής (11,5%, που οφείλεται σχεδόν εξ ολοκλήρου στην άνοδο τιμών), των δημητριακών (10,7%, μέρος της οποίας οφείλεται σε άνοδο τιμών), του καπνού (8,4%, μικρό μέρος της οποίας οφείλεται σε άνοδο τιμών) και των ακατέργαστων υλών (8,2%, εξ ολοκλήρου χάρη στην άνοδο τιμών, δεδομένου ότι οι εξαγόμενες ποσότητες μειώθηκαν κατά 13,1%.

Αντίθετα, μείωση της αξίας των εξαγωγών παρατηρήθηκε στις δορές (-47,4%), το μεγαλύτερο μέρος της οποίας οφείλεται σε πτώση τιμών), στο βαμβάκι (-25% μέρος της οποίας οφείλεται στην πτώση τιμών) στην ξυλεία (-12,2%, λόγω πτώσης τιμών και παρά την αύξηση των εξαγομένων ποσοτήτων) και στα προϊόντα κρέατος (-4,8%, κυρίως λόγω μείωσης των τιμών). Τέλος, στα σάκχαρα, η άνοδος των τιμών σχεδόν εξουδετέρωσε τη σημαντική πτώση των εξαγομένων ποσοτήτων (-25,4%), όπως συνέβη και με τα προϊόντα καφέ οι εξαγόμενες ποσότητες των οποίων μειώθηκαν κατά 7,4%.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.2.3 Διάρθρωση των εξαγωγών αγροτικών προϊόντων και τροφίμων (σε εκατ. €)

	2008		2011		2014		2017		2018		2019		2020	
	Εκ. €	%	Εκ. €	%	Εκ. €	%	Εκ. €	%	Εκ. €	%	Εκ. €	%	Εκ. €	%
Οπωροκηπευτικά	1.346	33,6	1.519	33,7	1.826	35,3	1.969	32,3	2.086	32,1	2.175	32,9	2.425	33,8
Γαλακτοκομικά	275	6,9	322	7,1	483	9,3	634	10,4	672	10,3	705	10,7	805	11,2
Αλιεύματα	449	11,2	604	13,4	556	10,7	674	11,0	689	10,6	684	10,3	728	10,1
Έλαια	333	8,3	299	6,6	322	6,2	570	9,3	704	10,8	421	6,4	570	7,9
Καπνός	416	10,4	370	8,2	386	7,5	484	7,9	489	7,5	508	7,7	550	7,7
Δημητριακά	315	7,9	311	6,9	338	6,5	361	5,9	402	6,2	422	6,4	467	6,5
Βαμβάκι	236	5,9	251	5,6	310	6,0	355	5,8	342	5,3	530	8,0	397	5,5
Είδη διατροφής	124	3,1	188	4,2	221	4,3	282	4,6	307	4,7	338	5,1	376	5,2
Ποτά	163	4,1	195	4,3	198	3,8	222	3,6	223	3,4	229	3,5	235	3,3
Κρέας ^α	76	1,9	87	1,9	84	1,6	109	1,8	125	1,9	145	2,2	138	1,9
Ζωοτροφές	51	1,3	42	0,9	58	1,1	61	1,0	80	1,2	88	1,3	120	1,7
Ελαιώδεις σπόροι	76	1,9	66	1,5	86	1,7	75	1,2	76	1,2	76	1,1	101	1,4
Καφές, τσάι, κλπ.	30	0,7	43	1,0	60	1,2	80	1,3	80	1,2	86	1,3	86	1,2
Σάκχαρα	54	1,3	116	2,6	71	1,4	96	1,6	91	1,4	76	1,1	75	1,0
Ακατέργαστες ύλες	18	0,4	23	0,5	34	0,7	46	0,8	51	0,8	54	0,8	58	0,8
Δορές	38	0,9	54	1,2	64	1,2	73	1,2	63	1,0	56	0,8	30	0,4
Ξυλεία	9	0,2	9	0,2	10	0,2	10	0,2	11	0,2	13	0,2	12	0,2
Σύνολο	4.011^β		4.505		5.176		6.103		6.493		6.609		7.177	

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ΕΛΣΤΑΤ.

α. Περιλαμβάνονται ζώα ζώα και προϊόντα κρέατος.

β. Το άθροισμα των επιμέρους προϊόντων πιθανώς να μην ισούται με το Σύνολο, διότι δεν περιλαμβάνονται κάποιες υποκατηγορίες με ελάχιστα ποσά όπως μαλλί, καουτσούκ, λοιπές φυτικές ίνες και γιούτα.

4.2.3. Συμπεράσματα

Η πανδημία του κορωνοϊού επιφέρει και σημαντική οικονομική κρίση, με την ύφεση στην Ελλάδα το 2020 να συναγωνίζεται σε ύψος εκείνη των χειρότερων οικονομικών ετών της πολυετούς πρόσφατης οικονομικής κρίσης. Αυτό αποτελεί ένα πισωγύρισμα για την ελληνική οικονομία, δεδομένου ότι δεν έχει περάσει πολύς καιρός που έχει αφήσει πίσω τη μεγάλη οικονομική κρίση και ετοιμαζόταν να συνεχίσει με επιταχυνόμενο ρυθμό τα δειλά αναπτυξιακά βήματα των προηγούμενων 2-3 ετών.

Το εξωτερικό εμπόριο, αν και επηρεάστηκε σημαντικά από την πανδημία, έδειξε πολύ θετικά σημάδια ανθεκτικότητας όσον αφορά τις εξαγωγές που απο-

τελούν και βασικό μοχλό ανάπτυξης. Τα συνεχόμενα και επί μακρόν κλεισίματα της οικονομίας επέφεραν σημαντική μείωση όχι μόνο της εγχώριας ζήτησης αλλά και της τουριστικής ζήτησης, αφού ο αριθμός των ξένων επισκεπτών μειώθηκε δραματικά το περασμένο έτος. Έτσι οι εισαγωγές πλην πετρελαιοειδών μειώθηκαν κατά 4,1%, ενώ αυτές των αγροδιατροφικών κατά 9%, ποσό συγκρίσιμο μόνο με τη μείωση που παρατηρήθηκε το 2009, έτος της διεθνούς χρηματοπιστωτικής κρίσης. Τότε όμως η πτώση των εισαγωγών πλην των πετρελαιοειδών ήταν πολύ μεγαλύτερη και έφθανε το 15,85%. Είναι σαφής η αναλογικά δυσμενέστερη επίδραση της πανδημίας στον τομέα της αγροδιατροφής λόγω των δραστικών περιορισμών των κοινωνικών εκδηλώσεων (εστίαση,

διασκέδαση) αλλά και του τουρισμού σε παγκόσμιο επίπεδο.

Παρά την ανάλογη μείωση της ζήτησης σε διεθνές επίπεδο, οι ελληνικές εξαγωγές πλην πετρελαιοειδών αυξήθηκαν κατά 3,6%, ενώ των αγροδιατροφικών προϊόντων κατά το εντυπωσιακό 8,6%. Σε συνδυασμό με την κατά 9% μείωση των εισαγωγών, το εμπορικό ισοζύγιο αγροτικών προϊόντων και τροφίμων κατέστη πλεονασματικό για πρώτη φορά μετά από πάνω από 30 χρόνια. Ενώ αυτό το γεγονός είναι πολύ θετικό, θα πρέπει να σημειωθεί ότι το αποτέλεσμα αυτό επετεύ-

χθη και λόγω της μεγάλης μείωσης των εισαγωγών. Από μόνη της η αύξηση των εξαγωγών (€568 εκατ.) δεν θα ήταν αρκετή για να μετατρέψει το έλλειμμα (€704 εκατ. το 2019) σε πλεόνασμα, αν και θα το περιοριζε κατά πολύ. Αυτό σημαίνει ότι, για να καταστεί βιώσιμο το πλεόνασμα, θα πρέπει οι εξαγωγές αγροδιατροφικών να συνεχίσουν και να επιταχύνουν τη δυναμική αύξηση των τελευταίων ετών. Όπως έχει πολλές φορές τονιστεί, η ανάπτυξη του κτηνοτροφικού κλάδου, εκτός των άλλων κλάδων, έχει τη δυνατότητα να συμβάλει σημαντικά στη δημιουργία βιώσιμου εμπορικού πλεονάσματος.

4.3. Μια πρώτη εκτίμηση της πορείας της χώρας στην διάρκεια της πανδημίας σε όρους οικονομικής επιδόσεως και ανθρωπίνων απωλειών

Πρόδρομος Προδρομίδης

4.3.1. Εισαγωγή

Η παρακολούθηση της πορείας μιας χώρας, στην διάρκεια της τρέχουσας πανδημίας του κορωνοϊού SARS-CoV-2, συνηθίζεται να διενεργείται βάσει του αριθμού των μολυσμένων, είτε σε όρους κρουσμάτων, ενίοτε σε όρους διασωληνωμένων, είτε σε όρους

απωλειών ανθρωπίνων ζώων. (Βλ. ενδεικτικά ΕΟΔΥ¹, Middelburg και Rosendaal, 2020¹ WHO, 2021)

Σε ό,τι αφορά τις ανθρώπινες απώλειες, παραδειγματιζόμενη και από τις δραματικές εικόνες και αφηγήσεις που προέρχονταν από την γειτονική Ιταλία, η χώρα μας φαίνεται να κινήθηκε αρκετά καλά στην αρχή (βλ. ενδεικτικά Schellekens και Sourrouille, 2020) λαμβάνουσα έκτακτα μέτρα για τον περιορισμό της μετάδοσης του ιού τόσο τοπικά όσο και στο σύνολο της επικρατείας. Εν συνεχεία, επιχείρησε να διασώσει την τουριστική περίοδο του 2020 και να επανεκκινήσει την λειτουργία κλάδων της οικονομίας. Παρομοίως, φαίνεται πως θα επιχειρήσει να αξιοποιήσει την τουριστική περίοδο του 2021, ανοιγοκλείνοντας την γενικότερη δραστηριότητα όπου είναι απαραίτητο ώστε, σύμφωνα με κυβερνητικές δηλώσεις, να ισορροπήσει μεταξύ της ανάγκης να συγκρατήσει την οικονομική ύφεση και της ανάγκης να διαχειριστεί την υγειονομική κρίση, χωρίς να παραμελεί άλλα επείγοντα περι-

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.3.1 Η εξέλιξη του συνολικού αριθμού των θανάτων που αποδίδονται σε μόλυνση από τον SARS-CoV-2 στην Ελλάδα, 2020 και πρώτο τρίμηνο του 2021

	Αθροιστικός αριθμός ανά 100 χιλ. ανθρώπους	Κατάταξη βάσει των στοιχείων που οι αρχές των κρατών υποβάλλουν στον ΠΟΥ
Τέλη πρώτου εξαμήνου 2020 (μετά το πρώτο κύμα της πανδημίας στην χώρα)	1,8	4η χαμηλότερη στην ΕΕ-27
Τέλη δευτέρου εξαμήνου 2020 (περί το τέλος του δευτέρου κύματος της πανδημίας στην χώρα)	43,7	8η χαμηλότερη στην ΕΕ-27
Τέλη πρώτου τριμήνου 2021 (κατά το τρίτο κύμα της πανδημίας στην χώρα)	75,1	5η χαμηλότερη στην ΕΕ-27

Πηγή: WHO, 2020α, 2020β, 2021.

Σημείωση: Από τον Οκτώβριο του 2020 οι αναφορές του Παγκοσμίου Οργανισμού Υγείας (ΠΟΥ) με τις ανωτέρω, καθώς και άλλες αναλυτικές πληροφορίες, έχουν καταστεί εβδομαδιαίες. Προηγουμένως η συχνότητα ποίκιλλε.

1. Οι ημερήσιες εκθέσεις του Εθνικού Οργανισμού Δημόσιας Υγείας είναι προσπελάσιμες μέσω της ιστοσελίδας <<https://eody.gov.gr/epidimiologika-statistika-dedomena/ektheseis-covid-19>>. Εκ των τριών χρησιμοποιούμενων στατιστικών η πρώτη δεν είναι κατάλληλη για συγκρίσεις, αν οι έλεγχοι δεν διενεργούνται σε αντιπροσωπευτικά δείγματα, αν δεν διενεργούνται με παρεμφερείς μεθόδους κ.τ.τ., ενώ η δεύτερη είναι συνάρτηση τόσο της σοβαρότητας της καταστάσεως όσο και της διαθεσιμότητας του εξοπλισμού. Η τρίτη επίσης εμφανίζει αδυναμίες υποεκτιμής, υπερεκτιμής, παραβλέψεως των θανάτων από άλλα αίτια που όμως δεν τυχαίνουν φροντίδας λόγω των πιέσεων που δέχονται τα συστήματα υγείας από τα πανδημικά επεισόδια κ.ά., με αποτέλεσμα να προτείνεται η διενέργεια συγκρίσεων στην βάση των προσθέτων θανάτων που προκύπτουν σε σχέση με ένα προ-πανδημικό έτος. Βλ. ενδεικτικά ECDC, 2020¹ Karanikolos και McKee, 2020² Amoretti και Lalumera, 2021³ Lau κ.ά., 2021.

στατικά (άλλες ασθένειες και δυνητικές αιτίες θανάτων) έως ότου χτιστεί ένα τείχος ανοσίας. Εν ολίγοις, κυβέρνηση και κοινωνία επιχειρήσαν να κινηθούν και (εφόσον πλέον υπάρχουν εμβόλια) επιχειρούν να κινηθούν μεταξύ του κινδύνου ανθρωπίνων απωλειών συνολικά (δηλ., θανάτων από μόλυνση με τον ιό, βλ. Πίνακα 4.3.1, καθώς και από άλλες αιτίες) και του κινδύνου πτώσεως του ΑΕΠ².

4.3.2. Παρουσίαση των στοιχείων

Καθώς οι επίσημες στατιστικές των συνολικών θανάτων και του ΑΕΠ καθίστανται διαθέσιμες από την αρμόδια ευρωπαϊκή υπηρεσία, την Eurostat, και υπάρχει πλέον μια χρονοσειρά πέντε τριμήνων (από το πρώτο τρίμηνο του 2020 ως το πρώτο τρίμηνο του 2021), στις επόμενες παραγράφους εξετάζεται με την βοήθεια των Γραφημάτων 4.3.1(1-5) η μέχρι τώρα πορεία της χώρας σε όρους πτώσεως του ΑΕΠ και συνολικών θανάτων σε σχέση: (α) Με τα αντίστοιχα τρίμηνα του 2019, ώστε να αφαιρεθεί η όποια εποχικότητα (οπότε η εξέταση των θανάτων διενεργείται σε όρους προσθέτων θανάτων)³. (β) Με τις χώρες για τις οποίες η Eurostat παρέχει αξιόπιστα, συγκρίσιμα στοιχεία για τρία ή περισσότερα τρίμηνα⁴. Πρόκειται για τα κράτη-μέλη της ΕΕ-28 πλην της Δημοκρατίας της Ιρλανδίας για την οποία τα στοιχεία είναι ελλιπή, με την προσθήκη της Αλβανίας, της Ελβετίας, της Ισλανδίας, της Νορβηγίας και της Σερβίας. Η συνεξέταση των τελευταίων, καθώς και του Ηνωμένου Βασιλείου που απεχώρησε από την ΕΕ το 2020, επιτρέπει την πληρέστερη παρακολούθηση των εξελίξεων, ακόμα και αν η άσκηση πολιτικής διαφέρει από την επιχειρούμενη στην ΕΕ.

Προκύπτει, λοιπόν, ότι το πρώτο τρίμηνο του 2020, το ΑΕΠ στην Ελλάδα μειώθηκε στο 98,6% του αντίστοιχου τριμήνου του 2019, ενώ οι θάνατοι αυξήθηκαν

ελαφρώς: Ανήλθαν στο 100,3% του αντίστοιχου τριμήνου του 2019. Στον βαθμό που το πρώτο κρούσμα κατεγράφη την 26η Φεβρουαρίου 2020, οι προληπτικές και άλλες παρεμβάσεις στην υγεία και την οικονομία εν πολλοίς έλαβαν χώραν στην διάρκεια του τελευταίου μήνα του τριμήνου. Σε έξι χώρες που επλήγησαν ενωρίτερα (Βέλγιο, Ηνωμένο Βασίλειο, Ισπανία, Ιταλία) ή ταυτοχρόνως (Αυστρία, Ισλανδία) αμφότεροι οι δείκτες (ΑΕΠ και θανάτων σε σχέση με το ίδιο τρίμηνο του 2019) κινήθηκαν χειρότερα. Σε τρεις χώρες που επλήγησαν ενωρίτερα (Γαλλία, Γερμανία) ή ταυτοχρόνως (Πορτογαλία) ο δείκτης προσθέτων θανάτων ήταν υψηλότερος, άρα κινήθηκε χειρότερα, και ο δείκτης του ΑΕΠ ήταν υψηλότερος, άρα κινήθηκε καλύτερα⁵. Σε δύο χώρες που επλήγησαν ενωρίτερα (Σουηδία) ή ταυτοχρόνως (Ολλανδία) συνέβη το αντίστροφο⁶. Στην Τσεχία (επλήγη σχεδόν ταυτοχρόνως με την Ελλάδα) η επίδοση του ΑΕΠ ήταν παρεμφερής και η επίδοση θανάτων καλύτερη· ενώ σε δέκα χώρες που επλήγησαν σχεδόν ταυτοχρόνως με την Ελλάδα⁷, καθώς και την Φινλανδία (επλήγη ενωρίτερα), αμφότεροι οι δείκτες κινήθηκαν καλύτερα⁸. Βλ. Γράφημα 4.3.1(1).

Κατά το δεύτερο τρίμηνο του 2020, τόσο το ΑΕΠ όσο και οι θάνατοι μειώθηκαν στο 84,4% και το 96,4%, αντίστοιχως, του δευτέρου τριμήνου του 2019. Το ίδιο χρονικό διάστημα, πέντε από τις εξεταζόμενες χώρες για τις οποίες υφίστανται στοιχεία (το Ηνωμένο Βασίλειο και τέσσερις του ευρωπαϊκού Νότου: Γαλλία, Ισπανία, Ιταλία, Πορτογαλία) κινήθηκαν χειρότερα σε αμφότερους τους δείκτες, ενώ 24 από τις άλλες 25 χώρες κινήθηκαν καλύτερα σε όρους ΑΕΠ και χειρότερα σε όρους ανθρωπίνων απωλειών⁹. Βλ. Γράφημα 4.3.1(2).

Κατά το τρίτο τρίμηνο του 2020, το πλέον τουριστικό τρίμηνο, επιχειρήθηκε η οικονομία να λειτουργήσει πιο κανονικά. Όπως ανεμένετο, τόσο η εισερχόμενη

2. Σημειώνεται ότι η συνεξέταση της πορείας του ΑΕΠ και της πορείας των ανθρωπίνων απωλειών είναι απολύτως θεμιτή στην διερεύνηση θεμάτων ευημερίας και κοινωνικών επιλογών. Βλ. ενδεικτικά Sen, 1998 (βραβείο Νομπελ του ίδιου έτους)· Peltzman, 2009· Balmford κ.ά., 2020. Σύμφωνα με τον τελευταίο, το ΑΕΠ θεωρείται το πλέον κατάλληλο μέτρο για να συνοψίσει το χρηματικό κόστος της πανδημίας σε συνδυασμό με την ανθρώπινη απώλεια.

3. Με άλλα λόγια, τα τριμηνιαία μεγέθη του ΑΕΠ και των συνολικών θανάτων για το 2020 και 2021 δεικτοποιούνται σε σχέση με το αντίστοιχο τρίμηνο του 2019 (λαμβάνει την τιμή 100) και εξετάζεται η εξέλιξή τους.

4. Οι εκτιμήσεις του ΑΕΠ είναι σε τριμηνιαία βάση και των θανάτων σε εβδομαδιαία βάση, η οποία εύκολα ανάγεται σε τριμηνιαία. Σημειώνεται ότι η αυξημένη προσοχή στην υγιεινή, οι έλεγχοι κυκλοφορίας και οι ποικίλης φύσεως –δυσάρεστοι κατά τα άλλα– περιορισμοί, φαίνεται να μείωσαν κάποιες ανθρώπινες απώλειες από άλλα αίτια.

5. Το ίδιο συνέβη στις Αλβανία, Σλοβενία και Σλοβακία που επλήγησαν αργότερα.

6. Το ίδιο συνέβη στην Κύπρο που επλήγη αργότερα.

7. Πρόκειται για τις εξής χώρες: Ελβετία, Λουξεμβούργο, Δανία, Νορβηγία, Πολωνία, τις τρεις της Βαλτικής, Ρουμανία, Κροατία.

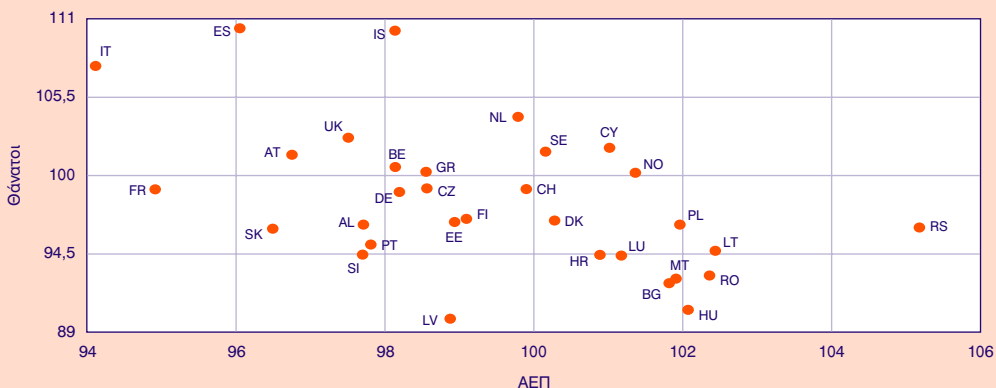
8. Οι Μάλτα, Βουλγαρία, Σερβία και Ουγγαρία επλήγησαν αργότερα οπότε, ίσως εύλογα, αμφότεροι οι δείκτες κινήθηκαν καλύτερα.

9. Μόνο η Κροατία κινήθηκε ελαφρώς καλύτερα σε αμφότερους τους δείκτες.

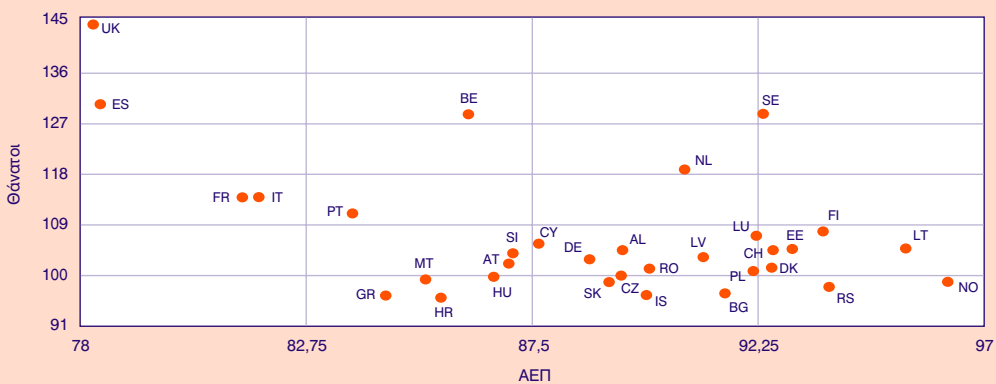
ΓΡΑΦΗΜΑΤΑ 4.3.1 (1-5)

Η θέση της Ελλάδας και άλλων ευρωπαϊκών χωρών σε όρους πραγματικού ΑΕΠ (τιμές του 2010, στον οριζόντιο άξονα) και προσθέτων θανάτων (στον κάθετο άξονα) κατά την διάρκεια της πανδημίας: πρώτο τρίμηνο του 2020 – πρώτο τρίμηνο του 2021 σε σχέση με το αντίστοιχο τρίμηνο του 2019

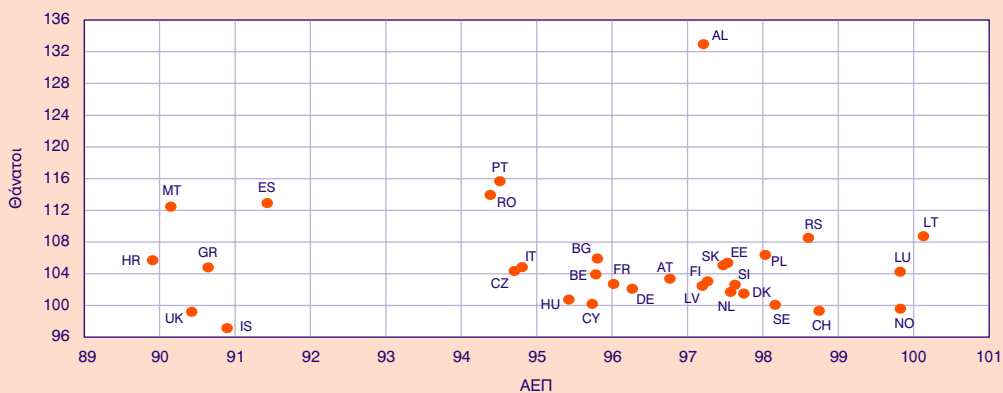
1. Πρώτο τρίμηνο του 2020 σε σχέση με το αντίστοιχο του 2019 (= 100), 32 χώρες

2. Δεύτερο τρίμηνο του 2020 σε σχέση με το αντίστοιχο του 2019 (= 100), 32 χώρες

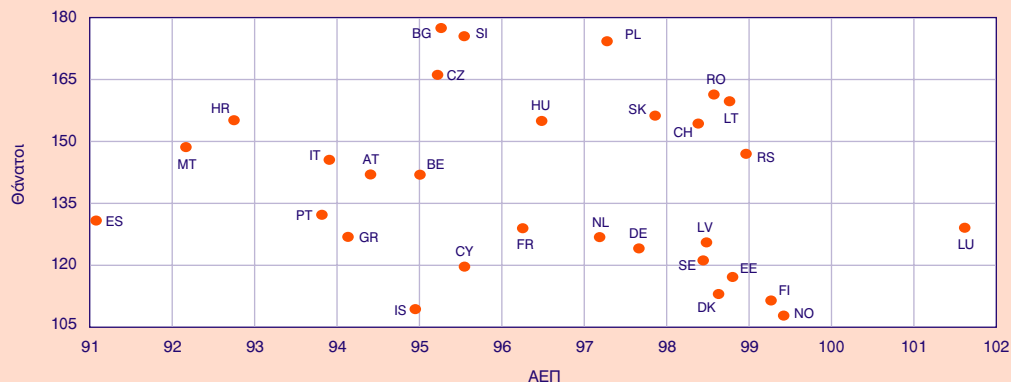

3. Τρίτο τρίμηνο του 2020 σε σχέση με το αντίστοιχο του 2019 (= 100), 32 χώρες

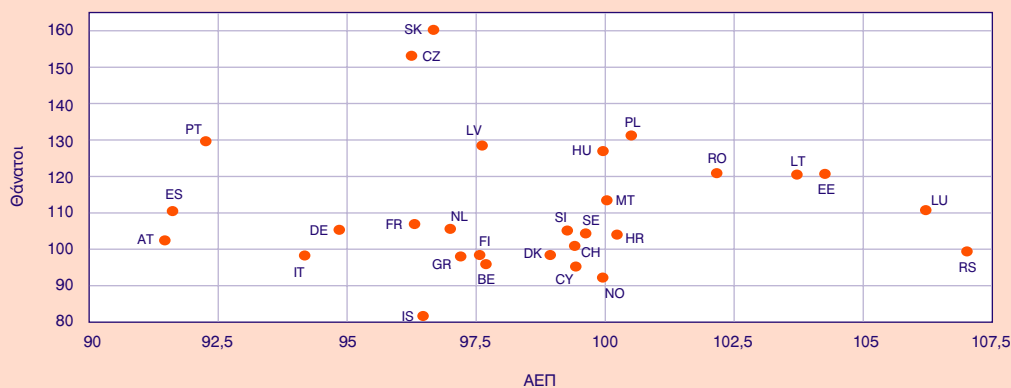

ΓΡΑΦΗΜΑΤΑ 4.3.1 (συνέχεια)

4. Τέταρτο τρίμηνο του 2020 σε σχέση με το αντίστοιχο του 2019 (= 100), 30 χώρες

5. Πρώτο τρίμηνο του 2021 σε σχέση με το αντίστοιχο του 2019 (= 100), 29 χώρες

Πηγή: Eurostat (βάσεις δεδομένων namq_10_GDP και demo_r_mwk_ts της 10ης Ιουνίου 2021). Ίδιοι υπολογισμοί.

Υπόμνημα: Αλβανία (AL), Αυστρία (AT), Βέλγιο (BE), Βουλγαρία (BG), Γερμανία (DE), Γαλλία (FR), Δανία (DK), Ελβετία (CH), Ελλάς (GR), Εσθονία (EE), Ηνωμένο Βασίλειο Μεγάλης Βρετανίας και Βορείου Ιρλανδίας (UK), Ισλανδία (IS), Ισπανία (ES), Ιταλία (IT), Κροατία (HR), Κύπρος (CY), Λετονία (LV), Λιθουανία (LT), Λουξεμβούργο (LU), Μάλτα (MT), Νορβηγία (NO), Ολλανδία (NL), Ουγγαρία (HU), Πολωνία (PL), Πορτογαλία (PT), Ρουμανία (RO), Σερβία (RS), Σλοβακία (SK), Σλοβενία (SI), Σουηδία (SE), Τσεχία (CZ), Φινλανδία (FI).

όσο και η εσωτερική ταξιδιωτική κίνηση ήταν μειωμένη, ενώ περί τα μέσα του τριμήνου ο αριθμός των κρουσμάτων, νοσηλευμένων και θανόντων από την πανδημία άρχισε να σημειώνει άνοδο¹⁰. Τελικώς, το ΑΕΠ μειώθηκε στο 90,6% και οι θάνατοι αυξήθηκαν στο 104,8% του αντίστοιχου τριμήνου του 2019. Από τις εξεταζόμενες χώρες, δύο (Κροατία, Μάλτα) εμφάνισαν χειρότερες επιδόσεις και στους δύο δείκτες, ενώ η Ιταλία εμφάνισε ανάλογη επίδοση προσθέτων θανάτων και καλύτερη επίδοση συγκρατήσεως του ΑΕΠ. Από

την άλλη, η Τσεχία εμφάνισε ανάλογη επίδοση ΑΕΠ και καλύτερη επίδοση προσθέτων θανάτων, η Κύπρος και 15 βορειοευρωπαϊκές και κεντροευρωπαϊκές χώρες κινήθηκαν καλύτερα σε αμφότερους τους δείκτες¹¹, άλλες ένδεκα νοτιοευρωπαϊκές και ανατολικοευρωπαϊκές χώρες κινήθηκαν καλύτερα στον δείκτη του ΑΕΠ και χειρότερα στον δείκτη προσθέτων θανάτων από ό,τι η Ελλάς¹², ενώ μία χώρα (το Ηνωμένο Βασίλειο) κινήθηκε καλύτερα στον δείκτη προσθέτων θανάτων και χειρότερα στον δείκτη του ΑΕΠ. Βλ. Γράφημα 4.3.1(3).

10. Βλ. υποσημείωση 1.

11. Πρόκειται για τις εξής (όμορες ή αντικριστές) χώρες: Γαλλία, Βέλγιο, Ολλανδία, Λουξεμβούργο, Γερμανία, Ελβετία Αυστρία, Ουγγαρία, Σλοβενία, Δανία, Σουηδία, Νορβηγία, Φινλανδία, Λετονία, Ισλανδία.

12. Πρόκειται για τις εξής χώρες: Πορτογαλία, Ισπανία, Ιταλία, Αλβανία, Σερβία, Βουλγαρία, Ρουμανία, Σλοβακία, Πολωνία, Λιθουανία, Εσθονία.

Ούτως εχόντων των πραγμάτων, το τέταρτο τρίμηνο του 2020, εκδηλώθηκε το λεγόμενο *δεύτερο κύμα* της πανδημίας. Ήταν πολύ μεγαλύτερο του αρχικού. Συνοδεύτηκε από τοπικούς και καθολικούς περιορισμούς μετακινήσεων και άλλα μέτρα¹³. Το ΑΕΠ μειώθηκε στο 94,1% και οι θάνατοι αυξήθηκαν στο 117,9% του αντιστοίχου τριμήνου του 2019. Από τις εξεταζόμενες χώρες για τις οποίες υφίστανται στοιχεία¹⁴, πέντε χώρες του ευρωπαϊκού Νότου (Ισπανία, Ιταλία, Κροατία, Μάλτα, Πορτογαλία) κινήθηκαν χειρότερα σε αμφότερους τους δείκτες, η Κύπρος και εννέα βορειοευρωπαϊκές και κεντροευρωπαϊκές χώρες κινήθηκαν καλύτερα σε αμφότερους τους δείκτες¹⁵, ενώ άλλες 14 κεντροευρωπαϊκές και ανατολικοευρωπαϊκές χώρες κινήθηκαν καλύτερα στο ΑΕΠ και χειρότερα στις ανθρώπινες απώλειες¹⁶. Βλ. Γράφημα 4.3.1(4).

Το πρώτο τρίμηνο του 2021, υπήρξε ύφεση της πανδημίας σε όρους κρουσμάτων, διασωληνώσεων και θανάτων, ακολουθούμενη από το άνοιγμα κάποιων δραστηριοτήτων και νέα ανάκαμψη (το λεγόμενο *τρίτο κύμα*) της πανδημίας. Τόσο το ΑΕΠ όσο και οι θάνατοι μειώθηκαν στο 97,2% και το 97,3%, αντιστοίχως, του πρώτου τριμήνου του 2019. Από τις εξεταζόμενες χώρες για τις οποίες υφίστανται στοιχεία¹⁷, οι χώρες της Ιβηρικής και επτά κεντροευρωπαϊκές χώρες¹⁸ κινήθηκαν χειρότερα σε αμφότερους τους δείκτες, τρεις χώρες (Βέλγιο, Νορβηγία, Κύπρος) κινήθηκαν καλύτερα σε αμφότερους τους δείκτες, ενώ άλλες 14 χώρες της κεντρικής, ανατολικής και βορείου Ευρώπης και η Μάλτα κινήθηκαν καλύτερα στο ΑΕΠ και χειρότερα στις ανθρώπινες απώλειες¹⁹. Βλ. Γράφημα 4.3.1(5).

4.3.3. Συμπεράσματα

Συνάγεται ότι, κατά το πρώτο τρίμηνο της πανδημίας, πολλές από τις αναφερθείσες χώρες επλήγησαν σε διαφορετικές εβδομάδες, ακόμα και σε διαφορετικούς μήνες, με αποτέλεσμα οι δύο εξεταζόμενοι δείκτες να μην προσφέρονται για καλές συγκρίσεις. Επίσης συνάγεται ότι, κατά τα τέσσερα τρίμηνα που ακολούθησαν,

η Ελλάς ευρέθη ως επί το πλείστον σε σχετικά υψηλές θέσεις ως προς τον περιορισμό (την μη αύξηση) των ανθρωπίνων απωλειών: Διαδοχικώς στην 2η, 15η, 9η θέση μεταξύ 26 μελών της ΕΕ και την 3η θέση μεταξύ 25 μελών της ΕΕ. Συγχρόνως ευρέθη σε υποδεέστερες θέσεις όσον αφορά στον δείκτη του ΑΕΠ: Διαδοχικώς στην 22η, 24η, 21η θέση μεταξύ 26 μελών της ΕΕ και την 16η θέση μεταξύ 25 μελών της ΕΕ.

Οι κατατάξεις του δεύτερου τριμήνου του 2020 (2η θέση στον έναν δείκτη 22η στον άλλο δείκτη) υποδηλώνουν ότι εδόθη έμφαση στην μείωση των απωλειών σε ανθρώπινες ζωές. Οι κατατάξεις του τρίτου τριμήνου του 2020 (15η θέση στον έναν δείκτη, 24η θέση στον άλλο δείκτη) συνάδουν με την επιδίωξη κάποιων ανοιγμάτων οικονομικής δραστηριότητας προκειμένου να συγκρατηθεί η μείωση του ΑΕΠ (η μείωση δεν αποφευγόταν), αλλά και την διαπίστωση ότι η θνησιμότητα επιδεινώθηκε. Οι κατατάξεις των δύο επομένων τριμήνων (9η και 3η θέση στον έναν δείκτη, 21η και 16η θέση στον άλλο δείκτη, αντιστοίχως) υποδηλώνουν ότι σταδιακά η χώρα βελτίωσε και ξαναβελτίωσε τις επιδόσεις της σε αμφότερες τις βασικές επιδιώξεις της, ταυτοχρόνως. Ήταν, δε, αποτελεσματική στον βαθμό που παρεμφερή στόχευση ενδεχομένως είχαν και άλλα κράτη-μέλη της ΕΕ. Στην βάση των ευρημάτων φαίνεται ότι η προσέγγισή της λειτούργησε. Εκτιμούμε ότι αναδεικνύεται συνέπεια λόγων και πράξεων των ιθυνόντων και ανταπόκριση και ενεργός σύμπραξη της κοινωνίας.

Βιβλιογραφία

Amoretti M.C. and Lalumera E. 2021. «COVID-19 as the underlying cause of death: disentangling facts and values.» *History and Philosophy of the Life Sciences*, 43:4.

Balmford B., Annan J.D., Hargreaves J.C., Altoè M. and Bateman I.J. 2020. «Cross-Country Comparisons of Covid-19: Policy, Politics and the Price of Life.» *Environmental and Resource Economics*, 76: 525-551.

ECDC. 2020. *Guidelines for non-pharmaceutical interventions to reduce the impact of COVID-19 in the EU/EEA and the UK*. Stockholm: European Centre for Disease Prevention and Control.

13. Βλ. υποσημείωση 1.

14. Δεν υφίστανται στοιχεία για την Αλβανία και το Ηνωμένο Βασίλειο.

15. Πρόκειται για τις εξής (όμορες ή αντικριστές) χώρες: Ολλανδία, Γερμανία, Δανία, Σουηδία, Νορβηγία, Φινλανδία, δύο Βαλτικές (Εσθονία, Λετονία), Ισλανδία.

16. Πρόκειται για τις εξής (όμορες) χώρες: Βέλγιο, Λουξεμβούργο, Γαλλία, Ελβετία, Αυστρία, Σλοβενία, Σερβία, Βουλγαρία, Ρουμανία, Ουγγαρία, Σλοβακία, Τσεχία, Πολωνία, Λιθουανία.

17. Δεν υφίστανται στοιχεία για την Αλβανία, την Βουλγαρία και το Ηνωμένο Βασίλειο.

18. Πρόκειται για τις εξής (όμορες) χώρες: Γαλλία, Ιταλία, Αυστρία, Σλοβακία, Τσεχία, Γερμανία, Ολλανδία.

19. Πρόκειται για τις εξής χώρες: Δανία, Σουηδία, Φινλανδία, τις τρεις Βαλτικές, Πολωνία, Ουγγαρία, Ρουμανία, Σερβία, Κροατία, Σλοβενία, Ελβετία, Λουξεμβούργο.

Karanikolos M. and McKee M. 2020. «How comparable is COVID-19 mortality across countries?» *Eurohealth*, 26(2).

Lau H., Khosrawipoura T., Kocbach P., Ichii H., Bania J. and Khosrawipour V. 2021. «Evaluating the massive underreporting and undertesting of COVID-19 cases in multiple global epicenters.» *Pulmonology*, 21: 110-115.

Middelburg A. and Rosendaal F.R. 2020. «COVID-19: How to make between-country comparisons.» *International Journal of Infectious Diseases*, 96: 477-481.

Peltzman S. 2009. «Mortality Inequality.» *Journal of Economic Perspectives*, 23: 175-190.

Schellekens P. and Sourrouille D. M. 2020. *Covid-19 Mortality in Rich and Poor Countries: A Tale of Two Pandemics?* World Bank Policy Research Working Paper No. 9260.

Sen A. 1998. «Mortality as an Indicator of Economic Success and Failure.» *Economic Journal*, 108: 1-25.

WHO. 2020α. Coronavirus disease (COVID-19) Situation Report – 162 (30 June 2020). Geneva: World Health Organization.

WHO. 2020β. *COVID-19 Weekly Epidemiological Update - 27 December 2020*. Geneva: World Health Organization.

WHO. 2021. *COVID-19 Weekly Epidemiological Update - 30 March 2021*. Geneva: World Health Organization.

Ελέγχοντας τον πολλαπλασιαστή ιδίων κεφαλαίων στο ελληνικό τραπεζικό σύστημα: 2002Q4-2019Q1

Κωνσταντίνος Λοΐζος*

Γιάννης Παναγόπουλος**

Περίληψη

Το άρθρο αυτό επιχειρεί να αναδείξει την ενδογενή ή εξωγενή φύση της πιστωτικής επέκτασης του χρήματος, μέσω του τραπεζικού συστήματος, στην ελληνική οικονομία. Ο τρόπος που προσπαθήσαμε να το κάνουμε είναι μέσω του ελέγχου του πολλαπλασιαστή ιδίων κεφαλαίων της Βασιλείας III (2016), ο οποίος οριοθετεί θεσμικά ότι «τα ίδια κεφάλαια των τραπεζών ελέγχουν την δανειακή επέκταση» στη διαδικασία δημιουργίας χρημάτων. Τα εμπειρικά αποτελέσματα της μεθοδολογίας Johansen (1988) και της αιτιότητας συνολοκλήρωσης κατά Lütkepohl και Reimers (1992), που εφαρμόστηκαν εδώ, ανέδειξαν την ύπαρξη μιας αντίστροφης, τόσο βραχυχρόνιας όσο και μακροχρόνιας, λειτουργίας του πολλαπλασιαστή ιδίων κεφαλαίων, από τις πιστώσεις προς τα ίδια κεφάλαια των τραπεζών, για το διάστημα 2002Q4-2019Q1.

Λέξεις-κλειδιά: Πολλαπλασιαστής ιδίων κεφαλαίων, ενδογένεια/εξωγένεια χρήματος, συνολοκλήρωση.

Ταξινόμηση JEL: E51, C23, C22

1. Εισαγωγή

Ένα από τα πιο ενδιαφέροντα κομμάτια της διεθνούς βιβλιογραφίας στα θέματα της πιστωτικής και νο-

μισματικής πολιτικής είναι ο έλεγχος της διαδικασίας δημιουργίας πιστωτικής επέκτασης και, κατά συνέπεια, ο εξωγενής ή ενδογενής χαρακτήρας του χρήματος σε κάθε τραπεζικό σύστημα. Είναι επίσης γνωστό ότι η εξωγενής φύση του χρήματος υποστηρίζεται από τους εκπροσώπους της Ορθόδοξης νομισματικής σκέψης (π.χ. Μονεταριστές, Νεο-Κευνσιανοί και «Συναινετικοί»), ενώ η ενδογενής φύση του χρήματος υποστηρίζεται από τους εκπροσώπους της Ετερόδοξης νομισματικής σκέψης (π.χ. οι διαφορετικές εκφάνσεις των Μετα-Κευνσιανών¹).

Όπως αναφέρει και ο Rochon (1999), η γενική φιλοσοφία για τους εκπροσώπους της Ορθόδοξης νομισματικής σκέψης εδράζεται στην άποψη πως οι μεταβολές στα χρηματοπιστωτικά στοιχεία του Παθητικού των τραπεζών προκαλούν τις μεταβολές των στοιχείων του Ενεργητικού. Στην περίπτωση όμως των Ετερόδοξων οικονομολόγων η αιτιώδης αυτή σχέση των χρηματοπιστωτικών στοιχείων των τραπεζών αντιστρέφεται: είναι τα στοιχεία του Ενεργητικού που προκαλούν τις μεταβολές στα στοιχεία του Παθητικού των τραπεζών.

Μέχρι πριν λίγα χρόνια η αιτιώδης σχέση μεταξύ των χρηματοπιστωτικών στοιχείων του Ενεργητικού και του Παθητικού των τραπεζών περιοριζόταν στην κλασική/ετερόδοξη συζήτηση του κατά πόσο «τα τραπεζικά αποθεματικά ελέγχουν τις καταθέσεις οι οποίες δημιουργούν τα δάνεια» (Lavoie, 1984), η οποία εν συνεχεία οδηγούσε στον έλεγχο του τρόπου λειτουργίας του κλασικού πολλαπλασιαστή χρήματος (Panagoroulos and Spiliotis, 2008· Deleidi, 2020· κ.ά.). Ο κύριος στόχος του άρθρου αυτού είναι η επέκταση της συζήτησης της αιτιώδους σχέσης των στοιχείων του Ενεργητικού και Παθητικού των τραπεζών, πλέον μέσω του ελέγχου της σχέσης των ιδίων κεφαλαίων και των δανείων των τραπεζών. Με απλά λόγια, σε αυτό το άρθρο επιδιώκουμε να ελέγξουμε

* Ερευνητής Κέντρου Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών (ΚΕΠΕ) και επισκέπτης καθηγητής του ΕΚΠΑ. E-mail: kloizos@kepe.gr

** Ερευνητής Κέντρου Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών (ΚΕΠΕ) και μέλος ΣΕΠ του ΕΑΠ. E-mail: ypanag@kepe.gr

– Οι γνώμες και κρίσεις που διατυπώνονται στο άρθρο εκφράζουν τις απόψεις των συγγραφέων και δεν αντανακλούν κατ' ανάγκη τις θέσεις του Κέντρου Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών.

1. Δηλαδή τους «Διαρθρωτικούς» (Structuralists) και τους «Οριζοντιστές» (Horizontalists) ή «Διευκολυντές» (Accommodationists), της ευρύτερης σχολής των μετα-Κευνσιανών.

τη λειτουργία του πολλαπλασιαστή ιδίων κεφαλαίων στο ελληνικό τραπεζικό σύστημα. Ο συγκεκριμένος νέος πολλαπλασιαστής πιστώσεων εξετάζεται για τη χρονική περίοδο 2002Q4-2019Q1, λαμβάνοντας υπόψη τις ανακεφαλαιοποιήσεις της περιόδου 2013-2015 στο ελληνικό τραπεζικό σύστημα.

Το κύριο συμπέρασμα που προέκυψε από την εμπειρική ανάλυσή μας δείχνει ότι υπάρχει μία αντίστροφη βραχυχρόνια και μακροχρόνια σχέση μεταξύ των ιδίων κεφαλαίων και των δανείων των συστημικών τραπεζών, η οποία επιβεβαιώνει την μετα-Κεϋνσιανή (Post-Keynesian) αντίληψη δημιουργίας χρήματος.

Το άρθρο είναι δομημένο ως εξής. Στην ενότητα 2 συζητούμε τη θεωρητική επεξήγηση της αιτιότητας του πολλαπλασιαστή ιδίων κεφαλαίων του τραπεζικού συστήματος, γεγονός που προσδιορίζει και την εξωγενή ή ενδογενή φύση του χρήματος στο τραπεζικό σύστημα. Στην ενότητα 3, αναλύουμε τα δεδομένα, την οικονομετρική μεθοδολογία που ακολουθούμε και τα εμπειρικά αποτελέσματα. Τέλος, στην ενότητα 4 παρουσιάζουμε τα συμπεράσματα του άρθρου.

2. Ο πολλαπλασιαστής ιδίων κεφαλαίων

Η ανάδειξη της σημασίας των ιδίων κεφαλαίων των εμπορικών τραπεζών, ως κairίου παράγοντα του Παθητικού τους, προήλθε σταδιακά από μια σειρά από εξελίξεις σε πιστωτικούς και νομισματικούς παράγοντες. Η εγκατάλειψη των απαιτήσεων ελάχιστων αποθεματικών των καταθέσεων από τις Κεντρικές Τράπεζες (Rochon and Rossi, 2010· Xiong and Wang, 2018, κ.ά.), η έλλειψη πειστικής αιτιώδους σχέσης μεταξύ καταθέσεων και δανείων (Panagoroulos and Spiliotis, 2008), η αύξηση της τιτλοποίησης διεθνών δανείων (Loutskina and Strahan, 2009) και η παγκοσμιοποίηση του τραπεζικού συστήματος (Goodhart et al., 2004· Puri et al., 2011, κ.ά.), ήταν οι σημαντικότεροι από αυτούς. Όπως ήδη επισημάνθηκε παραπάνω, το γεγονός αυτό επαναπροσδιόρισε τη συζήτηση για τον τρόπο δημιουργίας πίστωσης και χρήματος όχι μόνο για την επικρατούσα Ορθόδοξη θεώρηση αλλά και μεταξύ των Ετερόδοξων. Πιο συγκεκριμένα, αναδείχθηκε η σημασία των αποκαλούμενων «κεφαλαιακών απαιτήσεων ή του Δείκτη Κεφαλαιακής Επάρκειας» για τη μεταβολή των δανείων στον ισολογισμό της τράπεζας. Η σχέση αυτή αναγνωρίστηκε για πρώτη φορά από την Επιτροπή της Βασιλείας 1988 (Βασιλεία I) και εν συνεχεία βελτιώθηκε και εξειδικεύτηκε περαιτέρω από τη Βασιλεία II (2006) και τη Βασιλεία

III (2016), στοχεύοντας στη χρηματοπιστωτική σταθερότητα στην άσκηση της νομισματικής πολιτικής.

2.1.1. Ο Δείκτης Κεφαλαιακής Επάρκειας (ΔΚΕ)

Οι κανόνες της Βασιλείας III (2016) ακολουθούν το πλαίσιο λειτουργίας της Ορθόδοξης νομισματικής σκέψης σε ό,τι αφορά την πιστωτική επέκταση και κατ'επέκταση τη δημιουργία χρήματος, χωρίς να εξετάζεται η σημασία της ζήτησης των πιστώσεων. Με άλλα λόγια, θα μπορούσαμε να πούμε ότι, εξαιρουμένου του θεσμικά «απερχόμενου» κλασικού πολλαπλασιαστή χρήματος², η συγκεκριμένη σχολή σκέψης –μέσω του Δείκτη Κεφαλαιακής Επάρκειας (ΔΚΕ)– έχει πλέον διατυπώσει έναν νέο πολλαπλασιαστή πιστώσεων, τον «πολλαπλασιαστή ιδίων κεφαλαίων». Επιπροσθέτως, μέσω αναλυτικών οδηγιών, η Επιτροπή της Βασιλείας προσπάθησε να αποσαφηνίσει αλλά και να ελέγξει τις διάφορες κατηγορίες τραπεζικών δανείων, χρησιμοποιώντας διαφορετικούς συντελεστές στάθμισης του ρίσκου, με σκοπό να σταθεροποιήσει τον γενικό ΔΚΕ όλων των τραπεζών τουλάχιστον πάνω από ένα ελάχιστο «κατώτατο όριο» ιδίων κεφαλαίων [Βασιλεία III (2016)].

Ο περιοριστικός αυτός ρόλος του ΔΚΕ, όσον αφορά τη δημιουργία πιστώσεων και τη διαδικασία δημιουργίας χρήματος, έχει παρ' όλα αυτά θεωρητικά και εμπειρικά αμφισβητηθεί (Lavoie, 2003). Με απλά λόγια, έχει ήδη αντιμετωπιστεί και ελεγχθεί εμπειρικά μια πιθανή «αναστρέψιμότητα» ενός τέτοιου πολλαπλασιαστή πίστωσης (και χρήματος) σε διάφορες χώρες (Karagiannis et al., 2012· Panagoroulos and Spiliotis, 2017).

Έτσι, με βάση την παραπάνω ανάλυση, παραθέτουμε παρακάτω, συνοπτικά, τις τρεις (3) κύριες αιτιώδεις σχέσεις που μπορούν να εξεταστούν, στην εμπειρική ενότητα του άρθρου μας, με σκοπό τη θεωρητική διερεύνηση της μορφής της λειτουργίας του πολλαπλασιαστή ιδίων κεφαλαίων στο ελληνικό τραπεζικό σύστημα. Συγκεκριμένα:

Υπόθεση 1: Τα ίδια κεφάλαια των τραπεζών αποτελούν τη βάση για τον έλεγχο ή/και τη δημιουργία των δανείων της (Ίδια κεφάλαια ⇒ Δάνεια). Εάν αυτή είναι η αιτιώδης σχέση των δύο μεταβλητών, τότε ο νέος αυτός πολλαπλασιαστής είναι λειτουργικός και σύμφωνος με τη θεωρητική προσέγγιση των Ορθόδοξων και της Βασιλείας III.

Υπόθεση 2: Το χαρτοφυλάκιο δανείων των τραπεζών προκαλεί τη δημιουργία των ιδίων κεφαλαίων (Δάνεια

2. Στον κλασικό πολλαπλασιαστή χρήματος εξεταζόταν η δημιουργία πίστωσης και χρήματος ξεκινώντας από την παραδοχή ότι «τα αποθεματικά στην ΚΤ ελέγχουν τις καταθέσεις και οι καταθέσεις δημιουργούν δάνεια».

⇒ Ίδια κεφάλαια). Εάν αυτή είναι η αιτιώδης σχέση των δύο μεταβλητών, τότε ο νέος πολλαπλασιαστής είναι μεν λειτουργικός αλλά ανάστροφος. Η θεωρητική ερμηνεία της σχέσης είναι ότι ο πολλαπλασιαστής ακολουθεί την άποψη των «Οριζοντιστών» της σχολής των Ετερόδοξων.

Υπόθεση 3: Τα ίδια κεφάλαια των τραπεζών βρίσκονται σε σχέση ανατροφοδότησης με το χαρτοφυλάκιο δανείων τους (Ίδια κεφάλαια ⇒ Δάνεια). Εάν αυτή είναι η αιτιώδης σχέση των δύο μεταβλητών, αυτό σηματοδοτεί ότι το ύψος των ιδίων κεφαλαίων των τραπεζών περιορίζει το εύρος της επέκτασης των δανείων και ταυτόχρονα τα δάνεια μέσω της διαδικασίας αποπληρωμής τους τροφοδοτούν το μέγεθος των ιδίων κεφαλαίων. Η θεωρητική ερμηνεία της σχέσης αυτής είναι ότι ο πολλαπλασιαστής ακολουθεί την άποψη των «Διαρθρωτικών» της σχολής των Ετερόδοξων.

Επιπρόσθετα, θα μπορούσαμε να προσθέσουμε, επικουρικά μόνο, και μια 4η υπόθεση η οποία θα είχε την κάτωθι μορφή:

Υπόθεση 4: Τα ίδια κεφάλαια των τραπεζών δεν σχετίζονται με το χαρτοφυλάκιο δανείων τους (Ίδια κεφάλαια ≠ Δάνεια). Εάν αυτή είναι η (μη) αιτιώδης σχέση των δύο μεταβλητών, αυτό σηματοδοτεί ότι ο νέος πολλαπλασιαστής δεν είναι λειτουργικός/ενεργός στο τραπεζικό σύστημα της υπό εξέταση χώρας.

Στην ενότητα που ακολουθεί θα εξεταστεί εμπειρικά στο ελληνικό τραπεζικό σύστημα ο πολλαπλασιαστής ιδίων κεφαλαίων από την περίοδο της ένταξης στο ευρώ έως το πρώτο τρίμηνο του 2019.

3. Δεδομένα, οικονομετρική μεθοδολογία και εμπειρικά αποτελέσματα

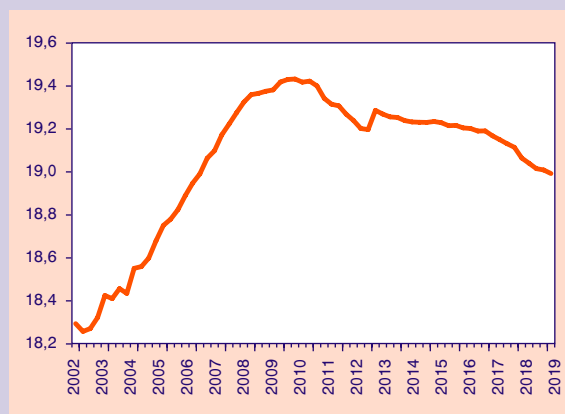
Τα δεδομένα μας αφορούν τριμηνιαία στοιχεία για το ελληνικό τραπεζικό σύστημα και την περίοδο 2002Q4-2019Q1 και έχουν αντληθεί τόσο από την Τράπεζα της Ελλάδος όσο και από τη βάση δεδομένων Thompson Reuters Eikon. Συγκεκριμένα, χρησιμοποιούμε δεδομένα για το σύνολο των πιστώσεων που αντιστοιχούν στα υπόλοιπα των δανείων (προ προβλέψεων) εκφρασμένα σε χιλ. ευρώ, όπως παρέχονται από την Τράπεζα της Ελλάδος (ΤτΕ), τα οποία έχουμε μετατρέψει σε φυσική λογαριθμική μορφή. Επίσης έχουμε συλλέξει δεδομένα από τους Δείκτες Κεφαλαιακής Επάρκειας (σύνολο ιδίων κεφαλαίων προς σύνολο Ενεργητικού) των τραπεζών

Εθνική, Alpha, Eurobank, Πειραιώς και Attica από τη βάση δεδομένων της Thompson Reuters Eikon. Κατόπιν έχουμε κατασκευάσει έναν Δείκτη Κεφαλαιακής Επάρκειας (ΔΚΕ) για το ελληνικό τραπεζικό σύστημα ως σταθμισμένο μέσο όρο των δεικτών των τραπεζών αυτών. Ως συντελεστής στάθμισης για κάθε τράπεζα έχει χρησιμοποιηθεί η συμμετοχή του Ενεργητικού της κάθε τράπεζας στο σύνολο του Ενεργητικού των πέντε αυτών τραπεζών³.

Από το Διάγραμμα 1 που απεικονίζει τον φυσικό λογάριθμο των υπολοίπων δανείων, όπως αυτά ορίστηκαν παραπάνω, προκύπτει η αλλαγή της τάσης στην εξέλιξη των υπολοίπων των τραπεζικών πιστώσεων, οι οποίες κατόπιν μιας μακράς περιόδου συνεχούς αύξησης μειώθηκαν. Συγκεκριμένα, από τα μέσα του 2010, με την εκδήλωση της δημοσιονομικής κρίσης και κρίσης χρέους στην Ελλάδα, τα δάνεια παρουσιάζουν κάμψη, η οποία μόνο πρόσκαιρα διακόπηκε, με μία μικρή ανάκαμψη το πρώτο τρίμηνο του 2013.

Επιπλέον, ο ΔΚΕ, όπως απεικονίζεται στο Διάγραμμα 2, παρουσιάζει σημαντική πτώση το διάστημα 2011Q3-2012Q4, οπότε και εμφανίζεται μια πολύ μεγάλη πτώση στα ίδια κεφάλαια (έως και σε αρνητικές τιμές). Επίσης, διακυμάνσεις εμφανίζει και την περίοδο 2014-2015 μέχρι το 2016Q1. Οι δύο αυτές «ανωμαλίες» συνδέονται τόσο με την αναδιάρθρωση του δημοσίου χρέους μέσω του Private Sector Involvement (PSI) και τις επιπτώσεις αυτού στους ισολογισμούς των τραπεζών όσο και με τις τρεις ανακεφαλαιοποιήσεις των τραπεζών που ακολούθησαν: τον Μάιο-Ιούνιο του 2013, τον

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1
Ο λογάριθμος των υπολοίπων δανείων:
2002Q4-2019Q1

3. Στην εμπειρική μας προσέγγιση, ακολουθώντας τους Honda (2002) και Roulet (2018), χρησιμοποιούμε τη μεταβλητή του Δείκτη Ιδίων Κεφαλαίων (ΔΚΕ), αντί του ονομαστικού επιπέδου των ιδίων κεφαλαίων (equity), ως προσέγγιση του ρόλου των ιδίων κεφαλαίων στις Υποθέσεις που εξετάζουμε.

Απρίλιο-Μάιο του 2014 και τον Δεκέμβριο του 2015 (Kollioroulos, 2020· Παναγόπουλος και Πελετιδής, 2015· Bank of Greece, 2012)⁴.

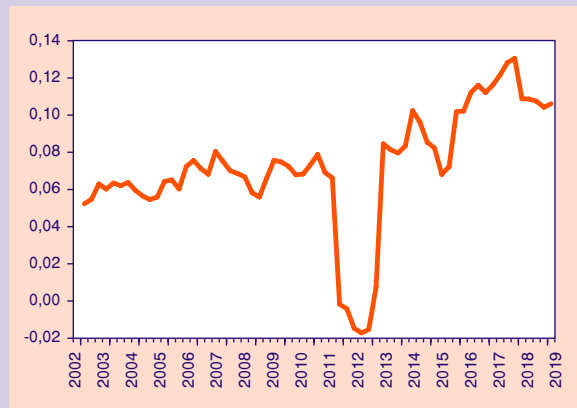
Στα πλαίσια της διενέργειας των ελέγχων στασιμότητας (unit root tests) που χρησιμοποιούμε, καταλήξαμε στο συμπέρασμα πως οι μεταβλητές του λογαρίθμου

των δανείων (Δάνεια) και του Δείκτη Κεφαλαιακής Επάρκειας (ΔΚΕ) είναι $I(1)$ ⁵.

Προκειμένου να διαπιστώσουμε ποια από τις υποθέσεις (1 έως 4) σχετικά με τον νέο πολλαπλασιαστική πιστώσεων (ιδίων κεφαλαίων) που αναφέρονται στην προηγούμενη ενότητα ισχύει στην ελληνική περίπτωση –κατά τις δύο πρώτες δεκαετίες του 21ου αιώνα, όταν και η χώρα εντάχθηκε στο ευρώ– εφαρμόζουμε την τεχνική διμεταβλητής αιτιότητας Αυτοπαλινδρομων Διανυσμάτων (VAR) των Lütkepohl και Reimers (1992). Η ίδια τεχνική είχε εφαρμοστεί και στο Panagoroulos (2010), για το ελληνικό τραπεζικό σύστημα, όσον αφορά την περίοδο 1995Q1-2006Q1.

Στους παρακάτω Πίνακες 1 και 2 παρουσιάζονται τα αποτελέσματα του ελέγχου συνολοκλήρωσης Johansen σύμφωνα με την παραπάνω μεθοδολογία. Αναλυτικότερα έχουμε διεξαγάγει τους ελέγχους τόσο στο συνολικό δείγμα όσο και στο ίδιο δείγμα αλλά με την προσθήκη δύο ψευδομεταβλητών (dummy2013Q2 και dummy2016Q1), προκειμένου να λάβουμε υπόψη μας την περίοδο των ανακεφαλαιοποιήσεων των ελληνικών τραπεζών, η σημασία της οποίας τονίζεται από τους Kollioroulos (2020) και Παναγόπουλος και Πελετιδής (2015), όπως αναφέρθηκε και παραπάνω⁶.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2
Δείκτης Κεφαλαιακής Επάρκειας (ΔΚΕ)
(ως ποσοστό, % του Ενεργητικού),
2002Q4-2019Q1

ΠΙΝΑΚΑΣ 1 Τα αποτελέσματα του Johansen test μεταξύ Δείκτη Κεφαλαιακής Επάρκειας και Δανείων, 2003Q3-2019Q1

Έλεγχος συνολοκλήρωσης Johansen	Κρίσιμες τιμές	λ Max-eigenvalue	λ Trace	Τιμή της $P(r)$	Αριθμός χρονικών υστερήσεων	Μακροπρόθεσμη σχέση
ΔΚΕ vs. Δάνεια	MacKinnon-Haug-Michelis (1999)	15,01 [15,89] (0,07)	19,18 [20,26] (0,07)	0	1	Δάνεια \neq ΔΚΕ

Σημείωση: Η επιλογή των lags βασίστηκε στα κριτήρια Likelihood Ratio (LR) test, Akaike Information Criterion (AIC), Final Prediction Error (FPE), Schwarz Information Criterion (SC) και Hannan και Quin Criterion (HQ). Ωστόσο, όταν υπάρχει ασυμφωνία μεταξύ των κριτηρίων ακολουθούμε τους Burke & Hunter (2005) και επιλέγουμε τις χρονικές υστερήσεις που υποδεικνύει το Schwarz Information Criterion (SC). Εντός αγκύλης οι κρίσιμες τιμές σε επίπεδο σημαντικότητας 5% και εντός παρενθέσεως η p-value. Βάσει της Pantula principle (δες Harris (1995: 97) επιλέχθηκε υπόδειγμα με σταθερό όρο αλλά όχι χρονική τάση στη σχέση συνολοκλήρωσης και μη ύπαρξη ούτε σταθερού όρου, ούτε χρονικής τάσης στο υπόδειγμα VAR.

4. Για μια αναλυτική παρουσίαση της διαδικασίας των ανακεφαλαιοποιήσεων για τις τέσσερις (4) ελληνικές συστημικές τράπεζες, την Εθνική, την Alpha Bank, την Eurobank και την Τράπεζα Πειραιώς, βλέπε Παναγόπουλος και Πελετιδής (2015).

5. Χρησιμοποιήθηκαν τα tests: Augmented Dickey Fuller (ADF), Phillips-Perron (PP) και Kwiatkowski-Phillips-Schmidt-Shin (KPSS)). Οι έλεγχοι ADF και PP υποδεικνύουν ότι οι ανωτέρω χρονολογικές σειρές είναι μη στάσιμες $I(1)$, ενώ ο έλεγχος KPSS υποδεικνύει ότι είναι στάσιμες $I(0)$. Ωστόσο κατόπιν του ελέγχου των διαγραμμάτων αυτοσυσχέτισης επιβεβαιώνεται η ύπαρξη μοναδιαίας ρίζας για τις χρονολογικές αυτές σειρές. Τα αποτελέσματα ελέγχων στασιμότητας (unit root tests) των μεταβλητών είναι διαθέσιμα στον αναγνώστη, σε περίπτωση αιτήματος.

6. Για μια αντίστοιχη οικονομετρική αντιμετώπιση του ζητήματος αυτού βλέπε αναλυτικά Economou, et. al., 2016 και Panagoroulos and Peletidis, 2016.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2 Τα αποτελέσματα του Johansen test μεταξύ Δείκτη Κεφαλαιακής Επάρκειας και Δανείων, περίοδος 2003Q3-2019Q1*

Έλεγχος συνολοκλήρωσης Johansen	Κρίσιμες τιμές ⁷	λ Max-eigenvalue	λ Trace	Τιμή της Π(r)	Αριθμός χρονικών υστερήσεων	Μακροπρόθεσμη σχέση
ΔΚΕ vs. Δάνεια	MacKinnon-Haug-Michelis (1999)	24,28 [19,39] (0,01)	34,02 [25,87] (0,004)	reduced rank r = 1	1	Υπάρχει σχέση μεταξύ Δανείων και ΔΚΕ
	Giles and Godwin (2012)	-	34,02 [22,34]			

Σημείωση: Ισχύουν οι παρατηρήσεις που αναφέρονται στις σημειώσεις του Πίνακα 1. Για m μεταβλητές και v_1 σημεία τομής του δείγματος οι κρίσιμες τιμές Giles και Godwin (2012) αντιστοιχούν σε $m - r = 1$, $v_1 = 0,65$, $v_2 = 0,80$ και γραμμική χρονική τάση, Βάσει της Pantula principle επιλέχθηκε υπόδειγμα με σταθερό όρο τόσο στη σχέση συνολοκλήρωσης όσο και στο υπόδειγμα VAR, ύπαρξη γραμμικής χρονικής τάσης στη σχέση συνολοκλήρωσης αλλά μη ύπαρξη χρονικής τάσης στο υπόδειγμα VAR.

*Με δύο ψευδομεταβλητές στα τρίμηνα 2013Q2 και 2016Q1.

Η επισκόπηση των αποτελεσμάτων του Johansen test μακροπρόθεσμης αιτιότητας μεταξύ του ΔΚΕ και των δανείων, στους Πίνακες 1 και 2, υποδεικνύει ότι τέτοιου είδους μακροπρόθεσμη σχέση υφίσταται μόνο όταν λαμβάνεται υπόψη η επίπτωση των ανακεφαλαιοποιήσεων των τραπεζών με τη χρήση των δύο (2) ψευδομεταβλητών για τα τρίμηνα 2013Q2 και 2016Q1. Επομένως, καταλήγουμε σε διαφορετικό αποτέλεσμα από τον Panagoroulos (2010), ο οποίος είχε εξετάσει την περίοδο 1995Q1-2006Q1 και είχε αποδώσει την έλλειψη αιτιώδους σχέσης στην ανωριμότητα του ελληνικού τραπεζικού συστήματος και την τότε ύπαρξη «πλεοναζόντων» ιδίων κεφαλαίων που καθιστούσαν τον πολλαπλασιαστή ιδίων κεφαλαίων μη ενεργό. Ωστόσο, η δική μας περίοδος εξέτασης περιλαμβάνει διαστήματα σημαντικής πίεσης στα ίδια κεφάλαια των τραπεζών, τα οποία μάλιστα καθίστανται αρνητικά το διάστημα 2011Q4-2012Q4, γεγονός που οδήγησε και στις διαδοχικές ανακεφαλαιοποιήσεις τα έτη 2013, 2014 και 2015. Επομένως, διαφαίνεται ότι τα ίδια κεφάλαια διαδραματίζουν ένα πιο σημαντικό ρόλο στην υπό εξέταση περίοδο που χρήζει περαιτέρω αναλυτικής διερεύνησης όσον αφορά τον ρόλο του (νέου) πολλαπλασιαστή πιστώσεων, στα πλαίσια των κανονισμών της Βασιλείας II από το 2006 και της Βασιλείας III από το 2010 για το ελληνικό τραπεζικό σύστημα.

Στην κατεύθυνση αυτή, ακολουθώντας τους Panagoroulos και Spiliotis (2006), στους Πίνακες 3 και 4, παρουσιάζουμε τα αποτελέσματα του Wald test, για βραχυπρόθεσμη και μακροπρόθεσμη αιτιότητα κατά Granger, κατόπιν της εκτίμησης του παρακάτω Διανυσματικού Υποδείγματος Διόρθωσης Σφαλμάτων (Vector Error Correction Model/VECM)⁸:

$$\Delta L_t = c_1 + \gamma_{11}\Delta L_{t-1} + \gamma_{12}\Delta(\Delta KE)_{t-1} + \lambda_{11}D_1 + \lambda_{12}D_2 + a_1 ECT_{t-1} + u_{1t}$$

$$\Delta(\Delta KE)_t = c_2 + \gamma_{21}\Delta L_{t-1} + \gamma_{22}\Delta(\Delta KE)_{t-1} + \lambda_{21}D_1 + \lambda_{22}D_2 + a_2 ECT_{t-1} + u_{2t}$$

όπου L_t είναι ο λογάριθμος των δανείων, ΔKE_t ο Δείκτης Κεφαλαιακής Επάρκειας, D_1 και D_2 οι δύο (2) ψευδομεταβλητές για τις ανακεφαλαιοποιήσεις των τραπεζών (2013Q2 και 2016Q1, αντίστοιχα) και ECT_{t-1} , ο όρος διόρθωσης σφαλμάτων.

Από τον Πίνακα 3 προκύπτει η ύπαρξη βραχυπρόθεσμης αιτιώδους σχέσης μονής κατεύθυνσης από τα Δάνεια προς τον ΔΚΕ. Αντίστοιχα, η ίδια μακροπρόθεσμη αιτιότητα προκύπτει και από τον Πίνακα 4, καθώς, ναι μεν και οι δύο συντελεστές του όρου ECT_{t-1} είναι στατιστικά σημαντικοί, αλλά μόνο ο συντελεστής a_1 έχει το ορθό (αρνητικό) πρόσημο. Επομένως, από την παραπάνω ανάλυση επιβεβαιώνεται η Υπόθεση 2

7. Καθώς στην περίπτωση που υπεισέρχονται εξωγενείς μεταβλητές οι κρίσιμες τιμές MacKinnon-Haug-Michelis (1999) δεν ισχύουν, έχουμε επιπλέον συμπεριλάβει τις κρίσιμες τιμές κατά Giles και Godwin (2012) για το trace test.

8. Όπως και οι Panagoroulos και Spiliotis (2006) επισημαίνουμε ότι η μεθοδολογία αιτιότητας Υποδείγματος Διόρθωσης Σφαλμάτων (VECM) που ακολουθείται εδώ τελεί υπό τον περιορισμό ότι αποτελεί μόνο μία διαδικασία ελέγχου και όχι ένα ολοκληρωμένο υπόδειγμα.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3 Τα αποτελέσματα του Wald test για βραχυπρόθεσμη αιτιότητα κατά Granger μεταξύ του Δείκτη Κεφαλαιακής Επάρκειας και Δανείων*

Null Hypothesis	Τιμή της στατιστικής ελέγχου χ^2
$\Delta(\text{Δάνεια})$ δεν προκαλεί $\Delta(\text{ΔΚΕ})$	12,96 (0,00)
$\Delta(\text{ΔΚΕ})$ δεν προκαλεί $\Delta(\text{Δάνεια})$	0,30 (0,58)

Σημείωση: Εντός παρενθέσεως οι p-values. Ο έλεγχος διενεργήθηκε σε VECM με μία χρονική υστέρηση.

* Αποτελέσματα βάσει του εκτιμώμενου VECM, 2003Q3-2019Q1, με ψευδομεταβλητές στα τρίμηνα 2013Q2 και 2016Q1, αντίστοιχα.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4 Ο έλεγχος VECM για τη μακροπρόθεσμη αιτιότητα

Εξαρτημένη vs. ανεξάρτητη μεταβλητή	Συντελεστής a_i του ECT_{t-1}	Μακροπρόθεσμη αιτιότητα
$\Delta(\text{Δάνεια})$ vs. $\Delta(\text{ΔΚΕ})$	-0,007 (-3,357)	Δάνεια \Rightarrow ΔΚΕ
$\Delta(\text{ΔΚΕ})$ vs. $\Delta(\text{Δάνεια})$	0,003 (3,376)	

Σημείωση: Εντός παρενθέσεως οι τιμές της στατιστικής t . Το test διενεργήθηκε σε VECM με μία χρονική υστέρηση.

της Ενότητας 2.1 και κατ' επέκταση η θεωρητική θέση των «Οριζοντιστών» της σχολής των Ετερόδοξων, δηλαδή ότι «τα Δάνεια προκαλούν τα αντίστοιχα επίπεδα του ΔΚΕ και όχι το αντίστροφο».

4. Συμπεράσματα

Βασικός στόχος του άρθρου αυτού ήταν να αναζητηθεί και να αποσαφηνιστεί την ενδογενή ή εξωγενή φύση της επέκτασης του πιστωτικού χρήματος στην ελληνική οικονομία καθ' όλη την περίοδο της ένταξης στο ευρώ. Ο τρόπος που προσπαθήσαμε να το κάνουμε εδώ ήταν μέσω του ελέγχου του πολλαπλασιαστή ιδίων κεφαλαίων της Βασιλείας III (2016), ο οποίος θεω-

ρητικά οριοθετεί τον τρόπο που «τα ίδια κεφάλαια των τραπεζών ελέγχουν την δανειακή επέκτασή τους».

Τα εμπειρικά αποτελέσματα της μεθοδολογίας Johansen αλλά και της αιτιότητας συνολοκλήρωσης κατά Lütkepohl και Reimers (1992), που εφαρμόστηκαν εδώ, ανέδειξαν την ύπαρξη της αντίστροφης αιτιώδους σχέσης από τα δάνεια προς τα ίδια κεφάλαια, γεγονός που καταδεικνύει την ενδογενή φύση του χρήματος στο ελληνικό τραπεζικό σύστημα. Τα αποτελέσματα αυτά έρχονται σε αντίθεση τόσο με την Ορθόδοξη νομισματική θεωρία, που ακολουθεί η Βασιλεία III, όσο και με τα εμπειρικά αποτελέσματα του Panagourios (2010), όπου δεν εντοπιζόταν η άμεση σχέση ιδίων κεφαλαίων και δανείων. Στη νέα αυτή εκτεταμένη χρονική περίοδο, και παρά την παρατεταμένη ύφεση μετά το 2009, με τις όποιες αρνητικές επιπτώσεις στην πιστωτική επέκταση, ο (νέος) πολλαπλασιαστής ιδίων κεφαλαίων δείχνει να λειτουργεί και μάλιστα ενδογενώς (ανάστροφα). Ουσιαστικά, το αποτέλεσμα αυτό θα μπορούσε να δικαιολογηθεί, ακριβώς επειδή τα τελευταία χρόνια η πιστωτική επέκταση στην Ελλάδα αντιμετώπισε μεγάλες δυσκολίες, με συνεχείς αρνητικές μεταβολές λόγω της παρατεταμένης ύφεσης, οι οποίες φαίνεται ότι επέτειναν τις αρνητικές επιπτώσεις στα ίδια κεφάλαια των τραπεζών.

Βιβλιογραφία

Ξενόγλωσση

Bank of Greece (2012), "Report on the recapitalisation and restructuring of the Greek banking sector", *Annual Report* (December).

Basel Committee on Banking Supervision (2016), "Basel III document: revisions to the securitization framework", Basel: Bank for International Settlements, July.

Basel Committee on Banking Supervision (2006), "International converging of capital measurement and capital standards: A revised framework (the comprehensive version)", Bank for International Settlements, June.

Burke, S.P. and Hunter, J. (2005), *Modelling non-stationary time series: A multivariate approach*, Palgrave Macmillan.

Deleidi, M. (2020), "Post-Keynesian endogenous money theory: Horizontalists, structuralists and the paradox of illiquidity", *Metroeconomica*, Vol. 71 (1), pp. 156–175.

Economou, F., Panagopoulos, Y. and Peletidis, G. (2016), "The determinant factors of the NPLs during the economic crisis: a panel econometric approach", *Greek Economic Outlook*, Vol. 30, 54-60.

Giles, D. E. and Godwin, R. T. (2012), "Testing for multivariate cointegration in the presence of structural breaks: p-values and critical values", *Applied Economics Letters*, vol. 19 (16), pp. 1561-1565.

Goodhart, C., Hofmann, B. and Segoviano, M. (2004), "Bank regulation and macroeconomic fluctuations", *Oxford Review of Economic Policy*, 20, pp. 591-615.

- Harris, R. (1995), *Cointegration analysis in econometric modelling*, Prentice Hall.
- Honda, Y. (2002), "The effects of the Basle accord on bank credit: the case of Japan", *Applied Economics*, 34, pp. 1233-1239.
- Johansen, S. (1988), "Statistical analysis of cointegration vectors", *Journal of Economic Dynamics and Control*, vol. 12 (June/September 1988), pp. 231-254.
- Karagiannis, S., Panagopoulos, Y. and Spiliotis, A. (2012), "Modelling banks' lending behaviour in a capital regulated framework", *Metroeconomica*, Vol. 63 (2), pp. 389-416.
- Kolliopoulos, A. (2020), "Bank recapitalizations in Greece: From state-laid bailouts to the ownership transfer of banks to foreign hands", ELIAMEP, *Working Paper 112/2020* (May).
- Lavoie, M. (2006), "Endogenous money: Accommodationist", στο Arestis, P., Sawyer, M. (eds): *Handbook of Alternative Monetary Economics*, Edward Elgar Publishing.
- Lavoie, M. (2003), "The Primer on Endogenous Credit-Money", στο Rochon, P-L., Rossi, S. (eds), *Modern Theories of Money*, Cheltenham: Edward Elgar.
- Lavoie, M. (1984), "The Endogenous Flow of Credit and the Post Keynesian Theory", *Journal of Economic Issues*, Vol. XVIII, No. 3, pp. 771-97.
- Loutskina, E. and Strahan, P.E. (2009), "Securitization and the declining impact of bank finance on loan supply: evidence from mortgage acceptance rates", *Journal of Finance*, 64 (2), pp. 861-889.
- Lütkepohl, H. and Reimers H.-E. (1992), "Granger-causality in cointegrated VAR process", *Economics Letters*, 40, pp. 263-268.
- MacKinnon, J. G., Haug, A. A. and Michelis, L. (1999), "Numerical distribution functions of likelihood ratio tests for cointegration", *Journal of Applied Econometrics*, 14, pp. 563-577.
- Panagopoulos, Y. (2010), "Basel II and the money supply process: Some empirical evidence from the Greek banking system", *Applied Economics Letters*, Vol. 17, pp. 973-976.
- Panagopoulos, Y. and Peletidis, G. (2016), "The homogeneity of the NPLs determinants in the different categories of loans", *Greek Economic Outlook*, Vol. 31, 56-63.
- Panagopoulos, Y. and Spiliotis, A. (2017), "New insights on the money supply endogeneity debate and the new 'equity' multiplier: Some evidence from euro area", στο: Rochon, L-P. and Rossi, S. (eds), *Advances in Endogenous Money Analysis*, Cheltenham: Edward Elgar (EE), pp.129-144.
- Panagopoulos, Y. and Spiliotis, A. (2008), "Alternative money theories: A G7 testing", *Journal of Post Keynesian Economics*, 30, pp. 607-629.
- Panagopoulos, Y. and Spiliotis, A. (2006), "Testing money supply endogeneity: The case of Greece (1975 – 1998)", *European Research Studies*, Vol. 9 (1-2), pp. 85-102.
- Puri M., Rocholl, J. and Steffen, S. (2011), "Global retail lending in the aftermath of the US financial crisis: Distinguishing between supply and demand effects", *Journal of Financial Economics*, 100(3): 556–578.
- Rochon, L.-P. (1999), *Credit, Money and Production: An Alternative Post-Keynesian Approach*. Cheltenham, UK: Edward Elgar.
- Rochon, L.-P. (2001), "Horizontalism: Setting the record straight.", στο P. Rochon and M. Vernengo (eds) *Credit, interest rates and the open economy: Essays on Horizontalism*, 31-65, Cheltenham: Edward Elgar (EE).
- Rochon, L.-P. and Rossi, S. (2010), "Monetary policy without reserve requirements: central bank money as means of final payment on the interbank market", στο Gnos, G. and Rochon, L.-P. (eds), *Credit, Money and Macroeconomic Policy*, Cheltenham, UK: Edward Elgar.
- Roulet, C. (2018), "Basel III: Effects of capital and liquidity regulations on European bank lending", *Journal of Economics and Business*, 95, pp. 26-46.
- Xiong, W. and Wang, Y. (2018), "The impact of Basel III on money creation: a synthetic analysis", *The Open-Assessment e-journal*.

Ελληνική

Παναγόπουλος, Γ. και Πελετίδης, Ι. (2015), «Η διαχρονική εξέλιξη των ιδίων κεφαλαίων του ελληνικού τραπεζικού συστήματος», *Ελληνική Οικονομία*, Τεύχος 24, (Δεκέμβριος 2015), σσ. 20-30.

Οι εξελίξεις στα βασικά μεγέθη των αγορών εργασίας και των επιχειρηματικών επιδόσεων σε δώδεκα τομείς οικονομικής δραστηριότητας στην Ελλάδα, 2008-2017

Πρόδρομος Προδρομίδης*

Περίληψη

Εξετάζονται με ετήσια στοιχεία της Eurostat οι εξελίξεις σε βασικά μεγέθη των αγορών εργασίας σε δώδεκα τομείς οικονομικής δραστηριότητας της χώρας, καθώς και οι εξελίξεις στην μέση παραγωγικότητα της εργασίας, την κερδοφορία, τον αριθμό και το μέσο μέγεθος των επιχειρήσεων ανά τομέα, κατά την διάρκεια της πρόσφατης πολυετούς οικονομικής ύφεσης. Διαπιστώνεται μεταξύ άλλων: (α) Ότι υπάρχουν διαφοροποιήσεις από τομέα σε τομέα παρά τις κοινές υφεσιακές εγχώριες συνθήκες. (β) Ότι η μικρότερη (μεγαλύτερη) μείωση του αριθμού των επιχειρήσεων σημειώθηκε στην παροχή ύδατος (στο εμπόριο) και συναφείς δραστηριότητες, η μεγαλύτερη αύξηση (μείωση) στην απασχόληση σημειώθηκε στην παροχή καταλύματος-εστίασης (στο εμπόριο) και συναφείς δραστηριότητες, η μεγαλύτερη αύξηση (μείωση) στο μέσο μέγεθος των επιχειρήσεων σημειώθηκε στα ορυχεία-λατομεία (στην παροχή ύδατος) και συναφείς δραστηριότητες, η μεγαλύτερη αύξηση (μείωση) στην παραγωγικότητα της εργασίας σημειώθηκε στα ορυχεία-λατομεία (στην ενημέρωση-επικοινωνία), η μεγαλύτερη (μικρότερη) αύξηση κερδοφορίας σημειώθηκε στην παροχή ηλεκτρικού ρεύματος (καταλύματος-εστίασης) και συναφείς δραστηριότητες. (γ) Ότι οι εξελίξεις στον αριθμό των επιχειρήσεων και εργαζομένων σε δύο τομείς (το εμπόριο και την μεταποίηση) ομοιάζουν με τις αντίστοιχες εξελίξεις σε άλλα κράτη-μέλη

της Ευρωπαϊκής Ένωσης. (δ) Ότι όσες φορές υπήρξε μείωση του αριθμού των επιχειρήσεων και μείωση του μέσου μεγέθους των επιχειρήσεων, υπερίσχυσε ή είχε υπερίσχυσει μείωση της ζήτησης ή προσφοράς εργασίας ή μείωση κάποιων ανωτάτων αμοιβών.

Λέξεις-κλειδιά: Κρίση χρέους-ύφεση, προσφορά-ζήτηση εργασίας, αριθμός-μέγεθος επιχειρήσεων, παραγωγικότητα-κερδοφορία, ελληνικές-ευρωπαϊκές επιχειρήσεις.

Ταξινόμηση JEL: J20, L60, L70, L80, L90, M20

1. Εισαγωγή

Η εξάπλωση της διεθνούς χρηματοπιστωτικής και οικονομικής κρίσης του 2007-08 συνοδεύτηκε στην Ελλάδα από κρίση χρέους και προσφυγή σε μηχανισμό οικονομικής στήριξης (τρία διαδοχικά μνημόνια), πολυετή ύφεση σε όρους ΑΕΠ και απασχόλησης, πολυεπίπεδη αναστάτωση-ρευστότητα-αβεβαιότητα που κορυφώθηκε με την επιβολή ελέγχων στην κίνηση κεφαλαίων, ολοκλήρωση του τρίτου μνημονίου το 2018, ολιγοετή ανάκαμψη του ΑΕΠ και βραδεία ανάκαμψη της απασχόλησης. Η ανάκαμψη διεκόπη από την πανδημία του 2010-21. (Βλ. Γράφημα 1.)

Εν όψει της επιστροφής της κοινωνίας σε μία κανονικότητα και της επιδίωξης νέας αναπτυξιακής πολιτικής, καθώς καθίστανται διαθέσιμα περισσότερα στατιστικά στοιχεία για την πολυετή ύφεση, στις επόμενες σελίδες εξετάζονται οι εξελίξεις: (i) στα βασικά μεγέθη των αγορών εργασίας, (ii) στον αριθμό, το μέσο μέγεθος και τις μέσες επιδόσεις παραγωγικότητας εργασίας και κερδοφορίας των επιχειρήσεων στην διάρκεια των ετών 2008-17, σε τομείς δραστηριοτήτων που εν πολλοίς λειτουργούν με ιδιωτικο-επιχειρηματικά οικονομικά κριτήρια. Πρόκειται για τους τομείς: (α) των ορυχείων-λατομείων, (β) της μεταποίησης, (γ) της παροχής ηλεκτρικού ρεύματος-ορυκτού αερίου-ατμού-κλιματισμού, (δ) της παροχής ύδατος, επεξεργασίας λυμάτων, διαχείρισης/εξυγίανσης αποβλήτων, (ε) των κατασκευών, (στ) του εμπορίου, της επισκευής μηχανοκινήτων οχημάτων, (ζ) της μεταφοράς και αποθήκευσης, (η) της παροχής καταλύματος και εστίασης,

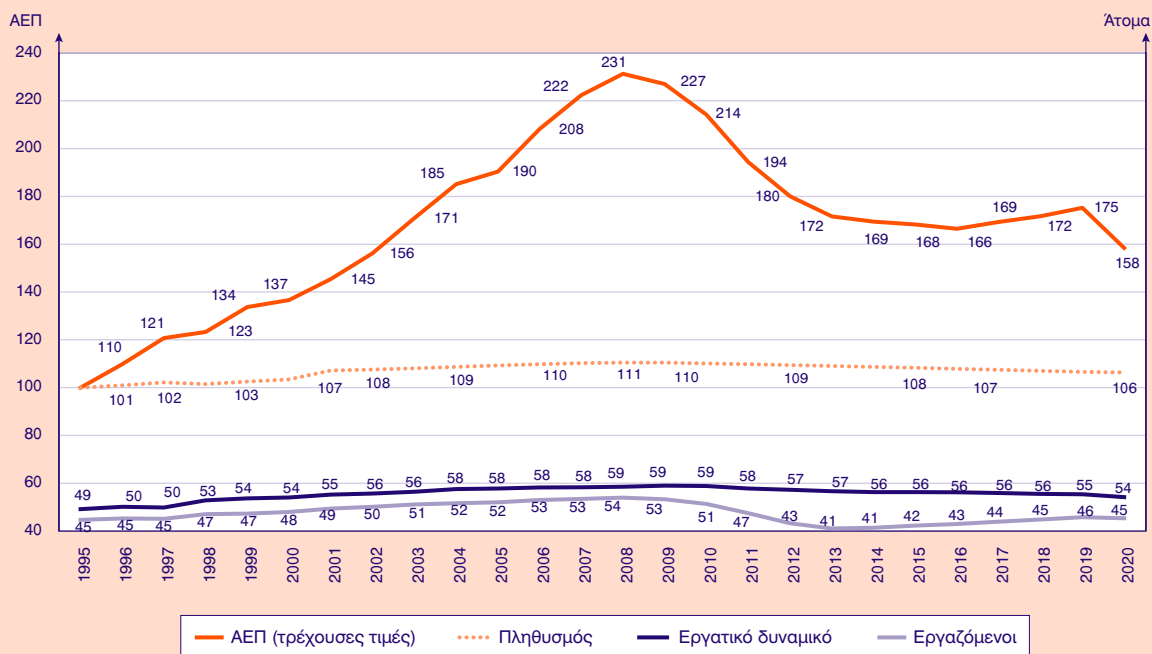
* Ερευνητής Κέντρου Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών (ΚΕΠΕ). E-mail: pjprodr@kepe.gr

Ευχαριστίες εκφράζονται στην ασκουμένη στο ΚΕΠΕ Χρυσούλα Τάτση για την δημιουργία πλειάδας εναλλακτικών διαγραμμάτων, σε έναν ανώνυμο κριτή για χρήσιμα και εποικοδομητικά σχόλια και παρατηρήσεις, καθώς και στην Ελένη Σουλτανάκη για την γλωσσική επιμέλεια.

– Οι γνώμες και κρίσεις που διατυπώνονται στο άρθρο εκφράζουν τις απόψεις του συγγραφέως και δεν αντανακλούν κατ' ανάγκη τις θέσεις του Κέντρου Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών.

ΓΡΑΦΗΜΑ 1

Η εξέλιξη του ΑΕΠ, του πληθυσμού ηλικίας 15 ετών και άνω και του συναφούς αριθμού εργαζομένων και ανέργων στην Ελλάδα, 1995-2020 (1995=100)

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ (ΑΕΠ), Eurostat (λοιπά μεγέθη): ίδια επεξεργασία.

Σημείωση: Τα μεγέθη του ΑΕΠ (στον αριστερό άξονα) και του πληθυσμού (στον δεξιό άξονα) είναι κανονικοποιημένα. Ο πληθυσμός περιλαμβάνει το εργατικό δυναμικό και όσους δεν μετέχουν στην αγορά εργασίας. Το εργατικό δυναμικό απαρτίζεται από τους εργαζομένους και τους ανέργους.

(θ) της ενημέρωσης και επικοινωνίας, (ι) της διαχείρισης ακίνητης περιουσίας, (ια) των επαγγελματικών, επιστημονικών, τεχνικών δραστηριοτήτων, (ιβ) των διοικητικών και υποστηρικτικών δραστηριοτήτων¹.

Ο σκοπός είναι διπτός: Αφενός να προσδιοριστεί και να καταγραφεί, έστω και αδρά, είτε ο παρεμφερής είτε ο πιο διαφοροποιημένος τρόπος προσαρμογής ή αντίδρασης εκάστου τομέως –περιλαμβανομένων των περισσότερο ή λιγότερο εξωστρεφών. Αφετέρου να διαπιστωθούν γενικές ακολουθίες γεγονότων (ή συνδυασμοί εξελίξεων) που χαρακτηρίζουν την λειτουργία της οικονομίας μας στην αγορά εργασίας, την κλαδική οργάνωση, τις επιχειρηματικές επιδόσεις, υπό τις ειδικές συνθήκες της ύφεσης και το μείγμα πολιτικής που ακολουθήθηκε.

Η εξέταση βασίζεται σε ετήσια στοιχεία που συλλέγει και παρέχει η ευρωπαϊκή στατιστική υπηρεσία, η Eurostat. Το μέγεθος των επιχειρήσεων μετρείται σε όρους αριθμού εργαζομένων, η παραγωγικότητα εργασίας μετρείται σε όρους προστιθεμένης αξίας ανά απασχολούμενο και η κερδοφορία μετρείται σε όρους ακαθάριστου λειτουργικού κέρδους προς τον κύκλο εργασιών (OECD, 2010). Ωστόσο, υφίσταται διακοπή της χρονοσειράς το 2014, τα στοιχεία των ετών 2014-2017 είναι προσωρινά, τα δε στοιχεία των επιχειρήσεων του κατασκευαστικού τομέα παρέχονται μόνο από το 2011 και εξής. Οι υπόλοιποι ένδεκα υπό εξέταση τομείς δραστηριοτήτων φαίνεται να απασχολούν περί το 52,9-63,6% των εργαζομένων και να εισφέρουν περί το 60,7-65,2% της ακαθάριστης προστιθεμένης αξίας ή το 54,2-57,7% του ΑΕΠ.

* Οι επαναλαμβανόμενοι εντός κειμένου αριθμοί των υποσημειώσεων παραπέμπουν στις αντίστοιχες υποσημειώσεις.

1. Η επιχειρηματική δραστηριότητα των λοιπών τομέων (του αγροτικού-δασοπονικού-αλιευτικού, του χρηματοπιστωτικού-ασφαλιστικού, της δημόσιας διοίκησης-άμυνας-υποχρεωτικής κοινωνικής ασφάλισης, της εκπαίδευσης, της ανθρώπινης υγείας-κοινωνικής μέριμνας, της τέχνης-διασκέδασης-ψυχαγωγίας, της παροχής άλλων υπηρεσιών, της δραστηριότητας των νοικοκυριών ως εργοδοτών/παραγωγών αγαθών/υπηρεσιών για ίδια χρήση, των ετεροδίκων οργανισμών και φορέων), αν υφίσταται, είθιστα να εξετάζεται ξεχωριστά και οι αντίστοιχες στατιστικές, αν υφίστανται, επίσης παρέχονται ξεχωριστά.

Επιμέρους πτυχές των ανωτέρω έχουν επιχειρήσει να φωτίσουν στην διάρκεια της ύφεσης ή μετά το πέρας της ύφεσης οι Karamessini (2012), Agiomirgianakis κ.ά. (2013), Moutos (2015), Voulgaris κ.ά. (2015), Papastathopoulos κ.ά. (2019), Papathanasiou κ.ά. (2020), καθώς και άλλοι² ενώ σχέσεις μεταξύ των εξελίξεων στην προσφορά-ζήτηση εργασίας και των μεγεθών και επιδόσεων των επιχειρήσεων και κλάδων της οικονομίας έχει επιχειρήσει να αποτυπώσει μικρός αριθμός αναλυτών όπως οι Prskawetz κ.ά. (2008) και Dustmann και Glitz (2015).

Ελπίζεται το άρθρο να εισφέρει στην σφαιρικότερη ενημέρωση επί των ανωτέρω εξελίξεων. Οργανώνεται, δε, ως εξής: Αρχικώς περιγράφονται οι εξελίξεις επί του συνόλου των ένδεκα τομέων (Ενότητα 2). Εν συνεχεία παρουσιάζονται οι εξελίξεις στις δώδεκα επιμέρους τομεακές αγορές εργασίας (Ενότητα 3), οι εξελίξεις στον αριθμό και το μέγεθος των επιχειρήσεων ανά τομέα δραστηριοτήτων (Ενότητα 4), καθώς και οι εξελίξεις στην μέση παραγωγικότητα εργασίας και την κερδοφορία των εν λόγω επιχειρήσεων ανά τομέα δραστηριοτήτων (Ενότητα 5). Τέλος, συζητούνται οι όποιες ομοιότητες των εξελίξεων με άλλες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) (Ενότητα 6) και διατυπώνονται τα συμπεράσματα (Ενότητα 7).

2. Οι εξελίξεις στους ένδεκα τομείς συνολικώς

Αν τα μεγέθη της απασχόλησης και του μέσου όρου των αμοιβών (μισθών) στους ένδεκα τομείς αποτυπώνουν ορθώς τις εξελίξεις (Γράφημα 2), τότε η ταυτόχρονη: (α) Μείωση του αριθμού των εργαζομένων και αύξηση των μισθών, που παρατηρήθηκε το 2008-09, υποδηλοί κυρίως μείωση της προσφοράς εργασίας, ενδεχομένως λόγω απόσυρσης εργαζομένων από την αγορά εργασίας, αυξημένης ζήτησης εργασίας από εργοδότες άλλων τομέων ή άλλων εξελίξεων. (β) Μείωση του αριθμού των εργαζομένων και των μισθών, που παρατηρήθηκε το 2009-13, υποδηλοί μείωση της ζήτησης εργασίας λόγω μειωμένης ζήτησης για αγαθά και υπηρεσίες ή/και δεσμευτική μείωση κάποιων ανωτάτων αμοιβών. Πράγματι, στο ίδιο χρονικό διάστημα η οικονομική δραστηριότητα, όπως αποτυπώνεται στο ΑΕΠ, μειώθηκε κατά 24%, ενώ υπήρξαν περικοπές αποδοχών-επιδομάτων κ.ά. σε ελεγχόμενες από το Δημόσιο επιχειρήσεις στις μεταφορές, την παροχή ηλεκτρισμού κ.α. (γ) Αύξηση του αριθμού των εργαζομένων και μείωση των μισθών, που παρατηρή-

θηκε το 2013-14, ενδέχεται να υποδηλοί αύξηση της προσφοράς εργασίας. Από την άλλη, ενδέχεται να προκύπτει λόγω διακοπής της χρονοσειράς το 2014². (δ) Μείωση του αριθμού των εργαζομένων και αύξηση των μισθών, που παρατηρήθηκε το 2014-15, υποδηλοί νέα μείωση της προσφοράς εργασίας. (ε) Αύξηση του αριθμού των εργαζομένων και μείωση των μισθών, που παρατηρήθηκε το 2015-17, υποδηλοί αύξηση της προσφοράς εργασίας.

Παρομοίως, η εξέλιξη του συνολικού αριθμού των επιχειρήσεων και της συνολικής απασχόλησης στους ένδεκα τομείς (Γράφημα 3) φανερώνει ταυτόχρονη: (α) Μείωση του αριθμού των επιχειρήσεων και των εργαζομένων κατά το 2008-13, η οποία υποδηλοί συρρίκνωση τόσο του ανταγωνισμού όσο και της απασχόλησης³. Στον βαθμό που η μείωση του αριθμού των εργαζομένων (-21%) σε σχέση με την αρχή της περιόδου ήταν μεγαλύτερη της μείωσης του αριθμού των επιχειρήσεων (-16%), συνάγεται ότι, κατά μέσον όρο, το μέγεθος των επιχειρήσεων σε όρους προσωπικού μειώθηκε από 3,4 σε 3,2 άτομα. Πρόκειται για μάλλον μικρό μέγεθος επιχειρήσεων σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2003). (β) Αύξηση του αριθμού των επιχειρήσεων και εργαζομένων κατά το 2013-14, η οποία ενδεχομένως υποδηλοί διεύρυνση τόσο του ανταγωνισμού όσο και της απασχόλησης. Από την άλλη, όπως αναφέρθηκε, ενδέχεται να προκύπτει λόγω διακοπής της χρονοσειράς κατά το 2014. (γ) Μείωση του αριθμού των επιχειρήσεων και εργαζομένων κατά το 2014-15, η οποία υποδηλοί νέα συρρίκνωση τόσο του ανταγωνισμού όσο και της απασχόλησης. Προκύπτει ότι, κατά μέσον όρο, το μέγεθος των επιχειρήσεων σε όρους προσωπικού κατ'ήλθε στα 2,8 άτομα. (δ) Οριακή αύξηση του αριθμού των επιχειρήσεων και αύξηση του αριθμού των εργαζομένων κατά το 2015-16, η οποία υποδηλοί διεύρυνση τόσο του ανταγωνισμού όσο και της απασχόλησης. Προκύπτει ότι, κατά μέσον όρο, το μέγεθος των επιχειρήσεων σε όρους προσωπικού ανήλθε στα 3,1 άτομα. (ε) Μείωση του αριθμού των επιχειρήσεων και οριακή αύξηση του αριθμού των εργαζομένων κατά το 2016-17, η οποία υποδηλοί συρρίκνωση του ανταγωνισμού με διεύρυνση της απασχόλησης. Προκύπτει ότι, κατά μέσον όρο, το μέγεθος των επιχειρήσεων σε όρους προσωπικού ανήλθε στα 3,4 άτομα, όπως στην αρχή της περιόδου.

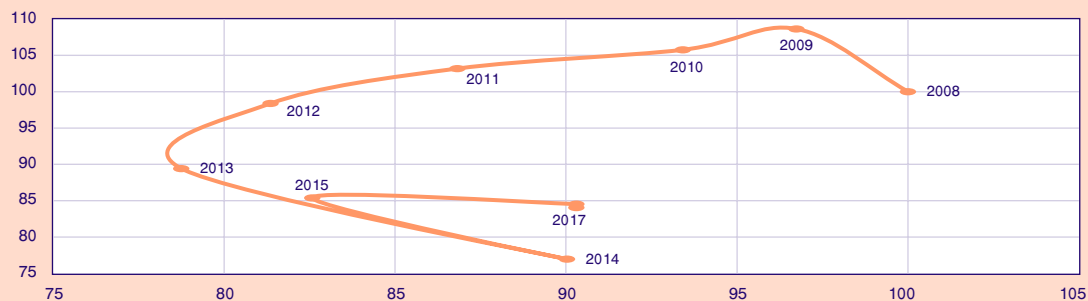
Επιπροσθέτως, τα στοιχεία παραγωγικότητας εργασίας και κερδοφορίας στους ένδεκα τομείς (Γράφημα

2. Ιδανικά η χρήση νέας μεθόδου περιλαμβάνει επανυπολογισμό με την νέα μέθοδο των στοιχείων των προηγούμενων ετών, όμως, από ό,τι φαίνεται, αυτός δεν έγινε.

3. Στο ίδιο χρονικό διάστημα η οικονομική δραστηριότητα μειώθηκε κατά 26%.

ΓΡΑΦΗΜΑ 2

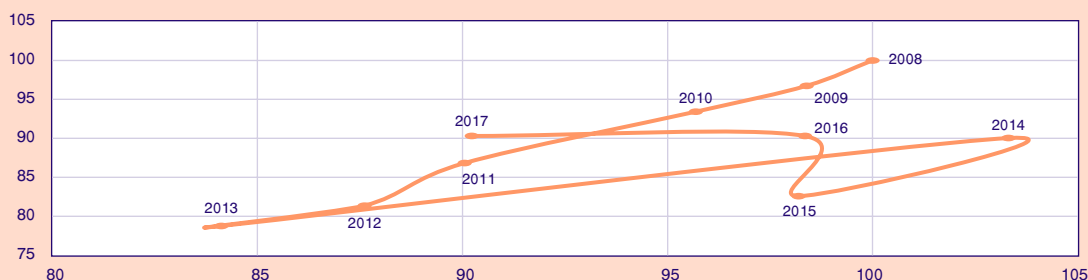
Η σχετική εξέλιξη των μεγεθών του συνολικού αριθμού εργαζομένων και του μέσου όρου των αμοιβών (στον οριζόντιο και κάθετο άξονα, αντιστοίχως) στους ένδεκα τομείς δραστηριότητας στην Ελλάδα, 2008-17 (2008=100)

Πηγή: Eurostat· ιδία επεξεργασία.

ΓΡΑΦΗΜΑ 3

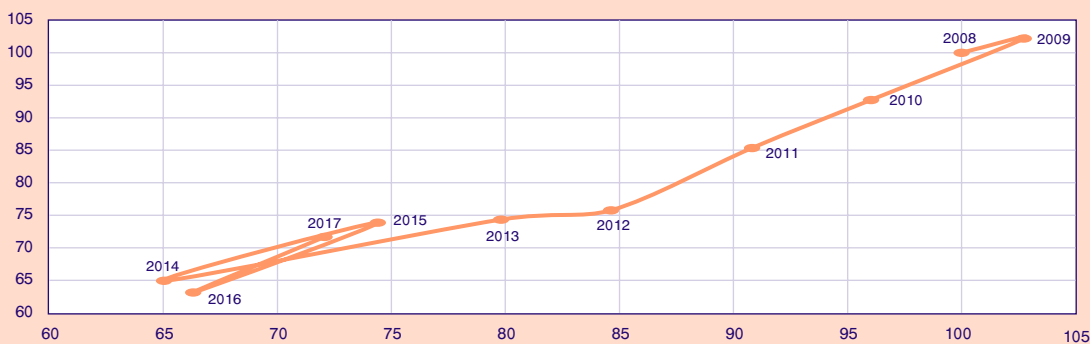
Η σχετική εξέλιξη των μεγεθών του συνολικού αριθμού επιχειρήσεων και των εργαζομένων (στον οριζόντιο και κάθετο άξονα, αντιστοίχως) στους ένδεκα τομείς δραστηριότητας στην Ελλάδα, 2008-17 (2008=100)

Πηγή: Βλ. Γράφημα 2.

ΓΡΑΦΗΜΑ 4

Η σχετική εξέλιξη της κερδοφορίας και της παραγωγικότητας της εργασίας (στον οριζόντιο και κάθετο άξονα, αντιστοίχως) στους ένδεκα τομείς δραστηριότητας στην Ελλάδα, 2008-17 (2008=100)

Πηγή: Βλ. Γράφημα 2.

4) αποτυπώνουν ταυτόχρονη: (α) Αύξηση αμφοτέρων κατά το 2008-09, 2014-15 και 2016-17. (β) Μείωση αμφοτέρων κατά το 2009-13, 2015-16 και, ενδεχομένως, κατά το 2013-14⁴.

3. Οι εξελίξεις στις δώδεκα επιμέρους αγορές εργασίας

Από τα πιο αναλυτικά στοιχεία (Γραφήματα 5: 1-12) προκύπτει ότι: (α) Στα ορυχεία-λατομεία υπήρξε αύξηση της προσφοράς εργασίας το 2008-9, μείωση της προσφοράς εργασίας το 2009-11, μείωση της ζήτησης εργασίας το 2011-12, νέα αύξηση της προσφοράς εργασίας το 2012-13, ενδεχομένως αύξηση της ζήτησης εργασίας το 2013-14⁴, νέα μείωση της προσφοράς εργασίας το 2014-15, νέα μείωση της ζήτησης εργασίας το 2015-16 και αύξηση της ζήτησης εργασίας το 2016-17⁵. (β) Στην μεταποίηση υπήρξε μείωση της προσφοράς εργασίας το 2008-10, μείωση της ζήτησης εργασίας το 2010-13, ενδεχομένως αύξηση της προσφοράς εργασίας το 2013-14⁴, νέα μείωση της προσφοράς εργασίας το 2014-15, αύξηση της προσφοράς εργασίας το 2015-16 και αύξηση της ζήτησης εργασίας το 2016-17⁶. (γ) Στην παροχή ηλεκτρικού ρεύματος κ.ά. υπήρξε μείωση της προσφοράς εργασίας το 2008-09, μείωση της ζήτησης εργασίας και κάποιων ανωτάτων αμοιβών το 2009-11, νέα μείωση της προσφοράς εργασίας το 2011-13, ενδεχομένως αύξηση της προσφοράς εργασίας το 2013-14⁴, μια ακόμα μείωση της προσφοράς εργασίας το 2014-15, αύξηση της προσφοράς εργασίας το 2015-16 και νέα μείωση της ζήτησης εργασίας το 2016-17⁷. (δ) Στην παροχή ύδατος κ.ά. υπήρξε μείωση της προσφοράς εργασίας το 2008-09, αύξηση της προσφοράς εργασίας το 2009-11, μείωση της ζήτησης εργασίας το 2011-12, νέα αύξηση της προσφοράς εργασίας το 2012-13 και, ενδεχομένως, το 2013-14⁴, νέα μείωση της ζήτησης εργασίας το 2014-15, νέα μείωση της προσφοράς εργασίας το 2015-16 και μία ακόμα μείωση της ζήτησης εργασίας το 2016-17⁸. (ε) Στις κατασκευές (στοιχεία υφίστανται από το 2011 και εξής) υπήρξε μείωση της ζήτησης εργασίας το 2011-13 και, ενδεχο-

μένως, το 2013-14⁴, μείωση της προσφοράς εργασίας το 2014-15, αύξηση της ζήτησης εργασίας το 2015-16 και νέα μείωση της προσφοράς εργασίας το 2016-17⁶. (στ) Στο εμπόριο κ.ά. υπήρξε μείωση της προσφοράς εργασίας το 2008-09, μείωση της ζήτησης εργασίας το 2009-10, νέα μείωση της προσφοράς εργασίας το 2010-11, νέα μείωση της ζήτησης εργασίας το 2011-13 και, ενδεχομένως, το 2013-14⁴, μία ακόμα μείωση της προσφοράς εργασίας το 2014-15, αύξηση της ζήτησης εργασίας το 2015-16 και μία ακόμα μείωση της προσφοράς εργασίας το 2016-17⁶. (ζ) Στην μεταφορά-αποθήκευση υπήρξε μείωση της προσφοράς εργασίας το 2008-09, μείωση της ζήτησης εργασίας και κάποιων ανωτάτων αμοιβών το 2009-13, ενδεχομένως αύξηση της ζήτησης εργασίας το 2013-14⁴, νέα μείωση της προσφοράς εργασίας το 2014-15, αύξηση της ζήτησης εργασίας το 2015-16 και μία ακόμα μείωση της προσφοράς εργασίας το 2016-17⁵. (η) Στην παροχή καταλύματος-εστίασης υπήρξε μείωση της προσφοράς εργασίας το 2008-09, μείωση της ζήτησης εργασίας το 2009-10, νέα μείωση της προσφοράς εργασίας το 2010-11, νέα μείωση της ζήτησης εργασίας το 2011-12, αύξηση της προσφοράς εργασίας το 2012-13 και, ενδεχομένως, το 2013-14⁴, μία ακόμα μείωση της προσφοράς εργασίας το 2014-15 και νέα αύξηση της προσφοράς εργασίας το 2015-17⁷. (θ) Στην ενημέρωση-επικοινωνία υπήρξε μείωση της προσφοράς εργασίας το 2008-10, μείωση της ζήτησης εργασίας το 2010-13, ενδεχομένως αύξηση της προσφοράς εργασίας το 2013-14⁴, νέα μείωση της προσφοράς εργασίας το 2014-15, αύξηση της προσφοράς εργασίας το 2015-16 και αύξηση της ζήτησης εργασίας το 2016-17⁶. (ι) Στην διαχείριση ακίνητης περιουσίας υπήρξε αύξηση της ζήτησης εργασίας το 2008-10, μείωση της ζήτησης εργασίας το 2010-11, μείωση της προσφοράς εργασίας το 2011-13, ενδεχομένως αύξηση της ζήτησης εργασίας το 2013-14⁴, νέα μείωση της προσφοράς εργασίας το 2014-15, αύξηση της προσφοράς εργασίας το 2015-16 και νέα μείωση της προσφοράς εργασίας το 2016-17⁸. (ια) Στις επαγγελματικές κ.ά. δραστηριότητες υπήρξε αύξηση της ζήτησης εργασίας το 2008-09, μείωση της ζήτησης εργασίας το 2009-13, ενδεχομένως αύξηση της προσφοράς εργα-

4. Από την άλλη, το συγκεκριμένο αποτέλεσμα ενδέχεται να οφείλεται σε διακοπή της χρονοσειράς το 2014.

5. Αν η νέα μέθοδος υπολογισμού των στατιστικών συνάδει με την προηγούμενη (ήτοι, δεν μεταβάλλει τι θα προέκυπτε με την προηγούμενη), τότε η αγορά μάλλον κατέληξε σε χαμηλότερο επίπεδο απασχόλησης και υψηλότερο επίπεδο αμοιβής σε σχέση με την αρχή.

6. Αν η νέα μέθοδος υπολογισμού των στατιστικών συνάδει με την προηγούμενη, τότε η αγορά μάλλον κατέληξε σε χαμηλότερα επίπεδα απασχόλησης και αμοιβής σε σχέση με την αρχή.

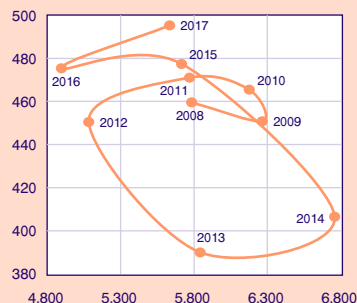
7. Αν η νέα μέθοδος υπολογισμού των στατιστικών συνάδει με την προηγούμενη, τότε η αγορά μάλλον κατέληξε σε υψηλότερο επίπεδο απασχόλησης και χαμηλότερο επίπεδο αμοιβής σε σχέση με την αρχή.

8. Αν η νέα μέθοδος υπολογισμού των στατιστικών συνάδει με την προηγούμενη, τότε η αγορά μάλλον κατέληξε σε υψηλότερα επίπεδα απασχόλησης και αμοιβής σε σχέση με την αρχή.

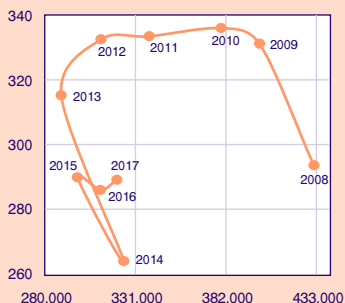
ΓΡΑΦΗΜΑΤΑ 5

Η εξέλιξη του αριθμού των απασχολούμενων και της εβδομαδιαίας αμοιβής (στον οριζόντιο και κάθετο άξονα αντιστοίχως) ανά τομέα: Ελλάδα 2008-17

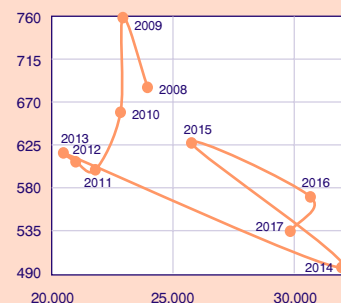
1. Ορυχεία-λατομεία

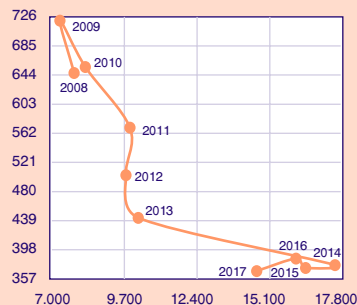
2. Μεταποίηση

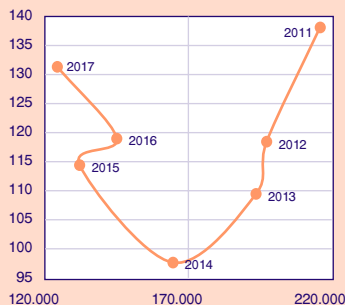
3. Παροχή ηλεκτρικού ρεύματος κ.ά.

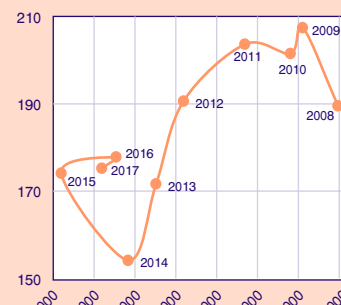
4. Παροχή ύδατος, επεξεργασία λυμάτων κ.ά.

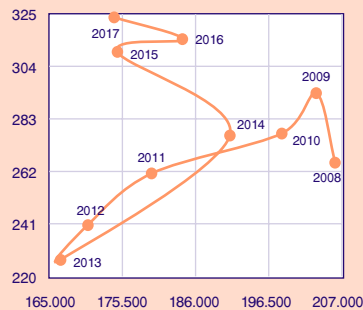
5. Κατασκευές

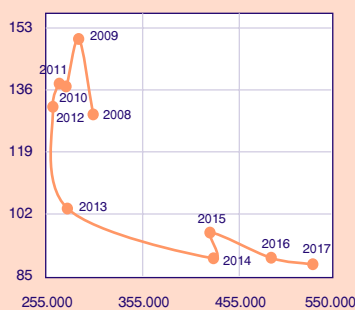
6. Εμπόριο-επισκευές οχημάτων

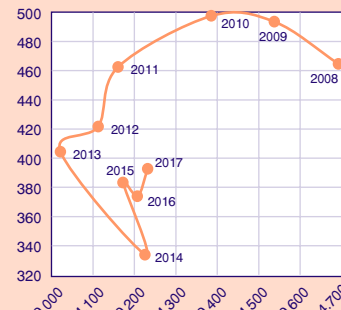
7. Μεταφορά-αποθήκευση

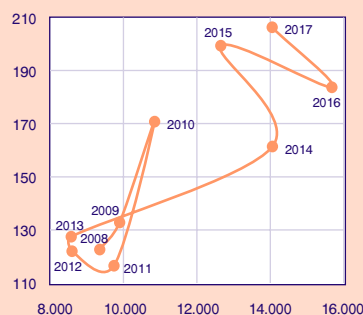
8. Παροχή καταλύματος-εστίασης

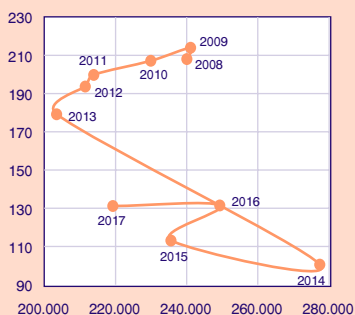
9. Ενημέρωση-επικοινωνία

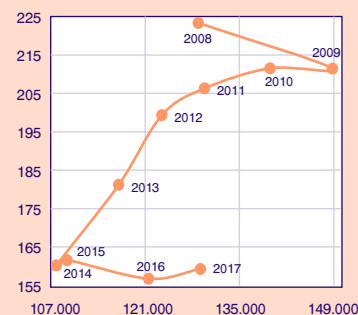
10. Διαχείριση ακίνητης περιουσίας

11. Επαγγελματικές κ.ά. δραστηριότητες

12. Διοικητικές-υποστηρικτικές δραστηριότητες

Πηγή: Βλ. Γράφημα 2.

σίας το 2013-14⁴, μείωση της προσφοράς εργασίας τα 2014-15, νέα αύξηση της ζήτησης εργασίας το 2015-16 και νέα μείωση της ζήτησης εργασίας το 2016-17⁶. (ιβ) Στις διοικητικές-υποστηρικτικές δραστηριότητες υπήρξε αύξηση της προσφοράς εργασίας το 2008-09, μείωση της προσφοράς εργασίας το 2009-10, μείωση της ζήτησης εργασίας το 2010-13 και, ενδεχομένως, το 2013-14⁴, αύξηση της ζήτησης εργασίας το 2014-15, νέα αύξηση της προσφοράς εργασίας στο 2015-16 και νέα αύξηση της ζήτησης εργασίας το 2016-17⁷.

Γενικώς: (α) Το 2008-09 υπήρξε αύξηση της ζήτησης εργασίας στην διαχείριση ακίνητης περιουσίας και τις επαγγελματικές δραστηριότητες, αύξηση της προσφοράς εργασίας στα ορυχεία-λατομεία και τις διοικητικές-υποστηρικτικές δραστηριότητες, καθώς και μείωση της προσφοράς εργασίας στις υπόλοιπες δραστηριότητες, με συνολικό αποτέλεσμα, όπως είδαμε στο Γράφημα 2, την μείωση της απασχόλησης. (β) Το 2009-10 συνεχίστηκε αφενός η αύξηση της ζήτησης εργασίας στην διαχείριση ακίνητης περιουσίας, αφετέρου η μείωση της προσφοράς εργασίας στην μεταποίηση και την ενημέρωση-επικοινωνία. Επίσης, υπήρξε αύξηση της προσφοράς εργασίας στην παροχή ύδατος κ.ά., μείωση της προσφοράς εργασίας στα ορυχεία-λατομεία και τις διοικητικές-υποστηρικτικές δραστηριότητες, καθώς και μείωση της ζήτησης εργασίας –ενίοτε και μείωση κάποιων ανωτάτων αμοιβών– στις υπόλοιπες δραστηριότητες, με συνολικό αποτέλεσμα την μείωση της απασχόλησης. (γ) Το 2010-11 συνεχίστηκε η αύξηση της προσφοράς εργασίας στην παροχή ύδατος και η μείωση της προσφοράς εργασίας στα ορυχεία-λατομεία. Επίσης, υπήρξε μείωση της προσφοράς εργασίας στο εμπόριο κ.ά. και την παροχή καταλύματος-εστίασης, καθώς και μείωση της ζήτησης εργασίας στις υπόλοιπες δραστηριότητες, με συνολικό αποτέλεσμα την μείωση της απασχόλησης. (δ) Το 2011-12 υπήρξε μείωση της προσφοράς εργασίας στην παροχή ηλεκτρικού ρεύματος κ.ά. και την διαχείριση ακίνητης περιουσίας, καθώς και μείωση της ζήτησης εργασίας στις υπόλοιπες δραστηριότητες. Ήταν η μόνη χρονιά κατά την οποία η απασχόληση μειώθηκε και στους δώδεκα υπό εξέταση τομείς. (ε) Το 2012-13 συνεχίστηκε η μείωση της προσφοράς εργασίας στην παροχή ηλεκτρικού ρεύματος κ.ά. και την διαχείριση ακίνητης περιουσίας. Επίσης υπήρξε αύξηση της προσφοράς εργασίας στα ορυχεία-λατομεία, την παροχή ύδατος κ.ά., την παροχή καταλύματος-εστίασης και μείωση της ζήτησης εργασίας στις υπόλοιπες δραστηριότητες, με συνολικό αποτέλεσμα την μείωση της απασχόλησης. (στ) Το 2013-14 ενδεχομένως υπήρξε αύξηση της ζήτησης εργασίας στα ορυχεία-λατομεία, την μεταφορά-αποθήκευση

και την διαχείριση ακίνητης περιουσίας, μείωση της ζήτησης εργασίας στις κατασκευές, το εμπόριο κ.ά., τις διοικητικές-υποστηρικτικές δραστηριότητες, καθώς και αύξηση της προσφοράς εργασίας στις υπόλοιπες δραστηριότητες, με συνολικό αποτέλεσμα την αύξηση της απασχόλησης⁴. (ζ) Το 2014-15 υπήρξε αύξηση της ζήτησης εργασίας στις διοικητικές-υποστηρικτικές δραστηριότητες, μείωση της ζήτησης εργασίας στην παροχή ύδατος κ.ά., καθώς και μείωση της προσφοράς εργασίας στις υπόλοιπες δραστηριότητες, με συνολικό αποτέλεσμα μία εκ νέου μείωση της απασχόλησης. (η) Το 2015-16 υπήρξε αύξηση της ζήτησης εργασίας στις κατασκευές, την μεταφορά-αποθήκευση, το εμπόριο κ.ά. και τις επαγγελματικές κ.ά. δραστηριότητες, μείωση της ζήτησης εργασίας στα ορυχεία-λατομεία, μείωση της προσφοράς εργασίας στην παροχή ύδατος κ.ά., καθώς και αύξηση της προσφοράς εργασίας στις υπόλοιπες δραστηριότητες, με συνολικό αποτέλεσμα την αύξηση της απασχόλησης. (ι) Το 2016-17 συνεχίστηκε η αύξηση της προσφοράς εργασίας στην παροχή καταλύματος-εστίασης. Επίσης υπήρξε μείωση της προσφοράς εργασίας στις κατασκευές, την μεταφορά-αποθήκευση και την διαχείριση ακίνητης περιουσίας, αύξηση της ζήτησης εργασίας στα ορυχεία-λατομεία, την μεταποίηση, την ενημέρωση-επικοινωνία και τις διοικητικές-υποστηρικτικές δραστηριότητες, καθώς και μείωση της ζήτησης στις υπόλοιπες δραστηριότητες, με συνολικό αποτέλεσμα μία εκ νέου μείωση της απασχόλησης.

Συνολικώς, από τις στατιστικές του 2008-13 και 2014-17 προκύπτει ότι: (i) Οι μεγαλύτερες αυξήσεις στην απασχόληση σημειώθηκαν σε τομείς τόσο με μεγάλη όσο και με μέση ή μικρή απασχόληση πριν την ύφεση: πρωτίστως στην παροχή καταλύματος-εστίασης και δευτερευόντως στις διοικητικές-υποστηρικτικές δραστηριότητες. (ii) Οι μεγαλύτερες μειώσεις στην απασχόληση σημειώθηκαν στους τομείς με την μεγαλύτερη απασχόληση πριν την ύφεση: πρωτίστως στο εμπόριο και δευτερευόντως στην μεταποίηση.

4. Οι εξελίξεις στον αριθμό και το μέγεθος των επιχειρήσεων στους δώδεκα επιμέρους τομείς

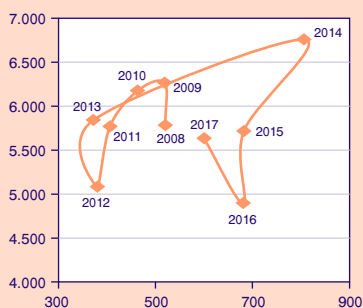
Επίσης από τα στοιχεία (Γραφήματα 6: 1-12) προκύπτει ότι ο αριθμός των επιχειρήσεων: (α) Στα ορυχεία-λατομεία μειώθηκε οριακώς το 2008-09 και περαιτέρω (διαδοχικώς) το 2009-13 (σημειώνοντας πτώση 28% μεταξύ 2008-13), ενδεχομένως αυξήθηκε το 2013-14⁴ και μειώθηκε περαιτέρω το 2014-17 (οριακώς το 2015-16, σημειώνοντας πτώση 30% μεταξύ 2014-17)⁹. Σε συν-

9. Αν η νέα μέθοδος υπολογισμού των στατιστικών συνάδει με την προηγούμενη, τότε προκύπτει μεγαλύτερος τελικός αριθμός επιχειρήσεων σε σχέση με τον αρχικό.

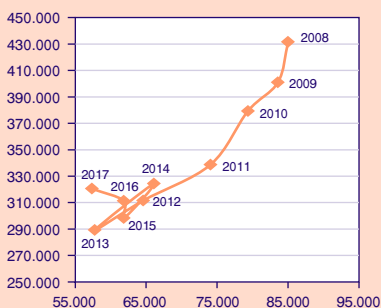
ΓΡΑΦΗΜΑΤΑ 6

Η εξέλιξη του αριθμού των επιχειρήσεων και των απασχολουμένων (στον οριζόντιο και κάθετο άξονα, αντιστοίχως) ανά τομέα: Ελλάδα 2008-17

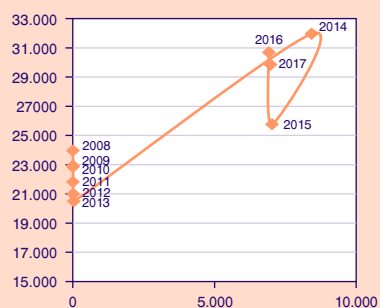
1. Ορυχεία-λατομεία

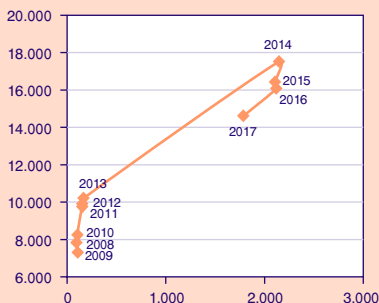
2. Μεταποίηση

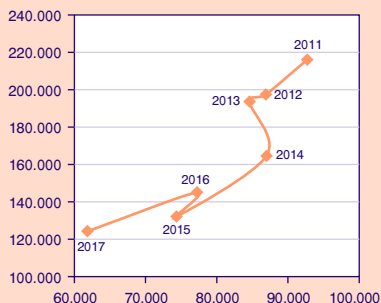
3. Παροχή ηλεκτρικού ρεύματος κ.ά.

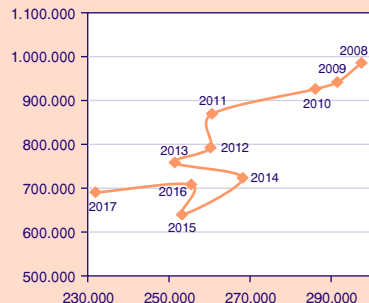
4. Παροχή ύδατος, επεξεργασία λυμάτων κ.ά.

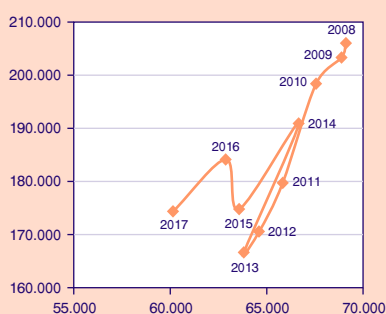
5. Κατασκευές

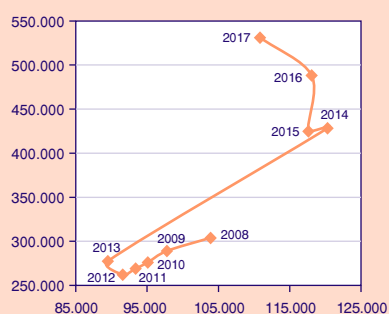
6. Εμπόριο-επισκευές οχημάτων

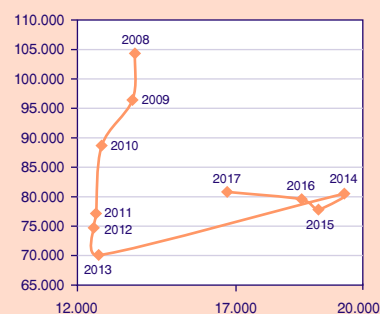
7. Μεταφορά-αποθήκευση

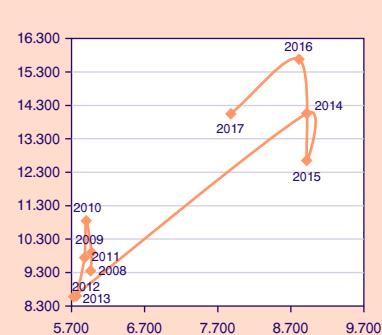
8. Παροχή καταλύματος-εστίασης

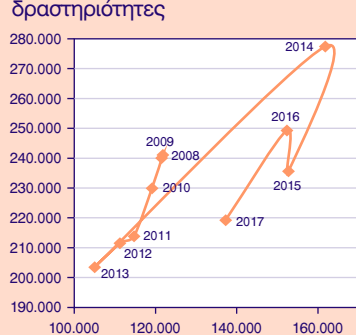
9. Ενημέρωση-επικοινωνία

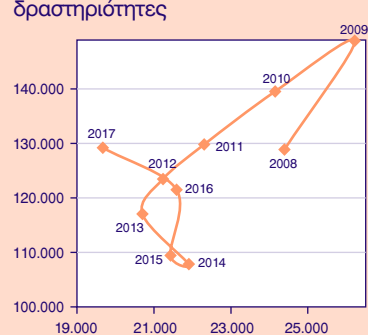
10. Διαχείριση ακίνητης περιουσίας

11. Επαγγελματικές κ.ά. δραστηριότητες

12. Διοικητικές-υποστηρικτικές δραστηριότητες

Πηγή: Βλ. Γράφημα 2.

δυσασμό με την εξέλιξη του αριθμού των εργαζομένων προκύπτει ότι το μέσο μέγεθος σε όρους προσωπικού αυξήθηκε από 11 σε 16 άτομα μεταξύ 2008-13 και από 8 σε 9 άτομα μεταξύ 2014-17. (β) Στην μεταποίηση μειώθηκε το 2008-13 (σημειώνοντας πτώση 32%), ενδεχομένως αυξήθηκε το 2013-14, μειώθηκε το 2014-15, αυξήθηκε το 2015-16 και μειώθηκε το 2016-17 (σημειώνοντας πτώση 14% μεταξύ 2014-17)¹⁰. Σε συνδυασμό με την εξέλιξη του αριθμού των εργαζομένων προκύπτει ότι το μέσο μέγεθος σε όρους προσωπικού έμεινε σταθερό στα 5 άτομα μεταξύ 2008-13 και αυξήθηκε από 5 σε 6 άτομα μεταξύ 2014-17. (γ) Στην παροχή ηλεκτρικού ρεύματος κ.ά., στο πλαίσιο του ανοίγματος της αγοράς στον ανταγωνισμό, αυξήθηκε οριακώς το 2008-09, αυξήθηκε ξανά το 2009-10, έμεινε σταθερός το 2010-11, αυξήθηκε περαιτέρω το 2011-13, ενδεχομένως και το 2013-14 (σημειώνοντας άνοδο 540% μεταξύ 2008-13), μειώθηκε το 2014-16 και αυξήθηκε το 2016-17 (σημειώνοντας πτώση 21% μεταξύ 2014-17)⁹. Σε συνδυασμό με την εξέλιξη του αριθμού των εργαζομένων προκύπτει ότι το μέσο μέγεθος σε όρους προσωπικού μειώθηκε από 4,8 χιλιάδες άτομα σε 640 άτομα μεταξύ 2008-13 και έμεινε σταθερό στα 4 άτομα μεταξύ 2014-17. (δ) Στην παροχή ύδατος κ.ά. αυξήθηκε το 2008-2009, μειώθηκε το 2009-10, αυξήθηκε το 2010-11, μειώθηκε οριακώς το 2011-12, αυξήθηκε το 2012-13, ενδεχομένως και το 2013-14 (σημειώνοντας άνοδο 75% μεταξύ 2008-13), μειώθηκε το 2014-15, αυξήθηκε το 2015-16 και μειώθηκε το 2016-17 (σημειώνοντας πτώση 17% μεταξύ 2014-17)⁹. Σε συνδυασμό με την εξέλιξη του αριθμού των εργαζομένων προκύπτει ότι το μέσο μέγεθος σε όρους προσωπικού μειώθηκε από 82 σε 62 μεταξύ 2008-13 και έμεινε σταθερό στα 8 άτομα μεταξύ 2014-17. (ε) Στις κατασκευές μειώθηκε το 2011-13 (σημειώνοντας πτώση 9%), ενδεχομένως αυξήθηκε το 2013-14, μειώθηκε το 2014-15, αυξήθηκε το 2015-16 και μειώθηκε το 2016-17 (σημειώνοντας πτώση 34% μεταξύ 2014-17)¹⁰. Σε συνδυασμό με την εξέλιξη του αριθμού των εργαζομένων προκύπτει ότι το μέσο μέγεθος σε όρους προσωπικού έμεινε σταθερό στα 2 άτομα. (στ) Στο εμπόριο κ.ά. μειώθηκε το 2008-13 (σημειώνοντας πτώση 15%), ενδεχομένως αυξήθηκε το 2013-14, μειώθηκε το 2014-15, αυξήθηκε το 2015-16 και μειώθηκε το 2016-17 (σημειώνοντας πτώση 14% μεταξύ 2014-17)¹⁰. Σε συνδυασμό με την εξέλιξη του αριθμού των εργαζομένων προκύπτει ότι το μέσο μέγεθος σε όρους προσωπικού έμεινε σταθερό στα 3 άτομα. (ζ) Στην μεταφορά-αποθήκευση μειώθηκε το 2008-13 (σημειώνοντας πτώση 8%), ενδεχομένως αυξήθηκε το 2013-14 και μειώθηκε το 2014-17 (σημειώνοντας πτώση 10% μεταξύ 2014-17)¹⁰. Σε συν-

δυσασμό με την εξέλιξη του αριθμού των εργαζομένων προκύπτει ότι το μέσο μέγεθος σε όρους προσωπικού έμεινε σταθερό στα 3 άτομα. (η) Στην παροχή καταλύματος-εστίασης μειώθηκε το 2008-13 (σημειώνοντας πτώση 14%), ενδεχομένως αυξήθηκε το 2013-14, μειώθηκε το 2014-15, αυξήθηκε το 2015-16 και μειώθηκε το 2014-17 (σημειώνοντας πτώση 8% μεταξύ 2014-17)⁹. Σε συνδυασμό με την εξέλιξη του αριθμού των εργαζομένων προκύπτει ότι το μέσο μέγεθος σε όρους προσωπικού έμεινε σταθερό στα 3 άτομα μεταξύ 2008-13 και αυξήθηκε από 4 σε 5 άτομα μεταξύ 2014-17. (θ) Στην ενημέρωση-επικοινωνία μειώθηκε το 2008-12, αυξήθηκε το 2012-13, ενδεχομένως και το 2013-14 (σημειώνοντας πτώση 8% μεταξύ 2008-13), και μειώθηκε το 2014-17 (σημειώνοντας πτώση 19%)⁹. Σε συνδυασμό με την εξέλιξη του αριθμού των εργαζομένων προκύπτει ότι το μέσο μέγεθος σε όρους προσωπικού μειώθηκε από 8 σε 6 άτομα μεταξύ 2008-13 και αυξήθηκε από 4 σε 5 άτομα μεταξύ 2014-17. (ι) Στην διαχείριση ακίνητης περιουσίας αυξήθηκε το 2008-09, μειώθηκε το 2009-13 (σημειώνοντας πτώση 4% μεταξύ 2008-13), ενδεχομένως αυξήθηκε το 2013-14, αυξήθηκε οριακώς το 2014-15 και μειώθηκε το 2015-17 (σημειώνοντας πτώση 12% μεταξύ 2014-17)⁹. Σε συνδυασμό με την εξέλιξη του αριθμού των εργαζομένων προκύπτει ότι το μέσο μέγεθος σε όρους προσωπικού μειώθηκε από 2 άτομα σε 1 άτομο μεταξύ 2008-13 και κυμάνθηκε μεταξύ 1-2 ατόμων, καταλήγοντας στα 2 άτομα, το 2017. (ια) Στις επαγγελματικές κ.ά. δραστηριότητες αυξήθηκε το 2008-09, μειώθηκε το 2009-13 (σημειώνοντας πτώση 14% μεταξύ 2008-13), ενδεχομένως αυξήθηκε το 2013-14, και μειώθηκε το 2014-17 (σημειώνοντας πτώση 16% μεταξύ 2014-17)⁹. Σε συνδυασμό με την εξέλιξη του αριθμού των εργαζομένων προκύπτει ότι το μέσο μέγεθος σε όρους προσωπικού έμεινε σταθερό στα 2 άτομα. (ιβ) Στις διοικητικές-υποστηρικτικές δραστηριότητες αυξήθηκε το 2008-09, μειώθηκε το 2009-13 (σημειώνοντας πτώση 15% μεταξύ 2008-13), ενδεχομένως αυξήθηκε το 2013-14, μειώθηκε το 2014-15, αυξήθηκε το 2015-16 και μειώθηκε το 2016-17 (σημειώνοντας πτώση 10% μεταξύ 2014-17)¹⁰. Σε συνδυασμό με την εξέλιξη του αριθμού των εργαζομένων προκύπτει ότι το μέσο μέγεθος σε όρους προσωπικού αυξήθηκε από 5 σε 6 άτομα μεταξύ 2008-13 και αυξήθηκε από 5 σε 7 άτομα μεταξύ 2014-17.

Συνάγεται ότι, γενικώς, ο αριθμός των επιχειρήσεων: (α) Το 2008-09 αυξήθηκε σε πέντε περιπτώσεις (παροχή ύδατος, διαχείριση ακίνητης περιουσίας, επαγγελματικές κ.ά. δραστηριότητες, διοικητικές-υποστηρικτικές δραστηριότητες, οριακώς στην παροχή ηλε-

10. Αν η νέα μέθοδος υπολογισμού των στατιστικών συνάδει με την προηγούμενη, τότε προκύπτει μικρότερος τελικός αριθμός επιχειρήσεων σε σχέση με τον αρχικό.

κτρικού ρεύματος κ.ά.), μειώθηκε στις άλλες (οριακώς στα ορυχεία-λατομεία) και συνολικώς μειώθηκε. (β) Το 2009-10 αυξήθηκε λίγο σε μία περίπτωση (παροχή ηλεκτρικού ρεύματος κ.ά.), μειώθηκε στις άλλες και συνολικώς μειώθηκε. (γ) Το 2010-11 αυξήθηκε λίγο σε μία περίπτωση (παροχή ύδατος κ.ά.), έμεινε σταθερός σε άλλη (παροχή ηλεκτρικού ρεύματος κ.ά.), μειώθηκε στις υπόλοιπες και συνολικώς μειώθηκε. (δ) Το 2011-12 αυξήθηκε σε μία περίπτωση (παροχή ηλεκτρικού ρεύματος κ.ά.), μειώθηκε στις άλλες (οριακώς στην παροχή ύδατος κ.ά.) και συνολικώς μειώθηκε. (ε) Το 2012-13 αυξήθηκε σε τρεις περιπτώσεις (παροχή ύδατος κ.ά., παροχή ηλεκτρικού ρεύματος κ.ά., ενημέρωση-επικοινωνία), μειώθηκε στις άλλες και συνολικώς μειώθηκε. (στ) Το 2013-14 ενδεχομένως αυξήθηκε σε όλες τις περιπτώσεις⁴. (ζ) Το 2014-15 αυξήθηκε οριακώς σε μία περίπτωση (διαχείριση ακίνητης περιουσίας), μειώθηκε στις άλλες και συνολικώς μειώθηκε. (η) Το 2015-16 αυξήθηκε σε έξι περιπτώσεις (μεταποίηση, παροχή ύδατος κ.ά., κατασκευές, εμπόριο κ.ά., παροχή καταλύματος-εστίασης, διοικητικές-υποστηρικτικές δραστηριότητες), μειώθηκε στις άλλες (οριακώς στα ορυχεία-λατομεία) και συνολικώς

αυξήθηκε. (θ) Το 2016-17 αυξήθηκε σε μία περίπτωση (παροχή ηλεκτρικού ρεύματος κ.ά.), μειώθηκε στις άλλες και συνολικώς μειώθηκε.

Το μέσο μέγεθος των επιχειρήσεων γενικώς: (i) Μειώθηκε πολύ σε δύο περιπτώσεις (παροχή ηλεκτρικού ρεύματος κ.ά., παροχή ύδατος κ.ά.), μειώθηκε λίγο ή οριακώς (είτε με μικροδιακυμάνσεις είτε χωρίς) σε πέντε περιπτώσεις (μεταποίηση, εμπόριο κ.ά., μεταφορά-αποθήκευση, ενημέρωση-επικοινωνία, διαχείριση ακίνητης περιουσίας) και αυξήθηκε λίγο ή οριακώς με μικροδιακυμάνσεις στις υπόλοιπες πέντε περιπτώσεις κατά το 2008-13. (ii) Ενδεχομένως συνέχισε να μειώνεται πολύ στις ίδιες δύο περιπτώσεις (παροχή ηλεκτρικού ρεύματος κ.ά., παροχή ύδατος κ.ά.), μειώθηκε λίγο ή οριακώς σε επτά περιπτώσεις και αυξήθηκε λίγο ή οριακώς στις υπόλοιπες τρεις περιπτώσεις (μεταφορά-αποθήκευση, παροχή καταλύματος-εστίασης, διαχείριση ακίνητης περιουσίας) κατά το 2013-14⁴. (iii) Μειώθηκε οριακώς με μικροδιακυμάνσεις σε μια περίπτωση (επαγγελματικές κ.ά. δραστηριότητες) και αυξήθηκε οριακώς (είτε με μικροδιακυμάνσεις είτε χωρίς) στις υπόλοιπες ένδεκα περιπτώσεις κατά το 2014-17.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1 Περιπτώσεις που αυξήθηκε η ζήτηση εργασίας σε έναν τομέα στην Ελλάδα, 2008-13 και 2014-17

	Αριθμός επιχειρήσεων	Μέσο μέγεθος επιχειρήσεων	Παραγωγικότητα εργασίας, κερδοφορία	Τομείς	Έτη
1	↑	↑	↓	Κατασκευές	2015-16
2	↑	↑	↓	Εμπόριο κ.ά.	2015-16
3	↑	↑	↓	Επαγγελματικές κ.ά. δραστηριότητες	2008-09
4	↓	↑	↓	Μεταφορά-αποθήκευση	2015-16
5	↓	↑	↓	Ενημέρωση-επικοινωνία	2016-17
6	↓	↑	↓	Διαχείριση ακίνητης περιουσίας	2009-10
7	↓	↑	↓	Επαγγελματικές κ.ά. δραστηριότητες	2015-16
8	↓	↑	↓	Διοικητικές-υποστηρικτικές δραστηριότητες	2016-17
9	↓	↑	↑	Ορυχεία-λατομεία	2016-17
10	↓	↑	↑	Μεταποίηση	2016-17
11	↓	↑	↑	Διοικητικές-υποστηρικτικές δραστηριότητες	2014-15
12	↑	↑	↑	Διαχείριση ακίνητης περιουσίας	2008-09

Πηγή: Βλ. Γράφημα 2.

Συνολικώς, από τις στατιστικές του 2008-13 και 2014-17 προκύπτει ότι: (i) Οι μικρότερες μειώσεις του αριθμού των επιχειρήσεων σημειώθηκαν σε τομείς με λίγες επιχειρήσεις πριν την ύφεση: πρωτίστως στην παροχή ύδατος και δευτερευόντως στα ορυχεία-λατομεία. (ii) Οι μεγαλύτερες μειώσεις του αριθμού των επιχειρήσεων σημειώθηκαν σε τομείς με πάρα πολλές επιχειρήσεις πριν την ύφεση: πρωτίστως στο εμπόριο κ.ά. και δευτερευόντως στις επαγγελματικές κ.ά. δραστηριότητες. (iii) Οι μεγαλύτερες αυξήσεις στο μέσο μέγεθος των επιχειρήσεων σημειώθηκαν σε τομείς μεγαλομεσαίου και μεσαίου μεγέθους επιχειρήσεων σε όρους προσωπικού πριν την ύφεση: πρωτίστως στα ορυχεία-λατομεία και δευτερευόντως στις διοικητικές-υποστηρικτικές διαδικασίες. (iv) Οι μεγαλύτερες μειώσεις στο μέσο μέγεθος των επιχειρήσεων σημειώθηκαν στους τομείς με το μεγαλύτερο μέσο μέγεθος επιχειρήσεων πριν την ύφεση: πρωτίστως στην παροχή ηλεκτρικού ρεύματος κ.ά. και δευτερευόντως στην παροχή ύδατος κ.ά. Διαπιστώνεται, δε, ότι τις 12 φορές που υπερίσχυσε αύξηση της ζήτησης εργασίας παρατηρήθηκε διεύρυνση του μέσου μεγέθους των επιχειρήσεων σε όρους προσωπικού. (Βλ. Πίνακα 1 πιο πάνω.)

5. Οι εξελίξεις στην παραγωγικότητα της εργασίας και την κερδοφορία στους δώδεκα επιμέρους τομείς της οικονομίας

Επιπροσθέτως, από τα στοιχεία (Γραφήματα 7: 1-12) προκύπτει ότι η παραγωγικότητα της εργασίας: (α) Στα ορυχεία-λατομεία μειώθηκε το 2008-2009, αυξήθηκε το 2009-10, μειώθηκε το 2010-12 και αυξήθηκε το 2012-13, ενδεχομένως και το 2013-14⁴ (σημειώνοντας πτώση 17% μεταξύ 2008-13), και αυξήθηκε το 2014-17 (σημειώνοντας άνοδο 167%)¹¹. (β) Στην μεταποίηση αυξήθηκε το 2008-09, μειώθηκε το 2009-13 (οριακώς το 2009-10) και, ενδεχομένως, το 2013-14⁴ (σημειώνοντας πτώση 10% μεταξύ 2008-13), αυξήθηκε το 2014-15, μειώθηκε το 2015-16 και αυξήθηκε το 2016-17 (σημειώνοντας άνοδο 20% μεταξύ 2014-17)¹². (γ) Στην παροχή ηλεκτρικού ρεύματος κ.ά. αυξήθηκε το 2008-09, μειώθηκε το 2009-11, αυξήθηκε το 2011-12, μειώθηκε το 2012-13 και, ενδεχομένως, το 2013-14⁴ (σημειώνοντας άνοδο 51% μεταξύ 2008-13), αυξήθηκε το 2014-16 και μειώθηκε το 2016-17 (σημειώνοντας άνοδο 33% μεταξύ 2014-17)¹¹. (δ) Στην παροχή ύδατος κ.ά. αυξή-

θηκε το 2008-2009, μειώθηκε το 2009-11, αυξήθηκε το 2011-13 (σημειώνοντας άνοδο 27% μεταξύ 2008-13), ενδεχομένως μειώθηκε το 2013-14⁴, αυξήθηκε το 2014-16 και μειώθηκε το 2016-17 (σημειώνοντας άνοδο 7% μεταξύ 2014-17)¹². (ε) Στις κατασκευές αυξήθηκε το 2011-12, μειώθηκε το 2012-13 και, ενδεχομένως, το 2013-14⁴ (σημειώνοντας άνοδο 24% μεταξύ 2011-13), αυξήθηκε το 2014-15, μειώθηκε το 2015-16 και αυξήθηκε το 2016-17 (σημειώνοντας άνοδο 36% μεταξύ 2014-17)¹¹. (στ) Στο εμπόριο κ.ά. μειώθηκε το 2008-13 (οριακώς το 2008-09) και, ενδεχομένως, το 2013-14⁴ (σημειώνοντας πτώση 26% μεταξύ 2008-13), αυξήθηκε το 2014-15, μειώθηκε το 2015-16 και αυξήθηκε το 2016-17 (σημειώνοντας άνοδο 16% μεταξύ 2014-17)¹². (ζ) Στην μεταφορά-αποθήκευση αυξήθηκε το 2008-09, μειώθηκε το 2009-10, αυξήθηκε το 2010-11, μειώθηκε οριακώς τόσο το 2011-12 όσο και το 2012-13 και, ενδεχομένως, το 2013-14⁴ (σημειώνοντας πτώση 2% μεταξύ 2008-13), αυξήθηκε το 2014-15, μειώθηκε το 2015-16 και αυξήθηκε το 2016-17 (σημειώνοντας άνοδο 34% μεταξύ 2014-17)¹¹. (η) Στην παροχή καταλύματος-εστίασης αυξήθηκε το 2008-09, μειώθηκε το 2009-13 (οριακώς το 2009-10) και, ενδεχομένως το 2013-14⁴ (σημειώνοντας πτώση 24% μεταξύ 2008-13), έμεινε σταθερή το 2014-15, μειώθηκε το 2015-16 και αυξήθηκε το 2016-17 (σημειώνοντας πτώση 20% μεταξύ 2014-17)¹². (θ) Στην ενημέρωση-επικοινωνία αυξήθηκε το 2008-09, μειώθηκε το 2009-13 και, ενδεχομένως το 2013-14⁴ (σημειώνοντας πτώση 27% μεταξύ 2008-13), αυξήθηκε το 2014-15 και μειώθηκε το 2015-17 (σημειώνοντας πτώση 2% μεταξύ 2014-17)¹². (ι) Στην διαχείριση ακίνητης περιουσίας αυξήθηκε το 2008-09, μειώθηκε το 2009-10, αυξήθηκε το 2010-11, μειώθηκε το 2011-12, αυξήθηκε το 2012-13 (σημειώνοντας άνοδο 109% μεταξύ 2008-13), ενδεχομένως μειώθηκε το 2013-14⁴, μειώθηκε το 2014-16 και αυξήθηκε το 2016-17 (σημειώνοντας οριακή άνοδο μεταξύ 2014-17)¹¹. (ια) Στις επαγγελματικές κ.ά. δραστηριότητες μειώθηκε το 2008-10, αυξήθηκε το 2010-12 (οριακώς το 2011-12), μειώθηκε το 2012-13 και, ενδεχομένως, το 2013-14⁴ (σημειώνοντας πτώση 31% μεταξύ 2008-13) αυξήθηκε το 2014-15, μειώθηκε το 2015-16 και αυξήθηκε το 2016-17 (σημειώνοντας άνοδο 18% μεταξύ 2014-17)¹². (ιβ) Στις διοικητικές-υποστηρικτικές δραστηριότητες μειώθηκε το 2008-11 (οριακώς το 2009-10), αυξήθηκε οριακώς το 2011-12, μειώθηκε το 2012-13

11. Αν η νέα μέθοδος υπολογισμού των στατιστικών συνάδει με την προηγούμενη, τότε η παραγωγικότητα κατέληξε σε υψηλότερο επίπεδο σε σχέση με την αρχή.

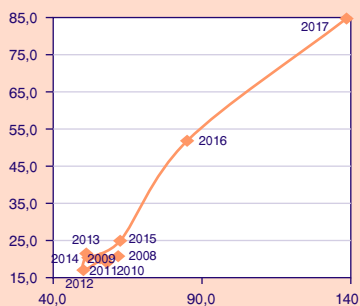
12. Αν η νέα μέθοδος υπολογισμού των στατιστικών συνάδει με την προηγούμενη, τότε η παραγωγικότητα κατέληξε σε χαμηλότερο επίπεδο σε σχέση με την αρχή.

ΓΡΑΦΗΜΑΤΑ 7

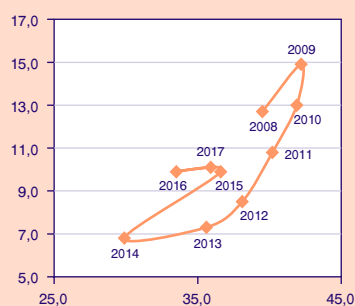
Η εξέλιξη της παραγωγικότητας εργασίας και της κερδοφορίας

(στον οριζόντιο και κάθετο άξονα, αντιστοίχως) ανά τομέα: Ελλάς 2008-17

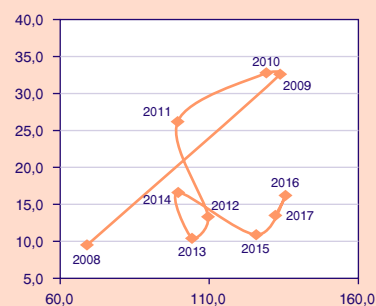
1. Ορυχεία-λατομεία

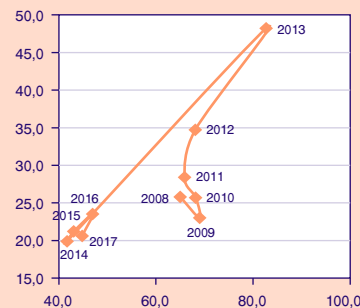
2. Μεταποίηση

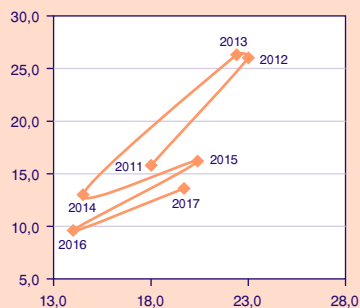
3. Παροχή ηλεκτρικού ρεύματος κ.ά.

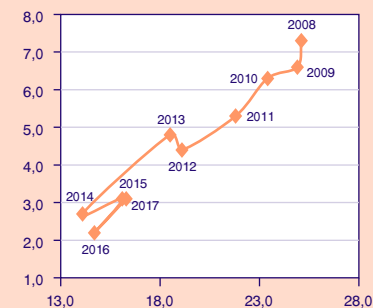
4. Παροχή ύδατος, επεξεργασία λιμμάτων κ.ά.

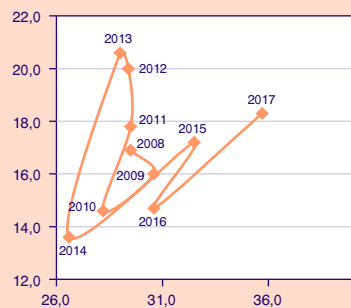
5. Κατασκευές

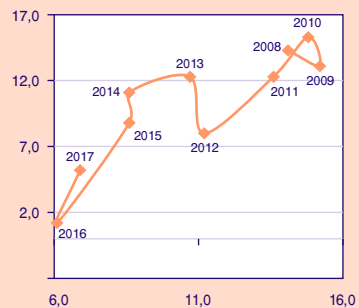
6. Εμπόριο-επισκευές οχημάτων

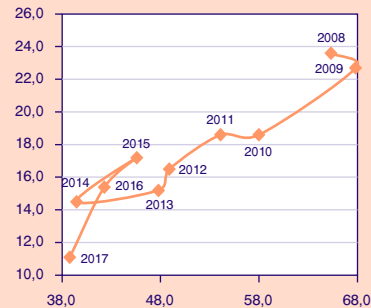
7. Μεταφορά-αποθήκευση

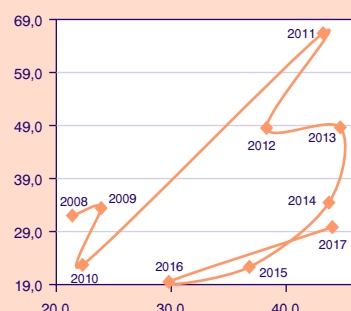
8. Παροχή καταλύματος-εστίασης

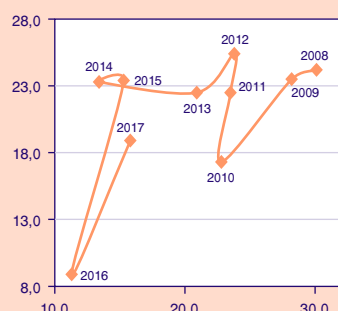
9. Ενημέρωση-επικοινωνία

10. Διαχείριση ακίνητης περιουσίας

11. Επαγγελματικές κ.ά. δραστηριότητες

12. Διοικητικές-υποστηρικτικές δραστηριότητες

Πηγή: Βλ. Γράφημα 2.

(σημειώνοντας πτώση 34% μεταξύ 2008-13), ενδεχομένως έμεινε σταθερή το 2013-14⁴, αυξήθηκε οριακά το 2014-15 και μειώθηκε το 2015-17 (σημειώνοντας πτώση 21% μεταξύ 2014-17)¹².

Γενικώς, η παραγωγικότητα της εργασίας: (α) Το 2008-09 μειώθηκε σε τέσσερις περιπτώσεις (ορυχεία-λατομεία, επαγγελματικές κ.ά. δραστηριότητες, διοικητικές-υποστηρικτικές δραστηριότητες, οριακά στο εμπόριο κ.ά.) και αυξήθηκε στις άλλες επτά. (β) 2009-10 μειώθηκε σε ένδεκα περιπτώσεις (οριακά στην μεταποίηση, παροχή καταλύματος-εστίασης, διοικητικές-υποστηρικτικές δραστηριότητες) και αυξήθηκε σε μία (ορυχεία-λατομεία). (γ) Το 2010-11 μειώθηκε σε οκτώ περιπτώσεις και αυξήθηκε στις άλλες τρεις (μεταφορές-αποθήκευση, διαχείριση ακίνητης περιουσίας, επαγγελματικές κ.ά. δραστηριότητες). (δ) Το 2011-12 μειώθηκε σε επτά περιπτώσεις (οριακά στις μεταφορές-αποθήκευση) και αυξήθηκε στις άλλες πέντε (παροχή ηλεκτρικού ρεύματος κ.ά., παροχή ύδατος κ.ά., κατασκευές και, οριακά, στις επαγγελματικές κ.ά. και διοικητικές-υποστηρικτικές δραστηριότητες). (ε) Το 2012-13 μειώθηκε σε εννέα περιπτώσεις (οριακά στις μεταφορές-αποθήκευση) και αυξήθηκε στις άλλες τρεις (ορυχεία-λατομεία, παροχή ύδατος κ.ά., διαχείριση ακίνητης περιουσίας). (στ) Το 2013-14 ενδεχομένως μειώθηκε σε δέκα περιπτώσεις, έμεινε σταθερή σε μία (διοικητικές-υποστηρικτικές δραστηριότητες) και αυξήθηκε σε μία (ορυχεία-λατομεία)⁴. (ζ) Το 2014-15 μειώθηκε σε μία περίπτωση (διαχείριση ακίνητης περιουσίας), έμεινε σταθερή σε άλλη (παροχή καταλύματος-εστίασης) και αυξήθηκε στις υπόλοιπες (οριακά στις διοικητικές-υποστηρικτικές δραστηριότητες). (η) Το 2015-16 μειώθηκε σε εννέα περιπτώσεις και αυξήθηκε στις άλλες τρεις (ορυχεία-λατομεία, παροχή ηλεκτρικού ρεύματος κ.ά., παροχή ύδατος κ.ά.). (θ) Το 2016-17 μειώθηκε σε τέσσερις περιπτώσεις (παροχή ηλεκτρικού ρεύματος κ.ά., παροχή ύδατος κ.ά., ενημέρωση-επικοινωνία, διοικητικές-υποστηρικτικές δραστηριότητες) και αυξήθηκε στις άλλες οκτώ.

Παρομοίως προκύπτει ότι το μέτρο της κερδοφορίας: (α) Στα ορυχεία-λατομεία μειώθηκε το 2008-2010, αυξήθηκε το 2010-11, μειώθηκε το 2011-12, αυξήθηκε το 2012-13, ενδεχομένως μειώθηκε το 2013-14⁴ (σημειώνοντας άνοδο 3% μεταξύ 2008-

13) και αυξήθηκε το 2014-17 (σημειώνοντας άνοδο 315%)¹³. (β) Στην μεταποίηση αυξήθηκε το 2008-09, μειώθηκε το 2009-13 (σημειώνοντας πτώση 43% μεταξύ 2008-13), ενδεχομένως μειώθηκε το 2013-14⁴, αυξήθηκε το 2014-15, έμεινε σταθερό το 2015-16 και αυξήθηκε οριακά το 2016-17 (σημειώνοντας άνοδο 49% μεταξύ 2014-17)¹⁴. (γ) Στην παροχή ηλεκτρικού ρεύματος κ.ά. αυξήθηκε το 2008-09 και οριακά το 2009-10, μειώθηκε το 2010-13 (σημειώνοντας άνοδο 9% μεταξύ 2008-13), ενδεχομένως αυξήθηκε το 2013-14⁴, μειώθηκε το 2014-15, αυξήθηκε το 2015-16 και μειώθηκε το 2016-17 (σημειώνοντας πτώση 19% μεταξύ 2014-17)¹³. (δ) Στην παροχή ύδατος κ.ά. μειώθηκε το 2008-2009, αυξήθηκε το 2009-13 (σημειώνοντας άνοδο 87% μεταξύ 2008-13), ενδεχομένως μειώθηκε το 2013-14⁴, αυξήθηκε το 2014-16 και μειώθηκε το 2016-17 (σημειώνοντας άνοδο 4% μεταξύ 2014-17)¹⁴. (ε) Στις κατασκευές αυξήθηκε το 2011-13 (οριακά το 2012-13, σημειώνοντας συνολικώς άνοδο 66%), ενδεχομένως μειώθηκε το 2013-14⁴, αυξήθηκε το 2014-15, μειώθηκε το 2015-16 και αυξήθηκε το 2016-17 (σημειώνοντας άνοδο 5% μεταξύ 2014-17)¹⁴. (στ) Στο εμπόριο κ.ά. μειώθηκε το 2008-12 (οριακά το 2009-10), αυξήθηκε οριακά το 2012-13 (σημειώνοντας πτώση 34% μεταξύ 2008-13, ενδεχομένως μειώθηκε το 2013-14⁴, αυξήθηκε οριακά το 2014-15, μειώθηκε το 2015-16 και αυξήθηκε το 2016-17 (σημειώνοντας άνοδο 15% μεταξύ 2014-17)¹³. (ζ) Στην μεταφορά-αποθήκευση μειώθηκε το 2008-10 (οριακά το 2008-09), αυξήθηκε το 2010-13 (οριακά το 2012-13), ενδεχομένως μειώθηκε το 2013-14⁴ (σημειώνοντας άνοδο 22% μεταξύ 2008-13), αυξήθηκε το 2014-15, μειώθηκε το 2015-16 και αυξήθηκε το 2016-17 (σημειώνοντας άνοδο 35% μεταξύ 2014-17)¹⁴. (η) Στην παροχή καταλύματος-εστίασης μειώθηκε το 2008-09, αυξήθηκε το 2009-10, μειώθηκε το 2010-12, αυξήθηκε το 2012-13 (σημειώνοντας πτώση 14% μεταξύ 2008-13), ενδεχομένως μειώθηκε το 2013-14⁴, μειώθηκε το 2014-16 και αυξήθηκε το 2016-17 (σημειώνοντας πτώση 53% μεταξύ 2014-17)¹⁴. (θ) Στην ενημέρωση-επικοινωνία μειώθηκε το 2008-10, έμεινε σταθερό το 2010-11, μειώθηκε το 2011-13 και, ενδεχομένως, το 2013-14⁴ (σημειώνοντας πτώση 36% μεταξύ 2008-13), αυξήθηκε το 2014-15 και μειώθηκε το 2015-17 (σημειώνοντας πτώση 23% μεταξύ 2014-17)¹⁴. (ι) Στην διαχείριση ακίνητης περιουσίας αυξήθηκε το 2008-09, μειώθηκε

13. Αν η νέα μέθοδος υπολογισμού των στατιστικών συνάδει με την προηγούμενη, τότε το μέτρο της κερδοφορίας κατέληξε σε υψηλότερο επίπεδο σε σχέση με την αρχή.

14. Αν η νέα μέθοδος υπολογισμού των στατιστικών συνάδει με την προηγούμενη, τότε το μέτρο της κερδοφορίας κατέληξε σε χαμηλότερο επίπεδο σε σχέση με την αρχή.

το 2009-10, αυξήθηκε το 2010-11, μειώθηκε το 2011-12, αυξήθηκε οριακώς το 2012-13 (σημειώνοντας άνοδο 52% μεταξύ 2008-13), ενδεχομένως μειώθηκε το 2013-14⁴, μειώθηκε το 2014-16 και αυξήθηκε το 2016-17 (σημειώνοντας πτώση 13% μεταξύ 2014-17)¹⁴. (ια) Στις επαγγελματικές κ.ά. δραστηριότητες μειώθηκε το 2008-10, αυξήθηκε το 2010-12, μειώθηκε το 2012-13 (σημειώνοντας πτώση 7% μεταξύ 2008-13), ενδεχομένως αυξήθηκε το 2013-14⁴, αυξήθηκε οριακώς το 2014-15, μειώθηκε το 2015-16 και αυξήθηκε το 2016-17 (σημειώνοντας πτώση 19% μεταξύ 2014-17)¹⁴. (ιβ) Στις διοικητικές-υποστηρικτικές δραστηριότητες μειώθηκε το 2008-09, αυξήθηκε το 2009-10, μειώθηκε το 2010-11, αυξήθηκε το 2011-12, μειώθηκε το 2012-13, ενδεχομένως αυξήθηκε το 2013-14⁴ (σημειώνοντας πτώση 43% μεταξύ 2008-13), αυξήθηκε το 2014-15 και μειώθηκε το 2015-17 (σημειώνοντας πτώση 53% μεταξύ 2014-17)¹⁴.

Γενικώς, το μέτρο της κερδοφορίας: (α) Το 2008-09 μειώθηκε σε οκτώ περιπτώσεις και αυξήθηκε στις άλλες τρεις (μεταποίηση, παροχή ηλεκτρικού ρεύματος κ.ά., διαχείριση ακίνητης περιουσίας). (β) Το 2009-10 μειώθηκε σε επτά περιπτώσεις (οριακώς στο εμπόριο κ.ά.) και αυξήθηκε στις άλλες τέσσερις (παροχή ύδατος, παροχή καταλύματος-εστίασης, διοικητικές-υποστηρικτικές δραστηριότητες και, οριακώς, στην παροχή ηλεκτρικού ρεύματος κ.ά.). (γ) Το 2010-11 μειώθηκε σε έξι περιπτώσεις, αυξήθηκε σε τέσσερις (ορυχεία-λατομεία, παροχή ύδατος κ.ά., μεταφορά-αποθήκευση, διαχείριση ακίνητης περιουσίας) και έμεινε σταθερό σε μία (ενημέρωση-επικοινωνία). (δ) Το 2011-12 μειώθηκε σε επτά περιπτώσεις και αυξήθηκε στις άλλες πέντε (κατασκευές, παροχή ύδατος κ.ά., μεταφορά-αποθήκευση, επαγγελματικές κ.ά. δραστηριότητες, διοικητικές-υποστηρικτικές δραστηριότητες). (ε) Το 2012-13 μειώθηκε σε πέντε περιπτώσεις και αυξήθηκε στις άλλες επτά (ορυχεία-λατομεία, παροχή ύδατος κ.ά., παροχή καταλύματος-εστίασης και, οριακώς, στις κατασκευές, το εμπόριο κ.ά., την μεταφορά-αποθήκευση, την διαχείριση ακίνητης περιουσίας). (στ) Το 2013-14 ενδεχομένως μειώθηκε σε εννέα περιπτώσεις και αυξήθηκε στις άλλες τρεις (παροχή ηλεκτρικού ρεύματος κ.ά., επαγγελματικές κ.ά. δραστηριότητες, διοικητικές-υποστηρικτικές δραστηριότητες)⁴. (ζ) Το 2014-15 μειώθηκε σε τρεις περιπτώσεις (παροχή ηλεκτρικού ρεύματος κ.ά., παροχή καταλύματος-εστίασης, διαχείριση ακίνητης περιουσίας) και αυξήθηκε στις άλλες εννέα (οριακώς στο εμπόριο κ.ά. και τις επαγγελματικές κ.ά. δραστηριότητες). (η) Το 2015-16 μειώθηκε σε οκτώ περιπτώσεις, αυξή-

θηκε σε τρεις (ορυχεία-λατομεία, παροχή ηλεκτρικού ρεύματος κ.ά., παροχή ύδατος κ.ά.) και έμεινε σταθερό σε μία (μεταποίηση). (θ) Το 2016-17 μειώθηκε σε τέσσερις περιπτώσεις (παροχή ηλεκτρικού ρεύματος κ.ά., παροχή ύδατος, ενημέρωση-επικοινωνία, διοικητικές-υποστηρικτικές δραστηριότητες) και αυξήθηκε στις άλλες οκτώ (οριακώς στην μεταποίηση).

Συνολικώς, από τις στατιστικές του 2008-13 και 2014-17 προκύπτει ότι: (i) Οι μεγαλύτερες αυξήσεις στην παραγωγικότητα της εργασίας σημειώθηκαν σε τομείς με την υψηλότερη ή πολύ υψηλή παραγωγικότητα εργασίας πριν την ύφεση: πρωτίστως στα ορυχεία-λατομεία και δευτερευόντως στην παροχή ηλεκτρικού ρεύματος κ.ά. (ii) Οι μεγαλύτερες μειώσεις στην παραγωγικότητα της εργασίας σημειώθηκαν σε τομείς με πάρα πολύ υψηλή ή πολύ χαμηλή παραγωγικότητα εργασίας πριν την ύφεση: πρωτίστως στην ενημέρωση-επικοινωνία και δευτερευόντως στις διοικητικές-υποστηρικτικές δραστηριότητες. (iii) Οι μεγαλύτερες αυξήσεις κερδοφορίας σημειώθηκαν σε τομείς με μικρή ή μη παρεχόμενη στα στοιχεία κερδοφορία πριν την ύφεση: πρωτίστως στην παροχή ηλεκτρικού ρεύματος κ.ά. και δευτερευόντως στις κατασκευές. (iv) Οι μεγαλύτερες μειώσεις κερδοφορίας σημειώθηκαν στους τομείς με πάρα πολύ μεγάλη ή μέση κερδοφορία πριν την ύφεση: πρωτίστως στην παροχή καταλύματος-εστίασης και δευτερευόντως στην μεταποίηση.

Διαπιστώνεται, δε, ότι όσες φορές υπερίσχυσε μείωση της ζήτησης εργασίας ή/και μείωση κάποιων ανωτάτων αμοιβών και υπήρξε (i) μείωση της κερδοφορίας, παρατηρήθηκε μείωση της παραγωγικότητας της εργασίας (19 φορές)· (ii) αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας, παρατηρήθηκε αύξηση της κερδοφορίας (11 φορές). (Βλ. Πίνακα 2.) Επίσης, όσες φορές υπερίσχυσε μείωση της προσφοράς εργασίας και υπήρξε αύξηση της κερδοφορίας, παρατηρήθηκε αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας (14 φορές). (Βλ. Πίνακα 3.) Όσες φορές υπήρξε μείωση του αριθμού των επιχειρήσεων και μείωση του μέσου μεγέθους των επιχειρήσεων υπερίσχυσε ή είχε υπερισχύσει μείωση της ζήτησης ή κάποιων ανωτάτων αμοιβών ή της προσφοράς εργασίας (38 φορές) και, κατ' επέκτασιν, της απασχόλησης. (Βλ. Πίνακα 4.) Όσες φορές υπήρξε μείωση του μέσου μεγέθους των επιχειρήσεων και μείωση της κερδοφορίας υπερίσχυσε ή είχε υπερισχύσει μείωση της ζήτησης ή κάποιων ανωτάτων αμοιβών ή της προσφοράς εργασίας (25 φορές) και, κατ' επέκτασιν, της απασχόλησης. (Βλ. Πίνακα 5.)

ΠΙΝΑΚΑΣ 2 Περιπτώσεις που μειώθηκε η ζήτηση εργασίας ή/και κάποιες ανώτατες αμοιβές σε έναν τομέα στην Ελλάδα, 2008-13 και 2014-17

	Παραγωγικότητα εργασίας	Κερδοφορία	Τομείς	Έτη
1	↓	↓	Ορυχεία-λατομεία	2011-12
2-4	↓	↓	Μεταποίηση	2010-11, 2011-12, 2012-13
5-6	↓	↓	Παροχή ηλεκτρικού ρεύματος κ.ά.	2010-11, 2016-17
7	↓	↓	Παροχή ύδατος κ.ά.	2016-17
8	↓	↓	Κατασκευές	2012-13
9-10	↓	↓	Εμπόριο κ.ά.	2009-10,* 2011-12
11	↓	↓	Μεταφορά-αποθήκευση	2009-10*
12	↓	↓	Παροχή καταλύματος- εστίασης	2011-12
13-15	↓	↓	Ενημέρωση-επικοινωνία	2010-11,* 2011-12, 2012-13
16-17	↓	↓	Επαγγελματικές κ.ά. δραστηριότητες	2009-10,* 2012-13
18-19	↓	↓	Διοικητικές-υποστηρικτικές δραστηριότητες	2010-11, 2012-13
20	↓	↑	Παροχή ηλεκτρικού ρεύματος κ.ά.	2009-10*
21	↓	↑	Εμπόριο κ.ά.	2012-13
22	↓	↑	Παροχή καταλύματος- εστίασης	2009-10*
23-24	↓	↑	Μεταφορά-αποθήκευση	2011-12, 2012-13
25	↑	↑	Ορυχεία-λατομεία	2015-16
26-27	↑	↑	Παροχή ύδατος κ.ά.	2011-12, 2014-15
28	↑	↑	Κατασκευές	2011-12
29	↑	↑	Εμπόριο κ.ά.	2016-17
30	↑	↑	Μεταφορά-αποθήκευση	2010-11
31	↑	↑	Διαχείριση ακίνητης περιουσίας	2010-11
32-34	↑	↑	Επαγγελματικές κ.ά. δραστηριότητες	2010-11, 2011-12, 2016-17
35	↑	↑	Διοικητικές-υποστηρικτικές δραστηριότητες	2011-12

Πηγή: Βλ. Γράφημα 2.

* Η μείωση των ανωτάτων αμοιβών σε ελεγχόμενες από το Δημόσιο επιχειρήσεις σημειώθηκε το 2010.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3 Περιπτώσεις που μειώθηκε η προσφορά εργασίας σε έναν τομέα στην Ελλάδα, 2008-13 και 2014-17

	Παραγωγικότητα εργασίας	Κερδοφορία	Τομείς	Έτη
1	↓	↓	Ορυχεία-λατομεία	2010-11
2	↓	↓	Μεταποίηση	2009-10
3	↓	↓	Παροχή ηλεκτρικού ρεύματος κ.ά.	2012-13
4-5	↓	↓	Εμπόριο κ.ά.	2008-09, 2010-11
6	↓	↓	Παροχή καταλύματος- εστίασης	2010-11
7	↓	↓	Ενημέρωση-επικοινωνία	2009-10
8-9	↓	↓	Διαχείριση ακίνητης περιουσίας	2011-12, 2014-15
10	↓	↓	Διοικητικές-υποστηρικτικές δραστηριότητες	2009-10
11	↑	↓	Μεταποίηση	2008-09
12	↑	↓	Παροχή ηλεκτρικού ρεύματος κ.ά.	2011-12
13	↑	↓	Παροχή ύδατος κ.ά.	2008-09
14	↑	↓	Μεταφορά-αποθήκευση	2008-09
15	↑	↓	Παροχή καταλύματος- εστίασης	2008-09
16	↑	↓	Ενημέρωση-επικοινωνία	2008-09
17	↑	↓	Επαγγελματικές κ.ά. δραστηριότητες	2014-15
18-19	↑	↑	Ορυχεία-λατομεία	2009-10, 2014-15
20	↑	↑	Μεταποίηση	2014-15
21-22	↑	↑	Παροχή ηλεκτρικού ρεύματος κ.ά.	2008-09, 2014-15
23	↑	↑	Παροχή ύδατος κ.ά.	2015-16
24-25	↑	↑	Κατασκευές	2014-15, 2016-17
26	↑	↑	Εμπόριο κ.ά.	2014-15
27-28	↑	↑	Μεταφορά-αποθήκευση	2014-15, 2016-17
29	↑	↑	Ενημέρωση-επικοινωνία	2014-15
30-31	↑	↑	Διαχείριση ακίνητης περιουσίας	2012-13, 2016-17
32	–	↓	Παροχή καταλύματος- εστίασης	2014-15

Πηγή: Βλ. Γράφημα 2.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4 Περιπτώσεις που μειώθηκε ο αριθμός των επιχειρήσεων ενός τομέα στην Ελλάδα, 2008-13 και 2014-17

	Μέσο μέγεθος	Αγορά εργασίας	Τομείς	Έτη
1-2	↓	ζήτηση εργασίας ↓	Ορυχεία-λατομεία	2011-12, 2015-16
3-4	↓	ζήτηση εργασίας ↓	Μεταποίηση	2010-11, 2014-15
5	↓	ζήτηση εργασίας ↓	Παροχή ύδατος κ.ά.	2011-12
6	↓	ζήτηση εργασίας ↓	Κατασκευές	2011-12
7-8	↓	ζήτηση εργασίας ↓	Εμπόριο κ.ά.	2011-13
9-12	↓	ζήτ. εργ. ή ανώτ. αμοιβές ↓	Μεταφορά-αποθήκευση	2009-13*
13-14	↓	ζήτ. εργ. ή ανώτ. αμοιβές ↓	Παροχή καταλύματος-εστίασης	2009-10,* 2011-12
15	↓	ζήτηση εργασίας ↓	Ενημέρωση-επικοινωνία	2010-12
16	↓	ζήτηση εργασίας ↓	Διαχείριση ακίνητης περιουσίας	2010-11
17-19	↓	ζήτ. εργ. ή ανώτ. αμοιβές ↓	Επαγγελματικές κ.ά. δραστηριότητες	2009-11,* 2016-17
20-22	↓	ζήτηση εργασίας ↓	Διοικητικές-υποστηρικτικές δραστηριότητες	2011-13
23	↓	προσφορά εργασίας ↓	Ορυχεία-λατομεία	2014-15
24-26	↓	προσφορά εργασίας ↓	Μεταποίηση	2008-10, 2014-15
27	↓	προσφορά εργασίας ↓	Παροχή ηλεκτρικού ρεύματος κ.ά.	2014-15
28	↓	προσφορά εργασίας ↓	Κατασκευές	2014-15
29-30	↓	προσφορά εργασίας ↓	Εμπόριο κ.ά.	2008-09, 2014-15
31-33	↓	προσφορά εργασίας ↓	Μεταφορά-αποθήκευση	2008-09, 2014-15, 2016-17
34	↓	προσφορά εργασίας ↓	Παροχή καταλύματος-εστίασης	2010-11
35-36	↓	προσφορά εργασίας ↓	Ενημέρωση-επικοινωνία	2008-10
37	↓	προσφορά εργασίας ↓	Διαχείριση ακίνητης περιουσίας	2011-12
38	↓	προσφορά εργασίας ↓	Επαγγελματικές κ.ά. δραστηριότητες	2014-15
39	↑	ζήτηση εργασίας ↑	Ορυχεία-λατομεία	2016-17
40	↑	ζήτηση εργασίας ↑	Μεταποίηση	2016-17
41	↑	ζήτηση εργασίας ↑	Μεταφορά-αποθήκευση	2015-16
42	↑	ζήτηση εργασίας ↑	Ενημέρωση-επικοινωνία	2016-17

ΠΙΝΑΚΑΣ 4 (συνέχεια)

	Μέσο μέγεθος	Αγορά εργασίας	Τομείς	Έτη
43	↑	ζήτηση εργασίας ↑	Διαχείριση ακίνητης περιουσίας	2009-10
44	↑	ζήτηση εργασίας ↑	Επαγγελματικές κ.ά. δραστηριότητες	2015-16
45-46	↑	ζήτηση εργασίας ↑	Διοικητικές-υποστηρικτικές δραστηριότητες	2014-15, 2016-17
47-48	↑	ζήτηση εργασίας ↓	Μεταποίηση	2011-13
49	↑	ζήτηση εργασίας ↓	Παροχή ύδατος κ.ά.	2016-17
50	↑	ζήτηση εργασίας ↓	Κατασκευές	2012-13
51-52	↑	ζήτ. εργ. ή ανώτ. αμοιβές ↓	Εμπόριο κ.ά.	2009-10,* 2016-17
53-54	↑	ζήτηση εργασίας ↓	Επαγγελματικές κ.ά. δραστηριότητες	2011-13
55	↑	ζήτηση εργασίας ↓	Διοικητικές-υποστηρικτικές δραστηριότητες	2010-11
56-57	↑	προσφορά εργασίας ↑	Ορυχεία-λατομεία	2008-09, 2012-13
58	↑	προσφορά εργασίας ↑	Παροχή ηλεκτρικού ρεύματος κ.ά.	2015-16
59	↑	προσφορά εργασίας ↑	Παροχή ύδατος κ.ά.	2009-10
60-61	↑	προσφορά εργασίας ↑	Παροχή καταλύματος-εστίασης	2012-13, 2016-17
62	↑	προσφορά εργασίας ↑	Ενημέρωση-επικοινωνία	2015-16
63	↑	προσφορά εργασίας ↑	Διαχείριση ακίνητης περιουσίας	2015-16
64-65	↑	προσφορά εργασίας ↓	Ορυχεία-λατομεία	2009-11
66	↑	προσφορά εργασίας ↓	Κατασκευές	2016-17
67	↑	προσφορά εργασίας ↓	Εμπόριο κ.ά.	2010-11
68-69	↑	προσφορά εργασίας ↓	Παροχή καταλύματος-εστίασης	2008-09, 2014-15
70	↑	προσφορά εργασίας ↓	Ενημέρωση-επικοινωνία	2014-15
71-72	↑	προσφορά εργασίας ↓	Διαχείριση ακίνητης περιουσίας	2012-13, 2016-17
73	↑	προσφορά εργασίας ↓	Διοικητικές-υποστηρικτικές δραστηριότητες	2009-10

Πηγή: Βλ. Γράφημα 2.

* Η μείωση των ανωτάτων αμοιβών σε ελεγχόμενες από το Δημόσιο επιχειρήσεις σημειώθηκε το 2010.

ΠΙΝΑΚΑΣ 5 Περιπτώσεις που μειώθηκε το μέσο μέγεθος των επιχειρήσεων ενός τομέα στην Ελλάδα, 2008-13 και 2014-17

	Κερδοφορία	Αγορά εργασίας	Τομείς	Έτη
1	↓	ζήτηση εργασίας ↓	Ορυχεία-λατομεία	2011-12
2	↓	ζήτηση εργασίας ↓	Μεταποίηση	2010-11
3-4	↓	ζήτηση εργασίας ↓	Παροχή ηλεκτρικού ρεύματος κ.ά.	2010-11, 2016-17
5	↓	ζήτηση εργασίας ↓	Εμπόριο κ.ά.	2011-12
6	↓	ζήτηση εργασίας ή ανώτατες αμοιβές ↓	Μεταφορά-αποθήκευση	2009-10*
7	↓	ζήτηση εργασίας ↓	Παροχή καταλύματος-εστίασης	2011-12
8-10	↓	ζήτηση εργασίας ↓	Ενημέρωση-επικοινωνία	2010-13
11	↓	ζήτηση εργασίας ή ανώτατες αμοιβές ↓	Επαγγελματικές κ.ά. δραστηριότητες	2009-10*
12	↓	ζήτηση εργασίας ↓	Διοικητικές-υποστηρικτικές δραστηριότητες	2012-13
13-14	↓	προσφορά εργασίας ↓	Μεταποίηση	2008-10
15-16	↓	προσφορά εργασίας ↓	Παροχή ηλεκτρικού ρεύματος κ.ά.	2011-13
17	↓	προσφορά εργασίας ↓	Παροχή ύδατος κ.ά.	2008-09
18	↓	προσφορά εργασίας ↓	Εμπόριο κ.ά.	2008-09
19	↓	προσφορά εργασίας ↓	Μεταφορά-αποθήκευση	2008-09
20	↓	προσφορά εργασίας ↓	Παροχή καταλύματος-εστίασης	2010-11
21-22	↓	προσφορά εργασίας ↓	Ενημέρωση-επικοινωνία	2008-10
23-24	↓	προσφορά εργασίας ↓	Διαχείριση ακίνητης περιουσίας	2011-12, 2014-15
25	↓	προσφορά εργασίας ↓	Επαγγελματικές κ.ά. δραστηριότητες	2014-15
26	↑	ζήτηση εργασίας ↓	Ορυχεία-λατομεία	2015-16
27	↑	ζήτηση εργασίας ή ανώτατες αμοιβές ↓	Παροχή ηλεκτρικού ρεύματος κ.ά.	2009-10*
28-29	↑	ζήτηση εργασίας ↓	Παροχή ύδατος κ.ά.	2011-12, 2014-15
30	↑	ζήτηση εργασίας ↓	Κατασκευές	2011-12
31	↑	ζήτηση εργασίας ↓	Εμπόριο κ.ά.	2012-13
32-34	↑	ζήτηση εργασίας ↓	Μεταφορά-αποθήκευση	2010-13
35	↑	ζήτηση εργασίας ή ανώτατες αμοιβές ↓	Παροχή καταλύματος-εστίασης	2009-10*
36	↑	ζήτηση εργασίας ↓	Διαχείριση ακίνητης περιουσίας	2010-11

ΠΙΝΑΚΑΣ 5 (συνέχεια)

	Κερδοφορία	Αγορά εργασίας	Τομείς	Έτη
37-38	↑	ζήτηση εργασίας ↓	Επαγγελματικές κ.ά. δραστηριότητες	2010-11, 2016-17
39	↑	ζήτηση εργασίας ↓	Διοικητικές- υποστηρικτικές δραστηριότητες	2011-12
40-41	↑	προσφορά εργασίας ↑	Παροχή ύδατος κ.ά.	2010-11, 2012-13
42	↑	προσφορά εργασίας ↓	Ορυχεία-λατομεία	2014-15
43	↑	προσφορά εργασίας ↓	Μεταποίηση	2014-15
44-45	↑	προσφορά εργασίας ↓	Παροχή ηλεκτρικού ρεύματος κ.ά.	2008-09, 2014-15
46	↑	προσφορά εργασίας ↓	Παροχή ύδατος κ.ά.	2015-16
47	↑	προσφορά εργασίας ↓	Κατασκευές	2014-15
48	↑	προσφορά εργασίας ↓	Εμπόριο κ.ά.	2014-15
49-50	↑	προσφορά εργασίας ↓	Μεταφορά-αποθήκευση	2014-15, 2016-17

Πηγή: Βλ. Γράφημα 2.

* Η μείωση των ανωτάτων αμοιβών σε ελεγχόμενες από το Δημόσιο επιχειρήσεις σημειώθηκε το 2010.

6. Κάποιες ομοιότητες με τις εξελίξεις σε άλλες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Βεβαίως, δεν είναι σκόπιμο οι ανωτέρω εξελίξεις να αποδίδονται αποκλειστικώς στην εγχώρια ύφεση και ιδιαιτερότητες, ιδίως εφόσον διαπιστώνονται κάποιες ομοιότητες με τις εξελίξεις σε άλλες χώρες της ΕΕ, δηλαδή οικονομίες των οποίων οι κλάδοι και τομείς λειτουργούν υπό ένα όλο και πιο συγκλίνον –εν πολλοίς το ίδιο– νομικό, ανταγωνιστικό, χρηματοδοτικό, εξαγωγικό και μακροοικονομικό πλαίσιο. Οι πιο χαρακτηριστικές ομοιότητες αφορούν στην εξέλιξη του αριθμού των επιχειρήσεων και του αριθμού των εργαζομένων που παρατηρήθηκαν (α) στην μεταποίηση σε Ελλάδα, Ισπανία, Ιταλία, Κροατία, καθώς και (β) στο εμπόριο κ.ά. σε Ελλάδα και Κροατία. (Γραφήματα: 8:1-2)¹⁵. Οι ομοιότητες στην διεύρυνση/συρρίκνωση των αγορών και της απασχόλησης στους δύο τομείς υπερβαίνουν την χρονική διάρκεια των υφέσεων του ΑΕΠ στις χώρες αυτές. Η ύφεση του ΑΕΠ στην Ελ-

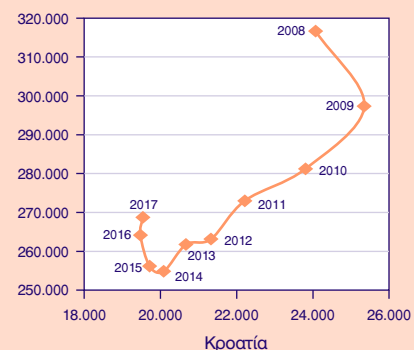
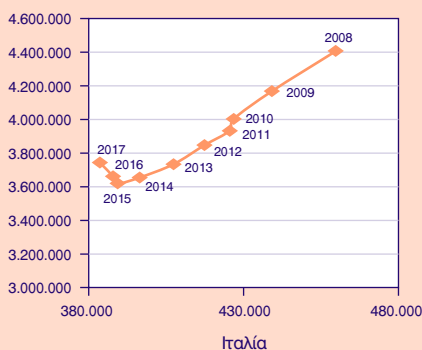
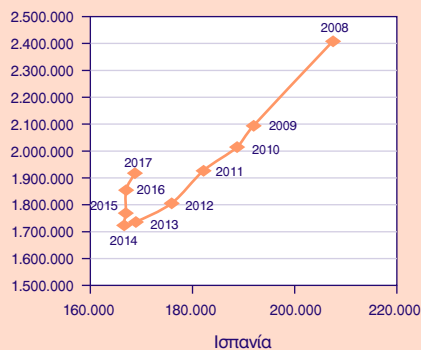
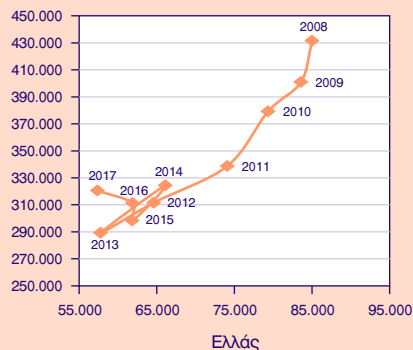
λάδα ήταν συνεχής και διήρκεσε οκτώ έτη. Στις άλλες τρεις χώρες ήταν ασυνεχής. Στην Ισπανία, την Ιταλία και την Κροατία παρατηρήθηκε (αθροιστικώς) για τέσσερα, τρία και πέντε έτη, αντιστοίχως. Από την άλλη, η ύφεση της απασχόλησης στην Ελλάδα και την Κροατία συνέπεσε (ήταν πενταετής), στην Ισπανία ήταν εξαετής και την Ιταλία τετραετής. Εντούτοις, η εξέλιξη του αριθμού των μεταποιητικών επιχειρήσεων στην Ιταλία διαφοροποιείται αρκετά από την εξέλιξη του ιταλικού ΑΕΠ και ομοιάζει περισσότερο με την εξέλιξη του αριθμού των αντιστοίχων επιχειρήσεων στην Ελλάδα, ενώ η εξέλιξη του αριθμού των εργαζομένων στην ιταλική μεταποίηση διαφοροποιείται αρκετά από την εξέλιξη της απασχόλησης στην Ιταλία και ομοιάζει περισσότερο με την εξέλιξη του αριθμού εργαζομένων στην ελληνική μεταποίηση. Η εξέλιξη του αριθμού των εμπορικών κ.ά. επιχειρήσεων στην Κροατία διαφοροποιείται αρκετά από την εξέλιξη του κροατικού ΑΕΠ και ομοιάζει περισσότερο με την εξέλιξη του αριθμού των αντιστοίχων επιχειρήσεων στην

15. Οι τομείς του εμπορίου κ.ά. και της μεταποίησης είναι, αντιστοίχως, ο μεγαλύτερος και ο τρίτος μεγαλύτερος σε όρους αριθμού επιχειρήσεων της χώρας.

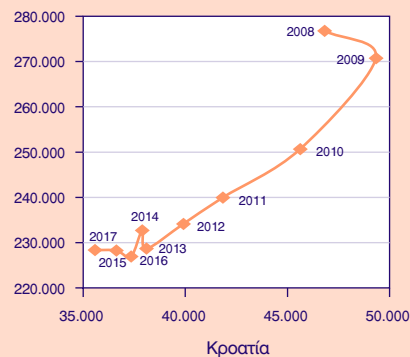
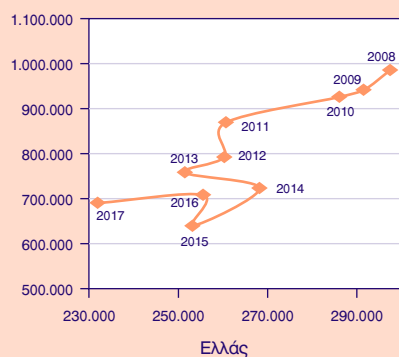
ΓΡΑΦΗΜΑΤΑ 8

Παρεμφερείς εξελίξεις του αριθμού των επιχειρήσεων και απασχολουμένων
(στον οριζόντιο και κάθετο άξονα, αντιστοίχως): 2008-17

1. Μεταποίηση

2. Εμπόριο-επισκευές οχημάτων

Πηγή: Βλ. Γράφημα 2.

Ελλάδα, ενώ η εξέλιξη του αριθμού των εργαζομένων στο ελληνικό εμπόριο κ.ά. διαφοροποιείται αρκετά από την εξέλιξη του ΑΕΠ και μοιάζει περισσότερο με την εξέλιξη του αντιστοίχου αριθμού στο κροατικό εμπόριο κ.ά.

Συγχρόνως, ο δείκτης κερδοφορίας της μεταποίησης στην Ελλάδα παρέμεινε υψηλότερος των αντιστοίχων

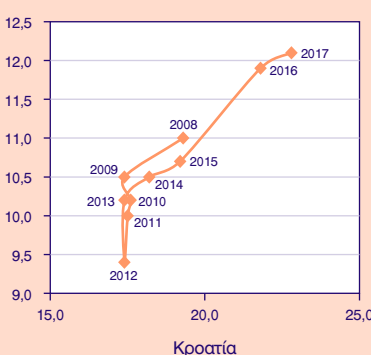
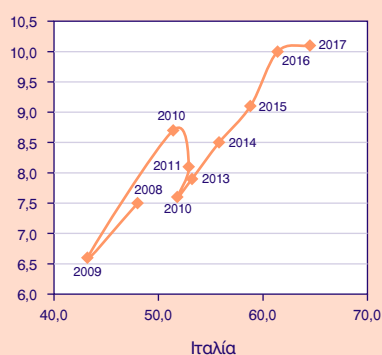
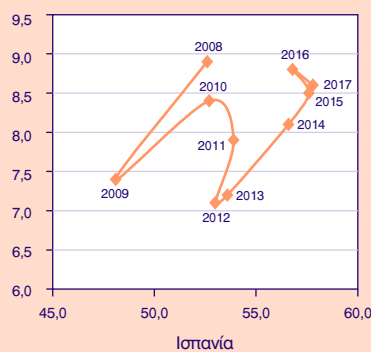
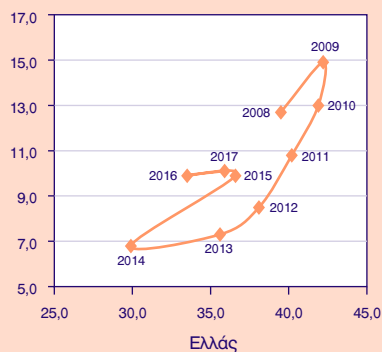
στην Ιταλία και Ισπανία (όχι όμως στην Κροατία) και η παραγωγικότητα εργασίας στην μεταποίηση παρέμεινε υψηλότερη της αντίστοιχης στην Κροατία. Οι δείκτες κερδοφορίας και παραγωγικότητας της εργασίας στο εμπόριο κ.ά. υπεχώρησαν έναντι των αντιστοίχων στην Κροατία. Στην Κροατία ανέκαμψαν από το 2012 και εξής¹⁶.

16. Για τις εξελίξεις στην μεταποίηση σε ευρωπαϊκό επίπεδο, βλ. και Προδρομίδα κ.ά. 2020.

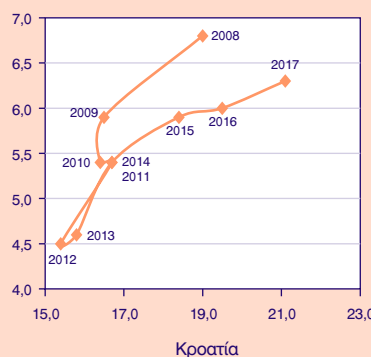
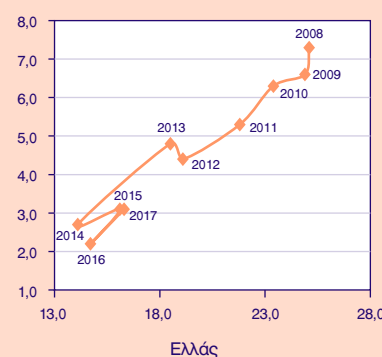
ΓΡΑΦΗΜΑΤΑ 9

Συγκρίσεις επιλεγμένων περιπτώσεων σε όρους παραγωγικότητας εργασίας και κερδοφορίας (στον οριζόντιο και κάθετο άξονα, αντιστοίχως): 2008-17

1. Μεταποίηση

2. Εμπόριο-επισκευές οχημάτων

Πηγή: Βλ. Γράφημα 2.

7. Διαπιστώσεις

Ολοκληρώνουμε με την παρατήρηση ότι η οικονομική ύφεση και τα μέτρα που ελήφθησαν συχνά επηρέασαν με διαφορετικό τρόπο τις αγορές εργασίας των δώδεκα τομέων οικονομικής δραστηριότητας, την συρρίκνωση/διεύρυνση του ανταγωνισμού και του μέσου μεγέθους των επιχειρήσεων, καθώς και τις επιδόσεις παραγωγικότητας εργασίας και κερδοφορίας των επιχειρήσεων ανά τομέα· οι δε εξελίξεις στον

αριθμό των επιχειρήσεων και εργαζομένων στην μεταποίηση και το εμπόριο ομοιάζουν με τις αντίστοιχες σε άλλα κράτη-μέλη της ΕΕ.

Επίσης, από τις ετήσιες εξελίξεις μεταξύ 2008-13 και 2014-17 που περιεγράφησαν αναλυτικά (93 περιπτώσεις), διαπιστώνεται ότι: Οι μικρότερες μειώσεις του αριθμού των επιχειρήσεων προέκυψαν στην παροχή ύδατος και τα ορυχεία-λατομεία, ενώ οι μεγαλύτερες μειώσεις του αριθμού των επιχειρήσεων προέκυψαν στο εμπόριο κ.ά. και τις επαγγελματικές κ.ά. δραστη-

ριότητες. Οι μεγαλύτερες αυξήσεις στην απασχόληση προέκυψαν στην παροχή καταλύματος-εστίασης και τις διοικητικές-υποστηρικτικές δραστηριότητες, ενώ οι μεγαλύτερες μειώσεις στην απασχόληση προέκυψαν στο εμπόριο και την μεταποίηση. Το δε 2011-12 ήταν η μόνη περίοδος κατά την οποία σημειώθηκε μείωση της απασχόλησης σε όλους τους τομείς. Οι μεγαλύτερες αυξήσεις στο μέσο μέγεθος των επιχειρήσεων προέκυψαν στα ορυχεία-λατομεία και τις διοικητικές-υποστηρικτικές διαδικασίες, ενώ οι μεγαλύτερες μειώσεις στο μέσο μέγεθος των επιχειρήσεων προέκυψαν στην παροχή ηλεκτρικού ρεύματος κ.ά. και την παροχή ύδατος κ.ά. Το 2014-15 ήταν η μόνη περίοδος κατά την οποία σημειώθηκε μείωση του αριθμού των επιχειρήσεων σε όλους τους τομείς πλην ενός και σε αυτόν η αύξηση του αριθμού ήταν πολύ οριακή (κατά μία επιχείρηση). Οι μεγαλύτερες αυξήσεις στην παραγωγικότητα της εργασίας προέκυψαν στα ορυχεία-λατομεία και την παροχή ηλεκτρικού ρεύματος κ.ά., ενώ οι μεγαλύτερες μειώσεις στην παραγωγικότητα της εργασίας προέκυψαν στην ενημέρωση-επικοινωνία και τις διοικητικές-υποστηρικτικές δραστηριότητες. Οι μεγαλύτερες αυξήσεις κερδοφορίας προέκυψαν στην παροχή ηλεκτρικού ρεύματος κ.ά. και τις κατασκευές, ενώ οι μεγαλύτερες μειώσεις κερδοφορίας προέκυψαν στην παροχή καταλύματος-εστίασης και την μεταποίηση. Όσες φορές στην αγορά εργασίας υπερίσχυσε: (α) αύξηση της ζήτησης, παρατηρήθηκε αύξηση του μέσου μεγέθους των επιχειρήσεων σε όρους προσωπικού· (β) μείωση της ζήτησης ή/και κάποιων ανωτάτων αμοιβών και υπήρξε μείωση της κερδοφορίας, παρατηρήθηκε μείωση της παραγωγικότητας της εργασίας· (iii) μείωση της προσφοράς και υπήρξε αύξηση της κερδοφορίας, παρατηρήθηκε αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας. Όσες φορές υπήρξε μείωση του αριθμού των επιχειρήσεων και μείωση του μέσου μεγέθους των επιχειρήσεων, υπερίσχυσε (ή είχε υπερισχύσει) μείωση της ζήτησης εργασίας ή μείωση κάποιων ανωτάτων αμοιβών ή της προσφοράς εργασίας. Όσες φορές υπήρξε μείωση του μέσου μεγέθους των επιχειρήσεων και μείωση της κερδοφορίας, υπερίσχυσε (ή είχε υπερισχύσει) μείωση της ζήτησης εργασίας ή κάποιων ανωτάτων αμοιβών ή της προσφοράς εργασίας.

Όταν περισσότερα στοιχεία καταστούν διαθέσιμα τόσο για την τρέχουσα, υγειονομικής προέλευσης, ύφεση όσο και για τις πολύ διαφορετικής φιλοσοφίας παρεμβάσεις για την ανάκαμψη, θα ήταν σκόπιμο να καταγραφούν οι νέοι συνδυασμοί των εξελίξεων,

να ελεγχθούν οι ανωτέρω παρατηρήσεις και να διατυπωθούν συμπληρωματικές παρατηρήσεις για την λειτουργία της οικονομίας και των επιμέρους κλάδων ή τομέων της.

Βιβλιογραφία

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (πρώην Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων). 2003. *Σύσταση της 6ης Μαΐου 2003 σχετικά με τον ορισμό των πολύ μικρών, των μικρών και των μεσαίων επιχειρήσεων*. Κοινοποιηθείσα υπό τον αριθμό Ε(2003)1422.

Προδρομιδής Π., Μπακρή Κ., Μαλακατές Χ., Μέρμυγκας Φ., Νικολάου Α.Ν., Παπαδοπούλου Ε., Παύλου Π. και Σκοτώρης Ε. 2020. «Η εξέλιξη της επιχειρηματικής δραστηριότητας στην μεταποίηση και την παροχή ενέργειας ανά την Ευρωπαϊκή Ένωση από το 2007 έως το 2016.» *Οικονομικές Εξελίξεις*, 42: 81-97.

Agiomirgianakis G.M., Magoutas A.I. and Sfakianakis G. 2013. «Determinants of Profitability in the Greek Tourism Sector Revisited: The Impact of the Economic Crisis.» *Journal of Tourism and Hospitality Management*, 1.1: 12-17.

Dustmann C. and Glitz A. 2015. «How Do Industries and Firms Respond to Changes in Local Labor Supply?» *Journal of Labor Economics*, 33.3, 711-750.

Prskawetz A., Fent T. and Guest R. 2008. «Workforce aging and labor productivity: The role of supply and demand for labor in the G7 countries.» *Population and Development Review*, 34.suppl: 298-323.

Karamessini M. 2012. «Labour market impact of four recessions on women and men in Greece: Comparative analysis in a long term perspective.» *Social Cohesion and Development*, 7.2: 93-104.

Moutos T. 2015. *Labour Market Measures in Greece 2008-2013: The Crisis and Beyond*. Geneva: International Labour Organization.

OECD. 2010. «Profitability: gross operating surplus as a share of turnover.» *Measuring Globalisation: OECD Economic Globalisation Indicators 2010*. Paris.

Papathanasiou D., Prodromidis P. and Zovoili A. 2020. «Business Size, Numbers, Production Value and Productivity Trends in Manufacture and Mining-Quarrying across the EU, 2008-2017.» *European Research Studies Journal*, 23.4: 82-106.

Papastathopoulos A., Koutsouvelis P., Cherian J. and Pech R. 2019. «New opportunities, challenges and realities for the media industry in Greece: an empirical examination of the effects of the financial crisis and digital technologies on media business performance.» *International Journal of Business Performance Management*, 20.1: 46-69.

Voulgaris, F., Agiomirgianakis, G. and Papadogonas, T. 2015. «Job creation and job destruction in economic crisis at firm level: the case of Greek manufacturing sectors.» *International Economics and Economic Policy*, 12, 1, 21-39.

Πρόσφατες Μελέτες και Εκθέσεις που έχουν εκδοθεί από το ΚΕΠΕ

ΜΕΛΕΤΕΣ

- No 82 T. Tsekeris and S. Papaioannou, *Agglomeration economies and productivity in the EU regions*. Athens 2021.
- No 81 Αικ. Τσούμα, Ι. Κουντούρη, Φ. Οικονόμου, Γ. Παναγόπουλου και Γ. Σκίντζη, *Ειδικοί φόροι κατανάλωσης στα καπνικά προϊόντα και τα αλκοολούχα ποτά στην Ελλάδα: Έσοδα και ελαστικότητες*. Αθήνα, 2020.
- No 80 Ι. Κωνσταντακοπούλου, Τ. Μαγδαληνού και Γ. Σκίντζη, *Διερεύνηση του εξωτερικού εμπορίου και της ανταγωνιστικότητας των εξαγωγών των χωρών της Ευρωζώνης*. Αθήνα, 2019.
- No 79 Φ. Οικονόμου, Χ. Τριαντόπουλου, *Οικονομική κρίση και καταθέσεις: Ελλάδα και Νότιος Ευρώπη*. Αθήνα, 2018.
- No 78 S. Papaioannou, T. Tsekeris and Ch. Tassis, *Regional and sectoral efficiency of the Greek economy: Measurement and determinants*. Athens, 2017.
- No 77 Ι. Reziti, *Non-linear adjustment in the Greek milk market*. Athens, 2016.
- No 76 Ι. Κωνσταντακοπούλου, *Ανάλυση του ελληνικού εξωτερικού εμπορίου: Κλαδική ανάλυση, συγκριτικά πλεονεκτήματα, εξαγωγές και οικονομική ανάπτυξη, 2000-2014*. Αθήνα, 2015.
- No 75 Τζ. Καβουνίδη, Ι. Χολέζα, *Οι διαδρομές των νέων μεταναστευτικής προέλευσης στην εκπαίδευση και την αγορά εργασίας*. Αθήνα, 2013.
- No 74 Σ. Παπαϊωάννου, *Οικονομική μεγέθυνση στην Ελλάδα: Τάσεις και μεσοπρόθεσμες προοπτικές*. Αθήνα, 2013.
- No 73 E. A. Kaditi, *Analysis of the Greek food supply chain*. Athens, 2012.
- No 72 Θ. Π. Λιανού, Τ. Καβουνίδη, *Μεταναστευτικά ρεύματα στην Ελλάδα κατά τον 20ό αιώνα*. Αθήνα, 2012.
- No 71 A. Koutroulis, *Finance and economic growth: The case of Greece 1960-2005*. Athens, 2011.
- No 70 T. Tsekeris, *Travel consumption and market competition in Greece*. Athens, 2010.
- No 69 Ι. Ρεζίτη, *Η διαδικασία μετακύλισης τιμής στον ελληνικό αγροδιατροφικό τομέα: Η περίπτωση των οπωροκηπευτικών*. Αθήνα, 2010.
- No 68 Κ. Αθανασούλη, *Η επαγγελματική μετάβαση των πτυχιούχων των Φιλοσοφικών Σχολών*. Αθήνα, 2010.
- No 67 Κ. Ευστρατόγλου, *Αξιολόγηση της επαγγελματικής κατάρτισης ανέργων στην Ελλάδα*. Αθήνα, 2009.
- No 66 P. I. K. Prodromidis, *The spatial distribution of male and female employment and unemployment in Greece*. Athens, 2008.
- No 65 Γ. Παναγόπουλου, *Βασιλεία II: Περιγραφή και Συνέπειες για το Τραπεζικό Σύστημα*. Αθήνα, 2008.
- No 64 M. G. Arghyrou, *The effects of the accession of Greece to the EMU: Initial estimates and future prospects*. Athens, 2006.
- No 63 P. I. K. Prodromidis, *A regional analysis of declared incomes in Greece*. Athens, 2006.
- No 62 Σ. Σπαθή, *Σύγκριση των αεροπορικών και ακτοπλοϊκών μεταφορών στις γραμμές εσωτερικού. Οικονομική εκτίμηση της ζήτησης*. Αθήνα, 2005.
- No 61 Κ. Ν. Κανελλόπουλου σε συνεργασία Π. Παπακωνσταντίνου, *Οικονομικές διαστάσεις της κατάρτισης ενηλίκων*. Αθήνα, 2005.
- No 60 Θ. Τερροβίτη, *Παραγωγή και χρήση των τεχνολογιών της πληροφορίας και των επικοινωνιών στην Ελλάδα: Σημασία και επιπτώσεις*. Αθήνα, 2005.

- No 59 Αν. Λαμπροπούλου, *Η ελληνική γεωργία στο διεθνές ανταγωνιστικό περιβάλλον*. Αθήνα, 2005.
- No 58 Μ. Panopoulou, *Technological change and corporate strategy in the Greek banking industry*. Athens, 2005.
- No 57 Σ. Χανδρινού, σε συνεργασία Κ. Αλτίνογλου και Α. Πεπέ, *Εξέλιξη των ΜΜΕ στη χώρα μας: Εκτίμηση και σύγκριση της αποδοτικότητας και ευελιξίας των ΜΜΕ και των μεγάλων μεταποιητικών παραγωγικών μονάδων*. Αθήνα, 2005.

ΕΚΘΕΣΕΙΣ

- No 81 *Τεχνολογίες Πληροφόρησης και Επικοινωνίας και ηλεκτρονικό εμπόριο στην Ελλάδα*, των Α. Κοντόλαιμου, Ε. Κόρρα και Γ. Σκίντζη. Αθήνα, 2021.
- No 80 *Ελληνική μεταποίηση: Εξελίξεις, προοπτικές και προκλήσεις πολιτικής*, των Α. Κουτρούλη (συντονιστή), Ε. Αθανασίου, Ν.Κ. Κανελλόπουλου, Α. Κώτση και Ι. Χολέζα. Αθήνα, 2018.
- No 79 *Εξελίξεις και προοπτικές της ναυπηγικής βιομηχανίας*, των Ε. Αθανασίου και Α. Κουτρούλη. Αθήνα, 2018.
- No 78 *Αξιολόγηση επιλεγμένων διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων που αφορούν στον ανταγωνισμό και οι επιπτώσεις τους σε βασικά οικονομικά μεγέθη*, των Ρ. Καραγιάννη, Α. Κώτση (συντονιστριών), Ε. Αθανασίου, Ε.Ι. Νίτση, Ι. Χολέζα. Αθήνα, 2017.
- No 77 *Ο πολιτισμικός και ο θρησκευτικός τουρισμός ως συνιστώσες του εθνικού τουριστικού προϊόντος*, των Ν. Βαγιονή και Σ. Σκούλτσου. Αθήνα, 2016.
- No 76 *The emigration of Greeks and diaspora engagement policies for economic development*, by J. Cavounidis. Athens, 2016.
- No 75 *General Government Spending Review, 2013-2016: An analysis framework for Future Spending Reviews in Greece*, by Y. Monogios, E. I. Nitsi (coordinators), J. N. Anastassakou, I. Cholezas, N. C. Kanellopoulos, R. Karagiannis, I. Konstantakopoulou, V. Lychnaras and Th. Tsekeris. Athens, 2016.
- No 74 *Εμπορευματικές μεταφορές και ανάπτυξη διεθνών εφοδιαστικών κόμβων στην Ελλάδα*, του Θ. Τσέκερη. Αθήνα, 2016.
- No 73 *Αποτίμηση της απελευθέρωσης σε είκοσι επιλεγμένα επαγγέλματα*, των Α. Κώτση (συντονίστριας), Ε. Αθανασίου, Ν.Κ. Κανελλόπουλου, Ρ. Καραγιάννη και Ι. Κατσελίδη. Αθήνα, 2016.
- No 72 *Προτάσεις για την ανάπτυξη του πολιτιστικού τουρισμού στην Ελλάδα*, του Β. Καφούρου. Αθήνα, 2015.
- No 71 *Βαθμός απελευθέρωσης των επαγγελματιών και αναμενόμενες επιπτώσεις*, των Α. Κώτση (συντονίστριας), Ε. Αθανασίου, Ν.Κ. Κανελλόπουλου, Ρ. Καραγιάννη, Σ. Παπαϊωάννου και Ι. Κατσελίδη. Αθήνα, 2015.
- No 70 *The economies of the Western Balkans: Transition, growth and prospects for EU Accession*, by R. Panagiotou. Athens, 2012.
- No 69 *Η εξίσωση των ορίων συνταξιοδότησης των γυναικών προς τα αντίστοιχα των ανδρών: Σημασία και επιπτώσεις*, των Λ. Αθανασίου, Φ. Ζερβού, Α. Κώτση. Αθήνα, 2012.
- No 68 *Αεροπορικές μεταφορές και αεροδρόμια στην Ελλάδα: Σύγχρονες εξελίξεις, οικονομική σημασία και αποδοτικότητα*, των Θ. Τσέκερη και Κ. Βογιατζόγλου. Αθήνα, 2011.
- No 67 *Συνθήκες αγοράς και ανταγωνισμός στην ελληνική οικονομία*, Μελετητικής Ομάδας ΚΕΠΕ, επιμέλεια Κ. Κανελλόπουλος. Αθήνα, 2011.
- No 66 *Ξενοδοχεία πολυτελείας στην Ελλάδα: Δυναμική και αναπτυξιακές δυνατότητες*, των Ν. Βαγιονή, Ε. Κασιμάτη, Β. Καφούρου. Αθήνα, 2011.
- No 65 *Αγορά εργασίας: Εξελίξεις και αρχές πολιτικής*, των Κ.Ν. Κανελλόπουλου, Κ. Αθανασούλη, Κ. Ευστρατόγλου, Γ. Παναγόπουλου, Π. Παπακωνσταντίνου, Π.Κ. Προδρομίδη. Αθήνα, 2010.

- No 64 Μισθός, συντάξιμος χρόνος και συνθήκες εργασίας δημόσιου και ιδιωτικού τομέα, των Κ.Ν. Κανελλόπουλου και Φ. Ζερβού. Αθήνα, 2010.
- No 63 *Μεταφορές και Οικονομία: Συμβολή, τάσεις και προοπτικές στην Ελλάδα με έμφαση στις χερσαίες μεταφορές*, των Θ. Τσέκερη και Αικ. Τσούμα. Αθήνα, 2010.
- No 62 *Η Ελληνική Εμπορική Ναυτιλία*, των Σ. Σπαθή, Σ. Καραγιάννη, Ν. Γεωργικόπουλου. Αθήνα, 2010.
- No 61 *Το κοινωνικό κεφάλαιο στην Ελλάδα*, του Η. Πούπου. Αθήνα, 2010.
- No 60 *Ο αγροτικός τομέας στην Ελλάδα*, των Ε. Καδίτη και Ε. Νίτση. Αθήνα, 2010.
- No 59 *Size, profile and labour market analysis of immigration in Greece*, by K. Kanellopoulos, M. Gregou and A. Petralias. Athens, 2009.
- No 58 *Η εξέλιξη και προβληματισμός για την βιωσιμότητα του συνταξιοδοτικού συστήματος*, της Φ. Ζερβού. Αθήνα, 2009.
- No 57 *Οικονομική και δημογραφική βιωσιμότητα του κοινωνικοασφαλιστικού συστήματος*, των Λ. Αθανασίου, Φ. Ζερβού και Α. Κώτση. Αθήνα, 2009.
- No 56 *Πολυμερείς εμπορικές διαπραγματεύσεις: Εμπόριο υπηρεσιών*, του Β. Νότη. Αθήνα, 2008.
- No 55 *FYROM's transition: From Yugoslavia to the European Union?*, by R. Panagiotou. Athens, 2008.
- No 54 *Αναπτυξιακή διαδικασία και μακροχρονιότερες εξελίξεις στην οικονομική συμπεριφορά και στις οικονομικές συνθήκες*, του Λ. Αθανασίου. Αθήνα, 2007.
- No 53 *Τουριστική ανάπτυξη στην Ελλάδα και τη Μεσόγειο: Μια συγκριτική ανάλυση*, των Ν. Βαγιονή και Β. Καφούρου. Αθήνα, 2007.
- No 52 *Χρηματοδότηση και ασφάλιση εξαγωγικών πιστώσεων*, του Κλ. Β. Ευστρατόγλου. Αθήνα, 2007.
- No 51 *Ο ενεργειακός τομέας στην Ελλάδα: Τάσεις και προοπτικές*, του Νικήφ. Μανωλά. Αθήνα, 2007.
- No 50 *Ελάχιστο εγγυημένο εισόδημα στην ΕΕ-15 και δυνατότητες εφαρμογής του στην Ελλάδα*, των Αθ. Θ. Μπαλφούσια και Κ. Ν. Κωτσή. Αθήνα, 2007.
- No 49 *Αγροτικό εμπόριο Ελλάδας-Βαλκανικών χωρών: Συγκριτικό πλεονέκτημα και ανταγωνιστικότητα*, του Π. Παρασκευαΐδη. Αθήνα, 2006.
- No 48 *Η επαγγελματική εκπαίδευση στην Ελλάδα: Εξελίξεις και προοπτικές*, του Κ. Κάρμα. Αθήνα, 2006.
- No 47 *Μέθοδοι και στρατηγικές αναδιάρθρωσης και ιδιωτικοποίησης του σιδηροδρόμου και των λιμένων Πειραιώς και Θεσσαλονίκης*, του Δ. Θ. Αθανασακόπουλου. Αθήνα, 2006.
- No 46 *Η ελληνική γεωργία ενώπιον των νέων συνθηκών και θεσμικού πλαισίου*, της Κ. Παχάκη, σε συνεργασία Π. Τονικίδου. Αθήνα, 2006.
- No 45 *Europe and the international economic environment in 2005: Recent developments and outlook*, by S. Savva-Balfoussia, E. Athanassiou, S. Karagiannis and A. Tsouma. Athens, 2006.
- No 44 *Ο συστημικός μετασχηματισμός των βαλκανικών χωρών και οι εξελίξεις στις οικονομικές ανταλλαγές με την Ελλάδα*, των Ν. Βαγιονή, Β. Καφούρου και Ε. Παναγιώτου. Αθήνα, 2005.
- No 43 *Εξελίξεις στην αγορά κατοικιών*, της Στ. Χειμωνίτη-Τερροβίτη. Αθήνα, 2005.

Οικονομικές εξελίξεις

